

MAZHAR MÜFİT KANSU VE SİYASİ FAALİYETLERİ
(1923 - 1939)

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı

Ahmet SEZGİN

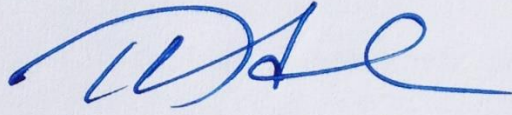
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Zülal KELEŞ

Ocak 2015

DENİZLİ

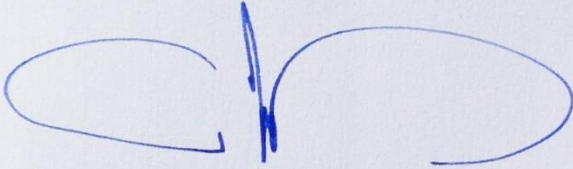
YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Tarih Anabilim Dalı, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı öğrencisi 112281003 nolu Ahmet SEZGİN tarafından Yrd. Doç. Dr. Zülal KELEŞ yönetiminde hazırlanan “Mazhar Müfit Kansu ve Siyasi Faaliyetleri (1923 - 1939)” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 12.01.2015 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

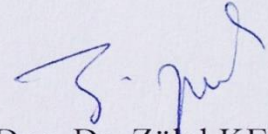
Doç. Dr. Tahir KODAL

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Ercan HAYTOĞLU

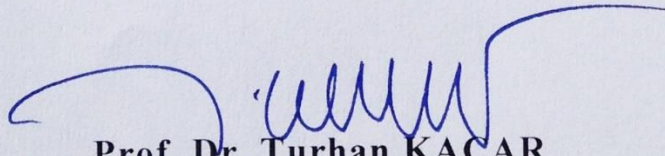
Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Zülal KELEŞ

Jüri Üyesi

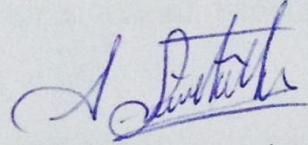
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 22/01/2015.... tarih ve .... 02/16..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Turhan KAÇAR

Enstitü Müdür V.

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Ahmet SEZGİN

ÖNSÖZ

Türk siyasi tarihinin önemli simalarından biri olan Mazhar Müfit Kansu, Milli Mücadele döneminden itibaren temelleri atılan yeni devletin kuruluş aşamasında ve sonrasında önemli görevler üstlenerek, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurumsallaşması sürecine katkı sağlamıştır. Milli Mücadele'nin çekirdek yönetim kadrosunda Mustafa Kemal Atatürk ve diğer önemli şahsiyetler ile başladığı çalışmalar, Anadolu'nun yabancı işgalinden kurtarılması ve sonrasında halkın refahının sağlanması yolunda atılan adımlar ile devam ettirilmiştir.

Mazhar Müfit Kansu, Türk siyasi tarihindeki yeri, üstlenmiş olduğu görevler ve yapmış olduğu çalışmalar dolayısıyla oldukça önemli bir şahsiyet olmasına rağmen, hakkında çok fazla çalışmaya rastlamak mümkün olmamaktadır. 1990 yılında Nurcan Yavuz tarafından yazılan *"I. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Hakkari Mebusu Mazhar Müfit Bey'in Faaliyetleri"* isimli yüksek lisans tezi ve yine Nurcan Yavuz tarafından kaleme alınan ve Atatürk Dergisi'nde yayınlanan *"Milli Mücadele'de Mazhar Müfit Kansu"* (C.I, S.5, 1991) başlıklı makale dışında doğrudan Mazhar Müfit Kansu ile ilgili herhangi bir bilimsel çalışma bulunmamaktadır. Bu anlamda, ele aldığımız konu itibarıyla hem Türk siyasi tarihine hem de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Denizli'yi temsil etmiş olması nedeniyle Denizli siyasi tarihine katkı sunmayı amaçlamaktayız.

Tezimizin hazırlanması aşamasında, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi'nde taramalar gerçekleştirilmiş ancak ele aldığımız dönem itibarıyla konumuza katkı sağlayacak derecede bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi'nde gerçekleştirilen taramalar neticesinde milletvekilliği dönemleri ile ilgili elde edilen bilgi ve belgelere çalışmamızda yer verilmiştir. Yine Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi'nden ve Türk Tarih Kurumu Kütüphanesinden de yararlanma yoluna gidilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi'nde olduğu doğrulanan İstiklal Mahkemesi tutanaklarına erişim izni verilmediği için söz konusu belgelerden yararlanmak mümkün olmamıştır.

Tezimiz, Giriş Bölümü haricinde dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Mazhar Müfit Kansu'nun doğumu, yetişmesi ve ailesi ile ilgili genel bilgiler aktarıldıktan sonra Erzurum ve Sivas Kongresindeki çalışmaları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olduğu süreç ele alınmış ve bununla birlikte Meclis dışı faaliyetlerine de yer verilmiştir. İkinci ve üçüncü bölümlerde, Kansu'nun Denizli milletvekilliği devresinde yapmış olduğu çalışmalar ayrıntılı bir biçimde aktarılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise Denizli milletvekilliği sonrası çalışmaları ile kişisel özelliklerine yer verilmiştir. Tezimizde, Mazhar Müfit Kansu'nun Denizli milletvekilliği dönemlerinde Meclis'te yaptığı konuşmaların tamamına yer verilmemiştir. Bunun nedeni bazı konuşmalarının çok kısa olması ve değerlendirme yapılacak derecede bilgi içermemesi ve yine birçok konuşmasının meclis usullerini ilgilendirmesidir.

Çalışmamızın hazırlanması aşamasında sabırla yol gösteren çok değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Zülal KELEŞ başta olmak üzere bilgi ve belge konusunda yardımcı olmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi çalışanlarına, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşiv Hizmetleri çalışanlarına ve yetişmemde katkıları olan Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih Bölümü ve Pamukkale Üniversitesi Tarih Bölümü hocalarıma, baskı aşamasında katkı sağlayan Murat Çetin'e son olarak da en büyük emeğin sahibi değerli aileme teşekkürü borç bilirim.

Ahmet SEZGİN
Denizli - 2015

ÖZET

MAZHAR MÜFİT KANSU VE SİYASİ FAALİYETLERİ (1923 - 1939)

SEZGİN, Ahmet
Yüksek Lisans Tezi
Tarih ABD

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı
Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Zülal KELEŞ
Ocak 2015, 201 Sayfa

I. Dünya Savaşının ardından Osmanlı Devleti idari sistemi içerisinde çok önceden başlamış olan karışıklıklar iyice artmıştı. Yeni dönemde Damat Ferit Hükümeti İttihat ve Terakki taraftarı olan idarecileri çeşitli bahanelerle görevlerinden azletmekteydi. Mazhar Müfit Kansu'da azledilen valiler arasında yer almış ve görevini bıraktıktan sonra Milli Mücadele saflarına katılarak Erzurum'a gelmiştir. Burada Mustafa Kemal Paşa ile tanışması ve onu desteklemesi Türkiye Cumhuriyeti Devletini kuran kişiler arasında yer almasını sağlamıştır.

Milli Mücadele devam ederken Hakkâri milletvekili olarak son Osmanlı Mebusan Meclisinde ve Büyük Millet Meclisinde yer alan Mazhar Müfit Kansu, Cumhuriyetin ilan edilmesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin II. Döneminde Denizli'den milletvekili olmuştur. II. Yasama Döneminde başlayan Denizli milletvekilliği VI. Yasama Dönemine kadar devam etmiştir ve VI. ve VII. Dönemde Çoruh milletvekili olarak Mecliste yer almıştır. Çoruh milletvekilliğinden sonra siyasi yaşama veda etmiştir.

Meclis içerisinde, birçok komisyonun üyeliğini ve başkanlığını yapmıştır. Birçok teklif, takrir, mazbata vermiş ve birçok konuda Bakanlara yazılı ve sözlü soru sormuştur. Meclis dışında Kayseri ve Elazığ'da çeşitli görevler üstlenmiş ve İstiklal Mahkemesi Başkanlığı ve üyeliklerinde de bulunmuştur.

Milletvekilliği görevini bıraktıktan sonra çok uzun bir süre geçmeden 13 Kasım 1948 tarihinde vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Denizli, Mazhar Müfit Kansu, İstiklal Mahkemesi, Hakkâri, İttihat ve Terakki.

ABSTRACT**MAZHAR MUFIT KANSU AND POLITICAL ACTIVITIES
(1923 - 1939)**

SEZGİN, Ahmet
Master Thesis
History Department
History Of Turkish Republic Programme
Adviser of Thesis: Asst.Prof. Dr. Zülal KELEŞ
January 2015, 201 Pages

After World War I, long began disorders in administrative system of Ottoman Empire increased thoroughly. In the new period, the government of Damat Ferit was dismissing the administrators which were supporting the Committee of Union and Progress. Mazhar Müfit Kansu has taken place among them too, after leaving his duty he came to Erzurum for taking the side of Nationalist Movement. In this place, he met with Mustafa Kemal Pasha and supported him, by this means he took a place among the people who founded the Republic of Turkey.

During Nationalist Movement, Mazhar Müfit Kansu, took part in the last Ottoman Chamber of Deputies and The Grant National Assembly as deputy of Hakkari. With the proclamation of the Republic, in the second period of The Grant National Assembly, he became a deputy of Denizli. His deputyship of Denizli, began in the Second Legislative Session and continued until the Sixth Legislative Session. With the Sixth Session and after that in the Seventh Session he took place in the Assembly as the deputy of Çoruh. After his deputyship of Çoruh, he abandoned the political life.

In the Assembly, he became a member of many committees and took the chair of them. He did many offers, submitted motions, gave many certificates of election and ask many written and oral questions to the Ministers. Other than the Assembly times, he took on many various tasks in Kayseri and Elazığ. He also served in the Presidency and Membership of Independence Courts.

Soon after he left his deputyship, passed away in 13 November 1948.

Key Words: Denizli, Mazhar Müfit Kansu, Independence Courts, Hakkari, Committee of Union and Progress.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	ix

GİRİŞ

MAZHAR MÜFİT KANSU’NUN YETİŞTİĞİ DÖNEMDE OSMANLI BÜROKRASİSİ VE İDEOLOJİLERİN SOSYAL YAŞAMA YANSIMASI	1
1.1. 19-20. Yüzyıl’da Osmanlı Bürokratik Sistemindeki Gelişmeler.....	1
1.2. İdeolojilerin Sosyal Yaşama Yansıması	10
1.3. Osmanlı’nın Son Dönemindeki Gelişmelerin Mazhar Müfit Kansu Üzerindeki Etkisi	13

BİRİNCİ BÖLÜM

MAZHAR MÜFİT KANSU’NUN 1923 YILINA KADAR HAYATI VE FAALİYETLERİ	15
1.1. Milli Mücadele Dönemine Kadar Hayatı ve Çalışmaları	15
1.2. Mustafa Kemal Paşa ile Tanışması ve İlişkisi	20
1.3. Erzurum Kongresi Sürecinde Mazhar Müfit Kansu	22
1.4. Sivas Kongresi’nde Mazhar Müfit Kansu	30
1.4.1. Kongre Hazırlıkları.....	30
1.4.2. Kongre Aşaması	31
1.5. Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nde Mazhar Müfit Kansu	37
1.6. Ankara’ya Geçişi ve I. Dönem (1920-1923) Hakkâri Milletvekilliği	42
1.6.1. Mazhar Müfit Kansu’nun Tesanüt Grubundaki Çalışmaları ve İlk Meclis Anketi	46
1.7. Mazhar Müfit Kansu’nun 1920-1923 Arası Meclis Dışı Çalışmaları.....	48
1.7.1. Mamüratü’l Aziz (Elaziz) Valiliği.....	48
1.7.2. Kayseri’de Görevlendirilmesi	49
1.7.3. 1921 Yozgat İstiklal Mahkemesi Üyeliği.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

MAZHAR MÜFİT KANSU’NUN II. ve III. DÖNEM DENİZLİ MİLLETVEKİLLİĞİ ve FAALİYETLERİ.....	52
--	-----------

2.1. 1923 Seçimlerine Giden Süreç	52
2.2. II. Dönem (1923-1927) Meclis İçi Çalışmaları	53
2.2.1. Mazhar Müfit Kansu'nun Soruları ve Sorulara Verilen Cevaplar.....	54
2.2.1.1. Hariciye Vekâletine Yönelttiği Sorular ve Cevapları	54
2.2.1.2. Maarif Vekâletine Yönelttiği Sorular ve Cevapları	57
2.2.1.3. Maliye Vekâletine Yönelttiği Soru ve Cevabı	58
2.2.1.4. Mübadele İmar ve İskân Vekâletine Soru ve Cevapları.....	59
2.2.2. Mazhar Müfit Kansu'nun Takrirleri (Önergeler)	59
2.2.3. Mazhar Müfit Kansu'nun Teklifleri	60
2.2.4. Mazhar Müfit Kansu'nun II. Yasama Döneminde Çeşitli Konulardaki Konuşmaları	61
2.2.4.1. Mali Konularda ki Konuşmaları.....	61
2.2.4.2. Hukuki ve Sosyal Konulardaki Sözleri	69
2.3. II. Dönem (1923-1927) Meclis Dışı Çalışmaları	77
2.3.1. Mazhar Müfit Kansu'nun Şark İstiklal Mahkemesi Başkanlığı	77
2.4. 1927 Seçimlerine Giden Süreç	80
2.5. III. Dönem (1927-1931) Meclis İçi Çalışmaları	80
2.5.1. Takrirleri.....	81
2.5.2. III. Yasama Döneminde Çeşitli Konulardaki Konuşmaları	81
2.5.2.1. Dış Politika Konularındaki Görüş ve Değerlendirmeleri.....	81
2.5.2.2. Sosyal Konulardaki Görüşleri	84
2.5.2.3. İktisadi ve Mali Konulardaki Görüş ve Değerlendirmeleri.....	88
2.5.2.4. İdari Konulardaki Konuşma ve Değerlendirmeleri.....	93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAZHAR MÜFİT KANSU'NUN IV. ve V. DÖNEM DENİZLİ MİLLETVEKİLLİĞİ ve FAALİYETLERİ.....	100
3.1. 1931 Seçimlerine Giden Süreç	100
3.2. IV. Dönem (1931-1935) Meclis İçi Çalışmaları	102
3.2.1. IV. Yasama Döneminde Çeşitli Konulardaki Konuşmaları	102
3.2.1.1. İdari Konulardaki Görüşleri	103
3.2.1.2. İktisadi ve Mali Konulardaki Görüş ve Değerlendirmeleri.....	106
3.2.1.3. Sosyal Konulardaki Düşünceleri.....	110
3.2.1.4. Dış Politika Meseleleri ile İlgili Konuşmaları	117
3.3. IV. Dönem (1931-1935) Meclis Dışı Çalışmaları	118
3.3.1. Mazhar Müfit Kansu'nun Uluslararası Parlamentolar Birliği Türk Grubu İçindeki Yeri.....	118
3.4. 1935 Seçimlerine Giden Süreç	119

3.5. Mazhar Müfit Kansu'nun V. Dönem (1935-1939) Meclis İçi Çalışmaları	121
3.5.1. Taktir(ler)i	122
3.5.2. V. Yasama Döneminde Çeşitli Konulardaki Konuşmaları	124
3.5.2.1. İdari, İktisadi ve Mali Konulardaki Görüşleri	124
3.5.2.2. Sosyal Konular Üzerine Değerlendirmeleri	130
3.5.2.3. Dış Politika Konuları Üzerine Düşünceleri	132

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAZHAR MÜFİT KANSU'NUN SON MİLLETVEKİLLİĞİ DÖNEMLERİ İLE KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ	135
4.1. Mazhar Müfit Kansu'nun VI. ve VII. Dönem Artvin Milletvekilliği	135
4.1.1. 1939 Seçimleri ve VI. Dönem Çoruh (Artvin) Milletvekilliği	135
4.1.2. 1943 Seçimleri ve VII. Dönem Çoruh (Artvin) Milletvekilliği	136
4.2. "Kansu" Soyadını Alması	137
4.3. Kişisel Özellikleri	138
4.4. Anılarını Yayımlaması ve Son Telgraf Gazetesi	140
4.5. Siyasi Hayata Vedası ve Ölümü	142
SONUÇ	144
KAYNAKLAR	146
EKLER	155
ÖZGEÇMİŞ	190

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1 : Mazhar Müfit Kansu'nun Denizli milletvekilliği döneminde kanunlara ve kararlara verdiği oylar (EK:2).....	166
Tablo 2 : Yasama Dönemleri ve yılları (EK:3).....	167

KISALTMALAR DİZİNİ

A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CHPG	: Cumhuriyet Halk Partisi Grubu
Çev.	: Çeviri
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
vd.	: Ve Diğerleri
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
Yay. Yön.	: Yayın Yönetmeni

GİRİŞ

MAZHAR MÜFİT KANSU’NUN YETİŞTİĞİ DÖNEMDE OSMANLI BÜROKRASİSİ VE İDEOLOJİLERİN SOSYAL YAŞAMA YANSIMASI

Mazhar Müfit Kansu’nun yetiştiği dönem ve öncesinde Osmanlı Devleti’nin içerisinde bulunduğu sosyal ve bürokratik gelişmeleri genel hatlarıyla ele alarak, Kansu’nun yetişmiş olduğu ortamın, onun görüş ve düşüncelerinin oluşmasındaki etkilerini değerlendirmek yerinde olacaktır.

Aşağıda genel olarak Osmanlı Devleti’nin 19. yy’dan itibaren içerisinde bulunduğu sosyal, siyasi, ekonomik ve bürokratik gelişmeleri ayrıntıya indirgenmeden ana hatlarıyla verilmeye çalışılmıştır.

1.1. 19-20. Yüzyıl’da Osmanlı Bürokratik Sistemindeki Gelişmeler

Osmanlı Devleti’nin son yüzyılı ele alındığında, devletin yüzyıllardan beri gelen bürokratik ve yasal sisteminde büyük bir düşünce değişimine gittiği görülmektedir. Devlet, askeri ve bürokratik sistemde gördüğü zayıflıkları düzeltmek için özellikle 18. yy’dan itibaren kapsamlı reform hareketlerine girişmiştir. Ancak reform hareketleri söz konusu zaman diliminin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemiştir.

Osmanlı, 19. yy’ın ortalarına kadar yenilik anlayışını askeri temelde şekillendirme gayreti içerisinde bulunmuştur. Bürokratik mekanizma içerisindeki yenilikler bu sürece kadar sınırlı kalmaya devam etmiştir. 1839 yılına gelindiğinde Tanzimat Fermanı ile birlikte sosyal yaşamda ve bürokratik sistemde eş zamanlı köklü değişikliklere gidilmiştir. Onu takip eden 1856 Islahat Fermanı ile birlikte sosyal sistem içerisindeki yenilikler pekiştirilmek istenilmiştir.

En kapsamlı reformların bazıları 1875 yılında sadrazamlığa gelen Mahmut Nedim Paşa ile birlikte yapılmıştır. İlk olarak iç işleyişte düzenleme işlerine girilmiş ve vilayetlerin valiler tarafından adil bir şekilde yönetilmesi için danışma meclislerinin seçim işlemleri yeniden ele alınmıştır. Çiftçi üzerinde yük oluşturan vergi sisteminde düzenlemeyle birlikte, borçların silinmesi ve vergi indirimlerinin yapılması sağlanmıştır. Devlet bürokrasisinde de ıslah yoluna gidilerek “*Tensikat ve Tasarrufat*

Komisyonu” oluşturmuştur¹. Mahmut Nedim Paşa, vilayet nizamnamesinde de düzenlemeler yaparak, bazı vilayetlerin sınırlarını küçültmüştür. Buradaki amacı, vilayet içerisindeki yönetim sisteminin daha etkin çalışmasını sağlamaktır². Mahmut Nedim Paşa’dan sonra sadrazamlık görevine Mithat Paşa getirilmiştir. Mithat Paşa, Mahmut Nedim Paşa’nın kurduğu “*Tensikat ve Tasarrufat Komisyonu*”nu kaldırmış, sürgüne gönderilen memurları geri çağırarak, eğitim ve öğretimde düzenlemelere gitmiş, vergi sisteminde yeni çalışmalar başlatmış ve vilayetlere verilen bütçeyi arttırmış³. Görüldüğü üzere, ilgili dönemde her sadrazam değişimi aynı zamanda bürokratik sistemin ve onun yansımalarının da değişmesine neden olmuştur. Her sadrazam kendi anlayışına göre bir düzen getirmek istediği için, bir öncekinin yaptığı değişim diğeri için karmaşa olarak değerlendirilmiştir.

Sultan Abdülaziz’in, iktidarı kendisinden başka kimseye dolaylı olarak da olsa bırakmak istememesi yönetici kesimle olan çatışmasını arttırmıştır. Nazırlar, kendi konumlarını siyasi ve askeri olarak güçlendirme yoluna gitmişlerdir. Kendi güvenliklerini sağladıklarını düşündükleri anda da Şeyhülislam’ın Padişahın tahttan indirilmesini onaylayan fetvasını alarak, 1876 yılında Abdülaziz’in tahttan indirilmesi ile yerine V. Murat’ın tahta çıkarılmasını sağlamışlardır⁴. Aynı zaman da Kanun-i Esasi üzerinde çalışmalarda sürdürülmeye devam edilmiştir. Kanun-ı Esasi’nin hazırlanması sürecinde de saray içindeki paşalar arasında kıyasıya bir iktidar mücadelesi başlamıştır. Bu süreçte V. Murat’ın akıl sağlığını kaybettiği söylemleri de hızla yayılmıştır. Mithat Paşa, doktorlardan söz konusu psikolojik rahatsızlığın üç ay gibi bir tedavi süresi içinde iyileşebileceğini öğrenmesine rağmen veliaht şehzade Abdülhamit ile görüşerek, onun fikirlerini öğrenmek istemiştir. Bu görüşmelerden sonra kendisine yakın davranan Abdülhamit’in tahta çıkarılması konusunda karara varan Mithat Paşa ve kendisine yakın bürokratlar “*şartlı*” olarak Abdülhamit’in 31 Ağustos 1876’da tahta çıkmasını sağlamıştır⁵. Mithat Paşa’nın planları karşısında II. Abdülhamit’in de planları vardır ve planlarını tahta çıkana kadar erteleyerek, Mithat Paşa ile iyi ilişki kurma yoluna gitmiş ve bir süre onun düşüncelerine yakın durmuştur.

¹ Stanford J. Shaw – Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul 2006, s.196.

² S. Shaw, *a.g.e.*, s.196.

³ S. Shaw, *a.g.e.*, s.196-197.

⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, Çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, 5. Baskı, Ankara 2011, s.221.

⁵ Mithat Paşa Abdülhamit’ten Kanun-i Esasi’yi destekleme sözü almıştır. Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2002, s.316-318.

II. Abdülhamit tahta çıktıktan sonra Kanun-ı Esasi çalışmaları devam etmiş, Mithat Paşa bu çalışmaları hızlandırmak için elinden gelen gayreti göstermiştir. Kanun-ı Esasi metni üzerinde birçok düzeltme, tartışma hatta kavga dahi edilmiştir. II. Abdülhamit'te kendi istediği maddeleri metnin içerisine yerleştirdikten sonra metni onaylamıştır⁶.

Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesinin, içeride ve dışarıda büyük yankıları olmuştur. Avrupa'da, Kanun-i Esasi'nin Osmanlı idari sisteminde gerçekten reform amacı taşıyıp taşımadığı tartışma konusu olmuştur. Bu konudaki kabul gören genel yargıları ise Kanun-i Esasi'nin, azınlıkların sesini azaltmak için sözde bir reform olarak ortaya konulduğu yönündedir⁷. İçeride ise, Kanun-i Esasi'nin ilan edilmesi, devlet içinde yaşanan çalkantıların azalmasını sağlamıştır. Meclis açılarak çalışmalarına başlamıştır. Ancak alınması gereken kararların gecikmesini neden olarak gösteren II. Abdülhamit, kendisine verilen yetkiyi kullanarak bir süre sonra Meclisi tatil etmiştir. Devlet bürokrasisinde yaşanan hareketlenmeler nedeniyle 1876-77 Osmanlı-Rus Savaşının devam ettiği sırada Meclis tekrar açılmış olsa da çok uzun bir zaman geçmeden II. Abdülhamit Meclisi tekrar tatil etmiştir⁸. Söz konusu açıklama tatil edildiği yönünde yapılmış olsa da, bu olay otuz yıl sürecek bir tek başına yönetim döneminin kapılarını açmıştır.

Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı büyük bir yenilgiye uğramıştır. Bu yenilgi ile doğuda ve batıda birçok toprak kaybedilmiştir. Söz konusu savaşta hem toprak kaybeden hem de mali olarak büyük bir yükün altına giren Osmanlı, aynı zamanda dış borçların ödenmesi zorunluluğu nedeniyle 1882'de II. Abdülhamit'in alacaklılara verdiği bir bildiriyle birlikte onlar için çalışacak Duyun-ı Umumiye teşkilatı kurulmuştur⁹. Osmanlı Devleti bürokrasisi 1900'lere kadar bitmeyen savaşlar dizisi ile içeride çalışmalarını sürdürürken; dışarıda da yabancı devletlerin Osmanlı topraklarını ele geçirme isteklerine set çekmeye çalışmakla geçirmiştir.

⁶ N. Berkes, *a.g.e.*, s.319-333.

⁷ B. Lewis, *a.g.e.*, s. 225.

⁸ II. Abdülhamit, Rusya ile Ateşkesin imzalanmasından sonra Meclise gitmiş ve burada mebusların kendi aleyhinde bazı ifadelerde bulduklarını görmüştür. Mebuslardan birisi, savaşın getirdiği felaketten kurtulma yolunda kendilerine danışılmadığını beyan ederken, bir diğeri II. Abdülhamit'in kişisel harcamalarının kısılması gerektiğini Padişah'ın yüzüne karşı dile getirmiştir. Padişah bu ifadelere hiçbir cevap vermemiş ancak o günün akşamında Meclisi kapattığını açıklamıştır. Gerekçe olarak ise "... *imparatorluğun böylesine bunalımlı bir döneminde meclisin görevlerini etkin biçimde yapamayacağını...*" göstermiştir. Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu : Son üç yüz yıl : Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak, Sabah Kitapları, İstanbul 1995, s.169.

⁹ N. Berkes, *a.g.e.*,s.364.

20. yy'ın başlarında kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti, gittikçe güçlenmiştir. İttihat ve Terakki içerisinde yer alanlar II. Abdülhamit'in istibdat politikasını eleştiren ve yeniden parlamenter ve özgür düzenin kurulması ve böylece devletin içerisinde bulunduğu sıkıntılardan kurtulmasının yolunu açmak isteyen kimselerden oluşmaktaydı.

II. Abdülhamit devletin her kademesinde kendisine yönelik yapılabilecek herhangi bir hareketi önlemek için çeşitli tedbirler almıştı. Kendisine muhalif olanların sesini bastırmak için saltanatı boyunca onları yüksek maaşlarla devlet kadrolarına yerleştirmişti¹⁰. Hafiyeye teşkilatını en büyük koz olarak gören II. Abdülhamit'in ortaya koyduğu bu oluşum, faydalı olmasının yanında yanlış bilgi akışı da sağladığı için tam anlamıyla güvenilir sayılamazdı. II. Abdülhamit'in sıkıyönetimi ve tüm sansürlere rağmen devlet içerisinde çalkantılar durmamakta buna ek olarak dış politikada da borçlardan doğan sorunlar da dâhil olmak üzere Avrupa devletleri ve Rusya, Osmanlı aleyhinde çalışmalara devam etmekteydi.

İngiltere Kralı VII. Edvard ile Rus Çarı II. Nikola, 9-10 Haziran'da Reval'de bir görüşme gerçekleştirerek, Makedonya'da yapılması planlanan reformlara dair fikirlerini açıklamışlardır. Bu durum İttihat ve Terakki tarafından Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelik hareket olarak algılanmış ve II. Abdülhamit'e Meşrutiyeti ilan etmesi yönünde baskıda bulunmuşlardır. Ancak II. Abdülhamit önce bu girişimleri dikkate almamış, İttihat ve Terakkicileri bastırmaya çalışmıştır. Ayrıca, yerinden doğru bilgi edinebilmek amacıyla Rumeli'ye bir denetim heyeti de göndermiştir. Ancak heyet tarafından gönderilen haberler ve Meşrutiyet taraftarlarından gelen telgraflar, durumun ciddiyetinin anlaşılmasını sağlamıştır¹¹. Sultan Abdülhamit tüm çabalarına rağmen başarılı olamamıştır. İttihat ve Terakki de Makedonya'da bir bildiri yayınlarak, Meşrutiyet'i ilan ettiğini duyurmuştur¹². Söz konusu gelişmeler üzerine, devletin zarar görmesini engellemek ve kendisini de güvence altına almak isteyen II. Abdülhamit II. Meşrutiyeti ilan etmiştir¹³. Bu koz ile içerideki huzursuzlukları ortadan kaldırabileceğini düşünen II. Abdülhamit, ilk başlarda bunu kısmen sağlamış olsa da ilerleyen

¹⁰ Erkan Tural, *Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi*, TODAİE Yayınları, Ankara 2009, s.30.

¹¹ Tahsin Paşa, *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s.366.

¹² T.C. Genelkurmay Harb Tarihi Başkanlığı, *Balkan Harbi (1912-1913)*, C.I, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1970, s.58-59.

¹³ Tahsin Paşa anılarında II. Abdülhamit'in, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi için verdiği emri şu sözlerle dile getirdiğini ifade etmiştir; "*Kanun-ı Esasi'nin ilanı benim zamanımda olmuştur. Bunun müessisi benim; bir müddet hasbe'l-lüzum mer'iyeti tatil edilmişti. Heyet'i Vükela'ya gidiniz, bunları söyleyiniz ve ilanı için mazbatanın yazılmasını irade ettiğimi tebliğ ediniz.*" Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s.374-375.

zamanlarda iç huzursuzluk yine ortaya çıkmıştır.

İttihat ve Terakki tarafından II. Meşrutiyet ilan edildiğinde, Rumeli topraklarında bir bayram havası esmeye başlamıştır. Halk sokaklara çıkarak coşkulu bir şekilde sokakları doldurmuş, her yeri bayraklarla donatmıştır¹⁴. Söz konusu gelişmeden bahsetmişken, bu sırada kaymakam olan Mazhar Müfit Bey'in de II. Meşrutiyet'in ilanı konusuna yaklaşım tarzını vermek yerinde olacaktır. İlgili dönemde Cisriergene (Uzunköprü) Kaymakamlığı görevinde bulunan Mazhar Müfit Bey'de 11 Aralık 1908 tarihinde Uzunköprü belediye binası önünde Meşrutiyet'in ilanı gerekçesiyle tören düzenleterek, Hürriyet Anıtı'nın açılışını gerçekleştirmiştir. Anıt açılmadan önce, açış konuşmasını yapan Mazhar Müfit Bey, Meşrutiyetin anlamını halka ve öğrencilere anlatmıştır. Kaymakam Mazhar Müfit Bey, Uzunköprü Belediye Başkanı Hafız İsmail (Yayalar) ile birlikte Anıtın dört bir yanına *Hürriyet, Adalet, Müsavet* (Eşitlik), *Uhuvvat* (Kardeşlik) sözlerini mermer yazıtlar şeklinde yerleştirmiştir¹⁵. İlgili dönemde Mazhar Müfit Bey de İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne mensup olduğundan dolayı II. Meşrutiyet'in ilanını büyük bir sevinç ile karşılamış ve halkın meşruti yönetimi kavraması için elinden gelen çabayı göstermiştir.

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle hafiye teşkilatı kaldırılmış, polis teşkilatı da yasal sistem içerisinde yeniden düzenlenmiştir. Sansür kaldırılmış ve hukuk sistemi ağırlıklı olarak uygulanmaya başlanılmıştır. Devlet bürokrasisinde yönetici ve memurların atanmasıyla ilgili yetkiler padişah, sadrazam ve ilgili bakanlıklar arasında paylaşılmıştır¹⁶. İttihat ve Terakki ise gerçek yönetimi, hükümetin tesis edeceğini ve anayasanın korunması dışında hiçbir çalışmada bulunmayacağını açıklamıştır¹⁷.

Osmanlı Devlet sisteminde düzenlemeler tam anlamıyla oturmadan bu fırsattan yararlanan Avusturya, Bosna Hersek'i ilhak etmiş, Bulgaristan da bağımsızlığını ilan

¹⁴ Mithat Şükrü Bleda, *İmparatorluğun Çöküşü*, Remzi Kitabevi İstanbul 1979, s.50.

¹⁵ <http://www.uzunkoprunostalji.com/tarihce> (Erişim:30.12.2014) İlgili web sayfasındaki bilgiler *Yeni Edirne Gazetesinin* 14 Kanunuevvel 1324 tarihli nüshasından alınmıştır. Şayet söz konusu gazetede verilen bilgi doğru kabul edilirse, Uzunköprü Hürriyet Anıtı'nın 1912 yılında Mazhar Müfit Bey'den sonra Uzunköprü Kaymakamı olan Nusret Bey tarafından yapıldığını ifade eden İsmail Hakkı Barlas'ın, tarihlendirme konusunda yanıldığı söylenebilir. Bkz. İsmail Hakkı Barlas, *Tarihte Ergene ve Uzunköprü*, Batıdan Sesleniş-Yeni Matbaa, Edirne 1958, s.42. Ayrıca Anıt'ın restorasyon sonrası açılışı yeniden gerçekleştirilmiş olup Uzunköprü Belediyesi de yaptığı haberde Anıt'ın Mazhar Müfit Kansu tarafından yaptırıldığını teyit etmiştir. <http://www.uzunkopru.bel.tr/arsiv/2012/733-oezguerluekantacl> (Erişim:30.12.2014)

¹⁶ S. Shaw, *a.g.e.*,s.330.

¹⁷ S. Shaw, *a.g.e.*,s.330.

etmiştir¹⁸. Böylece Osmanlı bir oldu-bitti karşısında kalmıştır. Berlin Anlaşmasına dayanarak bu duruma itiraz eden Osmanlı Devleti, muhataplarından cevap dahi alamamış ve söz konusu durumu kabullenmek zorunda kalmıştır.

İç politikada İttihat ve Terakki taraftarları ile karşıtları arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmış ve bu ayrılıklar giderek daha şiddetli hale dönüşmüştür. Bu durum II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ve yerine kardeşi V. Mehmet Reşat'ın çıkarılmasının önünü açmıştır¹⁹. Böylece 33 yıl süren II. Abdülhamit dönemi sona ermiş ve yeni dönemde İttihat ve Terakki daha baskın olarak gücünü göstermeye başlamıştır. İttihat ve Terakki, sarayın gücünü kırmak için anayasa çalışmalarını devam ettirerek, Meclisi padişah ve sadrazam karşısında güçlendirme yoluna gitmiştir²⁰.

İttihatçılar yönetimi devraldıktan sonra idare anlayışlarının eski yönetimlerden çok da farklı olmadıklarını göstererek, mevcut sistemin ıslahı yönünde çalışmalar yürütmüşlerdir. Ortaya koymuş oldukları ıslah faaliyetleri bir devrim niteliğinde olmayıp eskinin devam ettirilmesi anlayışına temellenmiştir²¹. Bu süreçle birlikte İttihat ve Terakki siyasi gücü eline alarak, Padişahın siyasi gücünü zayıflatmıştır²². Ancak İttihat ve Terakki'nin tam anlamıyla yönetime egemen olması belli bir süreç olacaktır. Bunun en büyük nedeni siyasi yönetim alanında tecrübelerinin olmaması olarak gösterilebilir.

Osmanlı Devleti, iç ve dış politikalarda yaşanan tüm bu olumsuz gelişmelerin yanında ekonomik olarak da oldukça zayıflamış durumdaydı. Duyun-u Umumiye'nin getirdiği yükü birlikte Osmanlı ekonomisi çökme noktasına ulaşmıştır. 1910 yılına gelindiğinde ilgili yıla ait bütçe kalemleri düşünüldüğü gibi olmamış, devam etmekte olan Yemen İsyanı ve ufukta beliren Arnavut isyanının çıkacağı endişesi 26 milyon lira olan Osmanlı bütçesinin 14 milyon lirasının Harbiye ve Bahriye Nezaretlerine

¹⁸ Hale Şıvgın, "İttihat ve Terakki Politikalarının Balkan İttifaklarını Hızlandırmadaki Rolü", *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, C.6, S.11, Ankara 2012, s.3. Bulgaristan Ekim 1908'de bağımsızlığını ilan etmiş olmasına rağmen Osmanlı bu durumu Mart 1909'da tanımak durumunda kalmıştır.

¹⁹ II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi fetvasını veren Şeyhülislam Ziyaettin Efendi, tahttan indirilmesi gerekçesine şu gibi ibareleri yazdırdı (ya da yazdırıldı); "Müslümanların imamı olan Zeyd'in bazı önemli şeriat meselelerini şeriat yapıtlarından silip çıkarması, devlet hazinesinden boş yere harcamalar yaparak onu şeriata aykırı olarak kullanması ve şeriata dayanmaksızın teb'ayı öldürmek, hapsetmek veya sürgüne göndermek gibi zulümleri adet etmesi..." Selahattin Çetiner, *Çöküş Yılları, II. Abdülhamit, Jön Türkler, İttihat ve Terakki*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s.214.

²⁰ B. Lewis, *a.g.e.*, s.492.

²¹ E. Tural, *a.g.e.*, s.31.

²² Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.I, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1984, s.25.

ayrılmasına neden olmuştur²³. Bu durum da devletin iç işleyişinde yapılması planlanan reformlara ket vurarak, İttihat ve Terakki yönetimindeki hükümet politikalarının zamana yayılmasına neden olmuştur.

1911'in sonlarına doğru İttihat ve Terakki artık kendisini güvende hissetmeye başlamıştır. Bu nedenle Padişah'ın ve Sadrazam'ın güçlenmesinin kendilerine zarar veremeyeceği düşüncesiyle Meclis'e öneriler sunarak, onların güçlenmesine katkı sağlamak istemişlerdir²⁴. Ancak bu öneriler, İttihat ve Terakki'yi güçlendireceği gerekçesiyle Meclis tarafından reddedilmiştir. Hemen arkasından Meclis dağılarak Nisan 1912'de yeni seçimlere gidilmiştir. Ancak yine sonuç değişmeyerek İttihat ve Terakki yeni meclisle de gücü elinde bulundurmaya devam etmiştir²⁵. Böylece, İttihat ve Terakki, baskı yönetiminden kurtulmak amacıyla geldiği iktidarda, pekiştirdiği baskıcı yönetim sisteminden ödün vermeyerek, aynı rejimi kurma yolunda ilerlemiştir.

Balkan Savaşlarının yaklaştığı sırada Osmanlı memurları Trablusgarp Savaşı nedeniyle seferberlik halinde bulunmaktaydı. Ancak yine de Balkan Savaşları çok hızlı bir şekilde gelişmiştir. Tüm mülki ve idari kadrolar, kendilerini bir anda savaş alanında bulmuşlardır. Bâb-ı Ali, içinde bulunduğu mali sıkıntılar nedeniyle ailesi olmayan ve zorla cepheye sürdüğü memurların üçte bir maaşına dahi el koyacak duruma gelmiştir²⁶. Yukarıda da değindiğimiz gibi içerisinde bulunulan mali durum uygulanan ilgili politikanın aksinin yapılabilme yolunu kapatmış durumdaydı.

8 Ekim 1912'de Karadağ, Arnavutluk topraklarına girerek Birinci Balkan Savaşını başlatmıştır. Hemen arkasından Balkan devletleri, Osmanlı Devleti'ne ultimatomlar vererek yeni sınırlar çizdiklerini ve özerklik isteklerini açıklamışlardır²⁷. Temelinde, Osmanlı ordusunun terhisini isteyen bu görüşlerin, Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmeyeceğini bildikleri için de arka arkaya savaş ilan etmişlerdir.

Balkan devletlerinin her birinin Osmanlı toprakları üzerinde farklı emelleri vardır. Görünürde kendi halkından olan azınlıkların haklarını korumak amacıyla Osmanlı'ya karşı dış biliyorlardı. Ancak gerçek neden Osmanlı topraklarını ele

²³ E. Tural, *a.g.e.*, s.176.

²⁴ B. Lewis, *a.g.e.*, s.492.

²⁵ Söz konusu seçimler İttihat ve Terakki'nin baskısı altında gerçekleştirilmiş ve böylece İttihatçılar işini şansa bırakmayarak yeni kurulacak olan Mecliste egemenliklerini devam ettirmeyi garanti altına almışlardır. T. Z. Tunaya, *a.g.e.*, s.27.

²⁶ E. Tural, *a.g.e.*, s.205.

²⁷ S. Shaw, *a.g.e.*, s.351-352.

geçirmekti. Bunun için Yunanistan “*Megali İdea*”yı gerçekleştirmek, Sırbistan “*Büyük Sırbistan*”ı kurmak, Bulgaristan “*Büyük Bulgaristan*”ı kurmak, Karadağ topraklarını genişletmek, Romanya “*Dakya Krallığı*”nı kurmak peşindeydi²⁸.

Balkan Savaşları arifesinde Genelkurmay, 29 Eylül 1912’de Bâb-ı Ali’ye verdiği bir raporda ordunun içinde bulunduğu durumu belirterek savaşmaya hazır olmadığı ve savaşa hazırlanmak için en az beş senelik bir zamana ihtiyacı olduğunu kaydetmişti²⁹. Ancak içinde bulunulan durum savaşmadan beklenilebilecek gibi değildir. Osmanlı ne kadar zor durumda olursa olsun savaş ilanları karşısında diplomasi arayışlarının cevapsız kalacağını bilmekteydi. Bu nedenle 16 Ekim 1912’de Bulgaristan ile Sırbistan’a 18 Ekim 1912’de de Yunanistan’a savaş ilan etmiştir³⁰.

Balkan Savaşı devam ederken Muhtar Paşa istifasını vererek kabineden uzaklaşmıştır. Onun yerine İngilizlerle daha iyi ilişkileri olduğuna inanılan Kamil Paşa kabinesini kurmuştur. Balkan Savaşı sonrası Bulgarlar ile anlaşmak üzere masaya Kamil Paşa oturmuştur. Ancak o henüz anlaşmayı yapmadan İttihatçıları devre dışı bırakmak için yeni memur atamaları yapmış ve kendi yerini sağlamlaştırmaya gitmiştir. Balkan Savaşı sonrası yapılan görüşmede Kamil Paşa’ya Edirne hariç tüm Rumeli topraklarının kaybedildiğini tescilleyen anlaşma metni sunulmuştur. Kamil Paşa bu yükü tek başına omuzlamak istememiş ve Meclisi toplamıştır. Ancak istediklerini alamayan İttihatçılar da çalışmalarına devam etmişler ve yasal olarak Kamil Paşa’nın istifasını alamadıkları için tarihte “*Bâb-ı Ali Baskını*”³¹ olarak tanımlanan olay gerçekleştirilmiştir. Böylece İttihatçıların desteği ile Mahmut Şevket Paşa, Kamil Paşa’dan koltuğu devralmıştır. Nitekim İttihatçıların savaş yanlısı tutumları da bir sonuç vermemiş ve tekrar girişilen mücadeleler başarısızlıkla sonuçlanarak, Edirne “*hâkimiyet-i siyasiye*”³² statüsü ile Osmanlı’ya bırakılmıştır³³.

²⁸Rifat Uçarol, “1912 Balkan Bunalımı, Osmanlı Devleti’nde Büyük Kabine’nin Kurulması ve Savaşa Gidiş”, *Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011)*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2012, s.25.

²⁹ Genelkurmay, *a.g.e.*,s.53. Ali Fuad Türkgeldi ise anılarında, savaşa karar verilmeden önce Şerhemini Operatör Cemil Paşa’nın saraya gelerek; “*Biz harb edecek halde değiliz; evvelki sene Seyideler’de yapılan manevrada askerinin halini gördüm; bu askerle harb olmaz. Zat-ı şahaneye söyleyin, muharebenin önünü alsınlar.*” dediğini aktarmaktadır. Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s.58.

³⁰ Genelkurmay, *a.g.e.*,s.51.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. S. Çetiner, *a.g.e.*, s.219-225.

³² Söz konusu statü, ilgili bölgenin teorik (siyasi) olarak Osmanlı Devletine bağlı kalmasını ifade eder. Ancak bu sistem, tam bağımsızlığa giden bir sürecin başlangıcı olduğu ifade edilebilir. Fiili olarak doğrudan söz konusu devletten ayrılamayan bölgeler, ilk olarak bu statüye kavuşturularak yavaş yavaş tam bağımsızlık sağlanabilir. Edirne için de aynı politikanın uygulandığı savunulabilir.

³³ E. Tural, *a.g.e.*, s.207.

Bulgaristan, Balkan Savaşları sırasında müttefikleri ile ters düşmüş ve İkinci Balkan Savaşı'nın başlamasıyla, 29-30 Haziran gecesi Yunanistan ve Sırbistan'a saldırmıştır³⁴. Bu saldırıdan yararlanan Osmanlı, Edirne'ye girerek bu topraklara hâkim olabileceğini düşünmüştür. Düşüncesini uygulamaya koyan Osmanlı, birliklerini harekete geçirecek hiçbir direnişle karşılaşmadan Edirne'yi tekrar kendi topraklarına katmıştır³⁵.

Edirne'nin geri alınmasıyla birlikte İttihat ve Terakki de nüfuzunu güçlendirerek, yönetime egemen olmuştur. İttihat ve Terakki, bu sürece kadar bir kimlik belirsizliği ile çalışmalarını sürdürmüştür. İttihat ve Terakki'nin cemiyet olarak ortaya çıkması ve sonrasında siyasi olarak güçlenmesi ve yönetime egemen olmasıyla birlikte parti içinde ve dışında "*Fırka-Cemiyet*" tartışmalarının artması, İttihat ve Terakki'ye zarar vermeye başlamıştır. Bu ikilemin ortadan kaldırılması amacıyla 1913'te resmen siyasi parti olan İttihat ve Terakki, devam eden yıllarda çalışmalarını bu şekilde sürdürmüştür³⁶.

Osmanlı bürokrasisinde uzun yıllardır devam eden karışıklıklar, Balkan Savaşları sonrasında azalmaya başlamıştır. 29 Eylül 1913'te İstanbul Anlaşmasıyla Edirne resmi olarak tekrar Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bundan sonra İttihatçılar daha sağlam adımlar atmaya başlayarak, muhalefeti devre dışı bırakmış ve yine devlet kademelerinde reform hareketlerine girişmişlerdir. Bu sefer ki tek fark İttihatçıların gücü tamamen ellerine almaları olmuştur³⁷. İttihat ve Terakki 1918 yılına kadar fiilen kurduğu "*diktatörlük*" yapısını devam ettirmiştir³⁸.

Balkan Savaşlarının akabinde, Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Osmanlı Devleti iç işleyişinde ve sosyal yaşamda reform hareketlerine devam etmiştir. Özellikle Avrupa'daki devletlerarasında ortaya çıkan hareketlenmeler yeni bir savaşın habercisi olmuştur. Osmanlı bu savaşa İttihatçı kadronun önderliğinde katılmıştır. Savaş, Osmanlı ekonomisi için yine bir çöküşün başlaması anlamına gelmekle birlikte, aynı zamanda bir varlık-yokluk mücadelesi olmuştur.

³⁴ S. Shaw, *a.g.e.*,s.356.

³⁵ S. Shaw, *a.g.e.*,s.356. Edirne'nin geri alınması fikrine Talat Paşa öncülük ederek, yoğun uğraşları sonucunda Meclis'ten ordunun Edirne'ye ilerlemesi için gereken mazbatayı almış ve hiç zaman kaybetmeden Padişaha da onaylatarak ordunun Edirne'ye girmesini sağlamıştır. A.F. Türkgeldi, *a.g.e.*, s.106.

³⁶ T. Z. Tunaya, *a.g.e.*, s.32.

³⁷ E. Tural, *a.g.e.*, s.222-224.

³⁸ B. Lewis, *a.g.e.*, s.514.

1.2. İdeolojilerin Sosyal Yaşama Yansıması

Özellikle 19. yy'dan başlayarak Gayrimüslim halk kitlesi içerisinde milliyetçilik ve batıdan ithal edilen (ya da batı dayatmasıyla alınmak zorunda kalınan) aydınlanmacı yaklaşım çerçevesi dâhilinde bir hareketlenme ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Osmanlı devlet yönetim sistemi, söz konusu yeni fikirlere açık değildir. Gayrimüslim halk ile Müslüman halkın hukuk sisteminde, sosyal hayatta ve ekonomik sistemde ayrışması Gayrimüslimlerin Batıdan ithal ettikleri eşitlik ve milliyetçilik kavramlarına ters düşmektedir.

Osmanlı Devleti içerisindeki Gayrimüslimlerin hareketlenmesi ve kendi devletlerini kurma yolunda ilerlemesi, Osmanlı'da yeni fikir akımlarının doğmasına yol açmıştır. Bu akımlarının en önemlilerinden biri “*Osmanlıcılık*” anlayışıdır. Bu fikir, bürokratlar tarafından kısmen uygulanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda Osmanlıcılık, Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesine de katkı sağlayan gelişmelerden birisi olmuştur. Ancak Tanzimat Fermanı ne kadar Osmanlıcılık fikrini destekleyen esasları kabul etse de bu anlayış Osmanlı tebaasına mensup herkes tarafından farklı şekillerde yorumlanabilmekteydi. Bu duruma örnek olarak Ahmet Rıza³⁹ ve çevresindekilerin ilgili kavramı “*Türklük*” olarak, Taşnak Partisi'nin ise “*azınlık milliyetçiliğine araç*” olarak değerlendirmesi gösterilebilir⁴⁰. Ayrıca belirtilmesi gerekir ki Osmanlıcılık anlayışı, devlet bürokrasisinde birçok kişi tarafından kabul gören ender düşüncelerden olmuştur.

Osmanlı bir yandan bürokratları aracılığı ile halkını bir arada tutmak için birleştirici fikirler ortaya atarak bunların uygulanma ortamlarını kollarken, diğer yandan reform çalışmalarını sürdürmeye çalışmaktadır. 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı ile azınlıkların bağımsızlık isteklerinin sona erdirilmesi amacı güdülmüştür. Ferman her milletin ihtiyaçlarına göre uygulanmaya çalışılmıştır⁴¹. Ancak Islahat Fermanı'ndan istenilen sonucun tam olarak alındığı savunulamaz. Yapılan yenilik çalışmaları Avrupa

³⁹ Ayan Meclisi üyelerinden Ali Bey'in oğludur. Bursa Maarif Müdürlüğü yapmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin görüşlerini yaymak amacıyla “*Meşveret*” adıyla bir gazete yayımlamıştır. Uzun süre Fransa'da yaşayarak İttihat ve Terakki adına çeşitli çalışmalarda bulunmuştur. 8 Aralık 1908'de İstanbul'dan milletvekili seçilen Ahmet Rıza Bey, Meclisi Mebusan Başkanlığına getirilmiştir. Bir süre sonra İttihatçıları eleştiren bir tutum içerisine girmiş ve Padişah Sultan Mehmed Reşad'dan Ayan Meclisine atanması isteğinde bulunmuştur. Padişah'ın onayıyla Ayan Meclisi'ne atanarak bu Mecliste de başkanlık yapmıştır. Yurtdışında da çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1930 yılında vefat etmiştir. İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet*, C.II, s.203-204.

⁴⁰ Selçuk Akşin Somel, “Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi (1839-1913)” *Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2003, s.108.

⁴¹ S. Shaw, *a.g.e.*,s.162. 1856 Islahat Fermanı, Sultan Abdülmecid döneminde ilan edilmiştir.

devletlerinin Osmanlı Devleti'nin iç işleyişine daha çok karışmasının önünü açmıştır. Azınlıklar sıkıştıkları anda Avrupa devletlerinden yardım istemişlerdir.

1900'lere gelinceye kadar Osmanlı Devleti içerisinde karışıklıklar ve dış politikanın yansımaları ve dönemin büyük devletlerinin Osmanlı içerisindeki azınlıkları kışkırtmaları nedeniyle sosyal hayatta bunalımlar sürmüştür. Birleştirici olacağına inanılan fikir akımları, bu kışkırtmalar nedeniyle sonuç vermemiştir. 1900 yılından itibaren söz konusu olayların derecesi artmaya başlamıştır. Balkanlarda, çeşitli gruplar ülke içindeki karmaşıklığı daha ciddi boyutlara taşıyarak terörist faaliyetlere girişmiştir.

Yaşanan bu gelişmelerin iç politikaya da etkisi oldukça fazla olmuştur. Padişah II. Abdülhamit ve bürokratları için çok zorlu geçen bu süreç, halk için de oldukça sıkıntılı olmuştur. II. Meşrutiyetin ilanı ile devlet ile halk arasındaki ilişkide de değişiklikler meydana gelmiştir. Halkın bizzat saraya başvurarak aldığı kamu hizmetleri artık nezaretler aracılığı ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Geleneksel hizmet anlayışı yeni bir tabanda yeniden şekillenmeye gitmiştir. Artık vatandaş kurallarına göre başvurusunu yaptığında eğer haklı ise hakkını alacaktır. Saray odaklı yönetimden Nezaret odaklı yönetime geçişin en önemli sonuçlarından birisini söz konusu durum oluşturmaktadır⁴².

Meşrutiyet'in getirmiş olduğu yenilikler ile istibdat döneminden kurtulan halk kitleleri artık hukuki anlamda güvence altındaydılar. Bu durumun sosyal hayatı olumlu yönde etkilediğini savunabiliriz. Ancak özellikle azınlık halkın üzerine oynanan ayrıştırma hareketleri, yapılan yeniliklerin samimi olduğunun düşünüldüğü ölçüde başarılı olmasını sağlamıştır.

Osmanlı'nın uygulamaya çalıştığı ancak silik bir vaziyetten kurtulamayan Osmanlıcı yaklaşımlar, Balkan Savaşları sırasında gerçekleşen Bâb-ı Ali Baskını ile son bulmuştur. Toprak kayıplarının da had safhaya ulaşması, bu fikir akımının etkisizliğinin de bir kanıtını oluşturmuştur. Bu durum da bürokratların, resmi politika içerisinde "*Osmanlıcılık*" anlayışını çıkarmalarını zorunlu kılmıştır⁴³. Ancak bu görüşün sona ermesinden çok önce rakip bir düşünce olarak kendisini ortaya koyan "*Türkçülük*" düşüncesi ile Osmanlı Devletinin kurtulabileceği görüşleri, 1910-12 arasında yaşanan Arnavut İsyanları sonrasında yayılmaya başlamıştır. Türkçülük taraftarları 1909 yılında

⁴² E. Tural, *a.g.e.*, s.132.

⁴³ S. A. Somel, *a.g.m.*, s.112.

Türk Derneği'ni kurarak, çalışmalarını sistemli bir şekilde yürütmek istemişlerdir. Daha sonra bu derneğin adı Türk Yurdu Cemiyeti'ne dönüştürülmüş ve giderek taraftarı artan bir düşünce sistemini savunur olmuştur.

Balkan Savaşlarının devam ettiği sıralarda alınan yenilgiler, yiyecek kıtlığı ve Osmanlı Hükümeti'nin memur maaşlarını ödeyememesi nedeniyle sosyal hayat çökme noktasına gelmiştir⁴⁴. İlgili halin ortaya çıkardığı iç huzursuzluk, savaşlar sona erene kadar ortadan kaldırılamamıştır. Balkan Savaşları sonrasında etkisini kaybeden “Osmanlılık” düşüncesi yerine uygulanma ortamı bulan “Türkçülük” düşüncesi baskın olmaya başlamıştır. “Osmanlılık” düşüncesi taraftarı olan İttihat ve Terakki de bir süre sonra bu görüşü benimsemiştir⁴⁵. İttihat ve Terakki içerisinde aslında Türkçü bir yaklaşımın baskın olmasına rağmen, Osmanlı Devleti içerisinde birçok etnik unsurun bulunması onların da ilk olarak Türkçü yaklaşımdan ziyade, Osmanlılık yaklaşımı tercih etmesine neden olmuştur. Çünkü Meclisi Mebusan'ın sadece Türk ve Müslümanlardan oluşmayacağı aşikârdır. Böyle bir Meclisin de Türkçülük anlayışında temellenen kararlara imza atması mümkün değildir. Bu nedenle İttihat ve Terakki'nin ilk olarak “Osmanlılık” anlayışını benimsemesi doğru bir karar olarak düşünülebilir.

Osmanlı Devletini bulunduğu zor şartlardan kurtararak eski gücüne kavuşturmak için uygulanmaya çalışılan fikir akımlarından en güçlüleri Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık olarak sıralanabilir. Fikirlerin uygulanmasında bürokratların başarısının sorgulanabileceği gibi, söz konusu akımların içinin ne derece doldurulabildiği de tartışılabilir bir konudur. Osmanlılık anlayışının tüm Osmanlı vatandaşlarını kapsamaması anlayışı dahi, bazı çevrelerce birbirinden farklı olarak yorumlanabilmiştir.

Osmanlılık anlayışını dönemin şartları içerisinde değerlendirmeye tabi tutacak olursak geç kalmış bir anlayış olarak ortaya çıktığını belirtebiliriz. Osmanlılık düşüncesinin kökenleri ele aldığımız dönemin öncesine dayanıyor olsa da sadece fikirde kalarak fiiliyatta uygulanma ortamı bulamayan düşüncenin son anda uygulanmaya girilmesi, elbette başarı getirmesi ihtimalini azaltmıştır. Öte yandan düşünce ne kadar geç kalsa da döneminde uygulanabilecek olan en iyi anlayışlardandır. İçeride huzurun sağlanması dışarıda da diğer devletlerin Osmanlı iç siyasetine müdahale etmesini zorlaştırması anlamında kayda değer olduğunu belirtmek gerekir. Nitekim dış

---

⁴⁴ S. Shaw, *a.g.e.*,s.352.

⁴⁵ S. Shaw, *a.g.e.*,s.346.

müdahalelerin Osmanlılık düşüncesinin önüne geçmesi de bürokratların başarısızlığı olarak değerlendirilebilecektir. Diğer yandan bu düşüncenin ısrarla sürdürülmeye çalışılması alternatif düşüncelerin uygulanmasını da geciktirmiştir. İslamcılık ve Türkçülük düşünceleri, Osmanlılık düşüncesinin ilk planda gerisinde kalmasına rağmen sonrasında onun önüne geçmişlerdir. Ancak onlar da Osmanlılık görüşü gibi geç kalmışlardır. Yine de Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında daha baskın olan Türkçülük düşüncesi elbette siyasi ve askeri yöneticilerin de başarısı ile daha sağlam temeller üzerinde kendisine yer edinmiş ve başarıyı getirmiştir.

1.3. Osmanlı'nın Son Dönemindeki Gelişmelerin Mazhar Müfit Kansu Üzerindeki Etkisi

Yukarıda söz konusu edilen gelişmelerin yaşandığı dönem Mazhar Müfit Kansu'nun çocukluk ve gençlik dönemlerine rast gelmiştir. O daha 4-5 yaşlarındayken Osmanlı-Rus Savaşı ile birlikte savaşın soğuk yüzüyle karşılaşmıştır. Elbette bu karşılaşmanın en önemli tarafını ailesinin içinde bulunduğu vaziyet ortaya koymaktadır. Bunun nedeni o yıllarda İstanbul'da bir Osmanlı memuru olarak görev yapan babasının yaşadığı zorlukların, aile içerisine de yansımış olabileceği kanaatidir. Savaştan sonra Edirne vilayetine tayin edilen babası ile birlikte savaş ve yıkım görmüş olan topraklarda ortaokul tahsiline devam etmesinin onun milli duygularının artmasına katkı sağladığını savunabiliriz.

Yine aynı vilayette sürekli bir karmaşanın ve dış devletlerin tehditleriyle yaşamak zorunda bırakılan Osmanlı halkının içerisinde yer alması onu Osmanlı Devleti'ni kurtarmaya yönelik çabaların içerisine çekmiştir. Bu durum da, ileride ortaya çıkacak olan İttihat ve Terakki yapılanması ile olan bağlantısını sağladığı görüşünü savunmamıza destek olmaktadır. Tahsilini tamamlarken tek yönlü yetişmemesi ve hem İstanbul'da hem de Edirne'de eğitim alması ve bu sürecin de özellikle Edirne'nin devletlerarasındaki nüfuz çatışmasına sahne olduğu döneme denk gelmesi onun geniş ölçekli görüşlerinin temelini oluşturmuştur denilebilir.

Meslek hayatında sadece öğretmenlik değil, aynı zamanda idari görevler de üstlenmesi ve bunu layıkıyla yerine getirmeye çalışması onun belli bir yerle sınırlı kalmadan ülkenin tamamı için çaba harcama isteğinin ürünlerindedir. Çünkü Mazhar Müfit Kansu öğretmenlikten ziyade idarecilik alanını daha çok benimseyen ve tercih eden bir yapıdadır. Osmanlı'nın, Edirne ve civarında siyasi ve fiili olarak varlığını

sürdürmeye çalışması ve bu görevi yürütenlerden birisinin de Mazhar Müfit Kansu olması konuya daha bir önem kazandırmaktadır.

Ayrıca belirtilmesi gerekir ki Mazhar Müfit Kansu'nun idarecilikte yer alma isteği İttihat ve Terakki üyeliği öncesinde gerçekleşmiş olsa da İttihat ve Terakki'nin vücuda gelmesi ve güçlenerek yönetime egemen olmaya başlamasının ardından Mazhar Müfit Kansu'nun da statüsü kaymakamlıktan mutasarrıflığa yükseltilmiştir. Ancak Mazhar Müfit Kansu'nun hürriyetçi ve adil bir yönetim tarzı uyguladığı düşünüldüğünde, yükseltilmesinin de liyakat usullerine göre yapıldığı sonucunun çıkarılması mümkündür.

Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetinde çalkantıların bitmediği ve sürekli olarak da arttığı bir dönemde en karmaşık bölgelerden birinde yaşayan Mazhar Müfit Kansu'nun fikirleri tüm bu systemsizliklerin sistemli hale getirilmesi yolunda fikir dünyasını geliştirdiği anlayışını desteklememize imkan vermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MAZHAR MÜFİT KANSU'NUN 1923 YILINA KADAR HAYATI VE FAALİYETLERİ

1.1. Milli Mücadele Dönemine Kadar Hayatı ve Çalışmaları

Mazhar Müfit Kansu'nun, doğum yeri ve doğum tarihi konusunda birçok kaynak farklı bilgiler vermektedir. TBMM kayıtlarının bazılarında 1873 yılında İstanbul'da doğduğu bildirilmektedir⁴⁶. Ancak Mazhar Müfit Kansu el yazısıyla doldurduğu TBMM II. Dönem Hal Tercümesinde, 1289 (1873) yılında Denizli'de doğduğunu belirtirken, yine kendi el yazısıyla doldurduğu TBMM III. Dönem Hal Tercümesinde 1290 (1874) yılında Denizli'de doğduğunu beyan etmektedir. Mazhar Müfit Kansu'nun anıları Türk Tarih Kurumunca (TTK) kitap haline getirilirken kitabın sunuş bölümünü yazan Yusuf Hikmet Bayur, Mazhar Müfit Kansu'nun doğum yeri konusundaki çelişkiyi açıklarken; söz konusu dönemde çocukların doğar doğmaz nüfusa kayıt ettirilmesi gibi bir geleneğin olmadığını, Mazhar Müfit Kansu'nun doğumundan sonra babasının, İstanbul'a atanmasından dolayı çocuğun kaydının da İstanbul'da yaptırılmış olabileceğini dile getirmektedir. Bunun yanında, ölümünden sonra bir yakınının Ulus Gazetesi'ne başvurarak İstanbul'da değil, Denizli'de doğduğunu bildirmiş olabileceğini ifade etmektedir⁴⁷. Söz konusu değerlendirme dikkate alındığında Yusuf Hikmet Bayur'un tespiti mantıklı görülmektedir.

Mazhar Müfit Kansu, bazı kaynaklarda Ahmet Mazhar Kansu olarak da zikredilmektedir⁴⁸. Ancak genel itibariyle kaynakların çoğunluğunda "Mazhar Müfit Kansu" ya da "Mazhar Müfid Kansu" olarak ifade edilmektedir. Mazhar Müfit Kansu'nun babası Defteri Hakani (Tapu) Müdürlerinden Süleyman Müfit Bey'dir⁴⁹. Annesinin adı ise Fatma Gülgam Hanım'dır⁵⁰.

⁴⁶ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, C.III, s.461. ; Kamil Erdeha, *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul-1975, s.158.

⁴⁷ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1966, s.XII.

⁴⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Web Sitesi, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü*, C.I, s.253.

⁴⁹ F. Çoker, *a.g.e.*, C.III, s.461. ; Metin Atuf Kansu ile yapılan görüşmede, Mazhar Müfit Kansu'nun dahil olduğu Nakipoğulları sülalesinin Kastamonu-Boyabatlı olduğu, aile üyelerinin devamının, sonrasında İstanbul'a taşınarak orada yaşamaya devam ettiği ve Mazhar Müfit Kansu'nun, anne ve dede tarafından Denizlili olduğu öğrenilmiştir. Söz konusu bilgiler başka herhangi bir kaynaktan teyit edilememiştir. Metin Atuf Kansu ile mail aracılığıyla görüşülmüştür. (Görüşme Tarihi: 06.05.2014)

⁵⁰ TBMM Milletvekilleri Albümü'nde annesinin ismi Ayşe olarak geçmesine rağmen, III. ve V. Yasama Dönemi hal tercümelerinde annesinin ismini Fatma Gülgam olarak bildirmiştir. Bkz. EK:12, EK:14.

Mazhar Müfit Kansu, ilköğrenimine İstanbul'da başlamış ise de babasının Edirne vilayetine tayin edilmesi nedeniyle ilk ve orta öğrenimini Edirne İptidai Mektebi ve İdadinin Rüştüye kısmında tamamlamıştır. Sonrasında Mülkiye Mektebi'nin İdadi Bölümü'ne girmiş ve 1891 yılında Yüksek kısmından mezun olarak⁵¹ Gelibolu İdadisi'ne Tarih-i Tabii ve Hendese Muallimi⁵² olarak girmiştir⁵³. Nisan 1892'de henüz 19 yaşında iken Tarih Öğretmenliği ile birlikte Edirne İdadisinde Müdür Yardımcılığı görevini de üstlenmiştir⁵⁴. Bundan sonra Tarih Öğretmenliği görevini daha az yapmaya başlamış ve idare kısmında daha çok yer almıştır. 1895 yılında tamamen idari görevlerde yer almak üzere öğretmenlik görevini bırakmış ve Mayıs 1895'te Edirne İl Maiyet Memuru olmuştur⁵⁵. Bu sırada Kaymakamlık stajını da tamamlamış ve 1897 yılında 23 yaşında iken Havsa kaymakamlığına atanmıştır⁵⁶. Burada ki kaymakamlık görevini 1901 yılına kadar sürdürmüş, 1901'de Çorlu, 1902'de Cisriergene (Uzunköprü), 1908'de İskeçe kaymakamlığına atanmıştır. En uzun kaymakamlık görevini Uzunköprü'de yapan Mazhar Müfit Kansu, genellikle, birbirine yakın bölgelerde yer alan yerleşim birimlerinde çalışmıştır. 11 yıl boyunca dört farklı yerde kaymakamlık görevini ifa ettikten sonra, İskeçe kaymakamı bulunduğu sırada, 1908 yılının sonlarına doğru Mutasarrıflığa⁵⁷ yükseltilmiş ve ilk görev yeri Gümülcine olmuştur⁵⁸. 1910 yılında Lazistan (Rize), 1911 yılında Mersin, yine 1911 yılında İzmit ve 1914 yılında Balıkesir Mutasarrıfı olarak görev yapmıştır⁵⁹. Söz konusu dönemler, Osmanlı Devleti'nin en çalkantılı dönemlerinden olduğu için birçok devlet memurunun görev yerleri çok kısa süreler içerisinde değiştirilebilmekteydi. Aynı zamanda devlet içindeki uyumsuzluklar ve çekişmelerde devlet memurlarının görev yerlerinin değiştirilmesinde önemli bir etken idi.

⁵¹ F. Çoker, *a.g.e.*, C.III, s.461.

⁵² Geometri Öğretmeni. İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Baskı 5, Ankara 2012, s.618.

⁵³ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.xii. ;

⁵⁴ Bazı kaynaklarda Mazhar Müfit Kansu'nun, Tarih ve Geometri öğretmenliği dışında Jeoloji öğretmenliği de yaptığı bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hikmet Denizli, *Sivas Kongresi Delegeleri ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s.134.

⁵⁵ F. Çoker, *a.g.e.*, C.III, s.461. ; İl Maiyet Memuru: Yüksek makamlı bir devlet memurunun yanında görev yapan memur. İ. Parlatur, *a.g.e.*, s.1001.

⁵⁶ F. Çoker, *a.g.e.*, C.III, s.461.

⁵⁷ Osmanlı'nın son dönemlerinde yerinden yönetim teşkilatlanması en büyükten en küçüğe; vilayet, sancak, kaza ve nahiye olmak üzere teşkilatlanıyordu. Mutasarrıf, sancağın en büyük mülki amiri konumunda olup vali ile kaymakamlık makamının arasında yer almaktadır.

⁵⁸ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.xii.

⁵⁹ Aynı yer.

Mazhar Müfit Kansu, Balıkesir Mutasarrıfı iken 1918 yılında açığa alınmış⁶⁰ kısa bir süre sonra Ocak 1919 yılında Bitlis Valiliğine atanmıştır⁶¹. Bitlis vilayetine gitmeden önce Dâhiliye Vekâletinden aldığı bilgiye göre; Rusların Bitlis'ten çekilmesinden sonra buraya yalnızca üç-dört memur gitmiş ve bölgede vali bulunmamaktadır. Valilik işlerini Bitlis Kalemi Mümeyyizi Hakkı Bey yürütmektedir. Bu anlamda şehirde vilayet kadrolarının yeniden düzenlenmesi gerekmektedir⁶². Bu kısa malumattan Osmanlı Devleti vilayetlerinin, bahsi geçen dönemde, yönetim bakımından çektiği zorluklar anlaşılmaktadır. Bu örnek üzerinden değerlendirirsek, birçok vilayetin aynı durumda olduğunu düşünmemiz mümkündür. Mazhar Müfit Bey ise o dönemki havayı, gergin, endişeli ve gönüllerde huzursuzluğun olduğu bir hava olarak dile getirmekteydi⁶³. Hissettiği duygular, dönemin genel özelliklerinin onun gözünden de çok farklı algılanmadığını göstermektedir.

Bitlis'e gitmek üzere hazırlıklarını tamamlayan Mazhar Müfit Bey'e, kendi ekibini kurması ve oraya götürmesi için izin verilmişti⁶⁴. Mazhar Müfit Bey ve beraberindekiler, Bitlis'e gitmek üzere yola çıkmışlar, uzun ve yorucu bir yolculuğun ardından önce Siirt'e sonra da Bitlis'e varmışlardır⁶⁵. Mazhar Müfit Bey ve maiyeti, Bitlis'e vardıklarında hemen çalışmalara başlamışlardır. Bu sıralarda Anadolu'da dört yıldır devam eden I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti açısından nihayet verdiren Mondros Mütarekesi'nin maddelerinin uygulanması ve Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletlerinin baskısı altında olması, Anadolu'da işleri daha da karmaşık hale getirmekteydi. Ayrıca, iç basın da, İtilaf Devletlerinin denetiminde idi⁶⁶. Söz konusu durumdan, İttihat ve Terakki içerisinde bulunmuş olanlar etkilenmekteydi. Bu durumun örneklerinden biri de, Alemdar, Peyam-ı Sabah gibi İstanbul gazetelerinin, İttihat ve Terakki taraftarları aleyhinde haberler yayımlaması idi. Bu gazeteler, Mazhar Müfit

⁶⁰ Fahri Çoker, "*Türk Parlamento Tarihi*" adlı eserinde açığa alındığı bilgisini aktarırken, Mazhar Müfit Kansu'nun anılarının toplandığı kitapta bu bilgi verilmemektedir. 1918 yılı Ekim ayı ile 1919 yılı Ocak ayı arasında kısa bir süreliğine böyle bir durum söz konusu olduğu için Mazhar Müfit Kansu'nun bu konuda bilgi vermemiş olması olasıdır.

⁶¹ Fahri Çoker'in 1919 yılında atandığı bilgisini vermesine rağmen Mazhar Müfit Kansu anılarında 1918 yılında atandığı bilgisini aktarmıştır.

⁶² M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.1.

⁶³ *Son Telgraf Gazetesi*, 4 Mart 1948, s.1.

⁶⁴ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.4.

⁶⁵ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.7.

⁶⁶ Vahdet Keleşyılmaz, "Belgelerle Anadolu Kongreleri Öncesi Türkiye'den Bir Kesit," *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu*, Ankara 2002, s.115.

Bey'in aleyhinde de haberler yayımlayarak, onun görevinden azledilmesini sağlamaya çalışmaktaydı⁶⁷.

Tüm bu karışıklıklar devam ederken, Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Kabinesinden Dokuzuncu Ordu Müfettişliği yetkisini alarak, Samsun'a hareket etmişti. 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, karargâhını Mıntika Palas Oteli'nde kurmuştu⁶⁸. Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da bölgenin durumu ile ilgili bilgi aldıktan sonra sık sık halk arasına karışarak, görevi gereği halkı sükûnete çağırmak yerine, onları harekete geçirmeye çalışıyordu⁶⁹. Samsun'da işlerini tamamladıktan sonra Havza'ya geçmiş ve Milli Mücadele yönünde çalışmalarını sürdürmüştür.

Havza'da işlerini tamamladıktan sonra Amasya'ya doğru yola çıkan Mustafa Kemal Paşa, Amasya'ya varır varmaz, Amasya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulmasına yönelik konuşmalar gerçekleştirmiştir. Amasya'dan bazı vilayetlere de telgraflar göndererek oralarda Milli Mücadele taraftarı Cemiyetlerin olup olmadığı ile ilgili sorular sormuştur. Bu telgraflardan biri de Bitlis Valisi Mazhar Müfit Bey'e gelmiştir. Mazhar Müfit Bey'in aktardığına göre telgrafın tam metni şöyledir;

*“Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin vilayet merkezleri ile livalarında ve mülhakatında teşkilatı var mıdır? Belli başlı müessis ve mümessilleri kimlerdir? Civar vilayetlerde ki teşkilat ile haiz-i irtibat ve muhaberede midir? Başka cemiyetler var mıdır? Bittahkik iş'arına inayetlerini rica ederim.”*⁷⁰.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu açık sorularına karşılık Mazhar Müfit Bey, “*şifreli telgrafınızı halledemedim*”⁷¹ diyerek zaman kazanmaya çalışırken; Mustafa Kemal Paşa'da Mazhar Müfit Bey'in Milli Mücadele taraftarı olup olmadığını General Kazım Dirik'e sorarak; “*Bu vali galiba bizden değil, yahut da bize itimat etmiyor. Kendisine çektiğimiz telgraf gayet açık idi.*” demesi üzerine Kazım Dirik, Mazhar Müfit Bey'i tanıdığını ve siyasi görüşlerinin farklı olamayacağını söyleyerek aynı telgrafi oda Mazhar Müfit Bey'e göndermiş fakat Mazhar Müfit Bey güvenemediği için aynı yanıtı Kazım Dirik'e de yazmıştır⁷². Mazhar Müfit Bey'in ilgili dönemde çekinceli

⁶⁷ Söz konusu gazeteler Mazhar Müfit Kansu'nun görevinden alındığına dair gerçeğe uygun olmayan haberler yayımlamaktaydı. M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.8.

⁶⁸ İsrail Kurtcephe, Aydın Beden, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Alp Yayınevi, Ankara 2007, s.178.

⁶⁹ İ. Kurtcephe, *a.g.e.*, s.183.

⁷⁰ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.12. ; Telgraf 1 Haziran 1335 (1919) tarihlidir.

⁷¹ Mazhar Müfit Kansu hatıralarında Mustafa Kemal Paşa ile ilgili düşüncelerini şu şekilde ifade ediyordu; “*Bu haberi alınca kendi kendime şöyle bir muhakeme yürüttüm. Fahri yaver hazreti şehriyari, Damat Paşa hazretlerinden vazife ve talimat alıyor. Kabine azası ile temas ve müzakere halinde o halde bu paşa da onlardan veya onlara dönmüş olanlardan biri.*” *Son Telgraf Gazetesi*, 6 Mart 1948, s.1.

⁷² M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.13.

davranması ve kimseye güvenememesi olağan olarak karşılanabilir bir durumdur. Ortamın karmaşıklığı onun davranış ve düşüncelerine hak vermemizi desteklemektedir.

Mazhar Müfit Bey, Bitlis Jandarma Kumandanı Hasan Bey aracılığı ile 23 Mayıs'ta Bitlis Valiliği görevinden azlini istemiştir. Fakat Mazhar Müfit Bey, zaten bu tarihin çok öncesinde 3 Mayıs 1919'da görevinden azledilmiştir ancak bu durumdan haberdar değildir⁷³. İstanbul hükümeti, Mazhar Müfit Bey'i de Ermeni tehciri meselesinden dolayı suçlu bulmuştur ve doğu vilayetleri valilerine emir göndererek, tevkif edilmesini bildirmiştir⁷⁴. Mazhar Müfit Bey bu konuda malumat sahibi olduktan sonra, Erzurum'a gitmeye karar vererek yola çıkmıştır. 13 Haziran'da Erzurum'a varmış ve doğrudan Kazım Karabekir Paşa'nın yanına gitmiştir⁷⁵. Kazım Karabekir Paşa, söz konusu güvensiz ortamda, Mazhar Müfit Bey'in güvendiği nadir kişilerden biri olarak değerlendirilebilir.

Kazım Karabekir Paşa, 2 Mart 1919'da Erzurum'daki 15. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştı. Buraya atanırken rütbesi Mirliva⁷⁶ idi. Erzurum'da, oldukça sevilen ve saygı gören bir kişi olan Kazım Karabekir Paşa burada hem komutanlık yapmakta hem de halk ile iç içe yaşayarak onlara her konuda yardımcı olmaya çalışmaktaydı. Hatta burada 1000 kadar öksüz çocuğu evlat edinerek onlara eğitim vermekteydi⁷⁷. Ayrıca bu dönemde doğuda Mütareke şartlarının⁷⁸ uygulanması işleriyle de Kazım Karabekir Paşa ilgilenmekteydi. Kazım Karabekir Paşa'nın yerinde tedbirleri sayesinde İtilaf Devletlerinin görevli subayı Albay Rawlinson tarafından silah ve cephanelerin sevk işlemleri, uygulanma ortamı bulamamakta ve işler çok yavaş ilerlemekteydi⁷⁹. Tam da böyle bir ortamda Mazhar Müfit Bey, Kazım Karabekir Paşa'nın yanına gelmişti.

⁷³ F. Çoker, *a.g.e.*, C.III, s.461.

⁷⁴ Bu mesele hakkında İstanbul Hükümetine şikayette bulunan ve ihbar eden Karabet Efendi adında biridir. Bahsi geçen zat İran tebaasından olduğunu söyleyerek, Mazhar Müfit Bey'in Ermeniler gibi kendisini de tehcire tabi tutarak evini ve eşyalarını yağma eylediklerini söylemiştir. Ancak Mazhar Müfit Bey Ermeni tehciri sırasında Bitlis'te bile değildir. Fakat bu tehcir olayı Damat Ferit Paşa'nın istemediği idare adamlarını ortadan kaldırmak için kullandığı yollardan biridir. Söz konusu durum da Damat Ferit için bir fırsat teşkil etmiştir. Bu şekilde divanı harp ilgili şikâyeti göz önüne alarak tehcir suçlusu yaftası ile Mazhar Müfit Bey'in görevine son vermiştir. *Son Telgraf Gazetesi*, 6 Nisan 1948, s.2.

⁷⁵ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.16.

⁷⁶ Tuğgeneral. İ. Parlatır, *a.g.e.*, s.1098.

⁷⁷ Lord Kinross, *Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, (Çev. Necdet Sander), 19. Baskı, İstanbul 2007, s.213.

⁷⁸ Osmanlı asker ve silah mevcudunun azaltılmasını öngören madde.

⁷⁹ L. Kinross, *a.g.e.*, s.214.

Mazhar Müfit Bey Erzurum'a vardığında henüz Mustafa Kemal Paşa Amasya'da bulunmakta idi⁸⁰. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelmesi ve kongre hazırlıklarının başlamasına kadar olan süreçte Mazhar Müfit Bey, Erzurum'da halk ile temas ederek onların vatan müdafaası hakkındaki düşüncelerini öğrenmeye çalışmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'a gitmek üzere 26 Haziran 1919'da yola çıkmış, önce Sivas'a gelerek burada Sivas Kongresinin yapılması ile ilgili çalışmaları başlatmış ve ertesi gün erkenden yoluna devam etmiştir⁸¹. Mustafa Kemal Paşa 3 Temmuz 1919'da akşamüstü Erzurum'a varmıştır⁸².

1.2. Mustafa Kemal Paşa ile Tanışması ve İlişkisi

Mazhar Müfit Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın, 3 Temmuz'da geleceği haberini Kazım Karabekir Paşa'dan öğrenmiştir. O sabah Mustafa Kemal Paşa'yı karşılamak üzere, Mazhar Müfit Bey, Vali Münir Bey, Kazım Karabekir Paşa, Hoca Raif Efendi ve Vilayet-i Şarkiyeye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti İdare Heyeti ve daha birçok kişi Erzurum'un Ilıca mevkiine giderek beklemeye başlamışlardır⁸³.

Mustafa Kemal Paşa gelene kadar köylülerle sohbet imkanı bulan Mazhar Müfit Bey, onların hem Milli Mücadele ve Ermeni tehlikesi konusundaki fikirlerini anlamayı istemiş hem de Mustafa Kemal Paşa hakkındaki düşüncelerini ve bildiklerini öğrenmeye çalışmıştır⁸⁴. Mustafa Kemal Paşa'yı oldukça merak eden Mazhar Müfit Bey, onunla ilk defa karşılaşacaktır. Erzurum'da başlayan dostlukları, ömür boyu devam edecek ve birçok çalışmayı birlikte yürüteceklerdir. Asker olarak hayatını vatan hizmetinde geçiren Mustafa Kemal Paşa ile bir idareci olarak birçok yerde Osmanlı Devletinin idareciliğini yapan Mazhar Müfit Bey için bu bir başlangıç olacaktır.

Mustafa Kemal Paşa'nın arabası görüldüğünde karşılama erkânı yolun kenarında kendisini beklemektedir. Mazhar Müfit Bey bu sahneyi şu şekilde anlatmaktadır;

“Hemen yolun kenarına dizildik. Kazım Karabekir Paşa ve ben yan yana bulunuyorduk. Otomobil tam önümüzde durdu. Mustafa Kemal Paşa sanki uzun bir seyahatten değil de, kısa bir gezintiden geliyormuşçasına çalاک ve çevik otomobilinden indi. Bütün şuur ve vücudum adeta bir çift göz olmuş ve Mustafa Kemal'e bağlanmıştı.

⁸⁰ İ. Kurtcephe, *a.g.e.*, s.188.

⁸¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal*, C.II, Baskı 28, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s.87.

⁸² Ş. S. Aydemir, *a.g.e.*, s.89.

⁸³ *Son Telgraf Gazetesi*, 9 Mart 1948, s.3.

⁸⁴ *Son Telgraf Gazetesi*, 10 Mart 1948, s.1,3.

Merak ve heyecanla bakıyordum. Gür kaşlarının gölgelediği mavi gözlerinden sanki bir ziya huzmesi fışkırıyor, kendisine bakan gözleri eritiyor, ruha nüfuz ediyor, iradeleri çözüyor ve iradesine ramediyor gibiydi. Genç dik adaleli vücudu her hareketinde dinamik, enerjik hüviyetini ifadelendiriyor ve manalandırıyordu. O zamanki ifadesi ile Liva elbisesi giyinmiş ve fahri yaver-i Şehriyari olduğundan bir de yaldızlı, pırıl pırıl yanan kordon ve altın bir imtiyaz madalyası ile göğsünü süslemişti.”⁸⁵

Mazhar Müfit Bey’in tanışma anlarını bu kadar ayrıntı ile betimleyerek anlatması onun kelimeleri nasıl ustaca kullanabildiğini göstermektedir ve anlarında da günü gününe ayrıntıları not etmesi dikkate değer bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Anılarını anlatış biçimi ile o anda nasıl bir ruh haline sahip olduğunu da rahat bir şekilde anlayabilmekteyiz. Bu da bize, söz konusu dönemde yaşanan olayların karşısında, insanların asıl duygu ve düşüncelerini daha kolay anlamamıza olanak sağlamaktadır.

Mustafa Kemal Paşa arabasından indikten sonra ilk olarak çok uzun zamandır dostu olan Kazım Karabekir Paşa ile selamlaşmış ardından Kazım Karabekir Paşa, kendisine Mazhar Müfit Beyi takdim etmiştir⁸⁶. Mazhar Müfit Bey ile tanıştıktan sonra Mustafa Kemal Paşa, “Sizi burada çok beklettim beyefendi. Yollar muntazam değil, kolay gelinmiyor. Bununla beraber Erzurum’da kalışınız iyi oldu. İstanbul’a gitmiş olsaydınız sizi tevkif edeceklerdi. Anadolu’da hep beraber çalışacağız. Değerli ve münevver arkadaşlara ihtiyacımız ve görülecek çok işimiz var. Vatan hepimizden ayrı ayrı hizmet bekliyor.”⁸⁷ demesi üzerine, Mazhar Müfit Bey de, birlikte çalışmaya hazır olduğunu ifade etmiştir. Sonrasında Mazhar Müfit Bey, Mustafa Kemal Paşa’nın yanında bulunan Rauf Bey, Doktor Binbaşı Refik (Saydam) Bey ve Süreyya Bey ile tanışmıştır.

Mazhar Müfit Bey ile Mustafa Kemal Paşa arasında Erzurum’da büyük bir dostluk başlamış ve sık sık bir araya gelerek çeşitli konularda fikir alışverişleri yapmışlardır. Mazhar Müfit Bey, amaçlanan zafere ulaşıldıktan sonra Paşa’nın nasıl bir tavır takınacağını merak etmiş ve buna yönelik olarak Mustafa Kemal Paşa’ya, başarıya ulaştıklarında ve zaferi kazandıklarında ne yapacağını sormuştur⁸⁸. Mazhar Müfit Bey daha sözünü bitirmeden, Mustafa Kemal Paşa ayağa kalkarak gülümsemiş ve Mazhar Müfit Bey’in omzuna elini koyarak, maksadını anladığını fakat ölümlerine kadar

⁸⁵ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.25.

⁸⁶ Aynı yer.

⁸⁷ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.25 – 26.

⁸⁸ *Son Telgraf Gazetesi*, 14 Mart 1948, s.2.

beraber olacaklarını söylemiş⁸⁹ ve Mazhar Müfit Bey'in sorusuna bu şekilde teminat vermiştir. Sonrasında da Mazhar Müfit Bey ve Mustafa Kemal Paşa iki arkadaş olarak, Mustafa Kemal Paşa'nın ölümüne kadar birlikte birçok çalışma yapacaklar ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurumsallaşma sürecinde ortak çalışmalarda bulunacaklardır.

1.3. Erzurum Kongresi Sürecinde Mazhar Müfit Kansu

Mustafa Kemal Paşa'nın 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a geliştinden sonra, daha önce yapılacağı ilan edilen Erzurum Kongresinin 10 Temmuz'da toplanması planlanmıştı⁹⁰. Mustafa Kemal Paşa, kongrenin biran önce toplanması için çalışmaktaydı⁹¹. Ancak kongre toplanana kadar çözülmesi gereken birçok sorun vardı ve bunların biran önce çözülmesi kongrenin zamanında başlatılması açısından önem arz etmekteydi.

İlgili hazırlıklar devam ederken, İstanbul Hükümeti üzerindeki İngiliz baskısı artmış ve İstanbul Hükümeti de Mustafa Kemal Paşa üzerindeki baskıyı arttırmıştı. İngilizler başta olmak üzere işgal kuvvetleri Anadolu'da yaşanan hadiselerden duydukları rahatsızlığı her fırsatta ve her surette Osmanlı Hükümeti ve Saltanat makamına bildirmekteydi. 30 Haziran 1919'da General George Milne, İstanbul'da bulunan İngiliz Yüksek Komiseri Sir Arthur Gough Calthorpe'a Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas bölgesinde bir hareket başlatmayı planladığını bildirmiş, onun İstanbul'a çağrılması konusunda fikir vermişti⁹². Mustafa Kemal Paşa'ya 7-8 Temmuz gecesi telgraf başında İstanbul ile görüşmelerinden sonra görevine son verildiği bildirilmiş ve hemen ardından Mustafa Kemal Paşa da Harbiye Nezareti'ne bir telgraf göndererek, askerlikten istifa ettiğini bildirmişti⁹³. Mustafa Kemal Paşa istifasından sonra, artık sivil olarak kongre çalışmalarını sürdürecekti ve içlerinde Mazhar Müfit Bey'in de bulunduğu yol arkadaşları ona milli kurtuluş yolunda yardım etmeye devam edeceklerdir.

⁸⁹ Mazhar Müfit Kansu'nun anılarından oluşan "*Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*" isimli eserinin adı daha burada, Milli Mücadele'nin başında bu sözlerle ortaya konulmuştur. Bu söze dayanarak eser isminin tesadüfi olarak konulmadığını görmekteyiz.

⁹⁰ S. Esin Dayı, *Erzurum Kongresi ve Elviye-i Selase Meselesi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1997, s.22.

⁹¹ *Son Telgraf Gazetesi*, 17 Mart 1948, s.1.

⁹² Selahi R. Sonyel, "İngiliz Belgelerinde Erzurum ve Sivas Kongreleri", *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara 2003, s.12.

⁹³ Osman Akandere, "Samsun'a Çıkışından Erzurum'da Askerlikten İstifasına Kadar Mustafa Kemal Paşa'nın Yazışmalarında "Sine-i Millet" Düşüncesi", *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu*, s.141.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Erzurum Kongresi hazırlık çalışmalarını yürütürken, Kolonel Rawlinson⁹⁴, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek istemiş, Mustafa Kemal Paşa görüşmeyi kabul etmiştir. Mazhar Müfit Bey'in de bulunduğu bu görüşmede, Rawlinson, beklenildiği gibi tavır alarak Mustafa Kemal Paşa'ya tehditkâr bir şekilde, hükümetinin bu kongrenin yapılmasına izin vermeyeceğini ifade etmiştir⁹⁵. Mustafa Kemal Paşa bu tehditkâr davranışa kızarak görüşmeyi sonlandırmış, görüşme bittikten sonra Mazhar Müfit Bey, Rawlinson'a kapıyı göstererek gitmesini bildirmiştir⁹⁶. Anadolu'da başlayacak ulusal bir hareketlenme, Avrupa devletlerinin çıkarlarına ters düştüğü için, Avrupa devletleri, tehditlerle bu sorunun üstesinden gelmek yoluna gitmişlerdir. Ancak tehditlerinin bir sonuç vermediği ilerde görülecektir.

Erzurum Kongresi, 10 Temmuz günü açılacaktı gibi tüm hazırlıklar devam ederken tüm bu yaşanan olumsuz hadiselerden dolayı Kongrenin güvenliği esas mesele olarak ön plana çıkmıştı. Bunun için Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Müfit Bey'e talimat vererek bu konuda gereken çalışmanın yapılmasını istemiştir⁹⁷. Mazhar Müfit Bey, Erzurum Jandarma Komutanı ile görüşerek söz konusu duruma bir çare bulmuştu. Kongre sivil giyinmiş polis ve jandarmalar ile korunacaktı⁹⁸. Jandarma ve polislerin sivil olması önemli idi, çünkü yapılacak olan Kongrenin tamamen halk tarafından yapıldığı algısı verilmişti ve böyle de görünmeliydi. Aksi takdirde kurtuluşa giden yolda millet iradesi göz ardı edilmiş görünebilirdi. Hazırlıklar sürerken delegeler gelmeye devam etmekteydi, fakat 10 Temmuz gününe Kongre açılışı yetiştirilememişti. 10 Temmuz tarihinin kongre açılışı için seçilmesinin önemli bir nedeni vardı; Bu neden 10 Temmuz 1324 (1908) tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet'in yıldönümü olması idi. Ancak delegelerin tam olarak gelmemesi ve hazırlıkların tamamlanamaması nedeniyle Kongre 23 Temmuz'a ertelenmiştir. Ancak ilgili tarihin seçilmesinin de bir anlamı vardı

⁹⁴ Rawlinson'un söz konusu dönemdeki rütbesi ile ilgili farklı ifadeler bulunmaktadır. Buna göre; Mazhar Müfit Kansı söz konusu eserinde "*Kolonel*" (Albay) olarak belirtmiştir. Yavuz Özdemir'in makalesinde rütbe olarak "*Yarbay*" ifadesi geçmektedir. Yavuz Özdemir, "İngiliz Yarbayı Rawlinson-Mustafa Kemal Görüşmeleri", *Atatürk Dergisi*, C.2, S.1, s.60. ; Tartışmalı olan bu konu hakkında referans olarak kabul edebileceğimiz bir diğer eser ise Rawlinson tarafından ele alınan "*The Defence of London 1915-1918*" isimli kitaptır. Söz konusu eserin, Percy Scott tarafından hazırlanan önsözünde Rawlinson "*Colonel*" (Albay) unvanı ile zikredilmektedir. Bu da bizlere Mazhar Müfit Kansı'nun da belirtmiş olduğu "*Albay*" rütbesinin doğruluğunu kanıtlamaktadır. Alfred Rawlinson, *The Defence of London 1915-1918*, London & New York 1923, s.v.

⁹⁵ M. M. Kansı, *a.g.e.*, s.44.

⁹⁶ *Son Telgraf Gazetesi*, 17 Mart 1948, s.2. ; Mazhar Müfit Bey, yıllar sonra bu hatıraların mevzu bahis olduğu zamanlarda Atatürk'ün şaka ederek "*Mazhar Müfit meğer ne de hiddetli şiddetli adammış, İngiliz kolonelini kapı dışarı ediverdi!*" diyerek kahkahalarla güldüğünden de bahsetmektedir.

⁹⁷ *Son Telgraf Gazetesi*, 18 Mart 1948, s.1-2.

⁹⁸ *Son Telgraf Gazetesi*, 18 Mart 1948, s.2.

ve yine II. Meşrutiyet'in ilanının yıl dönümü törenlerinin 1917'de yapılan takvim değişikliğine göre 23 Temmuz'da kutlanıyor olması idi⁹⁹. Böylece, yapılacak olan kongrenin vereceği mesajlar daha kongre tarihinin belirlenmesi aşaması ile başlatılmıştır.

23 Temmuz 1919 tarihine kadar delegeler tamamlanmış ve nihayet Kongre başlamıştır. Mazhar Müfit Bey o günü şu şekilde ifade etmektedir; *“İçtima yeri olarak Kilise mahallesindeki mektebin salonu hazırlanmış ve Kolonel Rawlinson'un malum tehdidi de göz önünde tutularak evvelce kaydettiğim ihtiyat tedbirlerinin hepsi alınmıştı. Hepimiz heyecan içindeydik. Ve Erzurum sanki bu heyecanı kendi taşında ve toprağında belirten ve taşıran bir hava ve sezgiyi canlandırıyordu¹⁰⁰”*. Kongre, Şiran Müftüsünün Arapça duası ve sonrasında Kongrenin en yaşlı üyesi sıfatını taşıyan Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-ı Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Reisi Mehmet Raif Efendinin yaptığı açılış konuşması ile başlamış ve ardından sözü Mustafa Kemal Paşa almıştır¹⁰¹. Mustafa Kemal Paşa'nın nutku salonda büyük heyecana yol açmıştır. Nutkunun sonunu Müftü efendinin duasına benzeten Mazhar Müfit Bey, bunun nedenini Mustafa Kemal Paşa'ya sormuştur. Mustafa Kemal Paşa, *“Maksadını anlıyorum, anlıyorum amma şimdi vazifemiz halkı, vatani ve esir padişahı kurtarmaya inandırmaktan ibarettir. Zamanında hiçbir şeyi kaçırmamak ve zamansız hiçbir şeye uzaktan yakından tevessül etmemek başlıca dikkatimizi teşkil etmelidir.”¹⁰²* cevabını vermiştir. Bu söz, Mustafa Kemal Paşa'nın halkın kurtuluşuna inandığı ölçüde başarı sağlanabileceğini düşündüğünü ve sonrasında hedefleri olduğunu göstermektedir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta Padişah'ın Milli Mücadele yönündeki tüm karşıt tavırlarına rağmen hala halk üzerinde büyük bir etkisinin olduğunu göz ardı edilmemesi gerektiği gerçeğinin, Mustafa Kemal Paşa tarafından diplomatik bir şekilde kullanılmasıdır. Ayrıca, bu söz, Mustafa Kemal Paşa'nın, kurtuluştan sonra Padişah ve Osmanlı Devleti ile ilgili kafasında bazı fikirlerin de oluştuğunu göstermektedir.

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresi başkanlığına, 3 olumsuz ve 4 çekimser oya karşılık 38 oyla seçilmiş, başkan vekilliklerine ise Raif Efendi ile İzzet Bey

⁹⁹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C.I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004, s.488-489.

¹⁰⁰ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.69.

¹⁰¹ S. E. Dayı, *a.g.e.*, s.26.

¹⁰² *Son Telgraf Gazetesi*, 1 Nisan 1948, s.2.

getirilmiştir¹⁰³. Kongre başkanı seçilen Mustafa Kemal Paşa, çalışmaların süratlenmesini ve Sivas Kongresi için hazırlıklara geçilmesini istemekte ve bunun için gerekli çalışmaların yapılmasına öncülük etmekteydi. Tüm yurda Kongrenin toplandığı duyurulurken; Padişah'a da bir bağlılık telgrafi gönderilerek, Kongrenin açılış nedenleri anlatılmıştır.

Erzurum'da Kongre çalışmaları sürerken Damat Ferit Paşa Sivas'ta bir kongre yapılacağı haberini almıştı ve bunun engellenmesine yönelik çalışmaları başlatmıştı¹⁰⁴. İstanbul Hükümeti, Kongrenin yasal olmadığını ve Kanuni Esasi'ye ters düştüğünü belirterek, askeri ve mülki erkâna emirler göndermiş, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını asi ilan ederek tutuklanmalarını ve İstanbul'a gönderilmelerini istemiştir. Durumdan haberdar olan Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Müfit Bey'e dönerek "*Azizim Mazhar Müfit, Damat Paşa hangi Kanunu Esasi'den bahsediyor? Kendisinin ayaklar altına alıp çiğnediği ve çiğnettiği Kanunu Esasi'den mi?*"¹⁰⁵ diyerek, Damat Ferit Paşa'nın yapmış olduğu bu harekete tepkisini ortaya koymuştur. Damat Ferit Paşa, tevkif edilecekler arasına Mazhar Müfit Bey'i de alarak Erzurum Valiliği'ne de bir yazı göndermiştir. O sırada Erzurum Valisi olan Münir Bey'e Kadı Hurşit Efendi vekâlet etmekteydi. İstanbul'dan gelen tebligat şu şekilde idi;

*"Erzurum'da bulunduğu ve oradaki ihtilalcilerle birleştiği istihbar kılınan Bitlis Valii Sabıkı Mazhar Müfit Bey'in gerek tehcir meselesinden ve gerekse Bitlis'te vali iken hükümeti celile aleyhinde tebeai sadıkai efradı iğfal ve ihlal ile binlerce müsellahtan çeteler teşkil ve devlet ve millete karşı bir harekâtı ihtilaliyeye sevk etmek fikri fasit ve mel'unanesinden dolayı divanı harpçe muhakemesine karar verildiğinden merkumun firarına meydan verilmeyerek derdestiyle mahfuzen İstanbul'a izamı ehemmiyetle tavsiiye olunur"*¹⁰⁶.

Bu tevkif tebligatı Valiliğe ulaştıktan sonra Mazhar Müfit Bey, Hurşit Efendi ile görüşmeye gitmiş ve bu görüşme de Hurşit Efendi, Mazhar Müfit Bey'i önce endişelendiren bir şaka yapmıştır¹⁰⁷.

¹⁰³ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C.II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, s.1.

¹⁰⁴ S. Akşin, *a.g.e.*, s.490.

¹⁰⁵ *Son Telgraf Gazetesi*, 1 Nisan 1948, s.2.

¹⁰⁶ *Son Telgraf Gazetesi*, 2 Nisan 1948, s.2.

¹⁰⁷ Hurşit Efendi, Mazhar Müfit Bey'i sıcak olarak karşılamış ve halini hatırladıktan sonra sigara ve kahve ismarlamış bunun on dakika sonrasında ciddi bir tavır takınarak Mazhar Müfit Bey'e hususi muhaverelerinin bittiğini ve bildiği üzere kendisinin tutuklanması için İstanbul'dan emir aldığını buna rağmen elini kolunu sallayarak ve sigarasını tütürerek karşısında oturmasının abes olduğunu söyleyerek artık kendisini himaye edemeyeceğini ve bu laubaliliğinin cezasını çekmesi gerektiğini dile getirmiştir. Hemen arkasından Polis müdürünü çağırarak Mazhar Müfit Bey'i tutuklamasını ve bir odaya kapatılmasını emretmiştir. Mazhar Müfit Bey ise bu sırada Hurşit Efendinin sapıttığını düşünerek

Erzurum Kongresi, hararetli tartışmalarla devam etmekte ve Kongrenin sonlarına doğru yaklaşılmaktaydı. Heyet-i Temsiliye oluşturulması kararlaştırılmış ve bu konuda ki tartışmalar Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye'ye girip girmemesine kadar gelmişti. Ancak burada daha büyük olan sorun, Mustafa Kemal Paşa'nın bu durumunun, yanında bulunan ve kendisini destekleyen arkadaşlarını da fikir ayrılığına itmiş olması idi. Bazıları, Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye'ye girmesine taraftar iken bazıları değildi. Kendi aralarında yaptıkları uzun müzakereler bir sonuç vermemişti. Mustafa Kemal Paşa, bahsi geçen durumda meselenin bu şekilde çözülemeyeceğini düşünerek farklı bir yol denemek istedi ve Mazhar Müfit Bey'den biraz kâğıt isteyerek, herkesin fikrini kâğıda yazmasını ve bu şekilde sonuca ulaşılmasını istedi¹⁰⁸. Mustafa Kemal Paşa tüm yanıtları okuduktan sonra kendi fikrini açıklayarak, kendisinin mutlaka Heyet-i Temsiliye içerisinde olması gerektiğini, çünkü kongrenin aldığı kararların uygulanmasını ve milli hayatı etkileyecek önemli işlerin kimsenin anlayışına terk etmenin doğru olmadığını belirtmiştir¹⁰⁹. Mazhar Müfit Bey ise Heyet-i Temsiliye'yi oluşturacak kişilerin bu işi yapmak için yeterli ve gerekli bilgi ve tecrübeye sahip olmaları durumunda Mustafa Kemal Paşa'nın ve Rauf Bey'in heyete girmelerini gerekli görmemiştir. Ancak aksi durumda asıl gayeye giden yolda başarısız olunabileceğinden Mustafa Kemal Paşa'nın ve Rauf Bey'in heyete girmelerinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir¹¹⁰. Söz konusu müzakerelerden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın ve Rauf Bey'in Heyet-i Temsiliye'ye girmeleri kesin olarak kararlaştırılmıştır.

Heyet-i Temsiliye üyeliğine şu kişiler seçilmiştir: Mustafa Kemal Paşa, Hüseyin Rauf Bey, Hoca Raif Efendi, Şeyh Fevzi Efendi, Süleyman Servet Bey, Bekir Sami

---

gerçekten tevkif etmeye muktedir olup olmadığını, kendisini tevkif ederse Mustafa Kemal'i de tevkif edebileceğini bu durumda Müdafaa-i Hukuki Milliye Teşkilatının ne yapabileceği gibi konuları düşünüyordu. Bu sırada Polis Müdürü bu emri yerine getiremeyeceğini hangi makamdan gelirse gelsin özellikle tevkif emirlerinin Mustafa Kemal ve beraberindekiler için uygulanamayacağını dile getirmiştir. Hurşit Efendi bunun üzerine Jandarma Komutanını çağırtmıştır. Aynı emri Jandarma Komutanına da vermiştir. Fakat Jandarma Komutanı Mazhar Müfit Bey'in tevkif edilemeyeceğini çok ısrar ederse kendisini tutuklayacağını söylemiştir. Mazhar Müfit Bey, bu durumdan oldukça hoşnut olarak artık tevkif edilse, hapsedilse ya da asılsa bile bunun ehemmiyetinin olmadığını düşünerek oldukça haz duymuştur. Bunun üzerine Hurşit Efendi kahkahalarla gülmeye başlamış ve kendisinin de Mustafa Kemal Paşa'nın valisi olduğunu dile getirerek Polis Müdürü ve Jandarma Komutanına; "*sizin gibi vatanseverlerden başka bir hareket ummazdım zaten*" diyerek onlarla sadrazama gönderdiği cevabı paylaşmış ve bir kopyasını da Mazhar Müfit Bey'e vermiştir. *Son Telgraf Gazetesi*, 3 Nisan 1948, s.2. ; *Son Telgraf Gazetesi*, 4 Nisan 1948, s.2.

¹⁰⁸ Görüşlerini bildirenler; Kazım Bey (Dirik), Hüsrev Bey (Gerede), Mazhar Müfit Bey(Kansu), İbrahim Tali Bey (Öngören) ve İbrahim Süreyya Bey. Görüşleri için bkz. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.II, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1974, s.58-60.

¹⁰⁹ Necdet Hayta, "Heyet-i Temsiliye", *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu 22-29 Mayıs Ankara*, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara 2003, s.168.

¹¹⁰ *Son Telgraf Gazetesi*, 9 Nisan 1948, s.2.

Bey, Sadullah Efendi, Hacı Musa Bey, Eyüpzade İzzet Bey. Kazım Karabekir Paşa'da Heyet-i Temsiliye'ye seçilmiş olmasına rağmen 15. Kolordu Kumandanı ve 3. Ordu Müfettiş Vekili olduğu için resmi listede ismi yer almamıştır¹¹¹. Bekir Sami Bey ise Heyet-i Temsiliye'ye seçilmiş olmasına rağmen Erzurum'a gelmemiş ve Kongre'ye iştirak etmemiştir, delegeleri Sivas'ta beklemekteydi¹¹². Mustafa Kemal Paşa, aynı zamanda Heyet-i Temsiliye'nin başkanlığına da seçilmişti¹¹³. Böylece Milli Mücadele yolunda önemli bir aşama daha kaydedilerek başarıya giden yolda bir engel daha aşılmıştır.

Erzurum Kongresi, 7 Ağustos 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın bir kapanış nutku, Siirt delegesi Hacı Hafız Cemal Efendinin Kur'an'dan bir bölüm okuması ve Şiran delegesi Hasan Fehmi Efendinin duası ile sona ermiştir¹¹⁴. Erzurum Kongresi, dağılmadan önce 32 delegenin imzasıyla 10 maddeden oluşan bir bildiri de kabul etmiştir. Buna göre: Doğu illeriyle Trabzon, Samsun birbirinden ayrılamaz. Bu bölgenin İslam halkları öz kardeşlerdir. Yurdun bütünlüğü ve bağımsızlığı için milli irade hâkim kılınmalıdır. İşgal ve müdahaleye birlikte karşı konacaktır. Hükümetin aciz kalması halinde uygulanmak üzere gereken tedbir alınmıştır. Müslüman olmayanların kanuni haklarına saygı gösterilecektir. Ateşkes sınırları içindeki halklar bölünemez, bunların haklarına saygı duymayan kararlar alınamaz. Bağımsızlığa saygı duyan yabancı bir devletin yardımı kabul edilir. Milli Meclis hemen toplanmalıdır. Hükümet milli iradeye saygılı olmalıdır. Dernekler, Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı ile genişletilmiş ve bir temsil kurulu seçilmiştir¹¹⁵.

Ayrıca bu noktada temas edilmesi gereken bir diğer konu, Erzurum Kongresinden önce doğu bölgelerinde İstanbul Hükümetinin, Kazım Karabekir Paşa'ya uygulama emri verdiği "*silah ve cephane oranının mütareke şartları sınırlarına çekilmesi*" konusudur. Erzurum Kongresi, Kazım Karabekir Paşa'nın durumunu bölgede oldukça güçlendirmiş durumdaydı. Daha önceden uygulanma emri verilen mütareke şartlarını artık uygulamaya yanaşmayarak, elinin güçlendiğini düşünen Kazım Karabekir Paşa bundan böyle, işleri halkın ele aldığı ileri sürerek ne İstanbul Hükümetini ne de görevli İngiliz subaylarının emirlerini dikkate almamaya

¹¹¹ N. Hayta, a.g.m., s.169.

¹¹² *Son Telgraf Gazetesi*, 10 Nisan 1948, s.2.

¹¹³ Z. Sarıhan, a.g.e., s.30.

¹¹⁴ Haluk Selvi, *Milli Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s.116.

¹¹⁵ Z. Sarıhan, a.g.e., s.31.

başlamıştır¹¹⁶. Bu durum İngilizleri de çekincelere düşürerek bir süre olayları izleme kararı almalarına neden olmuştur.

Erzurum Kongresi tamamlanmış ve Sivas Kongresi için gerekli hazırlıklar devam ettirilmekteydi. Mustafa Kemal Paşa, kongrenin bitimindeki gece Süreyya Bey ile Kongre'nin değerlendirmesini yapmakta iken Mazhar Müfit Bey'e de haber verilerek sohbet için çağrıldı. Mazhar Müfit Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın bu geceli gündüzlü çalışmasına üzülmemekte ve hasta olmasından korkmaktaydı¹¹⁷. Ancak Mustafa Kemal Paşa, hiçbir uyarıya aldırmayıp kendi istediği şekilde çalışmalarına devam etmekteydi. Mazhar Müfit Bey'in de değerlendirmeye katılmasından sonra, Kongrenin aşamaları ve olayları tekrar ele alındı ve ardından Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Müfit Bey'den not defterini getirerek söylediklerini yazmasını istedi. Ancak yazdıklarının sadece orada bulunan Süreyya Bey, Mazhar Müfit Bey ve kendisi dışında kimse tarafından görülmemesini tembih etti. Mazhar Müfit Bey not defterini getirdikten sonra Mustafa Kemal Paşa söylemeye başladı: Zaferden sonra şekli hükümet Cumhuriyet olacaktır. Padişah ve hanedan hakkında zamanı gelince icap eden muamele yapılacaktır. Tesettür kalkacaktır. Fes kalkacak, medeni milletler gibi şapka giyilecektir. Latin harfleri kabul edilecektir. Mustafa Kemal Paşa söylemeye devam ederken, Mazhar Müfit Bey bu sözlere inanmadığını belirtmiş, hatta bir ara gayri ihtiyari olarak kalemi elinden düşürmüştür. Mustafa Kemal Paşa'nın söylediklerini yazdıktan sonra da *"Paşam kafi.. kafi.. Cumhuriyet ilanına muvaffak olalım da üst tarafı yeter"* diyerek oradan ayrılmıştır¹¹⁸. Mazhar Müfit Bey, kurtuluşa ulaşacaklarına gönülden inanmasına rağmen, söz konusu dönemde Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerinin henüz kısa bir süre içerisinde gerçekleşebileceğine inanmamaktaydı. İçerisinde buldukları sıkıntılı süreçten dolayı Mustafa Kemal Paşa'nın ortaya koyduğu hedefler onun için, henüz hayalden öte değildi.

Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler toplanış bakımından bölgesel mahiyette olan Erzurum Kongresinde büyük işler başarmışlar ve vatanın kurtuluşunda önemli adımlar atmışlardır. Erzurum Kongresi esnasında Mustafa Kemal Paşa'nın yanında ona destek vererek Kongrenin başarıya ulaşmasında önemli rol oynayanlar arasında Mazhar Müfit Bey'in önemli bir yeri vardır.

¹¹⁶ L. Kinross, *a.g.e.*, s.221.

¹¹⁷ *Son Telgraf Gazetesi*, 15 Nisan 1948, s.2.

¹¹⁸ *Son Telgraf Gazetesi*, 16 Nisan 1948, s.2.

Erzurum Kongresi'nin tamamlanmasının ardından Sivas'a doğru yola çıkmak için gerekli hazırlıklar yapılmaya başlanılmıştır. Ancak söz konusu hazırlıkların tamamlanması için çözülmesi gereken problemler vardır ve bu problemlerin en önemlisi de para meselesidir. Para işleri ile Mazhar Müfit Bey ilgilenmekte ve tüm harcamaları ortak hesaplarından o yapmaktaydı. Birikmiş paraları bitmek üzere olduğu için buna bir çözüm bulunması gerekmektedir. Mazhar Müfit Bey, Sivas'a gidebilmek için gereken araçların kiralanması konusunda Belediye Reisi Zakir Bey'e başvurmuş ve Sivas'a gidebilmek için kiralanması gereken araçların masrafının ne kadar olacağını öğrendikten sonra Mustafa Kemal Paşa ile bu konuyu mütalaa etmişler ve toplamda araçlar için 400 lira ve yolda harcanmak üzere bir miktar daha paraya ihtiyaçları olduğunu hesaplamışlardır. Ancak Mustafa Kemal Paşa'yı bu konu ile üzmemek isteyen Mazhar Müfit Bey hemen konuyu değiştirerek bu meseleyi kendisinin halledebileceğini belirtmiştir¹¹⁹. Söz konusu para Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından temin edilerek Mustafa Kemal Paşa'ya teslim edilmiştir. O da ertesi gün Mazhar Müfit Bey'e Sivas'a gitmek için gereken 1000 lirayı vermiştir¹²⁰. Nihayet Sivas'a gitmek üzere hazırlıklar tamamlanmış 29 Ağustos 1919 tarihinde Mazhar Müfit Bey, Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler yola çıkmışlardır¹²¹. Erzurum halkı, şehrin dışına çıkana kadar otomobillere eşlik etmiş ve heyeti dualarla uğurlamıştır.

Erzurum'dan biraz uzaklaşıldıktan sonra, Mazhar Müfit Bey, kendi anlatımıyla Enderuni Hafız Hüsnü Efendi'nin "*Saba tarafı vefadan peyam yok mu?*" şarkısını söylemeye başlamış ve öndeki arabada giden Mustafa Kemal Paşa bunu duyunca daha yüksek sesle diye işaret etmiştir¹²². Görüldüğü gibi kısa bir süre önce tanışmalarına rağmen Mustafa Kemal Paşa ile Mazhar Müfit Kansu arasındaki ilişki oldukça samimi bir mahiyet almıştır. Bunun örneklerini ilerleyen konularda da yer yer ele alacağız. Yine buradan yola çıkarak Mazhar Müfit Bey'in, çok renkli bir kişiliği olduğunu

¹¹⁹ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.171.

¹²⁰ Bu konuda Cevat Dursunoğlu'nun şu kısa tafsilatı vermeyi konu bütünlüğü açısından önemli görüyoruz. "*Biz bir gün gazeteci Necati'nin evinde idik. O sıra Kazım da geldi. Arkadaşlar Mustafa Kemal Paşa hazırlıkta, fakat yol masrafına nizamname mucibince bizim yani Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yardımı lazımdır, bu vazifemizdir dedi. Hakikaten Heyeti Temsiliye'nin masraflarını karşılamak, teşkilata ait bir vazifeydi. Mevcudumuz ancak 80 lira kadardı. Halbuki bin lira kadar bir para temin etmek gerekti. Bizde ise bir şeyler yok. Muhacerette çoluk çocuğumuzun ziynet eşyasına kadar ekmek parasına sarf etmiştik. Vaziyetimiz fana idi. Bizi en ziyade sıkan cihet, bidayette böyle bunalırsak, daha büyük işlerde ne yapacaktık? Allah razı olsun heyeti faale azasından emekli binbaşı Süleyman Bey imdadımıza yetişti. Tasarruf ettiği dokuz yüz lirası varmış, bunu verdi. Biz de Kazım'la Mustafa Kemal Paşa'ya yolladık.*" M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.173.

¹²¹ Ş. S. Aydemir, *a.g.e.*, s.119.

¹²² M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.195.

söyleyebiliriz. Anılarında dile getirdiği samimi ifadelerde, yaptıklarının yanında düşündüklerini de aktarması onun kendisine olan güvenini ve inancını da gözler önüne sermektedir.

1.4. Sivas Kongresi'nde Mazhar Müfit Kansu

1.4.1. Kongre Hazırlıkları

Sivas'ta kongre için gerekli bazı hazırlıklar delegeler gelmeden önce yapılmaya başlanılmıştı. Bu hazırlıklardan en önemlileri; Kongre için diğer vilayetlerden Sivas'a gelen delegelerin açıkta kalmaması için yapılan çalışmalar, Kongrenin yapılacağı binanın bulunması ve hazırlanması, Erzurum Kongresi Beyannamesinin basılması ve delegeler Sivas'a gelince onlara dağıtılması gibi çalışmalardı.

Sivas Eşrafından Şekeroğlu İsmail Efendi¹²³ Sivas Kongresi için gelen delegelerden 28 kişiyi 32 gün boyunca evinde konuk ederek, bu işi büyük ölçüde kendi üzerine almıştır¹²⁴. Kongre'nin yapılacağı bina olarak da 1893 yılında Mülki İdadi olarak yaptırılan ve yaz tatili nedeniyle kapalı bulunan Sultani binası ayarlanmıştır. Geriye kalan tek iş ise Erzurum Kongresi beyannamesinin basılması meselesi idi. O dönemde baskı yapabilecek tek matbaa Sivas İl Basımevi idi. Ancak buranın resmi bir daire olması işleri zorlaştırmaktaydı. Çünkü Sivas Valisi halen tereddüt içinde bulunduğundan resmi olarak bu konuda bir emir veremeyeceğini beyan etmişti. Ancak Sultani binası nasıl izin alınmadan ayarlandıysa basım işi içinde izin alınmadan yapılması halinde ses çıkarmayacağını söylemişti. Nitekim bu konuda İl Basımevi Müdürü de sorumluluk altına girmekten kaçmıştı ve basamayacağını belirtmişti. Ancak Müdür bir süre sonra hastalığı nedeniyle basımevine uğramaz olmuş ve bu fırsat değerlendirilerek basımevinin saymanlığını yürüten Abdülkadir Efendi (Sarısözen) ile anlaşarak baskının yapılması sağlanmıştır¹²⁵.

Böylece Sivas'taki hazırlıklar büyük oranda tamamlanmış, delegelerin tamamlanması ve Mustafa Kemal Paşa ile beraberindekilerin Sivas'a gelişleri beklenilmeye başlanmıştır.

¹²³ Bu hizmetleri karşılığı 1961 yılında çıkarılan 280 sayılı özel kanun ile eşi Şefika Şekeroğlu'na ölene kadar aylık 500 lira özel maaş bağlanmıştır. *T.C. Resmi Gazete*, 03.03.1961.

¹²⁴ Hüseyin Yıldırım, "Atatürk'ün Sivas'ı Ziyaretleri", *T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Web Sitesi*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-36/ataturkun-sivasi-ziyaretleri-2> (Erişim:10.06.2014)

¹²⁵ Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, C.2, Ankara 1969, s.22,24.

1.4.2. Kongre Aşaması

Erzurum'dan yola çıkan heyet, 2 Eylül 1919 tarihinde Sivas'a varmış törenlerle ve halkın sevgi gösterileriyle karşılanmıştı¹²⁶. Sivas halkı, coşkulu bir şekilde “*Hoş geldin Paşa*” sedaları ile kongrenin yapılacağı Mektebi Sultani binasına kadar arabalara eşlik etmiştir. Sivas Valisi Reşit Paşa, okulun kapısında Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyeti karşılayarak hoş geldiniz dedikten sonra oradan ayrılmıştır¹²⁷. Karşılama'nın ardından heyet, kendileri için hazırlanan Mektebi Sultani binasında istirahate çekilmiştir.

Mektebi Sultani binasında, Mazhar Müfit Bey ve Süreyya Bey aynı odada kalırken, Hüsrev Bey ile Refik Bey için de bir oda hazırlanmış, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey için ise iki ayrı oda hazırlanmıştı¹²⁸. Mustafa Kemal Paşa'nın odasının yanındaki büyük salon öğrenci sıra ve sandalyeleri ile düzenlenerek kongre salonu olarak ayarlanmıştı. Köşeye bir kürsü yerleştirilmiş ve duvarlarda halı ve bayraklarla kaplanmıştı¹²⁹. Ayrıca yemek salonu ve Mustafa Kemal Paşa'nın önemli görüşmeleri yapacağı odalarda hazırlanmıştı.

Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunup, birçok olaya şahitlik eden Mazhar Müfit Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın yol arkadaşlarıyla olan kırılma noktasını da gözlemlemiştir. Kongre, 4 Eylül 1919 Perşembe günü açılmış, Kongre'nin açılmasından 5 dakika evvel Mustafa Kemal Paşa ve Mazhar Müfit Bey birlikte kongre binasına gelmişlerdir¹³⁰. Bina girişinde Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya çok kısa bir şey söylemiş ne söylediğini duyamayan Mazhar Müfit Bey, Paşa'nın hiddetlendiğini görmüş ve meselenin iç yüzünün yine kongre reisliği hususundan ileri geldiğini anlamıştır¹³¹. Mustafa Kemal Paşa açılış nutkunu¹³² yaptıktan sonra ilk sözü İstanbul

¹²⁶ Z. Sarıhan, *a.g.e.*, s.82.

¹²⁷ Kemal Arıburnu, *Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla*, T.C. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997, s.65.

¹²⁸ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.206.

¹²⁹ M. Goloğlu, *a.g.e.*, s.23.

¹³⁰ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.211.

¹³¹ Mazhar Müfit Kansu, bu sahneyi şöyle anlatmaktadır; “*Kongre açılışına 5 dakika kala, Mustafa Kemal Paşa da kongre mahallini şerefleştirmişlerdi. Paşa'ya ben ve Hüsrev Sami Bey (eski Kars milletvekili) refakat ediyorduk. Kongre salonundan içeriye girerken Rauf (Orbay) Bey'le Paşa arasında saniyelerle ölçülebilen bir konuşma oldu. Aramızda iki metrelik mesafe vardı. Rauf Bey'in ne söylediğini işitememiştim. Fakat Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı kısa ve sertti: Bekir Sami Bey'in evinde verdiğiniz kararı bana mı tebliğ ediyorsunuz?*” M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.211-212. ; Mazhar Müfit Bey, burada söz konusu konunun kongre girişinde ilk olarak Mustafa Kemal Paşa'ya Rauf Bey tarafından söylenildiğini belirtirken, Mustafa Kemal Paşa, ilk olarak Hüsrev Sami Bey, sonrasında Rauf Bey tarafından iletildiğini bildirmektedir. Mazhar Müfit Bey, anıların devamında Hüsrev Sami Bey tarafından ilk söylenildiğini teyit ederek Mustafa Kemal Paşa'nın anlattığı sahenin doğruluğunu kanıtlamaktadır. ; Mustafa Kemal

delegesi İsmail Fazıl Paşa olarak kongre başkanlığı meselesine değinmiş ve farklı önerilerle Mustafa Kemal Paşa'nın daimi kongre başkanı olmasının önüne geçmek istemiştir¹³³. Ancak sonrasında bu sorun oylama ile çözülmüş ve 3 olumsuz oya karşılık Mustafa Kemal Paşa kongre başkanlığına seçilmiştir¹³⁴.

Kongre başladığında çözümlenmesi gereken bir diğer problem ise, İstanbul'da bazı gazetelerin, milli hareketin, bir İttihat Terakki canlandırması olduğunu söylemeleri ve insanları bu şekilde yönlendirerek, milli hareketin yanında yer alınmasının önüne geçmeye çalışmaları idi. İlgili meselenin hallolması için bir yemin metni hazırlanması ve herkesin bu metni okuyarak yemin etmesi konusunda fikir birliğine varılmıştır. Ancak metnin içeriği konusunda, hemen bir anlaşma sağlanamamış ve uzun uzun müzakereler yapılmıştır. Denizli delegesi Küçük Ağazade Necip Ali Bey ittihatçılık ve yemin konusu üzerinde en çok konuşan kişilerden olmuştur. Küçük Ağazade Necip Ali Bey kendilerinin ne ittihatçı nede itilafçı olmadıklarını ve hiçbir fırkanın içinde yer almadıklarını ve tek toplanma amaçlarının “*vatanı kurtarmak*” olduğunu ifade ederek, vatan kurtuluncaya kadar her türlü partililik fikrinden uzak durulması gerektiğini vurgulamıştır¹³⁵.

Mazhar Müfit Bey ise, bu yemin metninde yer alacak olan “*İttihat ve Terakki Cemiyetinin ihyasına çalışmayacağıma*” kısmına karşı çıkmaktaydı. Çünkü kendisi daha önce İttihat ve Terakki Cemiyetinde yer almış ve çeşitli çalışmalarına dâhil

---

Paşa bu sahneyi şu şekilde anlatıyor; “*Hüsrev Sami Bey yanıma gelerek şöyle bir haber verdi: Rauf Bey ve bazı başka kişiler, Bekir Sami Bey'in evinde özel bir toplantı yapmışlar ve beni başkan yapmamaya karar vermişler. Arkadaşların özellikle Rauf Bey'in böyle bir davranışta bulunacaklarını hiç ummadım ve Hüsrev Sami Bey'in, açık söyleyeyim ki biraz ağırca olarak böyle yersiz sözleri bana ulaştırmaması için dikkatini çektim. Verdiği haberin doğru olmayacağını, arkadaşlar arasında yanlış anlayışlara yol açacak sözler söylemenin uygun olmayacağını da sözlerime ekledim. Ben bu kongre başkanlık işine önem vermiyordum. Başkanlığa, belki yaşlı birinin getirilmesinin uygun olacağını düşünüyordum. Bu yüzden kimi arkadaşlarında düşüncelerini sordum. Bu arada kongre salonuna girmezden önce koridorda Rauf Bey'e rastladım “Kimi başkan yapalım?” dedim. Rauf Bey hemen coşkulu bir sesle önceden söylemeye hazırlanmış olduğu o andaki durumundan anlaşılan bir davranışla ve keskin bir dille: “Sen başkan olmamalısın!” dedi. Hemen Hüsrev Sami Bey'in verdiği haberin doğruluğuna inandım ve elbette üzuldüm... Rauf Bey'e: “Anladım, Bekir Sami Bey'in evinde aldığınız kararı bana bildiriyorsun” dedim ve karşılığını beklemezden yanından uzaklaşarak Kongre salonuna girdim.”. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, (Yay. Haz. Taha Mazman), Toplumsal Çözüm Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2009, s.95. ; K. Arıburnu, *a.g.e.*, s.73-74.*

¹³² Nutuk için bkz. S. Tansel, *a.g.e.*, s.97-98.

¹³³ İsmail Fazıl Paşa'nın önerisine göre; Kongre başkanlığı birer gün veya birer hafta sürmek üzere değişimli olarak yapılmalı idi. Seçim yapılırken ise, aza veya temsil edilen vilayet ve sancak isimlerinin baş harflerinin dikkate alınarak sıralama yapılmasını uygun görüyordu. Böylece işin içerisine şahsiyet karışmamış olacak ve kongreye dışardan bakanlar yanlış algılara kapılmayacaktı. Ancak bu teklif reddedilmiştir. S. Tansel, *a.g.e.*, s.99.

¹³⁴ Z. Sarıhan, *a.g.e.*, s.85.

¹³⁵ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.218-219.

olmuştu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olurken de bu cemiyetin menfaatleri için her zaman ve her yerde çalışacağına dair yemin etmişti. Mazhar Müfit Bey o andaki asıl amacın milleti ve devleti kurtarmak olduğundan kimsenin şüphe etmemesi gerektiği düşüncesi ile yemin etme fikrine sıcak bakmamıştır. Diğer tüm delegeler yemin metnini¹³⁶ okuyarak yemin etmelerine rağmen, Mazhar Müfit Bey bu konudaki fikrini değiştirmemiş ve yemin etmeyen tek kişi olmuştur¹³⁷. Bu tutumuna rağmen, Mazhar Müfit Bey'in samimiyetinden kimsenin şüphesi olmadığı için kongre dışında bırakılmamıştı. Mazhar Müfit Bey, çevresindeki tüm insanlara samimi davranır ve güven verirdi. Onun insanlara üstten bakmayışı, mütevazı oluşu tüm yaşamına yansımıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra da bunun birçok örneğini sergilemiştir. İlerleyen bölümlerde bu özelliğini daha da açık bir şekilde göreceğiz.

Sivas Kongresi başlamış ancak başkanlık seçimi ve yemin gibi meseleler yüzünden gündem henüz hazırlanamamıştı. Mazhar Müfit Bey, bu konuda Mustafa Kemal Paşa'ya kendi aralarında oturup gereken hazırlıkları yapmaları gerektiğini belirtmiş, Paşa da bu görüşe katıldıktan sonra Mazhar Müfit Bey lüzumlu çalışmalarını başlatmıştır. Mazhar Müfit Bey'in arkadaşlarına reislik ederek çalışmaların hız kazanması için azami gayret göstermesi sonucu Kongrenin dördüncü günü nizamname ve yayınlanacak olan beyanname metni tamamlanmıştır¹³⁸. Ancak Heyet-i Temsiliye'ye verilecek olan yetkinin derecesi hakkında zorlu münakaşalar olmuş ise de bu da kısa süre içerisinde çözülmüştür.

Toplantılar bittikten sonra 8 Eylül gecesinde Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Müfit Bey, Hüsrev Sami Bey ve Refik Bey'i süreci değerlendirmek üzere çağırmıştır. Süreyya Bey'i de çağırılmış ancak hasta olduğu için katılamamıştır. Mustafa Kemal Paşa, Kongrenin ilk günü Hüsrev Sami Bey'in¹³⁹ Mustafa Kemal Paşa'nın kulağına söylediği ve bundan sonra Paşa'nın hiddetlendiği konuyu, Hüsrev Sami Bey'e sorarak kendisini kongre başkanı yapmak istemeyenlerin asıl maksadın ne olduğunu öğrenmek istemiştir. Hüsrev Sami Bey konuyu aktardıktan sonra asıl meselenin "*manda*" fikrini kabul etmek

¹³⁶ Yemin metni şöyledir; "*Saadet ve selâmeti vatan ve milletten başka hiç bir maksadı şahsi takip etmeyeceğime, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ihyasına çalışmayacağıma, mevcut frukusiyasîyeden hiç birinin emeli siyasiyesine hâdim olmayacağıma vallahi, billâhi*", Emine Kısıklı, "Sivas Kongresinin Milli Mücadelede Kamuoyu Oluşturulması Açısından Önemi" *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, C.1, S.1, Ankara 1988, s.34.

¹³⁷ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.219-220.

¹³⁸ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.221.

¹³⁹ Söz konusu durumun ayrıntıları için bkz. 131 numaralı dipnot.

düşüncesi olduğunu belirtmiştir¹⁴⁰. Paşa, Mazhar Müfit Bey'in bu konudaki fikrini Erzurum'dan beri bildiğini belirterek Hüsrev Sami Bey'in fikrini öğrenmek istemiştir. Hüsrev Sami Bey, *“Paşam maalesef Erzurum'da yanınızda değildim. Size burada iltihak edebilmek fırsatını ve şerefini kazandım. Ancak sizi temin ederim ki ben şahsen Manda denilen şeyin vatanın istiklali tamını muhil olduğuna kaniim. Bu itibarla Manda fikrine asla taraftar olamam. Parola hepimiz için birdir: Ya istiklal, ya ölüm¹⁴¹.”* Mustafa Kemal Paşa, Hüsrev Sami Bey'den bu cevabı aldığına memnun olarak, Mazhar Müfit Bey'e hesap işleri hakkında da soru yönelterek durum hakkında bilgi sahibi olmuştur.

Mazhar Müfit Bey'in Manda konusunda fikri Mustafa Kemal Paşa ile aynı noktadadır. Manda fikrinin asla kabul edilmemesi ve vatanın kurtuluşunun milli hareket ile sağlanması taraftarıdır. Ertesi günün sabahı Rauf Bey de Mazhar Müfit Bey'i odasına çağırıştır. Odada Denizli temsilcileri Necip Ali ve Yusuf Bey ile Niğde temsilcisi Hüsrev Sami Beyde vardır. Rauf Bey şaka ile Mazhar Müfit Bey odaya girince *“Gel yahu nerede kaldın, bak senin Denizlililer de manda taraftarı”* deyince Necip Ali atılarak *“Affedersin Beyefendi, biz Denizli'den Sivas'a manda almak ve dilenmek için gelmedik”¹⁴²* diyerek Rauf Bey'in şakasını hoş karşılamamıştır. Denizli'den gelen Necip Ali ve Yusuf Bey bu alıntıdan da görüldüğü üzere mandaya kesinlikle karşıdırlar ve manda aleyhinde çalışmalar yapmışlardır. Hatta Mustafa Kemal Paşa'ya milli bir hükümet kurulması fikri ile de gelen Necip Ali Bey'e Mustafa Kemal Paşa, bunun için henüz erken olduğunu belirtmiştir¹⁴³. Rauf Bey bu konuda şaka yapmasına rağmen Mazhar Müfit Bey'e göre Rauf Bey kesinlikle manda taraftarı değildi. Bu hususta yapılan propagandalar sadece mandacıların elini güçlendirmek içindi. Burada Mazhar Müfit Bey'in fikrine iştirak ederek, Rauf Bey gibi birinin mandacıların yanında olduğu propagandasının, mandacıların oldukça işine yarayacağını dile getirebiliriz.

Erzurum Kongresinde, her türlü mandanın kabul edilemeyeceği hakkında açık bir şekilde verilen karara rağmen Sivas Kongresi'nde, manda taraftarları baskın olmaya

¹⁴⁰ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.232-233.

¹⁴¹ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.236.

¹⁴² M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.238.

¹⁴³ M. M. Kansu, *a.g.e.*, s.234.

çalışmışlar ve milli hareketi daha başından itibaren sekteye uğratmak istemişlerdir¹⁴⁴. Nitekim manda meselesi üzerinde görüşmeler yapılması için bu konu 8 Eylül'de Kongreye sunulmuş, o gün manda taraftarı olanlar, birbiri ardına söz alarak, mandanın kabulünün lazım geldiği üzerinde ısrarla durmuşlardır. Manda karşıtları da söz alınca tartışmalar çıkmış ve Kongre en hareketli günlerini geçirmiştir. 10 Eylül'de Rauf Bey'de söz almış ve bu konuşması ile kendisi hakkında çıkarılan “*manda taraftarı*” sözlerine açıklık getirmiştir. Rauf Bey, Amerikan Gazeteci Browne ile görüştüğünü ve onun manda konusunda neler düşündüğünü öğrendiğini ifade ederek, Amerika'ya bir telgraf yazılarak bir heyet talep edilmesini ve bu gelecek heyetin memleketin hakiki durumunu görmesini teklif etmiş ve bu teklifi kabul edilmiştir¹⁴⁵. Amerika'ya çekilen telgraf “*Birleşik Amerika Devletleri Ayan Meclisi Reisliğine*” hitabıyla başlayarak ilk önce, Sivas Kongresi delegelerinin hangi amaçlar etrafında birleştiklerini açıkladıktan sonra Amerika'nın, Osmanlı İmparatorluğunun her köşesine gidecek bir komite göndermesi ve hem burada yaşayan nüfusun durumunun gerçek anlamda görülmesi, hem de arazinin yerinde incelenmesini talep etmekteydi¹⁴⁶. Bu fikir hem mandacıları tatmin etmeye yetmiş, hem de bu düşüncüyü kısmen ortadan kaldırmıştı. Söz konusu metne herhangi bir cevap gelmemiştir¹⁴⁷. Söz konusu mektubun Amerika'ya, ilgili kaynaklardan edinilen bilgi neticesinde ulaşılmış olduğu kabul edildiğinde, Amerika'nın bu mektuba cevap vermemesi, Monreo Doktrini politikasını uygulaması ve ilgili politikaya göre, Avrupa Devletleri ile ilişkilerini genel anlamda ticari ilişkiler üzerinde sürdürmek istediği kanaatine varmamızı sağlayabilir. Ancak bir başka kanaat ise Amerika'nın, Osmanlı'nın yükünü omuzlamak istememesi olarak gösterilebilir.

Sivas Kongresinde bir diğer önemli konu ise Heyet-i Temsiliye meselesi olmuştur. 7 Eylül'de görüşmelerine başlanan ilgili konuda da, çetin tartışmalar yaşanmıştır. Hangi bölgeden kaç temsilci seçileceğini hususunda kararlar alındıktan

¹⁴⁴ Mustafa Turan, *Milli Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları (30 Ekim 1918-24 Temmuz 1923)*, Genişletilmiş 2.baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005, s.63.

¹⁴⁵ Recep Toparlı, *Sivas Kongresinin Tutanakları*, 2. Baskı, Çığır Ofset Matbaa, Sivas 2010, s.216.

¹⁴⁶ Sabahattin Selek, *Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)*, C.I, Örgün Yayınevi, İstanbul 2002, s.491-492. Amerika'ya gönderilen mektubun tam metni için bkz. K. Arıburnu, *a.g.e.*, 124-125.

¹⁴⁷ Bu konuda Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk isimli eserinde, mektubun kaleme alındığını hatırladığını fakat gönderilip gönderilmediğini hatırlamadığını belirterek mektuba önem vermediğini de dile getirmiştir. G. M. K. Atatürk, *a.g.e.*, s.123. Ayrıca, Kadir Kasalak, Akdes, Nimet Kurat'ın “Sivas Kongresi ve Amerikalı Gazeteci Edgar Louis Browne” isimli *Son Çağ Dergisi 1963* de (S.14, s.38.) yayımlanan makalesinde söz konusu belgenin imzalı bir nüshasının Stanford Üniversitesi The Hoover Institution Kütüphanesinde saklandığını belirttiğini beyan etmiştir. Kadir Kasalak, “Sivas Kongresi Öncesinde “Manda ve Himayenin” Türk Basınında Tartışılması ve Komutanlar Arasında Yazışmalar”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C.III, S.10, Ankara 1992, s.207.

sonra, heyette şu isimler yer almıştır: Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Refet Bey, Hoca Raif Efendi, İzzet Bey, Servet Bey, Şeyh Fevzi Efendi, Bekir Sami Bey, Sadullah Efendi, Hacı Musa Bey, Kara Vasıf Bey, Mazhar Müfit Bey, Ömer Mümtaz Bey, Hüsrev Sami Bey, Hakkı Behiç Bey ve Niğdeli Mustafa Bey¹⁴⁸. 4 Eylül'de başlayan Kongre 11 Eylül'de sona ermiştir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması, Manda meselesinin çözüme kavuşturulması ve Heyet-i Temsiliye'nin kurulması gibi birçok konuda kongre çalışmaları önem arz etmektedir.

Mazhar Müfit Bey'in, Sivas Kongresi'ne hangi ilin temsilcisi olarak katıldığı konusunda çelişkili bilgiler mevcuttur. Bunlardan birisi, Mazhar Müfit Bey'in Kongreye Ankara Temsilcisi olarak katıldığı yönündedir. Kongreye, Ankara'dan sadece bir delegenin katılması nedeniyle, Mazhar Müfit Bey'in Ankara delegesi olarak kabul edilmesine dair, 3. Kolordu Kumandanı Selahaddin Bey tarafından 20. Kolordu Kumandanlığına resmi yazı gönderilmiştir¹⁴⁹. Bir diğer görüş ise, Sivas Kongresi'ne Hakkâri temsilcisi olarak katıldığı yönündedir. Ancak Mazhar Müfit Bey, Kongre esnasında verdiği birçok teklifte Denizli temsilcisi, bazı tekliflerde ise Denizli ve Aydın temsilcisi olarak kayıtlara geçmiştir¹⁵⁰. Denizli delegesi Başağazade Yusuf Bey'in düzenlediği özel listesinde de Mazhar Müfit Bey Denizli delegesi olarak gösterilmiş ve isminin karşısını bu şekilde imzalamıştır¹⁵¹. Mazhar Müfit Bey, Kongre görüşmeleri esnasında oldukça aktif olarak katılım göstermiş ve gerek usullerde, gerek ana görüşme konularında fikirlerini belirterek, bireysel ve birlikte olarak birçok teklif vermiştir. Denizli temsilcileri olarak Sivas Kongresine katılan Necip Ali Bey ve Yusuf Bey de birçok kararın alınmasında söz sahibi olmuşlardır.

Sivas Kongresi sona ermiş fakat Mustafa Kemal Paşa ve Mazhar Müfit Bey ile birlikte Milli Mücadele yolunda olan birçok kişi Sivas'tan ayrılmamıştı. O günlerde Milli Mücadele taraftarlarının sosyo-ekonomik açıdan ne durumda olduklarını daha iyi anlayabilmemiz açısından Mazhar Müfit Kansu'nun hatıralarında yer alan şu kısa anekdotu vermemiz bu konuya katkı sağlayacaktır;

¹⁴⁸ S. Selek, *a.g.e.*, s.498-499.

¹⁴⁹ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, K:302, B:66, s:1. ; EK:16.

¹⁵⁰ R. Toparlı, *a.g.e.*, s.41, 96. Mazhar Müfit Bey'in katılımı hususundaki çelişkilerin kaynağı, resmi olarak kayıtlara geçişi ile gayri resmi olarak kayıtlara geçişi arasındaki bulunan farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Mazhar Müfit Bey, Erzurum Kongresi'nde Hakkari temsilcisi ve Bitlis Valii Sabıkı olarak imza atmış olmasına rağmen, resmi olarak Ankara temsilcisiymiş gibi kayıtlarda gösterilmiş olması ihtimali söz konusudur. İlgili durum bu şekilde açığa kavuşturulabilir.

¹⁵¹ Listenin tamamı için bkz. M. Goloğlu, *a.g.e.*, s.230-231.

“Paşa, Hüsrev Sami Bey’le bana: Birer kahve içeriz de öyle gidersiniz. Diyordu. Bu: Sabahlayacaksınız.. Demenin müjdesiydi. Kaldık. Emirber Ali’ye emretti: -Ali bize birer şekerli kahve yap. -Ali: Paşam şeker yok. Sade yapayım mı? Deyince, Paşa, gülerek yüzüme baktı: Canım Mazhar Müfit niçin şeker aldırılmıyorsun? Dedi, bende gülerek yarın inşallah aldırırım.. Dedim ve ilave ettim: Hele şimdi sade içelim.. Emirber Ali sade kahveleri pişirmek üzere odadan çıktıktan sonra, Paşa, mahzun mahzun gözlerini gözlerimde dolaştırarak: Farkındayım. Yine züğürtledik.. Dedi. Evet paşam. Hem züğürtledik, hem de mevcut paramız şeker almaya müsait değil. Şeker çok pahalı. Cevabını verdim. -Paşa: Buna bir çare bulmalıyız. Diye mırıldanırken, Hüsrev Sami hemen atıldı: Paşam ne diye düşünüyoruz? Yarın Osmanlı Bankasından, Rejiden ve sair ecnebi müessesese ve bankalardan istikraz yapalım. Bana da teklif pek cazip gelmiş olmalı ki: Gayet muvafık, hem de pek kolay. Dedim. Mustafa Kemal birden kaşlarını çattı: Katıyyen olmaz. Buna müsaade edemem. Diyerek sert bir sesle devam etti: Zaten İstanbul bize Celali diyor. Bir de bankaları ve ecnebi müesseseleri soyuyorlar, diye aleyhimizde bin türlü eracıf neşredilmesine fırsat veremeyiz.. Hüsrev Sami de bende: Eşkiya demesinler, Celali demesinler, bunların hepsi güzel. Fakat aç mı kalacağız? Diye sorduk. Paşa: Aç maç, nasıl kalırsak.. Diyerek bahsi kesti ve: Konuşacağımız, düşüneceğimiz daha mühim şeyler var. Dedi.”¹⁵².

Bu kısa anekdottan milli kurtuluş yolunda çaba harcayan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının hangi şartlar altında vatan müdafaası için çalıştıklarını ve bu uğurda neler feda ettiklerini görebilmekteyiz.

1.5. Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nde Mazhar Müfit Kansu

Sivas Kongresinin ardından Mustafa Kemal Paşa, milli hareketin merkezinin neresi olacağına karar vermeye çalışmaktaydı. Bu yer, İstanbul’a yakın Batı Anadolu’da bir yer olmalı ve batıda yaklaşan tehlike daha yakından izlenilmeli ve engellenebilmeli idi. Bunun için 16-29 Kasım 1919 tarihleri arasında Sivas’ta Komutanlar toplantısı yapıldı. Söz konusu toplantıya, 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, 12. Kolordu Komutanını temsilen Kurmay Başkanı Şemsettin Bey ve 3. Kolordu Komutanı Selahattin Bey katıldı¹⁵³. Komutalar bazen kendi aralarında, bazen de Heyeti Temsiliye üyeleri ile bir araya gelerek çeşitli görüşmeler gerçekleştirdiler. Bu görüşmelerde, Mebusan Meclisinin toplanma yeri yanında Heyeti Temsiliye’nin Meclis toplandıktan sonra alacağı şekil, Paris Barış Konferansı’nın Türkiye ile ilgili alacağı kararlara karşı uygulanacak politikalar tartışılmıştır. Mebusan Meclisinin İstanbul’da toplanmasına karşı olan Mustafa Kemal Paşa, bu görüşünü komutanlara kabul ettirememiş söz konusu durum haricinde diğer hususlarda mutabık kalınmıştır¹⁵⁴. Heyeti Temsiliye’nin merkezi olarak en uygun yerin

¹⁵² M. M. Kansu, a.g.e., s.269-270.

¹⁵³ S. Selek, a.g.e., s.560.

¹⁵⁴ S. Selek, a.g.e., s.560-561.

Ankara olduğuna karar verildikten sonra, gerekli hazırlıklar yapılarak 18 Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Müfit Bey ve arkadaşları Ankara'ya doğru yola çıkmışlardır. Sivas'a 2 Eylül'de gelen Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları o günden beri Sivas'ı “*devrim karargahı*”¹⁵⁵ olarak kullanmışlardı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Ankara'ya geleceğini duyan Ankara halkı, büyük bir karşılama töreni hazırlamıştır. Bu karşılama da, 3 bin atlı, 700 yayadan oluşan Seymen alayı, dervişler, esnaf ve diğer halk toplulukları hazır bulunmuştur¹⁵⁶.

Ankara'da halk ile tanışmak ve onları aydınlatmak üzere hemen toplantı ve konferanslar düzenlendi ve Mustafa Kemal Paşa halkı fikirleriyle aydınlatmaya çalıştı. Yeni kurulan İstanbul Hükümeti ile de görüşmeler Ankara üzerinden sürdürülmeye devam edilmekte ve Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunan birçok Milli Mücadele yanlısı milletvekili İstanbul'a gitmiş bulunmaktaydı. Mazhar Müfit Bey henüz İstanbul'a gitmemiş, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Ankara'da idi. Mustafa Kemal Paşa, Mazhar Müfit Bey'in hemen gitmesi taraftarı değildi. O günlerde İsmet Paşa da Ankara'ya gelmiş ve Mustafa Kemal Paşa ile görüşmeler yapmaktaydı¹⁵⁷.

İstanbul'a giden milletvekilleri, Mazhar Müfit Bey'e de devamlı telgraflar göndererek kendisini Meclise çağırırmaktaydılar. Mazhar Müfit Bey, bu konuyu tekrar Mustafa Kemal Paşa ile görüştüğünden sonra, İsmet Paşa ile birlikte İstanbul'a gitmelerine karar verdiler. Mazhar Müfit Bey'in, hesap işlerini devretmesi için, o sırada Amasya'da bulunan Arif Bey¹⁵⁸ çağrıldı ve onun gelmesiyle birlikte hesap işleri ona devredildi¹⁵⁹. Ankara'daki işlerin yoluna koyulmasının ardından, İsmet Paşa, Mazhar Müfit Bey ve Levazım Kaymakamı Rıza Bey birlikte trenle İstanbul'a doğru yola çıktılar.

Mazhar Müfit Bey İstanbul'a varınca, ailesini ziyaret etmek istemiştir. Ancak ailesinin İstanbul'da oturduğu adresi dahi bilmemektedir. İstanbul'a vardığında Süvari Kaymakamı Selim Bey onu istasyondan almış ve kendi evine götürerek ilk gece misafir etmiştir. Mazhar Müfit Bey, Selim Bey'den ailesinin oturduğu adresi öğrenerek İstanbul'a varışının ikinci günü ailesinin yanına gidebilmiştir. Ancak burada hoş bir manzara ile karşılaşmamıştır. Ailesini görmeyeli 4 yıl geçmiştir ve bu süreç içerisinde

¹⁵⁵ Z. Sarıhan, *a.g.e.*, s.283.

¹⁵⁶ Z. Sarıhan, *a.g.e.*, s.295.

¹⁵⁷ Mazhar Müfit Bey, İsmet Paşa ile Edirne'de tanışmış, ondan emin bir asker olarak bahsetmektedir. M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.530.

¹⁵⁸ Arif Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın güvendiği insanlardan biri idi. Ancak bu şahıs Cumhuriyetin ilanından sonra vuku bulacak olan İzmir Suikastı olayında suçlu bulunarak idam edilecektir.

¹⁵⁹ M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.534.

ailesine para gönderemediği için aile, evdeki tüm eşyaları satarak yaşamını idame ettirmeye çalışmıştır¹⁶⁰. Mazhar Müfit Bey evde fazla durmayarak hemen Meclise gitmiş ve çalışmalara katılmıştır.

Mazhar Müfit Bey, Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Hakkâri milletvekili olarak katılmıştır¹⁶¹. Milletvekili arkadaşları, kendisi İstanbul'a gitmeden önce onu, Meclis çalışmalarını sistemli bir şekilde yürütmek amacıyla kurulan beş şubeden biri olan ikinci şubeye ve bütçe encümenine vermişlerdir¹⁶². Mazhar Müfit Bey, anılarında söz konusu dönemi aktarırken, Mecliste bulunan ortamdan pek memnun kalmadığını ifade ederek, hükümet ile Felah-ı Vatan Grubu arasında anlaşmazlıklar olduğunu belirtmektedir¹⁶³.

Mazhar Müfit Bey, Osmanlı Mebusan Meclisinde iken Çorum milletvekili İsmail Kemal Bey ve Sivas milletvekili Samih Fethi Bey öncülüğünde Dâhiliye Nezaretine verilen soru önergesine katılmıştır. Söz konusu soru önergesi, Muhasebe-i Hususiye'den yani il özel bütçelerinden maaş alan taşra öğretmenlerinin maaşlarını alamamalarının nedeninin ne olduğuna yöneliktir. Bu soru önergesi ile birlikte İstanbul'da da maaşlarını alamayan öğretmenlerin durumuna dair olan soru önergesi birlikte değerlendirmeye alınmıştır. Mazhar Müfit Bey, söz alarak kürsüye gelmiş ve öğretmenlerin durumlarına dair yakından tanık olduğu, Topkapı'da oturan bir öğretmenin bakkaldan 5 kuruş borç alarak vazifesine gittiğini ve öğretmenlerin adeta dilenmek zorunda bırakıldığını dile getirerek, buna bir çare bulunmasının acilen gerekliliğini ifade etmiştir. Dâhiliye Nazırı namına söz konusu soru takririne cevap veren Hüseyin Hüsnü Bey, memleketin içinde bulunduğu zor koşullardan ve vergilerdeki yetersizlikler yüzünden öğretmenlere maaş verilmesinin mümkün olmadığı üzerinde durmuştur. Ancak bununla ilgili bir sonraki yıl geniş çaplı bir değişikliğe gidilebileceğini beyan etmiştir¹⁶⁴. Mazhar Müfit Bey'in Meclisi Mebusan yıllarında ki milletvekilliği döneminde tespit edebildiğimiz tek konuşması bu olmuştur.

Meclis çalışmaları devam ederken Padişah, Mazhar Müfit Bey ile görüşmek istemiş ve bu haberi ona getirdiklerinde, oda, yapılması gerekeni Mustafa Kemal Paşa

¹⁶⁰ M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.535.

¹⁶¹ F. Çoker, *a.g.e.*, C.III, s.462. ; Hakkari milletvekilliği 29 Ocak 1920 tarihinde Meclisi Mebusan'ın ikinci şubesi tarafından tetkik edilerek kabul edilmiş ve 31 Ocak 1920 tarihinde de Meclisi Mebusan'a sunularak kabul olunmuştur. ; Meclisi Mebusan Kimlik Belgesi için bkz. EK:4.

¹⁶² M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.536.

¹⁶³ Aynı yer.

¹⁶⁴ *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi (26 Şubat 1920)*, Dönem 4, Birleşim 14, C.1, s.218-220.

ile mütalaa etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'dan Padişah'la görüşmesi yönünde fikir aldıktan sonra, görüşmeye karar vermiş ve ertesi gün Mabeyne gitmiştir¹⁶⁵. Padişah ile aralarında şu şekilde bir konuşma geçmiştir: Padişah ilk söze başlayarak; *“Heyet-i Temsiliye benim tacı saltanatımın pırlantalarıdır. Allah sizden razı olsun, vatan ve milleti ve saltanatı ve hilafeti kurtardınız. Mustafa Kemal Paşa hazretleri inşallah afiyettedirler, İstanbul'a teşrif etmeyecekler mi? Kendisiyle mülakata hasretim.”* demiştir. Mazhar Müfit Bey, padişahın daha önce yapmış olduklarını hatırlayarak bu tavrına içten içe hiddetlenmiştir. Bu soru karşısında kısa bir mukabelede bulunduktan sonra, Padişahın tekrar *“Beyefendi, düşmandan memleketimizi kurtarmak için ne gibi bir çare düşünüyorsunuz?”* sorusu üzerine Mazhar Müfit Bey, *“Efendimizin Anadolu'ya ve hatta Bursa'ya kadar teşrifleriyle mesele hallolunur.”* dedikten sonra Padişah *“Ne suretle?”* diye sormuş ve Mazhar Müfit Bey *“Çünkü halk padişahlarını başlarında görürse bir kıyama umumi olur ki düşman buna mukavemet edemez.”* demiştir. Fakat bu sözden sonra Padişah sinirlenerek *“Beyefendi, ecdadı izamımın payitahtından bana firar mı teklif ediyorsunuz?”* diyerek tekrar Mazhar Müfit Bey'e bir soru yöneltmiş, Mazhar Müfit Bey'de bu soruya karşılık *“Hayır milletin ve vatanın bu sıkışık ve zor zamanında ecdadı izamınız gibi milletin başına geçmenizi teklif ediyorum.”* demiştir. Mazhar Müfit Bey'in bu açıklamasından sonra Padişah görüşmeyi bitirmiş ve Mazhar Müfit Bey Padişahı selamladıktan sonra odayı terk etmiştir¹⁶⁶. Bu görüşmenin içeriğini teyit edecek başka bir kaynağımız olmadığından Mazhar Müfit Bey'in verdiği bilgiyi doğru kabul edersek; Söz konusu dönem için Padişaha karşı oldukça sert bir tavır takındığı söylenebilir. Padişah'ın karşısında dik duruşu ve içinden geçeni söylemesi onun cesareti ve açık sözlülüğünün bir örneği olarak değerlendirilebilir. Padişah'ın soruları ve Mazhar Müfit Bey'in sözlerine karşı cevapları incelendiğinde, Padişah'ın devletin kurtarılması için Mustafa Kemal Paşa'dan aslında umutlu olduğu görülmektedir. Padişah, her ne kadar Anadolu'da ki hareketin karşısında

¹⁶⁵ M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.538.

¹⁶⁶ Mazhar Müfit Bey odayı terk ettikten sonra bir süre bekletilerek Padişah'a arz edilmiştir. Padişah Yaveri Mazhar Müfit Bey'in saraydan ayrılmasını arz ettikten sonra Padişah, Mazhar Müfit Bey'e bir hediye verilmesini istemiştir. Bu hediye bir kutu içerisinde küçük taşlı bir yüzüktür. Mazhar Müfit Bey bunu kabul edemeyeceğini hediyein birbirini seven iki kişi arasında verilebileceğini ve padişahın kendisinden memnun kalmadığını bu nedenle de kabul etmesinin doğru olmayacağını belirtmesine rağmen Yaver Paşa ısrar etmiştir. Mazhar Müfit Bey'de kutuyu alıp Yaver Paşa'ya veda ettikten sonra kutuyu bir masanın üzerine bırakarak saraydan çıkmıştır. Ayrıca Padişah, Mustafa Kemal Paşa'ya selamlarının iletilmesini de istemiştir. Söz konusu bilgi sadece Mazhar Müfit Kansu'nun anılarında karşımıza çıkmakta olup, bu bilgiye başka herhangi bir yerde rastlanmamıştır. M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.539-540.

gibi görünse de aslında, söz konusu konuşmaları ile Anadolu’da yapılanların başarıya ulaşmasını istediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Felah-ı Vatan grubunda uzun görüşmelerden sonra, Meclis’in 17 Şubat 1920 tarihli oturumunda gündeme getirilen Misak-ı Milli metni kabul edilmiş ve nüshaları milletvekillerine takdim edilmiştir¹⁶⁷. Bu sırada, Batı Anadolu’da Kuvayı Milliye ile Yunanlılar çarpışmaktaydı. İtilaf Devletleri’nin Ali Rıza Paşa Hükümeti’nden Kuvayı Milliye cephesinin 3 kilometre geriye alınmasını istemesi üzerine, hükümet bunu kabul etmeyerek yönetimden çekilmeyi düşünmüştür¹⁶⁸. Ancak Ali Rıza Paşa kabinesi yerine yeni kabineyi Damat Ferit Paşa’nın kurması ihtimali, Milli Mücadele taraftarlarının karşı karşıya kalmak istemediği bir durumdu. Neticede Ali Rıza Paşa kabinesi istifa etmiş yerine Salih Paşa kabinesi gelmişti. Ancak Mazhar Müfit Bey bu durumun sadece Ferit Paşa’ya zaman kazandırmak için tertiplendiği fikrinde idi¹⁶⁹.

Bu sırada İngilizlerin, Meclisi Mebusan’ı basıp dağıtacağı söylentileri yayılması üzerine Mustafa Kemal Paşa telgraflar göndererek, milli hareket taraftarlarının biran önce Ankara’ya gelmesini istemiştir. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul’un işgal edileceği ve Meclisin basılacağı haberini Fransızlardan öğrenmiş ve milletvekillerinin kaçışında yardımcı olmak amacıyla Osmanlı Bankası’na para da yollamıştır¹⁷⁰. O sırada Rauf Bey, Meclisi Mebusan’ı terk etme taraftarı olmayıp, sonuna kadar millete hizmet yolunda olacağını beyan etmekteydi. Ayrıca Mecliste yabancılar tarafından tutuklandığını göstererek, onların haksızlığını da dünya kamuoyu nezdinde gözler önüne sermeyi düşünmekteydi¹⁷¹. Mazhar Müfit Bey, Rauf Bey ile aynı fikirde olmasına rağmen yine de tüm olasılıklara göre tedbirlerini almaya devam etmiştir. 16 Mart 1920 tarihinde sabahın erken saatlerinden başlanarak İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından işgal olunmaya başlanmıştı. Mazhar Müfit Bey daha evden çıkmadan gördüğü bu karmaşanın sebebini anlamak için Meclise gitmeye karar vermişti. Meclise geldiğinde, milletvekillerinin de durumdan tam olarak bilgi sahibi olmadıklarını görmüştür. Bu sırada Meclis’e gelen İngiliz kuvvetleri Rauf Bey’i istemişler ve Rauf

¹⁶⁷ Misak-ı Milli metninin hazırlanış süreci ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Serdar Sakin, “Misak-ı Milli’nin Hazırlanışı ve İlanıyla İlgili Görüşler”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13, Kayseri 2002, s.313-330.

¹⁶⁸ M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.546.

¹⁶⁹ M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.550.

¹⁷⁰ L. Kinross, *a.g.e.*, s.249.

¹⁷¹ L. Kinross, *a.g.e.*, s.251.

Bey, kaçma ihtimali bulunduğu halde kaçmayarak, teslim olmayı tercih etmiş ve Malta'ya sürgün edilmiştir.

1.6. Ankara'ya Geçişi ve I. Dönem (1920-1923) Hakkâri Milletvekilliği

Osmanlı Mebusan Meclisi işgal kuvvetleri tarafından basılmış ve Meclis dağıtılmıştı. Bazı milletvekilleri tutuklanarak, Malta'ya sürgün edilmekte, bazıları ise Anadolu'ya geçmenin yollarını aramaktaydı. Bu olaylar yaşanırken Mazhar Müfit Bey de, Anadolu'ya geçmek için çeşitli yollar aramaya başlamıştır. Nihayet bir yol bulmuş ve Fransız sefaretî memurlarından ve Osmanlı Bankası eski müdürlerinden olan Mösyö Marcel, Mazhar Müfit Bey'e haber göndererek, kendisini istediği arkadaşları ile Fransız hükümetine özel bir vapur ile Beyrut'a götürebileceğini söylemiştir¹⁷². Mazhar Müfit Bey bu teklifi kabul ederek gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra Kumandan Kapek, Mazhar Müfit Bey ve Haydar Bey'i¹⁷³ birlikte vapura bindirmiş ve ellerine birde Fransızca isimlerinin olduğu pasaport vermiştir. Yolda gemiyi aramışlar fakat Mazhar Müfit Bey ve diğer milletvekili arkadaşları komiserin kabinine sığınmışlar ve bu şekilde aramadan kurtulmuşlardır. Önce İzmir, ardından Rodos, sonrasında da Mersin limanına gelen vapurdaki Mazhar Müfit Bey ve arkadaşları, Mersin'de karaya çıkmıştır. Mersin işgal kuvvetleri ile dolu olduğundan buradan Ankara'ya geçiş yapamayacaklarını anlayınca yeniden vapura dönen Mazhar Müfit Bey ve arkadaşları Lazkiye ve Trablusşam'a da uğradıktan sonra Beyrut'a ulaşmışlardır. Beyrut'ta bir süre kaldıktan sonra tekrar vapurla Taşucu'na varmışlar, oradan Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf göndererek, Karaman'a bir tren istemişler ve Silifke üzerinden Karaman'a ulaştıklarında hazır olan trenle Ankara'ya geçmişlerdir¹⁷⁴.

Mazhar Müfit Bey ve milletvekili arkadaşları Ankara'ya geçtiklerinde Meclis bir hafta kadar önce açılmış bulunmaktadır. 1 Mayıs 1920'de Büyük Millet Meclisi'ne katılan Mazhar Müfit Bey, Meclise Hakkâri milletvekili olarak takdim edilmiştir¹⁷⁵.

Meclisin açıldığı dönemde, vekillerin ve Meclisin durumunu Mazhar Müfit Bey'in hatıralarında anlattığı şekilde vermemiz günün şartlarını daha yakından anlayabilmemiz açısından önem kazanacaktır düşüncesindeyiz.

¹⁷² M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.558.

¹⁷³ Söz konusu dönemde meclis kayıtları incelendiğinde, son Osmanlı Mebusan Meclisine ve Büyük Millet Meclisi'nin birinci dönemine katılan Van milletvekili Haydar Bey ve Kütahya milletvekili Haydar Bey isimlerine rastlanılmaktadır. Mazhar Müfit Bey, anılarında sadece "Haydar Bey" olarak ismini telaffuz ettiği için tam olarak hangi vilayetin milletvekili olduğu bilinmemektedir.

¹⁷⁴ M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.559, 565.

¹⁷⁵ F. Çoker, *a.g.e.*, C.III, s.462.

“... Meclis binasına gelince, bu bina, İttihat ve Terakkiye ait kulüp binası olarak yapılmıştı; fakat henüz tamam değildi. Hatta kiremitleri bile tamamen konulmamıştı. Halk, evlerinin kiremitlerini sökerek bu binaya getirdiler. Henüz memlekette elektrik de yoktu; bir kahvenin büyük bir lambası salonun ortasına asılmıştı. Bu kadar mütevazı bir salonda yeni bir devlet kurulmuştu; encümenleri alacak oda olmadığından ekser encümenler binanın haricinde bazı mahallerde bir oda bulunarak oralarda içtima ederlerdi. Mesela Muvazenei Maliye Encümeni dediğimiz (şimdiki bütçe encümeni) Koç apartmanının bulunduğu mahaldeki ahşap reji idaresinin bir odasında, sonra da Maarif Vekâletinde bir odada içtima ederdi.”¹⁷⁶.

Mazhar Müfit Bey’in ifadelerinden de anlaşılacağı üzere ilk Büyük Millet Meclisi yokluklar içinde kurulmuştu. Gayet mütevazı olarak kurulan bu Meclis Osmanlı’nın kaderine de hükmedecek olan meclisti.

Bu sıralarda Batı Anadolu bölgesinde ki Yunan kuvvetleri işgal hareketine hız kesmeden devam ederek iç bölgelere ilerlemekteydi. Cephede işgal kuvvetleri ile mücadeleler devam etmekte, bir yandan da bölgesel isyanlarla uğraşılmak zorunda kalınmaktaydı. Büyük Millet Meclisi, söz konusu zorluklara rağmen yeni kurulacak olan devletin temellerini atmaktaydı.

Büyük Millet Meclisi, çalışmalarına başladıktan sonra, Heyet-i Temsiliye konusunda herhangi bir düzenlemeye gitmemişti. Mazhar Müfit Bey’e göre, söz konusu mesele hakkında net bir karar verilmesi gerekmektedir. Ya kaldırılacak ya da çalışmalarına devam edecekti. Ancak bu konuda Mustafa Kemal Paşa’nın fikri netti ve şu anda bu konuda Meclis içerisinde bir çalışma yapılmaması gerekmektedir yani ne kaldırılmalı ne de faal olmalı idi. Bu konuda bir karara varmak gerektiğini düşünen Mazhar Müfit Bey de, sonunda Mustafa Kemal Paşa’nın görüşüne katılmak zorunda kalmıştır¹⁷⁷.

Mazhar Müfit Bey, Hakkâri milletvekili olarak Mecliste, Milli Savunma, Bütçe, Bayındırlık, İçişleri ve Dışişleri Komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulunda çalışmıştır¹⁷⁸. I. Yasama yılında 1. Şubenin ve Bütçe ve Bayındırlık Komisyonunun, II. Yasama yılında ise İçişleri Komisyonunun Başkanlığını, III. ve IV. Yasama yıllarında Bütçe Komisyonu Sözcülüğünü ve Başkanvekilliğini yapmıştır¹⁷⁹.

¹⁷⁶ M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.570-571.

¹⁷⁷ M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.580.

¹⁷⁸ F. Çoker, *a.g.e.*, C.III, s.462.

¹⁷⁹ Aynı yer.

Mazhar Müfit Bey, 16.12.1920 tarihli Meclis oturumunda Mustafa Kemal Paşa tarafından Adliye Vekilliğine aday gösterilen isimlerden biri olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Adliye Vekili olan Celaleddin Arif Bey'in uzun süredir Samsun'da bulunduğu için görevinin başında olamaması nedeniyle önerdiği 6 isimden¹⁸⁰ birinin Adliye Vekili olarak seçilmesini istemiştir. Bu durum karşısında kendi adının önerileceğinden haberdar olmayan Mazhar Müfit Bey, kendisinin namzet gösterildiğini fakat izin aldığı için gitmek üzere olduğunu belirterek, Adliye'de de ihtisası olmadığı için kendisine oy verilmemesini istemiştir¹⁸¹. Bunun üzerine Cebelibereket milletvekili Faik Bey de sağlık problemlerini bahane ederek kendisine oy verilmemesini talep etmiştir. Yapılan ilk oylamada çoğunluk sağlanamadığı için seçim yapılamamış ancak ikinci oylamada çoğunluk sağlanarak Zekai Bey'in, Celaleddin Arif Bey gelene kadar yerine Adliye Vekilliği yapması karara bağlanmıştır¹⁸².

Meclis çalışmaları devam ederken, Batı Anadolu Bölgesinde ki Yunan ilerleyişinin İç Anadolu Bölgesini de tehdit eder duruma gelmesi nedeniyle milletvekilleri arasında Meclis'in Kayseri'ye taşınması ihtimali, tartışılmaya başlanmıştır. Söz konusu durum nedeniyle Mazhar Müfit Bey, Meclis tarafından orada gerekli hazırlıkları yapmak ve önlemleri almak üzere görevlendirilmiştir. Kayseri'de iken Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emirle Kayseri'de bulunan tüm cephaneyi Ulukışla'ya göndermiş, aynı zamanda Kayseri halkından da yardımlar toplayarak bunları kadınlardan oluşan bir müfreze ile cepheye yollamaya muvaffak olmuştur¹⁸³.

24 Eylül 1921'de Başkomutanlık unvanı ile Mustafa Kemal Paşa, Yozgat'ta bir İstiklal Mahkemesi kurdurmuş ve Mazhar Müfit Bey de bu mahkemeye üye sıfatıyla seçilmiştir¹⁸⁴. Mahkemenin görevi 23 Temmuz 1922'de sona ermiş ve Mazhar Müfit Bey tekrar Meclise dönmüştür.

¹⁸⁰ Ata Bey (Niğde), Zekai Bey (Adana), Mazhar Müfit Bey (Hakkâri), Refik Bey (Konya), Sırrı Bey (İzmit) ve Faik Bey (Cebelibereket).

¹⁸¹ TBMM Zabıt Ceridesi (16.12.1920), Dönem 1, Birleşim 115, C.6, s.393.

¹⁸² TBMM Zabıt Ceridesi (16.12.1920), Dönem 1, Birleşim 115, C.6, s.398.

¹⁸³ M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.II, s.583. ; I. Bölümde yer alan "Kayseri'de Görevlendirilmesi" başlığı altında ayrıntıları ile incelenecektir.

¹⁸⁴ F. Çoker, *a.g.e.*, C.III, s.462.

Mazhar Müfit Bey'in Hakkâri milletvekili olarak kürsüde 186 konuşması vardır. Bunların 15'i gizli celselerdedir. 7 soru önergesi (takrir) ve 2 kanun önerisi vermiştir¹⁸⁵. Bu takrirlerden ilki 04.12.1920 tarihinde olup, Hakkâri'de ki vatandaşların mallarının tahrip edilmesinden dolayı oraya 6 bin liralık yardım yapılması yönündedir. Bu takrir kabul edilerek Maliye Vekâletine gönderilmiştir¹⁸⁶. Hakkâri milletvekilliğindeki son takriri ise 30.10.1922 tarihli, Doğu Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi Fevzi Paşa'ya başarılarından dolayı Meclisin teşekkürlerini sunmasına¹⁸⁷ dairdir. Bu takriri de oybirliği ile kabul olunmuştur. İki teklifinden birisi "*Nafîa Vekâletinin İktisat Vekâletine rabtı*"¹⁸⁸ hakkındadır. Diğeri ise, Zonguldak memurlarının maaşlarına yapılan zam hakkındaki kanunun kaldırılmasına¹⁸⁹ dairdir. Bu teklif, 23 Ağustos 1923 tarihinde 252 sayılı kanun olarak kabul edilmiştir¹⁹⁰. Yine bu dönemde birde beyanâtı (nutuk) vardır. Bu beyanât 1 Mart 1921 tarihli olup, Garp Ordusu Kumandanı İsmet Paşa'ya Meclis namına teşekkür etmesinden ileri gelmektedir. Bir de soru önergesi vardır. Bu soru önergesi Dâhiliye Vekâletine yöneliktir ve Yenişehir'de düşman tarafından yakılan köy ahâlisinin yerleştirilip yerleştirilmediklerine dairdir¹⁹¹.

Mazhar Müfit Bey 17.10.1920 tarihli Gizli Celsede ele alınan "*Rus Bolşevik Cumhuriyeti ile münasebetimiz ve Kafkas Hükümetleri ile yapılacak olan anlaşmalar*" konularında görüşlerini beyan etmiştir. Söz konusu meselede Rusların planının bir Ermenistan devleti kurarak, Müslümanlar ile Türkiye arasında bir set çekmek olduğunu ve Rusların istediği toprakları kesinlikle onlara terk etmemek gerektiğini, bir karış toprak bile verilirse, halkın hükümete olan güveninin kalmayacağı değerlendirmesinde bulunmuştur¹⁹². Burada Mazhar Müfit Bey'in görüşlerine katılmamak mümkün değildir. Bahsi geçen zaman diliminde Rusların uyguladığı politika gereği Doğu'da ki Müslüman Türkler ile yeni Türkiye'nin bir araya gelmesi ve işbirliğini artırması Rusların uyguladığı politikalara ters düşmektedir. Söz konusu durumda Rusların bünyesinde barındırdığı Müslüman Türkler üzerinde Türkiye'nin hami bir güç olması Rusların

¹⁸⁵ Aynı yer; Meclis Zabıtları incelendiğinde Mazhar Müfit Bey'in Hakkâri Milletvekilliği döneminde 9 Takriri (önerge) görülmektedir.

¹⁸⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi (04.12.1920)*, Dönem 1, Birleşim 108, C.6, s.189-190.

¹⁸⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi (30.10.1922)*, Dönem 1, Birleşim 129, C.24, s.256.

¹⁸⁸ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem 1, Birleşim 82-153, C.8, s.14. (Takrir verilmiş tarihi zabıt ceridelerinde geçilmemiştir.)

¹⁸⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi (23.08.1922)*, Dönem 1, Birleşim 89, C.22, s.294.

¹⁹⁰ F. Çoker, *a.g.e.*, C.III, s.462.

¹⁹¹ *TBMM Zabıt Ceridesi (22.11.1920)*, Dönem 1, Birleşim 101, C.6, s.22.

¹⁹² *TBMM Gizli Celse Zabıtları (17.10.1920)*, Dönem 1, Birleşim 85, C.1, s.179.

elinde bulundurduğu ekonomik ve siyasi denetim mekanizmasına ambargo konulması anlamına gelmektedir. Üstelik bu yeni durum İngiltere'nin bölgede hâkimiyetini artırmasına da yol açabilecek bir potansiyele ulaşabilmesine neden olabilirdi. İlgili durum Türkiye açısından değerlendirildiğinde, Doğu Anadolu'da Rusya destekli bir Ermeni devletinin olması Türkiye'nin doğusunda bulunan devletler ile ilişkilerini tamamen engellemesinin yanında, Türkiye'den yeni topraklar talep edilmesini ve sürekli içte ve dışta yeni sorunlara yol açabilecek potansiyel bir gücün oluşturulmasına zemin hazırlanması anlamına gelmektedir.

I. İnönü Muharebesi sonrası toplanan Londra Konferansı'na gidecek Heyet üzerine tartışmalar yapıldığı sırada Mazhar Müfit Bey, İstanbul Hükümeti adına Sadrazam Tevfik Paşa'nın "*geliniz burada bir hükümet var bize tabi olun gidelim*" sözlerine karşı şiddetli bir şekilde karşı çıkmıştır. Sadrazam Tevfik Paşa'yı "*gafil*" olarak niteleyen Mazhar Müfit Bey, tek hükümetin Ankara Hükümeti olduğunu, İstanbul Hükümetinin olmadığını ifade ederek, Tevfik Paşa'nın Yunan hücumu tehdidini savurduğunu sözlerine eklemiş ve sert ifadelerle İstanbul Hükümetini ve Tevfik Paşa'yı da eleştirmiştir¹⁹³.

Mazhar Müfit Bey'in Mecliste, Gizli Celselerde yapmış olduğu konuşmalar, genel itibariyle bütçe ve vergilendirmeler üzerinde yoğunlaşmıştır. Onun yeni Türkiye'nin inşa sürecinde ilk Mecliste yapmış olduğu konuşmaların birçoğu yapıcı eleştiriler niteliğindedir.

Mazhar Müfit Bey, söz konusu dönemde, öncesinde olduğu gibi oldukça aktif olarak çalışmıştır. Aleni celselerde ki konuşmalarını genel anlamda incelediğimizde, birçok alanda fikirlerini beyan etmiş, özellikle mali konulardaki fikirleri daha çok ön plana çıkmıştır. Vatanın kurtuluşu yolunda çalışanlar için oldukça zorlu geçen bir dönem olan Hakkâri milletvekilliği yıllarında aktif olarak çalıştığı kadar, Cumhuriyetin ilanından sonra da aynı doğrultuda çalışmalar içerisinde yer almaya devam edecektir.

1.6.1. Mazhar Müfit Kansu'nun Tesanüt Grubundaki Çalışmaları ve İlk Meclis Anketi

Tesanüt Grubu, Birinci Meclis içerisinde kurulmuş bulunan gruptan biridir. Bu grubun kuruluş tarihi ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte Mazhar Müfit Bey, bu grubun en önde gelen isimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁹³TBMM Gizli Celse Zabıtları (04.02.1921), Dönem 1, Birleşim 144. C.1, s.370.

Tesanüt kelime anlamı itibariyle “*dayanışma*” anlamındadır. Grubun asıl amacı da isminden de anlaşılacağı üzere Mecliste dayanışmayı sağlamaktır. Grubun idare heyetinde Mazhar Müfit Bey, Ferid Bey (Çorum), İsmail Suphi Bey (Burdur), Mustafa Bey (Dersim), Rasim Bey (Sivas), Yusuf İzzet Paşa (Bolu), Dr. Suat Bey (Kastamonu), Tahsin Bey (Maraş), Şevket Bey (Sinop), Abdulkadir Kemali Bey (Kastamonu) ve Yusuf Ziya Bey (Bitlis) bulunmaktaydı¹⁹⁴. İdare Heyeti Başkanlığını Yusuf İzzet Paşa, sözcülüğü Suphi Bey yaparken Mazhar Müfit Bey Hükümetle grup arasındaki ilişkileri düzenleme görevini almıştır¹⁹⁵. Tesanüt Grubu, Meclis içerisinde partileşmeyi düşünmeyen ancak en örgütlü olan gruplardan birisidir. İttihat ve Terakki yanlısı olanların bir kısmı da bu grup içerisinde yer almıştır¹⁹⁶.

Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'ta Meclis çatısı altında oluşan gruplardan bahsederken, hepsinin Meclis görüşmelerinde disiplini sağlamak ve oyları birleştirmek maksadı ile kurulmuş olduğunu, fakat zamanla bu amaçlarından saparak tam tersi olarak, Meclis içerisinde ayrışmalara neden olduklarını dile getirmektedir. Bunun önüne geçmek amacıyla kendisinin konuyu ele alarak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurduğunu ve diğer grupları da bu çatı altında topladığını ifade etmektedir¹⁹⁷. Nitekim Tesanüt grubu da çalışmalarını uzunca bir süre devam ettirdikten sonra dağılmış ve milletvekilleri yeni kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu altında çalışmalarına devam etmiştir.

Anadolu topraklarında mücadelenin devam ettiği dönemde Birinci Meclis içerisinde bulunan milletvekillerine gelecekte beklenenleri ile ilgili bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu anket çalışmasına Mazhar Müfit Bey de katılarak gelecekte beklenenlerini söylemiştir: “*Senelerden beri efendiliği na-ehiller tarafından gasp edilen muhterem köylümüzün efendiliğini kendisine iade hakkına hürmet etmeye ve emri-idareyi onlara verecek yani halka doğru gidecek, idarenin tesisi için tanzimi muktezi kanunların süratle tedvin ve tatbikine mütevakıftır*”¹⁹⁸. Mazhar Müfit Bey, bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere daima halkçı bir yönetim anlayışını benimsemiş ve

¹⁹⁴ Hamza Kılıç, *Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Cebelibereket (Osmaniye) Mebusları ve Siyasi Faaliyetleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, s.446.

¹⁹⁵ H. Kılıç, *a.g.t.*, s.447.

¹⁹⁶ *İstanbul Aydın Üniversitesi Web Sitesi*, <http://atam.aydin.edu.tr/siyasi-idari> (Erişim: 12.05.2014)

¹⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, (Yay. Haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s.404.

¹⁹⁸ Cihangir Gündoğdu (Yay. Haz.), *İlk Meclis Anketi Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara 2004, s.186.

yüzyıllardır köylünün hakkının yendiği fikrini savunmuştur. Gelecek için de daima halk ile iç içe bir yönetim anlayışı geliştirilerek devam ettirilmesi gerektiği düşüncesini taşımıştır. Mazhar Müfit Bey bütün siyasi yaşamı boyunca bu görüşlerini savunmuş ve bu konuda hiçbir sapma göstermemiştir.

1.7. Mazhar Müfit Kansu'nun 1920-1923 Arası Meclis Dışı Çalışmaları

1.7.1. Mamûratü'l Aziz (Elaziz) Valiliği

Mazhar Müfit Kansu, 1920-1946 yılları arasında Meclis içerisinde aktif olarak çalışmalara katıldığı kadar, Meclis dışında da aktif olarak roller üstlenmiştir. Meclis dışı çalışmaları genellikle Meclis tarafından verilen görevlere bağlı olarak şekillenmiştir. Bunun ilk örneği olarak son Osmanlı Mebusan Meclisinin İngilizler tarafından basılarak kapatılması ve bazı milletvekillerinin tutuklanması üzerine uzun ve yorucu bir yolculuk sonrası Ankara'ya ulaşarak Birinci Büyük Millet Meclisi'ne katılmasının akabinde milletvekilliği üzerinde kalmak şartı ile Mamûratü'l Aziz (Elaziz) Valiliğine atanması gösterilebilir. Elaziz Valiliğini üç ay kadar bir süre yürütmüştür¹⁹⁹. Fakat atanma kaydı ile ilgili Meclis zabıtlarında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Zabıt ceridelerinden anladığımız kadarıyla söz konusu dönemde milletvekilleri vali olarak tayin ediliyorlar fakat tayin bölgelerine gitmeyerek Meclis içerisindeki çalışmalarına devam ediyorlardı. Ancak Mazhar Müfit Bey'in Elaziz'e gidip gitmediği ile ilgili Zabıtlarda resmi bir kayıt olmasa da Mazhar Müfit Bey'in, yine Meclis içerisinde ki sözlerinde Elaziz'e gittiğini beyan ettiği sözleri görülmektedir. Elaziz milletvekili Hüseyin Bey ve arkadaşının 05.06.1920 tarihli 24. birleşimde vermiş oldukları şu tahrir bizlere milletvekillerinin başka görevler de alabildiğini göstermektedir;

“Riyaseti Celileye

Vilâyet valileri, kolordu kumandanlıkları, müstakil mutasarrıflıklar müstesna olmak üzere memuriyetle mebusluğun bir zatta içtima edememesi hususunu teklif eyeriz.

5 Haziran 1336

Elâziz

Elâziz

Hüseyin

Feyzi”

Bu tahrir söz konusu birleşimde reddolunmuştur. Mazhar Müfit Kansu'nun Elaziz Valiliği kayıtları ise TBMM Albümü Milletvekili Özgeçmişleri bölümünde

¹⁹⁹ H. Denizli, *a.g.e.*, s.134.

karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu kayıtlarda herhangi bir tarih mevcut olmamakla birlikte, Meclis içerisindeki çalışmalarından anladığımız kadarıyla, 1920 yılında Büyük Millet Meclisi'ne katılmasının hemen ardından söz konusu atamanın yapıldığı kanaatindeyiz.

1.7.2. Kayseri'de Görevlendirilmesi

Mazhar Müfit Kansu'nun Tezimize konu olan dönemdeki diğer bir Meclis dışı faaliyeti ise, yine Meclis tarafından Kayseri'de görevlendirilmesi idi. Kayseri'ye gönderilmesinin nedeni, o dönemde Yunan ilerleyişinin hızlanması ve bu ilerleyişin Ankara'yı tehdit eder duruma gelmesiyle Meclisi Kayseri'ye taşıma düşünceleriydi. Bu nedenle Mazhar Müfit Bey Kayseri'de geçici olarak bölgeyi teftişe memur edilmişti. Mazhar Müfit Kansu'nun tam olarak hangi tarihte Kayseri'ye doğru yola çıktığı kayıtlarda bulunmasa da, 29 Ağustos 1921 tarihinde Kayseri'de Saat Kulesi Meydanında halka hitap etmesi onun, söz konusu tarihten birkaç gün önce Kayseri'ye doğru yola çıktığını tahmin etmemize olanak sağlamaktadır. Ancak 29.08.1921 tarihinde ki meclis oturumunda Dâhiliye Encümeni Reisi sıfatıyla bir takriri okunmuştur. Bu durumu Mazhar Müfit Kansu'nun takririnin geç görüşmeye açılmış olmasına bağlayabiliriz. Yine, 01.09.1921 tarihli celsede herhangi bir çalışmasının olmayışı ve 03.09.1921 tarihinde Kayseri'deki durum ile ilgili Meclise telgraf göndermesi bunu kanıtlamaktadır. O dönemde Ankara'dan Kayseri'ye gidiş süresinin 1 ila 2 gün sürebilmesi ve Kayseri'ye vardığından sonra da durumu görüp izahat verecek kadar bilgi edinebilmesi bahsi geçen durumun diğer kanıtları olarak gösterilebilir.

Mazhar Müfit Kansu hatıralarında naklettiğine göre, o dönemde Sakarya Meydan Muharebesi devam ederken, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa bir telgraf göndererek, Mazhar Müfit Bey'e Kayseri'de bulunabilen tüm cephaneyi her türlü araçla Ulukışla'ya göndermesini bildirmekteydi. Mazhar Müfit Bey, Kayserililerin büyük bir fedakârlık yaptığını belirterek bu durumu şu şekilde aktarmaktadır;

“Hakikaten büyük vatanperverlik gösteren muhterem Kayserililer binek arabalarını bile vererek cephaneyi sevk ettik. Bu kafilenin başına silahlı ve kadınlardan oluşan bir müfreze koyduk. Çünkü herkes asker herkes Sakarya savaşında idi. Bu kabile Niğde'ye yakın bir mahalde geceyi geçirmek üzere istirahat ederken esleha ve cephaneyi zapt için eşkiyanın taarruzuna uğramış ve fakat kadın müfrezinin mukavemeti ve müsademesi üzerine eşkiya firara mecbur olmuştur.”²⁰⁰

²⁰⁰Son Telgraf Gazetesi, 30 Ekim 1948, s.2.

Yukarıda da değindiğimiz üzere devam eden savaşta Anadolu'nun kurtarılması amacıyla yurdun birçok yerinde olduğu gibi Kayseri'de de çeşitli toplantılar ve mitingler organize edilmiştir. Bu mitinglerden biri de 29 Ağustos 1921 tarihinde Kayseri Saat Kulesi Meydanı'nda binlerce kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Mitingde, Mazhar Müfit Kansu da söz alarak, Anadolu halkının gösterdiği gayret ve fedakârlıkla Türk ordusunun mutlaka başarıya ulaşacağını bir kez daha ifade etmiştir. Coşkulu kalabalık hep birlikte “*Zafer bizimdir*” nidaları atarak kurtuluşa olan inancını bir kez daha gözler önüne sermiştir²⁰¹.

03.09.1921 tarihinde Mecliste, Mazhar Müfit Kansu'dan ve başka bazı bölgelerden gelen telgrafların geliş yerleri ve kimlerin gönderdiği okunduktan sonra içerikleri okunmamıştır. Meclis Başkanı Dr. Adnan Bey “*Tabii bunlara cevap yazılır*” dedikten sonra müzakere edilmesi gereken diğer konulara geçmiştir. Bu nedenle Kayseri'deki asayiş konusunun Meclise nasıl arz edildiği hakkında tek bilgi kaynağımız olarak Mazhar Müfit Kansu'nun anıları kalmaktadır.

Sakarya Savaşı'nın başarıya ulaşmasının ardından 13 Eylül 1921 tarihinde Kayseri'ye de zaferin müjdesi iletilmiştir. Belediyenin önünde okunan haber telgrafi ile birlikte halk, Saat Kulesi Meydanı'na kalabalıklar halinde bir bayram havasıyla gelmeye başlamıştır. Saat Kulesi Meydanı'nda toplanan kalabalığa yine Mazhar Müfit Kansu hitap etmiştir. Mazhar Müfit Kansu, üç kıtanın sahibi olan bu milleti hiçbir gücün ortadan kaldıramayacağını söyleyerek coşkulu kalabalığın coşkusunu arttırmıştır. Yunanlıların Türklere yaptığı işkencelerden de bahseden Kansu, milletin gayreti ile daima muzaffer olacaklarını sözlerine ekleyerek, “*Arkadaşlar! Zafer bizimdir zafer bizimdir*” diyerek yerini Bursa milletvekili Şeyh Servet Efendi'ye bırakmıştır.

1.7.3. 1921 Yozgat İstiklal Mahkemesi Üyeliği

5 Ağustos 1921 tarihinde Sinop milletvekili Rıza Nur Bey ve arkadaşları tarafından Meclise sunulan “*Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık verilerek meclis yetkilerini fiilen kullanabilme yetkisi tanınması*”²⁰² hususundaki kanun teklifinin kabul edilmesiyle, Meclisin yetkileri Mustafa Kemal Paşa'nın üzerinde toplanmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile 8 Eylül 1921'de Yozgat'ta İstiklal Mahkemesi kurulmuş ve üyeliklerine, Mazhar Müfit Bey ile

²⁰¹ Zübeyir Kars, *Milli Mücadelede Kayseri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s.98.

²⁰² TBMM Zabıt Ceridesi (05.08.1921), Dönem 1, Birleşim 62, C.12, s.18-19.

birlikte Konya milletvekili Refik Bey, Mentеше milletvekili Edhem Fehmi Bey, İstanbul milletvekili Mazhar Bey ve Lazistan milletvekili Ziya Hurşit Bey atanmıştır²⁰³.

İstiklal Mahkemesi üyeleri, atandıkları İstiklal Mahkemesinin bulunduğu bölgelere giderek oralarda aktif olarak çalışmalar yürütmekteydiler. Mazhar Müfit Bey de bu amaçla Yozgat İstiklal Mahkemesi bölgesine giderek orada çalışmalar yürütmüştür²⁰⁴.

İstiklal Mahkemesi üyeleri genel itibariyle Meclis tarafından belirlenmekte ve üye olarak belirlenen milletvekilleri kendi aralarında başkan, başkan yardımcısı ve benzeri sıfatları içeren görevlileri seçmekteydiler. Genellikle üyeler kendi aralarında anlaşarak başkanlık görevini sırayla yürütmekteydiler. Mazhar Müfit Bey'in Meclis konuşmalarından anladığımıza göre bu durum çeşitli sorunlara yol açmaktaydı. Mazhar Müfit Bey, İstiklal Mahkemeleri Üyelerinin kendi aralarında başkan seçme usulünün değiştirilmesini istemiştir. Bahsi geçen durumun dedikodulara sebep olduğunu vurgulayarak bunun büyük bir sorun teşkil ettiğini dile getirmiştir²⁰⁵.

Mazhar Müfit Kansu'nun ilgili beyanı bizlere İstiklal Mahkemesi Üyeleri arasında geçen sorunlar ile ilgili ipuçları vermektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi üzere İstiklal Mahkemesinin üyelerinin aynı zamanda milletvekili olması ve birbirine eş bir mevkide bulunmaları söz konusu sorunların temelini oluşturmaktaydı. Bugün hala erişemediğimiz İstiklal Mahkemesi tutanaklarının yanında söz konusu mahkemelerde görev yapan milletvekillerinin kendi aralarında olan fikir çatışmaları veya fikir birlikleri de tarihi açıdan değerlendirilmesi gereken olaylardandır.

Mazhar Müfit Bey'in Yozgat İstiklal Mahkemesindeki görevi kaynaklara göre 23 Temmuz 1922 tarihinde bitmiştir²⁰⁶. Fakat Meclis zabıtlarından anladığımız kadarıyla Mazhar Müfit Bey 1922 Nisan ayından itibaren fiilen Meclisteki yerini almıştır.

²⁰³ F. Çoker, *a.g.e.*, C.I, s.385.

²⁰⁴ Çalışmalarının içerikleri ile ilgili ve mahkeme tutanakları ile ilgili Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinde ve TBMM Arşivi'nde araştırmalar yapılmış ancak TBMM Arşivinden alınan bilgi neticesinde söz konusu tutanıklara henüz erişim izni verilmediği öğrenilmiştir.

²⁰⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi (29.07.1922)*, Dönem 1 Birleşim 82, C.22, s.40.

²⁰⁶ F. Çoker, *a.g.e.*, C.III, s.462.

İKİNCİ BÖLÜM

MAZHAR MÜFİT KANSU'NUN II. ve III. DÖNEM DENİZLİ MİLLETVEKİLLİĞİ ve FAALİYETLERİ

2.1. 1923 Seçimlerine Giden Süreç

1923 yılında Lozan Anlaşması için görüşmeler devam ederken, Meclis içerisinde ki İkinci Gruba mensup milletvekilleri İsmet Paşa'nın Lozan Anlaşmasını imzalamaması yolunda çalışmalar yürütmekteydi. Bazı konularda çıkmaza giren Meclis çalışmalarının yoluna girmesini isteyen Mustafa Kemal Paşa, Meclisi yenilemek için seçim kararı aldı. Bu kararın tatbiki için kendisinin başkanlık yaptığı bir Bakanlar Kurulu toplantısında fikrini milletvekilleri ile paylaştı. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın seçim fikrine sıcak bakmayan milletvekilleri de vardı. Yeni bir seçime karşı olan milletvekillerinde “*Kurtuluş Savaşını yöneten meclis Lozan Anlaşmasını da yapmalı*” fikri hâkimdi. Mustafa Kemal Paşa seçime karşı olan milletvekilleri ile tartışmalar yaparak fikirlerini onlara kabul ettirmeyi başardı²⁰⁷.

Seçim kararı alındı ancak seçim kanunlarında bazı değişikliklerin yapılması gerekmektedir. 3 Nisan 1923 tarihinde değişiklikler yapıldı. Buna göre; her 50000 erkek başına 1 milletvekili seçilirken, bu rakam 20000 erkek başına 1 milletvekili şeklinde değiştirildi, seçmen yaşı 25'ten 18'e indirildi, seçmek ve seçilebilmek için vergi verme zorunluluğu ortadan kaldırıldı²⁰⁸. 1923 seçimlerinde yapılan bu değişiklikler, ileride yapılacak olan diğer seçimlerde de tartışma konusu olarak ortaya çıkmıştır.

1923 seçimlerinin önemli bir yanı da bu seçimle birlikte Cumhuriyet Halk Fırkasının temellerinin atılmasıdır. Mustafa Kemal Paşa seçimlere Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu çalışmaları ile gitmiş ve seçim öncesinde milletvekili adaylarına seçimler kazanıldıktan sonra yapacak oldukları çalışmaları anlatarak hepsini

²⁰⁷ Mustafa Kemal Paşa milletvekillerini ikna etmek için şu sert sözleri söylemiştir; “*Milletin kendilerini seçeceğine emin olanlar, seçimin yenilenmesini isteyecek kadar nefislerine güvenen kimselerdir. Memleketin böyle milletvekillerine ihtiyacı vardır.*” Kemal Zeki Gencosman, *Devleti Kuran Meclis*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1981, s.61.

²⁰⁸ Mehmet Alkan, “Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi,” *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, s.51. <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/10342.pdf> (Erişim: 10.04.2014)

söz konusu çalışmaları desteklemeye çağırmıştır²⁰⁹. Meclis içerisinde söz konusu dönemde Birinci Grup ve İkinci Grup isimleri ile anılan iki farklı grup bulunmakta, bu gruplardan Birinci Grup, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında birleşmiş olanlardan oluşmakta, İkinci Grup ise Mustafa Kemal Paşa'ya ve onun politikalarına karşı olanlardan meydana gelmekteydi. Söz konusu gruplar kendi aralarında bazen şiddetli tartışmalara girebilmekteydi. 1923 Seçimlerine bu şekilde, iki grup olarak gidilmiş fakat seçimleri yalnız Birinci Grup üyeleri kazanmıştır²¹⁰. 1923 seçimleri, yine iki dereceli bir usul ile mutlak çoğunluk esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir²¹¹. İlgili seçim sistemi değişiklikleri yukarıda da ele aldığımız üzere sadece sayılarla ve seçim yaşıyla sınırlı tutulurken seçimlerin esasında herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir.

Seçimlerden sonra 9 Eylül 1923 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun devamı olarak Cumhuriyet Halk Fırkasını kurmuştur²¹².

2.2. II. Dönem (1923-1927) Meclis İçi Çalışmaları

Mazhar Müfit Bey, 1923 seçimlerinde Denizli'den aday olmuştur²¹³. 8 Temmuz 1923 seçimlerinde Denizli'de 502 oy almış ve 11.08.1923'te Meclis çalışmalarına katılarak ertesi gün mazbatası²¹⁴ onaylanmıştır²¹⁵. Denizli, II. Yasama Döneminde²¹⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde beş milletvekili ile temsil edilmiştir²¹⁷. Bir önceki döneme göre bir kişilik kontenjan kaldırılmıştır.

Mazhar Müfit Bey, bu dönemde Muvazenei Maliye, Tetkiki Hesabat, Divanı Muhasebat, Memurin Muhakemat ve Hariciye Komisyonlarında görev almıştır²¹⁸. Kürsüde 102 konuşması, Hariciye Vekâletine 3 farklı hususta Sorusu, Maarif

²⁰⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erol Kürkçüoğlu, "1923 Seçimleri", *Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü Atatürk Dergisi*, C.1., S.3., 1989, s.131-133.

²¹⁰ K. Z. Gencosman, *a.g.e.*, s.71.

²¹¹ Bülent Özgül, *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'de ki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2002, s.102.

²¹² *Milletvekilleri Genel Seçimleri 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara 2012, s.X.

²¹³ II. Yasama Dönemi Hal Tercümesi için bkz. EK:11.

²¹⁴ EK:5, TBMM II. Döneminde Mazhar Müfit Kansu'nun Seçim Mazbatası.

²¹⁵ Mazhar Müfit Kansu'nun II. Dönem TBMM Kimlik Belgesi için bkz. EK:20.

²¹⁶ Yasama dönemleri ve yıllarının tarih aralıkları ile ilgili tablo için bkz. EK:3.

²¹⁷ Diğer Milletvekilleri; Kazım Samanlı (501 oy almıştır), Ali Haydar Öktem (488 oy almıştır), Necip Ali Küçük (501 oy almıştır), Yusuf Başkaya (503 oy almıştır) *TBMM Milletvekilleri II. Dönem Seçim Mazbatası*, TBMM Arşivi, Sicil No: 485, 486, 487, 110.

²¹⁸ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem 1923-1927*, C.III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, s.233.

Vekâletine 1 Sorusu, Maliye Vekiline 1 Sorusu, Mübadele İmar ve İskân Vekâletine 1 Sorusu, 5 farklı konuda Takrir'i ve 1 adet de Teklif'i vardır.

2.2.1. Mazhar Müfit Kansu'nun Soruları ve Sorulara Verilen Cevaplar

2.2.1.1. Hariciye Vekâletine Yönelttiği Sorular ve Cevapları

Söz konusu dönemde, Yunanistan ile Türkiye arasında çözülmesi gereken en büyük problemlerden biri mübadele²¹⁹ meselesidir. Mübadele meselesi ve onun çözülememesinden dolayı ortaya çıkan karşılıklı hoşnutsuzlukların yol açtığı problemler, Meclis görüşmelerinde sık sık ele alınmıştır. Mazhar Müfit Bey'in dış politika hakkında soruları da genel itibariyle Yunanistan odaklı bir seyir takip etmiştir.

Mazhar Müfit Bey, II. Yasama döneminde 13.12.1924 tarihli, Türklerin Yunanistan'daki mallarını istedikleri gibi idare edebileceklerine dair olan protokolün hükümlerine Yunanistan Hükümetinin engel olmasının sebebi hakkında ki sorusu, Hariciye Vekâleti'ne havale edilmiştir. Ancak sorunun sorulduğu gün Hariciye Vekâleti cevaplamadığı için 15.12.1924 tarihine ertelenmiştir. Bu tarihte de Mazhar Müfit Bey mecliste bulunmadığı için sorusu 18.12.1924 tarihine ertelenmiş ancak Mazhar Müfit Bey'in söz konusu tarihte de Mecliste hazır bulunmaması nedeniyle bu sorusu düşmüştür²²⁰. Mevcut durumdan ulaştığımız netice sonucunda, söz konusu dönemde sorularının cevaplanması için milletvekillerinin Meclis genel kurulunda bulunması gerekmektedir. Söz konusu gereklilik sağlanamadığı takdirde mevcut sorular cevaplanmamaktaydı.

Hariciye Vekâletine diğer sorusu 15.02.1926 tarihinde, Mübadele meselesinin o günkü safhasına karşı ne gibi tedbir alındığına dairdir. Soru, Hariciye Vekâletine havale edilmiştir. 17.02.1926 tarihinde soru tekrarlanmış ancak Meclis Başkanı gelecek celsede görüşüleceğini bildirmiştir. 22.02.1926 tarihinde Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey'in gelmemesi nedeniyle soru, söz konusu celsede düşürülmüştür. 24.02.1926 tarihinde bu soru Meclis Başkanı tarafından, Hariciye Vekilinin söz konusu celsede

²¹⁹ Yunanistan ile Türkiye arasında cereyan eden Türk-Müslüman ve Rum nüfusun karşılıklı olarak yer değiştirmesini ifade etmektedir. Balkan Savaşları sonunda iki ülke arasında gündeme gelen Mübadele meselesi Mütareke döneminde ilk defa, Yunanistan Başbakanı Venizelos tarafından İngiltere Başbakanına verilen 2 Kasım 1918 tarihli muhtıradan yer almıştır. Lozan Konferansında İngiltere temsilcisi Lord Curzon tarafından dile getirilen mübadele konusu, konferansın önemli meselelerinden birisi olmuştur. Mübadele meselesine dair sözleşme Türk ve Yunan taraflarınca imzalanmış fakat sonrasında mesele çeşitli sorunlar nedeniyle 1930 yılına kadar çözülememiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. N. Yücel Mutlu, *Lozan'da Mübadele veya Memleketin Türk Nüfusunun Arttırılması*, Ankara 2005, s.15,93-94.

²²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi (18.12.1924), Dönem 2, Birleşim 23, C.11, s.168.

cevaplayamayacağı gerekçesiyle gelecek celseye ertelenmiştir. Bu erteleme üzerine Muş milletvekili İlyas Sami Bey'in "*Kaçıncı tehir efendim? Bu hususta ne sahibi sual bir şey söylüyor, ne de vekil cevap veriyor.*" söylemi üzerine, Meclis Başkanı "*Efendim, Hükümetçe bu hususta bazı esbap serd ediliyor da onun için tehir ediyorlar*" demiştir. Bunun üzerine Giresun milletvekili Hakkı Tarık Bey'de "*Asıl bu esbaptan şikayet ediliyor ya!..*" diyerek tepki göstermiştir²²¹. Mazhar Müfit Bey'in Hariciye Vekâletine bu sorusu yukarıda da belirtildiği üzere cevap bulamamıştır. 03.08.1926 tarihinde Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey, bahsi geçen tarihlerde Mübadele meselesi üzerinde önemli görüşmelerin yapıldığını ve bu görüşmeler yapılırken ilgili konuda bir neticeye varabilecek açıklamanın yapılmasının doğru olmadığını, daha net bilgi verebilmesi için müzakerelerin bitmesini beklemelerinin daha uygun olacağını dile getirmiştir²²². Mazhar Müfit Bey sorusunun cevaplanması konusunda zaman tayinini Hariciye Vekâletine bırakmıştır. Mecliste söz konusu sorunun birçok defa tehir edilmesi bazı milletvekillerini rahatsız etmiş olsa da konu 24.02.1926 tarihinden sonraki celselerde ele alınmamıştır. İlgili sorunun cevaplanamaması durumunu, Yunanistan ile devam etmekte olan müzakerelerin iki tarafında istediği yönde sonuçlandırılmamış olması ile açıklayabiliriz. Mübadele meselesi, 1930'lu yıllara kadar Yunanistan ile çözülemeyen sorunların en önemlilerinden birisidir. İlerleyen Meclis Genel Kurulu görüşmelerinde söz konusu mesele milletvekilleri tarafından sık sık görüşmeye açılacaktır.

Mazhar Müfit Bey'in bir diğer sorusu, Türkiye'nin Selanik Konsolosuna Yunan Jandarması tarafından yapılan saldırıya dairdir. Söz konusu sözlü sorunun cevabına dair kayıtlarda herhangi bir bilgi bulunamamıştır²²³.

Diğer sözlü soru, gazetelerde görülen, Türkiye'nin Yunanistan ve Romanya ile imzalayacağı anlaşmanın doğruluğu hakkındadır²²⁴. Hariciye Vekili Şükrü Kaya Bey, bu soruya 13.12.1924 tarihinde cevap vermiştir. Hariciye Vekili cevabında, önce Yunanistan ile geçmişten gelen ilişkileri ve Lozan anlaşması ile yapılması kararlaştırılan mübadele ve Yunanistan hükümetinin bu konulardaki tutumlarını aktardıktan sonra, Yunanistan'da bulunan Müslümanların haklarını hükümet olarak sonuna kadar koruyacaklarını beyan etmiş ve sonra Yunanistan ile bu meselelerin halledilmesi durumunda bir anlaşma yapılabileceğini aynı şekilde Romanya ile de anlaşma

²²¹TBMM Zabıt Ceridesi (24.02.1926), Dönem 2, Birleşim 60, C.22, s.292.

²²²TBMM Zabıt Ceridesi (08.03.1926), Dönem 2, Birleşim 68, C.23, s.104.

²²³TBMM Zabıt Ceridesi (12.02.1924), Dönem 2, Birleşim 100, C.5, s.733.

²²⁴TBMM Zabıt Ceridesi (10.12.1924), Dönem 2, Birleşim 19, C.11, s.41.

yapılabileceğini ifade etmiştir²²⁵. Mazhar Müfit Bey, Hariciye Vekili Şükrü Kaya'nın bu açıklamaları üzerine söz alarak hararetli bir konuşma yapmıştır. Yunanistan Hükümetinin davranışlarını “*oynak bir siyasetle bizi oyalamak istiyorlar*” sözleri ile tenkit ederek, Yunanistan Hükümetinin Batı Trakya'da bulunan Türklerin sadece mallarına el koymakla kalmadığını, onlara ağır işkenceler de yaptığını ve yapılan anlaşmanın gereğini yerine getirmediklerini dile getirmiştir. Mazhar Müfit Bey, bu şekilde bir davranış sergileyen Yunanistan Hükümeti ile Türkiye arasında herhangi bir anlaşmanın yapılmasına taraftar olmadığını da vurgulamıştır²²⁶. Bu sözlerle Yunanistan Hükümetinin Türklere yaptığı hukuksuz hareketlere karşı aynı doğrultuda cevap verilmesini savunmuştur. Ancak daha sonraki konuşmalarında göreceğimiz üzere hukuksuz ve adaletsiz davranılmaması gerektiği yönünde konuşmalar yapmıştır.

Mazhar Müfit Bey tarafından 24.12.1924 tarihinde Hariciye Vekâletine sorulan bir diğer soru, Lozan Antlaşması metninin taşınmaz malların tasarrufuna ait protokol hükümlerinin uygulanma zamanına dairdir²²⁷. Söz konusu şifahi soru 27.12.1924 tarihinde Hariciye Vekilinin hasta olmasından dolayı cevaplanamamış ve 29.12.1924 tarihine bırakılmıştır. Bu tarihte Hariciye Vekili Şükrü Kaya Bey, Mazhar Müfit Bey'in daha önceki sorduğu soruyu cevaplarken bunu da cevapladığını belirttikten sonra Hükümetin Türklerin haklarını korumak için yeterli güce sahip olduğunu vurgulamış ve komşu devletler ile aramızda bulunan ufak tefek ihtilafların halledilmesi halinde sorunların daha hızlı çözülebileceğini belirtmiştir. Mazhar Müfit Bey bu cevaba karşı söz alarak, meselenin çözülmesi için biran önce gerekli adımların atılması gerektiğini belirterek; Yunanistan'ın yaptığı kıyama karşı kıyamla cevap verilmemesi gerektiğini, çünkü Türk Milletinin hiçbir zaman zulümden yana olmasının mümkün olamayacağını söylemiştir. Ancak Yunanistan'ın yapılan anlaşmaya uymayarak Türklerin arazilerini para karşılığında onlara vererek, istimlak kanunu ile bunları iade etmeyi dile getirdiği halde gereğini yerine getirmediğinden dolayı bununla bütün millet olarak meşgul olmak gerektiğini belirterek ve sözlerini şu şekilde tamamlamıştır; “... *Buna Tevfik Rüştü Bey'in iki seneden beri kâh Lahey'de kâh Londra'da kâh Paris'te Eksindarisin bilmem kimin arkasında dolaşmasına göz yummamız lâkaydimize delâlet eder. Efendiler, bu*

²²⁵TBMM Zabıt Ceridesi (13.12.1924), Dönem 2, Birleşim 21, C.11, s.127-128.

²²⁶TBMM Zabıt Ceridesi (13.12.1924), Dönem 2, Birleşim 21, C.11, s.128.

²²⁷TBMM Zabıt Ceridesi (24.12.1924), Dönem 2, Birleşim 26, C.11, s.235.

*meseleden dolayı bütün millet ve bütün matbuat elbette bununla meşgul olmakla mükelleftir.*²²⁸.

Bu konuşma bir miktar daha uzamış ve diğer milletvekilleri de konuya dâhil olmuştur. Ancak Mazhar Müfit Bey, gerekli mesajı verdiğini düşünerek, Hariciye Vekili Şükrü Bey'in cevabını kâfi görmüştür.

Mazhar Müfit Bey'in de ifade ettiği gibi Yunanistan Hükümeti mübadele konusunda Türklere büyük sorunlar çıkarmıştır. Sadece yerleşim ve yerleştirme konularında olmayan bu sorunlar, Yunanistan'ın insanlık suçu işlediğini de açıkça ortaya koymaktadır. Türklere yapılan baskı ve işkenceler ile isteklerini kabul ettirmeye çalışan Yunanistan'a karşı Türk Hükümeti, Türklerin haklarını korumak için girişimlerde bulunmuş olsa da bunun ne derece başarılı olduğu tartışılabilir bir meseledir.

2.2.1.2. Maarif Vekâletine Yönelttiği Sorular ve Cevapları

Mazhar Müfit Bey idarecilik dönemlerinden önce öğretmenlik de yaptığı için memurlar konusunda ve eğitim konusunda oldukça hassastır. Bu hassaslığı Meclis içerisindeki çalışmalarına da yansımış, hükümetin bu konulardaki icraatlarını yakından takip etmiştir.

Mazhar Müfit Bey'in II. Yasama Döneminde Maarif Vekâletinden bir sorusu vardır. Bu soru; Maaş alamayan bazı mahallerdeki ilkokul öğretmenlerinin grev ilan ettiklerine²²⁹ dairdir. Maarif Vekâleti, Mazhar Müfit Bey'in sorusuna 20.10.1923 tarihinde cevap vermek istemiş ancak o sırada Mazhar Müfit Bey Meclis'te olmadığından söz konusu celse için soru düşmüştür. 12.11.1923 tarihinde Maarif Vekili İsmail Safa Bey, Mazhar Müfit Bey'in sorusunu cevaplamış ve cevabında bahsi geçen tarihten iki ay öncesine kadar öğretmenlerin maaş alamamalarının nedeni olarak özel idare bütçelerine aşar vergisinden sağlanan gelirin henüz verilmemiş olmasını göstermiştir. Ancak ilgili durumun artık sona erdiğini ve söz konusu bölgelerde öğretmenlerin maaşlarını aldıklarını beyan etmiştir²³⁰. Bunun üzerine Kayseri milletvekili Ahmed Hilmi Bey söz alarak, Kayseri'de ki öğretmenlerin özel idare bütçesinden maaşlarını almadıklarını, oradaki öğretmenlerin maaşlarını, tüccarların bir

²²⁸TBMM Zabıt Ceridesi (29.12.1924), Dönem 2, Birleşim 28, C.11, s.283-284.

²²⁹TBMM Zabıt Ceridesi (15.10.1925), Dönem 2, Birleşim 36, C.2, s.674.

²³⁰TBMM Zabıt Ceridesi (12.11.1923), Dönem 2, Birleşim 52, C.3, s.349.

araya gelerek topladıkları iki bin lirayla ödediklerini ifade ederek, Kayseri’de öğretmenlerin yaşadıkları zor durumu birinci ağızdan dile getirmiştir²³¹.

Mazhar Müfit Bey de Ahmet Hilmi Bey’den sonra söz alarak, Kayseri’de bulunan öğretmenlerin 6 aydır maaş alamamaları üzerine, zor duruma düştüklerini, oradaki esnafın onlara ekmek verip yardımcı olduğunu, hükümetin iktisadi durumu hangi şartlar altında olursa olsun bu öğretmenlerin maaşlarının mutlaka ödenmesi gerektiğini, onların, hükümetin başarısız ekonomik hesapları yüzünden aç bırakılamayacağını dile getirmiştir. Ayrıca bu insanların öğretmen yapılırken ve okullar açılırken söz konusu maddi giderin düşünülmüş olması gerektiğinden, aslında bu meselenin doğrudan Maarif Vekâletini değil hükümeti ilgilendirdiğinden ve hükümetin bu görevi en iyi şekilde yaparak halkı refaha kavuşturması gerektiğinden bahsettikten sonra, bunun yapılacağına inandığını belirterek sözlerine son vermiştir.

Mazhar Müfit Bey’in de Kayseri milletvekili Ahmed Hilmi Bey’in ifadelerini doğrular nitelikte yaptığı bu konuşmada dikkat çekici bir husus daha vardır. Bu husus, hükümetin politikalarını dengeli bir doğrultuda eleştirmesi durumudur. Mazhar Müfit Bey kendi düşüncesine paralel olmayan politikaları eleştirmekten çekinmemiştir. Ancak bu eleştirilerini tamamen dengeli yapmayı tercih etmiştir. Söz konusu dengeyi, bir taraftan hükümeti eleştirirken, diğer taraftan hükümete olan inancını göstererek sağlamıştır. Eleştirilerinde daima negatif veya pozitif bir çizgi takip etmek yerine her ikisini de kullanarak yapıcı olmaya dikkat etmiştir.

2.2.1.3. Maliye Vekâletine Yönelttiği Soru ve Cevabı

II. Dönemde Mazhar Müfit Bey’in, Maliye Vekâletine bir sorusu olmuştur. Bu soru; Reji idaresinin gizli ödenekten on milyon lira borcu olduğuna dair gazetelerde görülen haberlerin doğru olup olmadığı hakkındadır. Soruyu 13.12.1924 tarihinde sormuştur. Soru, Maliye Vekâletine havale edilmiş ve bir sonraki birleşimde (22. Birleşim) tekrar gündeme alınmış fakat Mazhar Müfit Bey genel kurula geç katıldığı için soru cevaplanamamıştır. 23. birleşim de de sorusu okunduğunda genel kurulda hazır bulunmadığı gerekçesi ile soru düşürülmüştür²³².

²³¹ Aynı yer.

²³² TBMM Zabıt Ceridesi (18.12.1924), Dönem 2, Birleşim 23, C.11, s.168.

2.2.1.4. Mübadele İmar ve İskân Vekâletine Soru ve Cevapları

Mazhar Müfit Bey'in, Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'ne II. Dönemde bir sorusu vardır. Bu soru; Muhtelit Mübadele Komisyonundaki Türk temsilcilerin çalışmasına ve Garbi-Makedonya'daki Müslüman halka reva görülen mezalime dairdir²³³. Söz konusu soru, Mübadele İmar ve İskân Vekâleti'ne havale edilmiş ancak genel kurul görüşmelerinde bununla ilgili herhangi bir cevaba rastlanmamıştır.

2.2.2. Mazhar Müfit Kansu'nun Takrirleri (Önergeler)

Mazhar Müfit Bey'in II. Dönemde 5 adet takriri vardır. Bu takrirlerden ilki, Mübadelei Ahali Mukavelenamesi gereğince icap edenlerden şimdiye kadar ne yapıldığı hakkında Heyet Reisi Tevfik Rüşdü Bey'in izahat vermesine dair olup, 14.01.1924 tarihlidir. Bu takrir Meclis Başkanı tarafından oya sunulmuş fakat kabul olunmamıştır²³⁴.

2. Takrir, Divanı Muhasebatın her üç ayda bir tanzim edeceği raporları tetkik etmek üzere Nizamnamei Dâhilinin 89. maddesi gereğince icap eden ve kurulması lazım gelen Divanı Muhasebat Encümeninin teşkili ve bu konudaki raporların incelenmesi ve Heyeti Umumiye'ye bildirmesi yönündedir. Bu takrir Nizamnamei Dahili'nin 89. Maddesi gereğince zaten kurulması gerektiği için oylamaya konulmadan kabul edilmiştir²³⁵.

3. Takrir, Bahriye Vekâleti kurulması hakkında kanun teklifinin encümenlerce bir an önce müzakere edilerek ve bir sonuca ulaştırılarak 10.04.1924Perşembe gününe kadar Heyeti Umumiye'ye gönderilmesine dairdir. Bu takriri Mazhar Müfit Bey 24 arkadaşı ile birlikte vermiştir. Takrir reye konulmadan Müdafaai Milliye Encümenine verilmiştir²³⁶.

4. Takrir, Bahriye Vekâleti kurulması hakkındaki kanunun ilk celsede müzakere edilerek sonuçlandırılmasına dairdir. Mazhar Müfit Bey, bu takriri 27 arkadaşı ile birlikte vermiştir. Kayıtlarda söz konusu takririn sonucuna dair herhangi bir ibare bulunamamıştır. İlgili takririn sonuçlanmasına dair kayıtlarda herhangi bir ibare yer almasa da Bahriye Vekaleti'nin kurulması ile ilgili kanun teklifinin 29 Aralık 1924 tarihinde Meclis genel kurulunda ele alındığını zabıtlardan görmekteyiz. Adı geçen

²³³TBMM Zabıt Ceridesi (07.02.1924), Dönem 2, Birleşim 97, C.5, s.633.

²³⁴TBMM Zabıt Ceridesi (14.01.1924), Dönem 2, Birleşim 83, C.5, s.85-86.

²³⁵TBMM Zabıt Ceridesi (07.02.1924), Dönem 2, Birleşim 97, C.5, s.637-638.

²³⁶TBMM Zabıt Ceridesi (06.04.1924), Dönem 2, Birleşim 30, C.8, s.335.

kanun teklifi, Kastamonu milletvekili Ali Rıza Bey ve arkadaşları tarafından Meclise sunulmuştur. İlk celsede kanun teklifi kabul edilmiştir. Ancak kanun teklifinin kabul edilmesinden sonra konu üzerinde uzun süren tartışmalar yaşanmıştır. Söz konusu tartışmalar Bahriye Vekâleti ile Erkânı Harbiye Umumiye Riyaseti arasındaki astlık üstlük veya bağımsızlık ilişkisinin nasıl olacağı yönünde olmuştur. Bu tartışmalara rağmen kanun teklifi içerisinde Bahriye Vekaleti'nin, Erkânı Harbiye Umumiye Riyaseti'ne bağlı olarak çalışacağı da açıkça gösterilmiştir. Meclis içerisinde Bahriye Vekaleti'nin kurulmasını istemeyen milletvekilleri de vardır. Bu milletvekillerinin genel görüşü deniz kuvvetlerinin kara ordusuna bir destekçi konumunda olması gerekliliğidir. Kanun teklifi, aralarında Cafer Tayyar Paşa, Hüseyin Rauf Bey, İsmail Canbulat Bey ve Kazım Karabekir Paşa gibi kişilerin de yer aldığı 24 kişi tarafından reddedilmesine rağmen, Mazhar Müfit Bey'in de aralarında bulunduğu 137 kişi tarafından kabul edilmiştir²³⁷.

5. Takrir, Berri ve Bahri²³⁸ ordulara Meclisin selamlarının iletilmesine dair olup, takririn altında Mazhar Müfit Bey hariç 4 arkadaşının daha ismi vardır. Takrir, “*çok muvafık*” sesleri ile kabul edilmiştir²³⁹. Söz konusu takrirden ele aldığımız üzere ilgili dönemde Meclis'in selamının iletilmesi adı altında çeşitli kişilere ya da askerlerin geneline yönelik olarak verilen birçok takrire rastlanılmaktadır. Bunu da dönemin Meclisi ile ordu mensupları arasında ya da kişiler arasında kurulan ilişkiler bağlamında olumlu bir özellik olarak değerlendirebiliriz.

2.2.3. Mazhar Müfit Kansu'nun Teklifleri

Mazhar Müfit Bey'in II. Dönemde 1 adet teklifi bulunmaktadır. Bu teklif, taşınmaz malların üzerinde meydana gelen borç veya ödünç alma/verme işlemlerinden doğan borçların ödemelerinin ertelenmesine dairdir. Teklifi, 03.03.1924 tarihinde yapmış ve Layiha Encümenine havale edilmiştir. 13.03.1924 tarihinde Layiha Encümeni, Mazhar Müfit Bey'in teklifi ile Antalya milletvekili Ahmet Saki Bey'in teklifinin benzer mahiyette bulunduğu için birleştirmiştir. Ancak Mazhar Müfit Bey aynı olmadığını, kendisinin teklifinin yeni adımlar atılıp, kanun çıkıncaya kadar mevcut

²³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi (29.12.1924), Dönem 2, Birleşim 28, C.2, s.303-304. ; Kanun teklifi Kastamonu milletvekili Ali Rıza Bey tarafından verilmiş olmasına rağmen Ali Rıza Bey'in kanun teklifine red yönünde oy kullandığı zabıt ceridelerinde geçmektedir. Bu durumun bir yanlışlıktan kaynaklandığını düşünmekteyiz. ; Mazhar Müfit Bey'in Denizli milletvekilliği dönemlerinde kanunlara ve kararlara verdiği kabul ve red oylarını gösteren tablo için bkz. EK:2.

²³⁸ Kara ve Deniz Orduları.

²³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi (18.05.1926), Dönem 2, Birleşim 102, C.25, s.261.

kanunun devam etmesine yönelik olduğunu, fakat Ahmet Saki Bey'in teklifinin ise bazı değişikliklerle yeni bir kanun kabul olunması üzerine olduğunu beyan ederek; bu iki teklifin birleştirilmesi durumunda verilen tekliflerin maksadına ulaşmayacağını ifade etmiştir. Ancak Meclis Başkanı Fethi Bey, bu farkı Kavanin ve Muvâzenei Maliye Encümenlerinin ayırabileceği konusunda ısrarcı olmuş bunun üzerine Mazhar Müfit Bey de teklifinin müzakeresine gerek olmadığını ve Ahmet Saki Bey'in teklifinin müzakere edilmesini istemiştir²⁴⁰.

2.2.4. Mazhar Müfit Kansu'nun II. Yasama Döneminde Çeşitli Konulardaki Konuşmaları

Mazhar Müfit Bey, bu dönemde birçok konuda görüşlerini bildirmiş ve kürsüde 102 farklı konuda konuşma yapmıştır. Burada 102 konuşmanın tamamına değinilmemiştir. Bunun nedeni bazı konuşmaların sadece Meclis içi usuller üzerine olması, bazılarının ise sadece birkaç kelimedenden ibaret olmasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu durum diğer bölümler içinde geçerli olup aynı yol izlenilmiştir.

Aşağıda vereceğimiz konuşmaları genel itibariyle Meclis içi çalışmalarına yakından temas eden konuşmalardır. Konuşmaları alanlarına göre gruplayarak vermenin daha uygun olacağı düşüncesindeyiz. Böylece anlatımın daha akıcı ve anlaşılır olmasına katkı sağlanacaktır. Mazhar Müfit Bey'in Meclis içinde konuşmaları genellikle mali konular ile hukuki ve sosyal konularda yoğunlaşmaktadır.

2.2.4.1. Mali Konularda ki Konuşmaları

01-05-17.09.1924 tarihlerinde Posta Kanununun maddeleri Mecliste görüşmeye açılmıştır. Kanunda pullardan alınacak ücretlerden, para gönderme ve havale etme usullerinden bahisle birçok konu ele alınmış ve tartışılmıştır. Milletvekillerinden bazıları para gönderme usullerinde, zarf ile para gönderme ile aracı kuruluşlarla para göndermenin aynı şeyler olduğunu savunmuş, ücretlendirmelerin buna göre düzenlenmesini destekleyen konuşmalar yapmışlardır. Mazhar Müfit Bey bu milletvekillerinin düşüncelerine karşı olarak söz almış ve paranın Ziraat Bankası veya Postane ile havale edilmesi veya bir zarf içine belli bir miktar para konularak gönderilmesinin, farklı şeyler olduğunu belirterek, bunun yapılamayacağını ifade etmiştir²⁴¹. Mazhar Müfit Bey'in bu konuda örneklerle yaptığı açıklamaları sonucunda

²⁴⁰TBMM Zabıt Ceridesi (13.03.1924), Dönem 2, Birleşim 11, C.7, s.381.

²⁴¹TBMM Zabıt Ceridesi (05.09.1924), Dönem 2, Birleşim 14, C.1, s.432.

milletvekilleri ayırımın nasıl yapılması gerektiği yönünde karara varabilmişler ve uzayan tartışmaların kısılması sağlanmıştır.

Mazhar Müfit Bey’inde üyesi olduğu Muvazenei Maliye Encümeni, İstanbul Darüleytamlarıyla ilgili bir mazbata hazırlamıştı. Bu mazbatada, söz konusu kurumlarda geniş ıslahlara girişilmesi gerektiği, maddi ve manevi yolsuzlukların bulunduğu dair duyuların alındığı ve bu durumun araştırılması gerektiği belirtilmekteydi. Söz konusu mazbata, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekâletine tebliğ edilmek üzere Meclise sunulmuştur. Meclis genel kurulunda Darüleytamlara gönderilen bütçenin hukuksuz kullanılıp kullanılmadığı üzerine tartışılmıştır. Mazhar Müfit Bey,1922 senesinde Darüleytam müdürlerinden bir zatın kendisine çeşitli konuları içeren bir mektup yazdığını ve kendisinin de mektupta yazanlar hakkında soruşturma yaptırıldığını ve bazılarının doğru bazılarının ise iftiradan ibaret olduğunu öğrendiğini dile getirmiştir. Ayrıca yıllık ödenen 500 ila 600 bin liranın karşılığında Darüleytamlarda herhangi bir ıslah yapılmadığını da ifade etmiştir²⁴². Yine, Darüleytam’a teftiş için gittiğinde orada daha önce olan marangozhane, kundurahane gibi çeşitli sanatların yapıldığı ve öğretildiği imalathanelerin kapatılmış olduğunu gördüğünü belirtmiştir. Söz konusu teftiş esnasında bir kız çocuğunun da yanına gelerek Darüleytam’da olanları anlatmak istediğini fakat yanında bulunan heyetten çekinerek konuşamadığı için mektup yazdığını ve bu mektupta şu ibarelerin olduğunu vurgulamıştır;

“Biz bu darüleytama girdik. Güzel. Fakat tahsil derecemiz nedir? İdadi derecesinde bir tahsil yok ki idadi mezunu denilsin. Sanat yok ki çıktığımız zaman sanatkardır denilsin. Bu darüleytamlardan çıkınca ne olacağız? Ne idadi tahsili var, ne bir sanat var. İstikbalimiz nasıl olacak? Bu mektepten çıkınca hayatı nasıl kazanacağız?”²⁴³.

Mazhar Müfit Bey, bu sözlere göre buradaki maksadın hâsıl olmayacağını sözlerine eklemiştir. Ayrıca Darüleytamlara ziyaret ya da teftiş amaçlı gidileceği zaman haber verilmeden gidilmesi gerektiği ve böylece gerçeğin daha sağlıklı görülebileceğini de söylemiştir. Darüleytamlar ile ilgili görüşülen kanunla birlikte Darüleytam bütçesine toplamda 350 bin lira daha avans tahsis edilmiş ve Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili bunun için yetkili kılınmıştır. Mazhar Müfit Bey bu kanuna kabul oyu vermiştir²⁴⁴.

²⁴²TBMM Zabıt Ceridesi (08.09.1923), Dönem 2, Birleşim 15, C.2, s.452,462.

²⁴³TBMM Zabıt Ceridesi (08.09.1923), Dönem 2, Birleşim 15, C.2, s.463.

²⁴⁴TBMM Zabıt Ceridesi (08.09.1923), Dönem 2, Birleşim 15, C.2, s.480.

İlgili dönemdeki ve zabıt ceridelerinde ki söylemler dikkate alındığında karşımıza şu gerçekler çıkmaktadır; Darüleytamlara yönelik yolsuzluk iddiaları görülmekte ve bunun karşısında aksini ispatlayan herhangi bir kanıt söz konusu olmamaktadır. Darüleytamlarda ki çocukların geleceğini planlamaları noktasında herhangi bir çalışmaya yer verilmemekte ve teftiş sistemi sağlıklı bir şekilde işlememektedir. Ele aldığımız ilgili durumlar Hükümetin iç politikada ki uygulamaları hakkında dönem itibariyle bizlere önemli ipuçları vermektedir. Hükümet, kurumlarda görev yapan memurların denetlenmesi işlemini yeterince yerine getiremediği için politikalarında bir yetersizlik olduğu ve bu yetersizliğin diğer iç politika öğelerini de etkilediği görülmektedir. Bu alandaki politika yetersizliği çocukların geleceğe hazırlanmalarında da herhangi bir çalışma yapılmaması gerçeğini ortaya çıkararak ilgili alanda da bir politika eksikliğini varlığını gözler önüne sermektedir.

Muvazenei Maliye Encümeni tarafından 18.10.1923 tarihinde Meclise Milli Mücadelede görev aldıktan sonra terhis edilen ihtiyat subayları ve askeri öğrencilerin 3 veya 4'er aylık maaşlarının ödenmesine dair layiha sunulmuştur. Anılan layihada, Milli Mücadele'ye önemli ölçüde yararı bulunan gençlerin hayata dair diğer sorumluluklarının da olduğu öne sürülerek, layihanın hemen kabul edilmesi istenilmiştir. Mazhar Müfit Beyde söz alarak gündemdeki layihanın bazı noktalarına muhalif olduğunu beyan etmiştir. Ona göre, söz konusu kanunun Meclisten çıkması aylar sürebilecek ve bu süre içerisinde subaylar mağdur olacaktır. Bu nedenle önceden kendilerine yetecek kadar para verilirse, en azından kanun çıkana kadar onlara söz konusu paranın destek olabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca maaşların 6 aylık olarak ödenmesi yönünde taksit vermiş, fakat kabul olunmamıştır. Sonuç olarak, başından itibaren Mudanya Mütarekesinin imzalanmasına kadar geçen süreçte Milli Mücadele'ye dâhil olanlara ve Sakarya Meydan Muharebesi'ne kadar dâhil olanlara 4 aylık maaş, Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra dâhil olanlara ise 3 aylık maaş verilmesi kabul olunmuştur²⁴⁵.

Fransızların, Adana'yı işgal ettikleri sırada halktan topladıkları para ve malların²⁴⁶ kullanımı ile ilgili mesele Meclis gündemine getirilmiştir. Bu konuda iki

²⁴⁵ TBMM Zabıt Ceridesi (18.10.1923), Dönem 2, Birleşim 38, C.1, s.749,750,753,754.

²⁴⁶ İşgal sırasında Fransızlar ve Ermeniler, Adana halkından vergi, ceza gibi bahanelerle para toplamaşlar ancak bu işi Fransızlar yapmış gibi göstermemek amacıyla da söz konusu konuda suçlu olarak Kozan Polis Komiseri Hamdi Efendi'yi göstermişlerdir. Bu konuda ki ayrıntıları 21 Ocak 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti tarafından Hariciye Nezaretine çekilen telgraftan öğrenebilmekteyiz. Ayrıntılı bilgi için

görüş ortaya çıkmıştır. Mazhar Müfit Bey'in de içinde bulunduğu bir grup milletvekiline göre para ve mallar halka iade edilmelidir. Bir diğer grup ise söz konusu paraların Adana Ziraat Mektebi'nin ikmal ve ıslah işleri için kullanılması görüşünü savunmaktaydı. Meclis tarafından ikinci görüş kabul olunmuş, Mazhar Müfit Bey ret oyu kullanmıştır²⁴⁷.

Belediyelerin almış oldukları vergi ve resimler ile ilgili yeni çıkarılan kanun²⁴⁸ aleyhinde konuşan Mazhar Müfit Bey, hanelerden alınan vergi ile otellerden alınan vergilerin arasındaki farkın çok az olduğunu, değeri 500 bin kuruş olan hane ile değeri yine 500 bin kuruş olan otellerin vergilendirmesinde adaletsizlik olduğunu, değeri 500 bin liraya kadar olan otellerden alınacak olan 25 kuruşluk verginin yetersiz olduğunu ve buna en büyük örnek olarak İstanbul'da ki Perapalas ve Tokatliyan otellerinin olduğunu söylemiştir. Ayrıca vergilendirmenin belediye meclislerine bırakılmasının daha uygun olacağını dile getirerek "*Halk Hükümeti*"nin bunu gerektirdiğini vurgulamıştır²⁴⁹.

Mazhar Müfit Bey'in de karşı çıktığı vergilendirmedeki oranlar ile ilgili kanun maddesi Sivas milletvekili Halis Turgut Bey'in takriri ile yeniden düzenlenmiş ve ev vergisi ile diğer ticari işletmelerin vergileri değiştirilmiştir. Fakat bu şekilde kabul olunduktan sonra Dâhiliye Vekili Ferit Bey'in isteği ile tekrar encümene gönderilmiştir. Söz konusu kanun teklifi incelendiğinde, Mazhar Müfit Bey ve diğer milletvekillerinin de değinmiş oldukları gibi adaletsiz bir vergilendirme sistemi esas alınarak, malın kullanılma alanına bakılmaksızın değer ölçüsü üzerinden bir vergi sisteminin öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da, Mazhar Müfit Bey'in, vergilendirme işlerine Meclisin karar vermesini istemediği ve yerel teşkilatların bu konuda daha çok ön plana çıkmasının sağlanması yönündeki düşünceleridir.

Her konuda Merkezin daha fazla etkin olmasına karşı çıkan Mazhar Müfit Bey, yerinden yönetim ilkesinin esas alınması fikrindeydi. Meclis kürsüsünde söz konusu

---

bkz. Uğurhan Demirbaş vd. (Yay. Haz.), *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri (1920-1922) III*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:66, Ankara 2003, s.59-61.

²⁴⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi (06.11.1923)*, Dönem 2, Birleşim 49, C.1, s.254,255,258,285.

²⁴⁸ Hükümet tarafından Meclise teklif edilen 49 maddelik kanun Dahiliye Encümeni tarafından tekrar düzenlenmiş bazı maddeleri kaldırılırken, birtakım yeni maddeler de eklenmiştir. Bu kanun genel hatlarıyla, vergi oranlarını ve kimden nasıl vergi alınacağını belirten maddelerden meydana gelmektedir. *TBMM Zabıt Ceridesi (12.02.1924)*, Dönem 2, Birleşim 100, C.2, s.752-761.

²⁴⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi (12.02.1924)*, Dönem 2, Birleşim 100, C.2, s.778.

düşüncelerini savunurken, her zaman örneklendirmeler yaparak yerel teşkilatların görev ve yetkilerinin neden artırılması gerektiğine dair açıklamalar yapmaktaydı. Onun düşüncelerine göre, merkez her şeye müdahale etmemeliydi. Bunun, o dönemde hem ulaşım ve söz konusu iş için ayrılması gereken tahsisat bakımından hem de yerelin güçlendirilmesi bakımından önemli olduğunu düşünmekteydi. Mazhar Müfit Bey'in görüşlerinde haklı olduğu günün şartları değerlendirildiğinde ortaya net bir biçimde çıkmaktadır. Bahsi geçen zaman dilimi içerisinde vilayetler arasındaki ulaşım önemli bir sorun teşkil etmekteydi. En küçük bir meselenin çözümüne yönelik kararları dahi merkezin vermesi veya yerelde ki mevcut şartları tam olarak bilmeyen merkez teşkilatın vergilendirme sistemini kendi bakış açısı doğrultusunda düzenlemesi daha büyük sorunların temelini oluşturabilmekteydi. Bu anlamda yerel teşkilatların güçlendirilmesini savunan Mazhar Müfit Bey'in bu yöndeki görüşleri ilerleyen konularda da görülecektir.

Mazhar Müfit Bey'in de azası olduğu Muvazenei Maliye Encümeni, Kaymakamların maaşlarının belirlenmesinde Dâhiliye Vekâletinin serbest olması konusunda ki kararname dolayısıyla, bunun encümen için uygun olduğunu, Kaymakamların maaşlarının buldukları bölge koşullarına göre değil, onların liyakat ve sorumluluklarını yerine getirmelerine göre takdir edilmesi gerektiğini beyan etmiştir. Mazhar Müfit Bey, Muvazenei Maliye Encümeni adına verilen mazbata hakkında ayrıntılı bilgiler vererek, maaşların mahalli olması yerine kıdeme ve ustalığa dayanmasının yani şahsi olmasının daha isabetli olacağını savunmuştur. Zira kıdemli ve usta olan kişiler sadece buldukları mahal nedeniyle ücret haklarından mahrum kalabilmekte, yine ücret hakkının az olduğu yerlere gitmesi gereken kaymakamların gitmek istememeleri söz konusu olmaktadır. Bunun gibi birçok nedeni sıralayarak, söz konusu kararnamenin önemi üzerinde durmuştur. Uzun tartışmaların ardından mazbata kabul olunmuştur²⁵⁰.

Anılan konu, iki farklı bakış açısı ile değerlendirildiğinde her iki yönünün de olumlu ve olumsuz özellikleri barındırdığı savunulabilir. Mazhar Müfit Bey'in karşı olduğu ilk görüşe göre; *“Kaymakam maaşları buldukları bölge koşullarına göre takdir edilmelidir.”* Bu görüş, dönemin mevcut koşulları ele alındığında faydalı yönleri vardır. Bölgenin enflasyon oranlarına göre düzenlenmeyen ve her bölgede aynı olan maaşlar ile bazı bölgelerdeki memurların yaşamlarını idame ettiremeyecekleri açıktır.

²⁵⁰TBMM Zabıt Ceridesi (19.09.1923), Dönem 2, Birleşim 21, C.1, s.188-192.

Ancak bölge şartlarına göre farklılık gösteren maaşların olması da Mazhar Müfit Bey'in de değindiği gibi *“kimsenin oraya gitmek istememesi, memurların hak ettiklerinden daha azını almak zorunda kalmaları”* sorunlarına yol açması muhtemel olarak ortaya çıkacaktır. Mazhar Müfit Bey'in sunmuş olduğu çözüm yolu incelendiğinde *“Liyakat”* esasına göre maaşların takdir edilmesi, kaymakamlar arasında bir yarışmaya dönüşecektir. Söz konusu yarışmanın olumlu olan yönünü kaymakamların aldıkları maaşı kendi çabalarına göre belirleyebilmeleri oluşturacaktır. Öngörülen çözüm yolu en sağlıklı olan sistem gibi görülse de mevcut hükümet politikaları kapsamında değerlendirildiğinde uygulanabilirliğinin adaletli bir şekilde sağlanabilmesi tartışılabilir bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

6 Ekim 1923 tarihinde İzmit milletvekili Mustafa Bey tarafından sunulan *“Teşkilâtı hazariye dolayısıyla açıkta kalacak olan erkân, ümera ve zabitan ile memurların ve askeriye mensuplarının 1923 senesi mali hesap yılı bitene kadar tam maaş tahsili ve ödemelerine”* dair kanun teklifi görüşmeye açılmıştır. Söz konusu kanun teklifi bazı sınırlılıklara sahipti. Milli Mücadeleye iştirak edenler arasında ayrımlar yaparak, ilgili ayrımlara göre maaş tahsisini öngörmekteydi. Mazhar Müfit Bey söz alarak, bu kanuna muhalif olduğunu çünkü kanunun sadece İstiklal Mücadelesine iştirak edip de açıkta kalanları kapsadığını, geçen senelerde yapılan İnönü Muharebelerinde büyük yararlılıkları görülüp hatta gazi olanların nasıl olup da Milli Mücadele'ye iştirak etmemiş gibi gösterileceğini ve maaştan yoksun bırakılabileceğini ve ilminden dolayı geri hizmete verilmiş olanları sadece cephede muharebe etmedi diye bu haktan mahrum bırakılmasının adil olmadığını, ileri geri hesabının yapılmadan iştirak eden herkesin aynı haktan yararlanması gerektiğini ifade etmiştir²⁵¹. Muvazene-i Maliye Encümeni, İzmit milletvekili Mustafa Bey'e ait olan ilk teklifi, Mazhar Müfit Bey'inde belirttiği konuları göz önüne alarak tekrar sunmuştur. Bu teklif aynen kabul olunmuş ve İzmit milletvekili Mustafa Beyde bu teklife iştirak etmiştir.

Mazhar Müfit Bey'in değinmiş olduğu hususlar, Milli Mücadele içerisinde yer alan ve bu uğurda canını feda etmekten çekinmeyen Türk halkı açısından dikkate değer bulunan noktalardandır. Milli Mücadele safhasında, öncesi veya sonrası diye bir ayrımın yapılması kesinlikle doğru olmayıp *“iştirak”* esaslı bir bakış açısı ile ele alınan ilgili kanun teklifine Mazhar Müfit Bey'in bahsi geçen katkısı önemlidir.

²⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi (06.10.1923), Dönem 2, Birleşim 32, C.1, s.521-522.

1924 Bütçesi Kanunu münasebetiyle söz alan Mazhar Müfit Bey, Encümen görüşmelerinde bulunmadığını fakat görüşlerini açık olarak Mecliste ifade etmek istediğini söyleyerek kürsüye gelmiştir. Bütçede yer alan Osmanlı Hanedanına verilen bütçe kaleminin aleyhinde olduğundan söze başlayarak, Hanedanın bütçede yeri olmadığını, çünkü Milli Mücadele sırasında binlerce Müslümanın kanını akıtırken, Hanedan üyelerinin ise düşman gemilerinde eğlendiğini iddia etmiştir. Ayrıca Padişah Vahdettin'in de düşmanla birlikte hareket ettiğini ifade ederek gündemdeki bütçeye sert bir şekilde karşı çıkmıştır²⁵².

Mazhar Müfit Bey'in hanedana karşı keskin görüşlerini ortaya koyan bu sözleri Mecliste destek alkışları ile sık sık kesilmiştir. İlgili görüşleri, bahsi geçen dönemde Meclis içerisindeki birçok milletvekili kabul etmekte ve desteklemekteydi. Nitekim 3 Mart 1924 tarihinde hilafet kaldırılacak ve Osmanlı Hanedan mensupları da yurt dışına çıkarılacaktır. 1924 Bütçesinde de hanedana ayrılan kaleme dair bir ibare yer almamıştır.

1924 yılı Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçesi görüşmeleri münasebetiyle Mazhar Müfit Bey, Dersim milletvekili Feridun Fikri Bey'in Meclis Kütüphanesine kitap alınması için ayrılan 2 bin liralık meblağın 3 bin liraya çıkarılması yönünde olan teklifine karşı çıkmıştır. Söz konusu dönem şartlarını göz önünde bulundurarak israf olduğu düşüncesiyle bu teklife karşı çıkan Mazhar Müfit Bey, birçok milletvekilinin zaten kitapları bile açıp okumadığını, ayrılmış olan 2 bin liralık bütçenin yeterli olacağını, halkın parası ile meclis kütüphanesini kitapla doldurmanın doğru olmadığını ve çok kitap okuyan milletvekillerinin de ellerini ceplerine atarak kitap almaları gerektiğini ifade etmiştir²⁵³. Mazhar Müfit Bey'in bu konudaki fikirlerini Meclis kürsüsünde yüksek sesle savunmasına rağmen, yapılan tartışmaların ardından Feridun Fikri Bey'in teklifi kabul olunarak, mevcut bedel 3 bin liraya çıkarılmıştır. Mazhar Müfit Bey, keyfi olduğunu düşündüğü bu tür harcamaların tamamına karşı çıkmakta ve halktan gelen vergilerin adaletsiz bir şekilde harcanmasının her zaman karşısında

²⁵²Konuşma metninin bir bölümü şu şekildedir; "...Hanedanın bütçede yeri yoktur. Çünkü bütçede yeri olan ancak hak sahibidir, hak sahibi ise ancak vatandaştır. Hanedan ise vatan dışı değildir ki, hak sahibi değildir ki bütçede yeri olsun!... Mesele, bugün hanedana verilecek iki yüz lirada, beş yüz lirada değildir beyefendiler! Mücadele Milliyede yüz binlerce Müslüman ve Türk kanını akıtırken o hanedana mensubolan sultanlar, prensler, bilmem neler bizimle çarpışan bir düşmanın gemisinde dans ettikten sonra ona bu millet on para veremez efendiler!... Beyefendiler, bu millet verirdi. Fakat memleketi için, dini için, mukaddesatı için canını feda ederken, kanını isar ederken memleketi yakıp yıkan bir düşmanla, harabezara çeviren bir düşmanla mütehid hareket eden Vahdettin gibi bir hainin ailesine elbette bir para bile veremez efendiler..." TBMM Zabıt Ceridesi (27.02.1924), Dönem 2, Birleşim 113, C.2, s.429.

²⁵³TBMM Zabıt Ceridesi (05.03.1924), Dönem 2, Birleşim 4, C.7, s.113.

durmaktaydı. Özellikle milletvekillerinin bu tür tutumlarına karşı oldukça sert çıkışlarda bulunmaktaydı. Onun dönem şartlarını göz önüne alarak savunduğu görüşleri günümüzde de değerlendirildiğinde haklılığı açık bir şekilde görülmektedir. Bu tutumu, kitap alınmasını gereksiz görmesi bakımından değerlendirilmemelidir. Aksine okumaya oldukça meraklı olan Mazhar Müfit Bey, aynı zamanda öğretmenlik mesleğini de yapmış olan bir şahıstır. O dönemin mevcut ekonomik şartlarını daha ön plana almış ve mevcut miktarın arttırılmasını devlet hazinesi bakımından israf olarak değerlendirmiştir.

1924 yılı Emniyet Bütçesinde, Dâhiliye Vekâleti'nin teklifi ile bazı mahallerde ve İstanbul'da mevcut olan polis sayısında azalmaya gidilmesi öngörülmüştür. Mazhar Müfit Bey, asayişin tam olarak sağlanamayacağını düşündüğü için buna karşı çıkmıştır. Polisten boşalacak olan yerlerde şehir içinde Jandarmanın görev yapmasının doğru olmadığını ifade ederek bu teklifin karşısında bir takrir vermiş ve mevcut uygulamanın devam etmesini istemiştir. Bu konu hakkında daha sonra verilen takrirler ile teklifin tekrar Dâhiliye Encümenine gönderilmesi kararı alınmıştır²⁵⁴. Polis ve jandarma arasındaki günümüzde de hala mevcut olan iş bölümü ayrılığı bahsi geçen zaman dilimi içerisinde de mevcut bulunmaktadır. Bu bahisten çıkarabileceğimiz en önemli noktalardan birisi asayiş bakımından İstanbul'un o dönem içerisinde herhangi büyük bir sıkıntı ile karşılaşmadığı, diğer nokta ise İstanbul'da emniyet bakımından sıkıntısı olmayan hükümetin bütçe bakımından memurlara ödenen maaşlar konusunda sıkıntılı olması. Daha önceki konularda ilgili meselenin örnekleri Meclis konuşmalarına da yansdığı ölçüde verilmeye çalışılmıştır.

Tekirdağ milletvekili Cemil Bey ve yüz arkadaşının sunduğu takrirle, Meclis memurlarına, kış ayı gelmesi nedeniyle biran önce birer maaş ikramiye verilmesi teklif edilmiş ve bunun hızla karara bağlanması istenilmiştir. Söz konusu teklif üzerinden başlayan görüşmeler, hayat pahalılığı olan şehirlerde yaşayan memurlara da ikramiye verilmesi noktasına gelmiş ve Ankara, İstanbul ve İzmir gibi şehirlerin pahalı olduğu ve bu şehirlerde ki memurlara da ikramiye verilmesi konusu görüşülmeye başlanmıştır. Mazhar Müfit Bey, söz almış ve sadece büyük şehirlerde yaşayan memurlara ikramiye verilmesinin doğru olmadığını belirterek tepki göstermiş ve "*Zonguldak ucuz mudur? Samsun ucuz mudur?*" diye serzenişte bulunmuştur. Ayrıca Muvazenei Maliye Encümeninin bu hususta yaptığı bir çalışmanın ilerleyen günlerde Meclise geleceğini belirterek, görüşülmesi gereken hususun Meclis memuruna ikramiye verilip,

²⁵⁴TBMM Zabıt Ceridesi (15.03.1924), Dönem 2, Birleşim 12, C.7, s.431,444,445.

verilmemesi konusu olduğunu hatırlatmıştır. Daha sonra yeni takrirler gelmiş, takrirlerden bazıları Meclis memuruna verilen ikramiyenin tüm memurlara da verilmesi yönünde iken, bazıları bunun sadece belirli yerlerde görev yapan denk memurluklara verilmesi yönünde olmuştur. Takrir oylamalarında, oylar eşit çıktığı için söz konusu celsede neticeye varılamamıştır²⁵⁵.

Seyrisefain İdaresi'nin 1927 bütçe görüşmeleri sırasında konuşan Mazhar Müfit Bey, Akdeniz'de Türk vapurlarının yeterli olmadığını, yabancı vapurların 10-15 günde bir limanlara uğrayarak tüccarın malını aldığını, eğer bu tüccar malını o gün satamazsa, malın bozulduğunu ve tüccarın zarara uğradığını belirterek, yeni vapurların alınması gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca kaptan maaşlarına da değinerek, çok cüzi miktarda maaş alan kaptanların maaşlarının artırılmasını temenni etmiştir. Mazhar Müfit Bey'in bu sözleri temenni niteliğinde olduğu için üzerine konuşulmamıştır. Mazhar Müfit Bey, Seyrisefain İdaresinin 1927 bütçesinde kabul oyu kullanmıştır²⁵⁶. Mazhar Müfit Bey'in de değindiği gibi Türkiye'nin mevcut vapurları dönem ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Yabancı vapurların da kendi ekonomik kazançlarına göre hareket etmesi bölgede ticaret yapan Türk vatandaşlarına doğrudan yansiyarak ekonomik durumlarını sıkıntıya düşürmektedir. Türkiye de, anılan zamanda deniz ticareti pek gelişmiş bir sektör olarak karşımıza çıkmasa da, ticari sistemin geliştirilmesi amacıyla hükümet politikaları çerçevesinde vapur alımları yapılarak gerekli adımlar atılmaya çalışılmaktaydı.

2.2.4.2. Hukuki ve Sosyal Konulardaki Sözleri

02.10.1923 tarihinde Dâhiliye Encümeni mazbatasını ile Meclise teklif verilmiştir. Söz konusu teklif, asayişin bozuk bir hal aldığı Aydın, Ödemiş, Denizli, Burdur, Dinar, Çivril, Sandıklı, Eğirdir ve Uluborlu'da İdare-i Örfiye ilan edilmesine dairdir. Adı geçen vilayetlerde haydutluk olaylarının artması ve Kocamustafa paşa ismiyle 3 yıldır var olan çetenin birçok jandarma ve polisi şehit etmiş ve onların silah ve cephanelerine el koymuş olması, bölgede bu ve bunun gibi haydutluk ve soygunculuk oranlarının artması, İdare-i Örfiye ilan edilmesini zorunlu kılmıştır. Teklif Meclis genel kurulunda tartışmaya açılmıştır. Mazhar Müfit Bey de bu konuda söz alarak, İdare-i Örfiye'nin

²⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi (29.12.1924), Dönem 2, Birleşim 28, C.11, s.302.

²⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi (27.12.1926), Dönem 2, Birleşim 19, C.28, s.187,188,205.

neden gerekli olduğunu açıklamış ve mevcut kanuna²⁵⁷ göre verilen hakların, valiler ve kaymakamlar tarafından tam olarak kullanılmadığını, eğer bu haklar kullanılırsa İdare-i Örfiye'ye gerek kalmayacağını, ancak bu hakların kullanılmamasından dolayı mevcut sorunların ortaya çıktığını ifade etmiştir. Ayrıca kanunda belirtilen, vali ve kaymakamlara verilen yetkilerin kullanımının önemine dikkat çekmiştir²⁵⁸. Ancak hükümet, İdare-i Örfiye'nin ilan edilmesini istemediğinden dolayı bunun için gerekli zeminin olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle tartışmalar sadece konunun içeriği bakımından söz konusu olmuştur. Olayları, Mazhar Müfit Bey'in bakış açısından değerlendirdiğimizde, üç yıldır devam etmekte olan haydutluk meselesine karşı mevcut il ve ilçe idarecilerinin herhangi bir çözüm getirememiş olmasının nedenini, idarecilerin yönetim anlayışının gereğini tam olarak yerine getirmemesini gösterebiliriz. İdarecilere verilen yetkiler ile merkezden yönetim yerine yerelden yönetimin güçlendirilmesi esas alınırken, uygulama boyutunda idarecilerin eski merkezi sistemi çok fazla değişikliğe uğramadan devam ettirdiği görülmektedir. Suç ve suçlulara hızlı müdahale edebilme şansı olan yerel yöneticilerin mevcut yetkilerini kullanmak istememeleri dışında farklı bir görüşe ihtimal verebilmek mevcut şartlar değerlendirildiğinde pek mümkün görünmemektedir.

Köy Kanunu münasebetiyle 24.02.1924 tarihinde Meclise sunulan kanun metninin 6. Maddesinde; *“İşbu kanun ile köye verilen işleri görmek (köy ağasının) ve (ağalar derneğinin) vazifesidir²⁵⁹.”* ifadesi bulunmaktadır. Mazhar Müfit Bey de burada geçen muhtar tabiri yerine kullanılan *“köy ağası”* ifadesi hakkında görüşlerini açıklayarak; Bu kanun ile köy ağalığı sisteminin daha da pekişeceğini ve köy ağalarının bu vazifeyi almak yolunda uğraş vereceklerini, muhtar ve ihtiyar heyeti kavramlarının değiştirilmelerinin yararlı değil zararlı olacağını ifade etmiştir²⁶⁰. Mazhar Müfit Bey'den sonra söz alan çeşitli milletvekilleri de aynı konuda takrirler vermişler ve *“köy ağası”* yerine *“muhtar”*, *“ağalar derneği”* yerine de *“ihtiyar heyeti”* ifadelerinin kullanılmasını kabul etmişlerdir. Köy kanunu içerisinde yer alan bu ifadeler sadece bir *“isimlendirme”* olarak değerlendirilmemelidir. Görünen ifadenin ardındaki görünmeyen uygulanma aşaması da göz önüne alınmalıdır. Burada, Mazhar Müfit Bey'in tespitine

²⁵⁷ Mevcut kanun vali ve kaymakamlara geniş yetkiler vermektedir. Bu yetkiler özet olarak; herhangi bir zorunlu durumda tüm polis ve askeri teşkilatın vali ve kaymakam emrine girmesini bu kuvvetler yetmez ise çevre yerleşim birimlerinde ki birliklerden de yardım alınabilmesini öngörmektedir.

²⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (02.10.1923), Dönem 2, Birleşim 30, C.1, s.445-446.

²⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi (24.02.1924), Dönem 2, Birleşim 110, C.1, s.288.

²⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi (24.02.1924), Dönem 2, Birleşim 110, C.1, s.292.

katılarak, köy ağalığı sisteminin pekişmesi kuvvetle muhtemel bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Muhtarlık sistemi, Türkiye’de uygulanan başarılı bir yerli modeldir. Yerelden yönetimin ilk aşaması olan sistem özellikle köylerde daha ön planda tutulmaktadır. Bu itibarla, Türkiye’de bahsi geçen yıllarda ağalık sisteminin köylerde yerleşmiş bir düzen halinde devam etmesi, gücü elinde bulunduran kişinin kendisine alternatif güç kabul etmemesi anlayışı ile birleştiğinde muhtarlık sistemi üzerinde de hâkimiyet kurmaya çalışmasına yol açacaktır. Bir de “*muhtar*” yerine kullanılan “*köy ağası*” unvanı, ilgili durumun tetikleyicisi olacaktır.

20.04.1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu görüşmelerinde söz konusu kanunun 89. Maddesi Osmanlı dönemine ait olan rütbe, nişan, lakap ve madalyaların kaldırılmasını öngörmektedir. Mazhar Müfit Bey bu konuda söz konusu maddeye taraftar olduğunu fakat Plevne Harbi’nde bulunmuş, 93 Harbi’nde bulunmuş kol ve bacaklarını kaybetmiş askerlerin olduğunu ve bu kişilerin de madalyalara sahip olduğunu dile getirerek “*Bu insanların göğsünden bu madalyaları söküüp alacak mıyız?*²⁶¹” diye sormuş ve birçok yadigâr madalyanın da olduğunu sözlerine ekleyerek Encümenin cevap vermesini istemiştir. Encümen namına Gelibolu milletvekili Celal Nuri Bey bu maddeye karşı çıkanlara demokrasi esasına ve halkçılığa doğru gidildiğini, bütün zümre vesairenin imtiyazını kaldırdıklarını bunu da lağvedeceklerini dile getirmiştir. Söz konusu madde hakkında oldukça çetin tartışmalar yapıldıktan sonra çeşitli tavriler gelmiş ve bu tavrilerden, maddenin aradan çıkartılması yönünde olanı kabul edilmiştir. Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti devrine geçişte en çok üzerinde durulan konulardan birisi de, Osmanlı döneminden kalan ve o dönemi hatırlatan somut ve soyut her türlü tanımı geride bırakarak, geleceği yeniden tanımlamanın gereğini ortaya koymaktı. Bu doğrultuda Meclis birçok çalışmaya imza atarak eski alışkanlıkları dahi değiştirmek için kanunlar çıkartmaktaydı. Yukarıda sözü edilen kanun maddesi de eskiyi tarihe karıştırmak ve yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin varlığını pekiştirmek için atılan bir adımdı. Mazhar Müfit Bey’in değindiği husus Türk tarihinin bir bütün olarak ele alınması bakımından önemli bir yapı taşını oluşturmaktadır. Yine de geçmişte Osmanlı içerisinde yine aynı halka, aynı vatana hizmet edenlerin bu hizmetleri karşılığında almış oldukları madalyaların, yeni Türkiye’nin inşa sürecinde ortadan kaldırılmasına yönelik olan kanun teklifi vatana hizmet edenlere yapılan adaletsiz bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili kanun teklifinin yeni düzeni benimsetmek

²⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi (20.04.1924), Dönem 2, Birleşim 42, C.8, s.912.

ve daha kolay alışılmasını sağlamak amacıyla yapıldığı aşikârdır ancak unutulmaması gereken diğer bir gerçek de Türk tarihi yazımının, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile başlamadığı gerçeği olmalıdır.

Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin, 1924 yılı Muhacirlerin durumlarına dair bilgi vermesinden sonra söz alan Mazhar Müfit Bey, bu vekâletin tam olarak çalışmadığını, bütçesinin yeterli olmadığını, muhacirlerin durumuna çare olamadığını belirterek buna bir çözüm bulunması gerektiğini dile getirmiştir. Söz konusu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik her fikrin destekçisi olabileceğini belirten Mazhar Müfit Bey, bu sorunların giderilmesi için sağlam adımlar atılmasını istemiş ve eğer yapılamıyorsa ilgili vekâletin bir anlamının olmadığını ve kaldırılması gerektiğini savunmuştur. Ancak burada vekâlete de hak verilmesi gerektiğini ifade ederek, daha büyük bir bütçe ile çalışan Yunanistan'da ki mevkidaş yapının da bu sorunların üstesinden gelemediğinin altını çizmiştir. Ancak bu konuşmalar söz konusu celsede kalmış ve o süreçte bir çözüm yolu bulunamamıştır²⁶². Bahsi geçen tarihlerde mübadele meselesi için hem Yunanistan, hem de Türkiye azami gayret göstermekteydi. Mübadele meselesinin en çok gündemde olduğu yıllara rastlayan bu konuşmada Mazhar Müfit Bey, sorunun çözülememesi ve aksilikler çıkmasından duyduğu rahatsızlığı Meclis kürsüsünden belirtme gereği duymuştur. Mübadele konusunun her yönü ile ilgilenmek üzere kurulan Mübadele İmar ve İskan Vekaleti'nin yetersiz oluşunu eleştiren Mazhar Müfit Bey, eleştirilerinin hemen arkasından Vekaletin hakkının yenilmemesi gerektiğini de sözlerine ekleyerek yapıcı olmaya gayret göstermiştir. Daha önceki eleştirilerinde de olduğu gibi sadece olumsuz olarak eleştiride bulunup sözlerini bu şekilde noktalamamaya gayret göstermiştir. Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da, Mazhar Müfit Bey'in kişisel özellikleri arasında yer verebileceğimiz "*eleştiri*" anlayışını açık bir şekilde ortaya koymuş olmasıdır.

1924 senesi Müdafaai Milliye Vekâletinin bütçesine zam yapılması konusu görüşülürken söz alan Erzurum milletvekili Ziya Efendi kürsüye gelerek bütçe ile alakası olmayan bahislerde görüşlerini ifade etmesi üzerine Mazhar Müfit Bey de cevaben oldukça uzun bir konuşma yapmıştır. Söz konusu konuşmada, Erzurum milletvekili Ziya Efendi'nin "*memlekette ahlâk kalmadığını dinin laubalilik şeklini aldığına teşevvüğe uğradığını ve buna da misâl olarak muhadderatı islâmiyenin, hatta ve hatta çocukları da kucaklarında olduğu halde meyhanelere girerek rakı*

²⁶²TBMM Zabıt Ceridesi (30.10.1924), Dönem 2, Birleşim 49, C.9, s.101-104.

içtiklerini...” ifadelerine karşılık Mazhar Müfit Bey, oldukça sert sözlerle Ziya Efendiyi eleştirmiştir. Mazhar Müfit Bey, maneviyatın sarsıldığı ve dini anlayışın gevşediği zamanın Cumhuriyetin kurulduğu zaman ya da Büyük Millet Meclisi’nin tesis edildiği zaman olmadığından sözlerine başlamıştır. Emevi halifeleri döneminde de dini anlayışın düşük seviyede olduğu örneğini vermiştir. Ayrıca hiçbir kimseye dini görüş ve düşüncelerinden dolayı sorgulama yapılmasının doğru olmadığını ve bunun da “*şeraii İslamiye*”de yeri olmayacağını vurgulayarak bu sözleri Ziya Efendi’nin de tasdik edeceğini ifade etmiştir. Mazhar Müfit Bey bu bahsin sonunda “*laiklik*” kavramına da değinerek, ilgili kavramın iki farklı anlam üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini, bunlardan birisinin hükümetlerin yüklediği mana, diğerinin de şahsi olarak yüklenen mana olduğunu dile getirmiştir. Belirttiği hususları örneklerle açıkladıktan sonra “*laiklik*” kavramının “*Lâ dini*” yani “*dinsiz*”, “*kâfir*” anlamlarını ihtiva etmediği üzerinde özellikle durmuştur²⁶³.

Mazhar Müfit Bey, söz konusu konuşması ile din anlayışına bakış açısını aktarmıştır. Geçmişte yapıldığı iddia edilen bazı yanlış davranışların ilgili dönemle sınırlı tutulamayacağı üzerinde durarak, İslam tarihinden vermiş olduğu örnekler ile milletvekillerinin daha geniş bir yelpazeden düşüncelerini sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca Mazhar Müfit Bey, “*laiklik*” kavramına bakış açısını da ifade etmiştir. Kelimenin, bahsi geçen yıllarda bazı kişilerce yanlış yorumlandığına dikkat çekmiştir. Laiklik kavramının tek bir anlamdan oluşmadığını aktararak milletvekillerinin bakış açılarını değiştirmeye çalışmıştır. Bunlara ek olarak, Şer’i kurallardan yola çıkarak insanların, hatalı davranışlarına karşı yorum yapmanın dini açıdan doğru olmadığı görüşünü savunmuştur. Mazhar Müfit Bey’in ilgili söylemleri değerlendirildiğinde, aslında bugün dahi üzerinde çeşitli tartışmaların yapıldığı “*laiklik*” kavramının, bahsi geçen zaman dilimi içerisinde de anlamının tam olarak değerlendirilemediği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Mazhar Müfit Bey’in ilgili konuşmasının oldukça uzun bir nutuk şeklinde olması bazı milletvekillerini rahatsız etmiştir. Aydın milletvekili Tahsin Bey, bir takrir vererek milletvekillerinin konuşmalarının 5 dakika ile kısıtlanmasını istemiştir. Fakat bu takrir kabul edilmemiştir.

²⁶³TBMM Zabıt Ceridesi (18.02.1925), Dönem 2, Birleşim 59, C.14, s.103-105.

21.02.1925 tarihinde ki Meclis görüşmelerinde Mazhar Müfit Bey yine uzun bir beyanatta bulunarak bazı Kur'an tercümelerinde laubalilik görüldüğü ve gazetelerin yanlışların olduğunu yazdığını, bunun iyi bir şey olmadığını söyleyerek, Diyanet İşlerinin bu konuda ne tür çalışmalar yaptığını sormuştur²⁶⁴. Konu hakkında malumat veren Başvekil Ali Fethi Bey, sorunun çözümü için bir heyet kurulmasını ve bu heyetin Kur'an'ı tercüme etmesinin en uygun hareket olacağını dile getirmiştir. Diyanet İşleri Reisi Rıfat Bey adına Aksekili Ahmet Hamdi Efendi de söz alarak Mazhar Müfit Bey'in belirttiği konuda Diyanet'in sadece açıklama yapmak ve söz söylemek dışında pek bir şey yapamadığını, bütçesinin yetersiz olduğunu ifade ederek, Diyanet bütçesinin kabulünü istemiştir. Diyanet İşleri bütçesine Kur'an'ın tercümesi gibi işlerde kullanılmak üzere milletvekillerinin teklifi ile 20 bin lira daha ek tahsisat verilmiştir²⁶⁵. Mazhar Müfit Bey, Kur'an'ın tercümesinin önemli olduğunu söyleyerek, önceliğin hadis ve Kur'an tercümesine verilmesini istemiştir.

Mazhar Müfit Bey, 1925 bütçe görüşmelerinde 260. faslın maddeleri arasındaki bir fıkraya karşı çıkmıştır. Bu fıkra bazı kişilere yolculuklarda vagon tahsis edilmesi hakkındadır. Mazhar Müfit Bey, dünyanın hiçbir yerinde trenlere özel vagonların ilave edilemeyeceğini, eğer özel vagonla gidilmek isteniyorsa; özel bir tren ile yola çıkılması gerektiğini ifade ederek Nafia Vekâletine söz konusu özel vagonları kimlere tahsis edecekleri sorusunu yönlendirmiştir. Ayrıca trenlerin özel kişiler için değil, herkes için (halka yönelik) olduğunun altını çizmiş ve bir kişinin rahat yolculuk yapması karşılığında tüm kompartımanın parasının o kişiden alınarak, birçok kişinin trene bindirilmemesinin anlamsız olduğunu sözlerine eklemiştir. Gümüşhane milletvekili Zeki Bey'in "*Vekillere mahsustur. Vekillere verirler*" demesi üzerine Mazhar Müfit Bey, sözlerini tekrarlayarak, hiç kimseye vagon tahsis edilemeyeceğini ve böylece halkın zor durumda bırakılmasına yol açacak hakkın verilmesinin Nafia Vekâleti de dâhil hiç kimsenin elinde olmadığını sert bir şekilde dile getirmiştir²⁶⁶. Bu sözleriyle Mazhar Müfit Bey, vekiller için dahi olsa hiçbir şekilde halkın mağdur edilemeyeceğini net bir biçimde savunarak halkçı kimliğini ön plana çıkarmıştır. Trabzon milletvekili Muhtar Bey'in, Mazhar Müfit Bey'in faslı yanlış anladığını ileri sürmesi üzerine Mazhar Müfit Bey buna esprili bir yanıt vererek "*Mazhar Müfit Bey hata etmemiştir Reis Bey! Müfit uyur görünür ama, uyumaz*" demiştir. Nafia Vekili Süleyman Sırrı Bey,

²⁶⁴TBMM Zabıt Ceridesi (21.02.1925), Dönem 2, Birleşim 61, C.14, s.217.

²⁶⁵TBMM Zabıt Ceridesi (21.02.1925), Dönem 2, Birleşim 61. C.14, s.221-222.

²⁶⁶TBMM Zabıt Ceridesi (11.03.1925), Dönem 2, Birleşim 75, C.15, s.377.

Mazhar Müfit Bey'e cevap olarak, teftiş ve denetleme için, bir yere gidecek olan kişilere ayrı bir vagon verilebileceğini, fakat teftiş ve denetleme dışında keyfi olarak kimseye verilemeyeceğini beyan etmiştir²⁶⁷.

Çanakkale milletvekili Mehmet Bey'in 22.04.1926 tarihli takririne göre; her vilayet kendi bütçesinin yüzde on'luk bir kısmını mevcut vilayetlerindeki öğretmen okullarının tamirine ayıracak ve bu okullardan yetişecek öğretmenler hisselerine göre vilayetlere gönderilecekti. Bu maddeye karşı çıkan Mazhar Müfit Bey, ilgili maddeye göre fakir olan vilayetlere daha az öğretmen gönderilirken, zengin olan muhitlere daha fazla öğretmen gönderileceğini, bununda sorun doğuracağını ileri sürerek öğretmenlerin her yere eşit dağıtılması fikrini savunmuştur. Ancak Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, bu madde konulmasa bile zaten zengin denilen vilayetlerde daha fazla okul olduğunu ve ihtiyaç ölçüsünde dağıtılan öğretmenlerin daha çok bu vilayetlere gitmek zorunda olacağını belirterek, maddenin kabulünün uygun olduğunu dile getirmiştir. Söz konusu madde kabul olunarak kanunlaşmıştır²⁶⁸. Burada Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'in açıklaması gerçeğin ifadesidir ve söylemiş olduğu gibi zengin muhitlerde daha fazla okul bulunduğu için daha çok öğretmen ihtiyacı vardır. Mazhar Müfit Bey meseleye adalet kavramı açısından baktığı için bu takrire doğrudan karşı çıkmıştır. Ancak daha sonra Maarif Vekili'nin açıklamaları ona da mantıklı gelmiş olacak ki ilgili konuda yeni bir görüş beyan etmemiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ziraata verilen önem yeterli düzeyde olmayıp bunun için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Ziraat sisteminin düzenlenmesi ve sadece söz konusu alanda çalışmalar yürütmesi amacıyla Ziraat Encümeni tarafından, Ziraat Meclisi Âlisi kurulması yönünde bir kanun layihası sunulmuştur. Söz konusu kanun layihasının lehinde ve aleyhinde görüşler ortaya çıkmıştır. Kanunun lehinde olan Karesi milletvekili Vehbi Bey'e göre, Ziraat Meclisi Âlisi mutlaka kurulmalıydı. Vehbi Bey, Ziraat Vekilinin bile çiftçilikten anlamadığını ve onun siyasetçi olduğunu, kabineye de çiftçi olarak değil siyasetçi olarak girdiğini dile getirmekteydi. Bunun üzerine Mazhar Müfit Bey de söz alarak Vehbi Bey'e hitaben aynı mantıkla hareket edildiği takdirde kendilerinin de burada söz söylememesi gerektiğini, çünkü çiftçi olmadıklarını belirtmiştir. Ayrıca bir taraftan ziraat mekteplerini kapattıklarını ama bir taraftan da Ziraat Meclisi Âlisi oluşturmaya çalıştıkları eleştirisinde bulunmuş ve ziraat

²⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi (11.03.1925), Dönem 2, Birleşim 75, C.15, s.378.

²⁶⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (22.04.1926), Dönem 2, Birleşim 89, C.24, s.182.

mekteplerinin kapatılmasını teklif ederek, ilgili kanunun da söz konusu paralelde kabul ya da red olunmasını istemiştir²⁶⁹. Söz konusu kanun layihası görüşmeler sonucunda reddedilmiştir.

Mazhar Müfit Bey'in ifade ettiği gibi görüşlerine hak vermemek elde değildir. Bir yandan ziraat mekteplerinin kapatılırken diğer yandan ziraata verilen önem gereği Ziraat Meclisi Âlisi'nin kurulması mantıklı bir adım değildir. Ziraat mekteplerinin, Türkiye coğrafyasında daha fazla tarımsal ürün elde edilmesi yönünde yeni fikirler ve deneyler ortaya koyarak çalışması, en küçük birimden en büyük birime doğru sağlıklı bir politika sürecini oluşturacaktır. Ancak en üstte kurulan Ziraat Meclisi Âlisi ile en alt birimde politika oluşturmaya çalışmak daha zoraki bir politikayı esas alacağından uygulamada başarı düzeyi düşecektir. Mazhar Müfit Bey'in ilgili çıkışı haklı bir temele dayanmaktadır. Ziraat mekteplerinin kapatılmasını istemesi de bu çelişkilerle hareket edilmesine karşı duyduğu memnuniyetsizlikten ileri gelmektedir.

1927 yılı Avukat Kanununun 4. Maddesi tartışılırken, Belediye Reislerinin avukatlık yapıp yapamayacağı konusu da ele alınmıştır. Mazhar Müfit Bey öncelikle, Belediye Reislerinin memur oldukları için avukatlık yapamayacaklarını iddia edenlere karşı Memurin Kanunu olduğunu hatırlatarak, Belediye Reislerinin memur olmadığını çünkü hükümet tarafından atanmadıklarını söylemiştir. Mahkeme üzerinde tesirleri olabileceği iddialarına karşı da, Cumhuriyet mahkemelerinin şunun bunun tesiri altında kalması muhtemel ise zaten ortada mahkeme olmadığını söyleyerek, eğer bu gibi kişileri sınırlarlarsa Belediye Reisi olacak kişi bulamayacaklarını öne sürmüş ve Belediye Reislerinin de avukatlık yapabileceği fikrini desteklemiştir. Ancak tartışmalar ilerlemiş ve birçok taktir ve teklif verilmiştir. Sonuç olarak Belediye Başkanlığı ile Avukatlık mesleğinin bir kişide birleşmeyeceği kabul edilmiştir²⁷⁰. Gündemdeki bu görüşmeler esnasında ortaya çıkan ilgili görüşlerden, bazı milletvekillerinin Memurin Kanunu hakkında bilgi sahibi olmamasından dolayı, belediye başkanlarını da memur olarak değerlendirmeleri gerçeği ortaya çıkmaktadır. Diğer bir nokta ise, yargı üzerinde belediye başkanlarının etkisinin olabileceği iddialarıdır. Her iki görüş de değerlendirildiğinde, milletvekillerinin yerel yönetimler ile ilgili çekinceleri olduğu açıktır. Yargı üzerindeki etkiye karşı Mazhar Müfit Bey'in görüşünü doğru olarak kabul etmemize rağmen, diğer milletvekillerinin iddiaları da görmezden gelinmemelidir.

²⁶⁹TBMM Zabıt Ceridesi (13.05.1926), Dönem 2, Birleşim 98, C.25, s.100.

²⁷⁰TBMM Zabıt Ceridesi (03.01.1927), Dönem 2, Birleşim 21, C.28, s.248-249,251.

Büyük Millet Meclisi Dâhili Nizamnamelerinin görüşülmesi esnasında milletvekillerinin kürsüde konuşma süresini kısıtlamayı amaçlayan bir madde hazırlanmıştır. Anılan madde bazı milletvekillerinin sert çıkışlarına neden olmuştur. Maddenin aleyhinde konuşan milletvekillerinden biri de Mazhar Müfit Bey'dir. Mazhar Müfit Bey, böyle bir kanunun çıkarılmasının doğru olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca bazı milletvekillerinin "40 kişi laf söylerse onar dakikadan 400 dakika eder" sözlerine karşı, önemli konularda 24 saat dahi konuşulabileceğini ve bu hakkı hiçbir milletvekilinin suiistimal etmediğini dile getirmiştir²⁷¹. Söz konusu madde üzerinde çeşitli takrirler verilmiştir. Takrirlerden maddenin tamamen kaldırılması yönünde olanı kabul olunarak madde çıkarılmıştır. Ele alınan dönem içerisinde bazı milletvekillerinin, uzun konuşmalar yapan milletvekillerinden rahatsızlığını dile getirmek için defalarca takrirler verdiği görülmektedir. Ancak bu yönde olan takrirlerden kabul olunanına araştırmalarımız esnasında rastlanılmamıştır.

2.3. II. Dönem (1923-1927) Meclis Dışı Çalışmaları

2.3.1. Mazhar Müfit Kansu'nun Şark İstiklal Mahkemesi Başkanlığı

1925 yılına gelindiğinde Doğu Anadolu Bölgesinde ortaya çıkan isyan hareketi (Şeyh Sait İsyanı) nedeniyle Başvekil İsmet Paşa'nın önerisiyle Ankara İstiklal Mahkemesi ve Askeri Harekât Bölgesinde kurulacak olan İstiklal Mahkemesi ile birlikte iki mahkeme oluşturuldu. 7 Mart 1925 tarihinde yapılan gizli oylama ile bu mahkemelerin başkan, savcı ve üyeleri seçildi. Buna göre; Ankara İstiklal Mahkemesine Reis olarak Afyon Karahisar²⁷² milletvekili Ali Bey, Savcı olarak İzmir milletvekili Mustafa Necati Bey ve üye olarak da Gaziantep milletvekili Kılıç Ali Bey, Aydın milletvekili Reşit Galip Bey ve Rize milletvekili Ali Bey seçilmiştir. Askeri Harekât Bölgesinde kurulacak mahkeme için ise reis olarak Giresun milletvekili Hacim Muhittin Bey ve Mazhar Müfit Bey,²⁷³ Savcı olarak Karesi milletvekili Mehmet Süreyya Bey ve Denizli milletvekili Necip Ali Bey,²⁷⁴ Üyeliklerine ise Kozan milletvekili Ali Saip Bey, Bozok milletvekili Avni Bey ve Kırşehir milletvekili Lütfi Müfit Bey seçildiler²⁷⁵. Askeri Harekât Bölgesi İstiklal Mahkemesi Diyarbakır'da kurularak Şark İstiklal Mahkemesi adını aldı ve isyanın bastırılmasının ardından bölge itibariyle isyancıları

²⁷¹ TBMM Zabıt Ceridesi (25.04.1927), Dönem 2, Birleşim 59, C.31, s.277.

²⁷² Söz konusu yıllarda bu şekilde ayrı olarak yazılmaktadır.

²⁷³ 17.03.1925 tarihinde seçilmiştir.

²⁷⁴ 22.03.1925 tarihinde seçilmiştir.

²⁷⁵ K. Öztürk, TBMM II. Dönem, C.I, s.627-628.

yargılamakla görevlendirildi. Ankara İstiklal Mahkemesinin görev alanı ise diğer bölgeleri kapsamaktaydı.

Doğuda başlayan isyan süratle bastırıldıktan sonra Mazhar Müfit Bey'in başkanlığını yürüttüğü Şark İstiklal Mahkemesi isyancıları yargılayarak hangi niyetle isyana kalkıştıklarını ve bu süreçte neler yaptıklarını sorgulamıştır. Mazhar Müfit Bey isyancılara sorguları esnasında saygılı bir şekilde davranarak, sanıklara hitap ederken “siz, şeyh hazretleri, efendi hazretleri” gibi tabirler kullanarak sorularını yöneltmiştir²⁷⁶. Sorguya ilk Şeyh Sait ile başlanmış, sonrasında ise diğer tutuklular tek tek sorgulanmıştır. 26 Mayıs 1925'te başlayan mahkeme işlemleri 27 Haziran tarihine kadar sürmüştür. Sorgulama işlemlerinin bitirilmesinin ardından 27 Haziran 1925 tarihinde sanıklar hakkında verilen karar, 28 Haziran 1925 tarihinde Mahkeme Başkanı Mazhar Müfit Bey tarafından açıklanmıştır. Karar metni şu şekildedir;

“Yapılan muhakemelerden ve incelemelerden tekke ve zaviyelerin birer kötülük ve fesat ocağı oldukları ve bu tekkelerle zaviyelerde şeyhlerin kendilerine Allah süsü vererek halkı kendilerine taptırmak gibi dinin kabul edemeyeceği fiiller işledikleri, Mahkeme huzurundaki ifadelerinden anlaşılması dolayısıyla, Şark istiklal Mahkemesi yargı çevresi içindeki bütün tekkelerle zaviyelerin kapatılmasına karar verilmiştir. Şeyh Sait, Şeyh Abdullah, Kamil Bey, Bababey, Şeyh Şerif, Fakih Hasan, Hacı Sadık Bey, Şeyh İbrahim, Şeyh Ali, Şeyh Celal, Şeyh Hasan, Mehmet Bey, Hanili Salih Bey, Madenli Kadri Bey, Şeyh Şemsettin, Genç Tahrirat Katibi Tahir, Nahiye Müdürü ve aveneden yirmi dokuz kişi idama mahkum edilmiştir.”²⁷⁷.

İdama mahkûm edilen Salih Beyzade Hüseyin'in cezası küçük olmasından dolayı Adana'da 15 sene kürek cezasına, yine Çapakçur Kaymakamı Çerkes Hüseyin Hilmi'nin de idam cezası daha önceki hizmetlerinden dolayı Konya'da 15 sene küreğe çevrilmiştir. Genç Valisi İsmail Hakkı'ya Hopa'da bir yıl hapis cezası ve devlet hizmetinde çalışması kararı verilmiştir. Jandarma Yüzbaşısı Ali Avni ve Teğmeni Mihri askerlikten çıkarılarak onar sene kürek cezasına, Cemil Paşazade Ekrem'in on sene küreğe konulmasına, Çapakçur Hakimi Bağdatlı Rıza'nın milli sınırlar dışına çıkarılmasına, Cemil Paşa zade Muhittin, Kadri Memduh ve Ömer Bey ile Nakip Bekir Sıtkı'nın sorumlulukları olmadığına Bazganlı Rüştü Hüseyin, sıhhiye katibi Niyazi, Fakih İlyas, emekli binbaşı Kasım ve on arkadaşlarının beraatine karar verilmiştir²⁷⁸.

²⁷⁶ Hakan Kutlu, *Şark İstiklal Mahkemesinde 1925-1927 Döneminde Takrir-i Sükun Kanununun Uygulanması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya-2007, s.156.

²⁷⁷ K. Öztürk, *TBMM II. Dönem*, C.I, s.634.

²⁷⁸ Aynı yer.

Mazhar Müfit Bey kararı açıkladıktan sonra hükümlülere hitaben şunları söylemiştir;

“Kiminiz hasis şahsı menfaatlerinize bir zümreyi alet, kiminiz ecnebi kışkırtmasını ve siyasi hurslarını rehber ederek, hepiniz bir noktaya yani müstakil Kürdistan teşkiline doğru yürüdünüz. Senelerden beri düşündüğünüz ve tertiplediğiniz umumi isyan ve ayaklanmayı yaparak bu bölgeyi ateş içinde bıraktınız. Cumhuriyet Hükümetinin azimli ve kat’i hareketi Cumhuriyet ordusunun öldürücü darbeleriyle isyanınız ve ayaklanmanız derhal yok edildi ve hepiniz yakalanarak hesap vermek üzere adalet, huzuruna çıkarıldınız. Herkes bilmelidir ki, genç Cumhuriyet Hükümeti fesat ve irticaa, her türlü lanetli faaliyetlere kat’i surette göz yummayacağı gibi, hatta kati tedbirleri sayesinde bu gibi eşkıya hareketlerine yer vermeyecektir. Senelerden beri şeyhlerin, ağaların, beylerin baskısı altında sömürülen, eriyen, inleyen, mal, can ve ırları şeyhlerin, beylerin ağaların keyfine kurban edilen bu bölgenin zavallı halkı artık sizin fesatınızdan ve kötülüğünüzden kurtularak, Cumhuriyetimizin feyizli ilerleme ve saadet vaad eden yollarında yürüyerek, refah ve saadet içerisinde yaşayacaktır. Sizde döktüğünüz kanların sömürdüğünüz ocakların cezasını adalet sehvasında hayatınızla ödeyerek hesap vereceksiniz. İşte Cumhuriyetin sert fakat adil kanunlarının hükmü budur.”²⁷⁹

Mazhar Müfit Bey’in bu söylemleri değerlendirildiğinde, dönemin sosyal ve siyasal algısı ön plana çıkmaktadır. Bağımsız bir Kürt devleti teşkiline giden yolda dökülen masum kanları daha net ortaya çıkmaktadır. Devlete ihanet ve bu ihanete yeni Cumhuriyet yasalarının takdiri gözler önüne serilmiştir. Bu durumun diğer isyan ve ihanet çalışmalarına da bir ders teşkil ettiği açıktır. Mazhar Müfit Bey bu söyleminden sonra mahkûmların götürülmesini emretmiştir. İstiklal Mahkemesi kararları kesin olduğundan dolayı mahkûmların cezaları kararın ertesi günü infaz edilmiştir.

Mazhar Müfit Bey, Şeyh Sait ve arkadaşlarının yargılandığı tarihlerde bir açıklama yaparak, İstiklal Mahkemesi’nin, üç ay içerisinde 357 kişiye çeşitli cezalar verdiğini ve yaklaşık 800 kişinin de söz konusu mahkemede yargılanmak üzere tutuklu bekletildiğini ifade etmiştir²⁸⁰.

Şark İstiklal Mahkemesi Başkanlığına bir süre daha devam eden Mazhar Müfit Bey, rahatsızlığı dolayısıyla izin alarak Ankara’ya gitmiş ve 2 Kasım 1925 tarihinde istifasını vermek suretiyle Şark İstiklal Mahkemesi Başkanlığından ayrılmıştır²⁸¹.

²⁷⁹ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s.179.

²⁸⁰ E. Aybars, *a.g.e.*, s.187.

²⁸¹ H. Kutlu, *a.g.t.*, s.203.

2.4. 1927 Seçimlerine Giden Süreç

1924 yılında, Türkiye’de ilk defa çok partili sisteme geçiş denemeleri yapılmıştır. 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası²⁸² kurulmuştur. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Adnan Adıvar, Rauf Orbay ve Refet Bele öncülüğünde kurulmuştur. Bu fırkanın kuruluşuna ait dilekçe 17 Kasım 1924 günü Trabzon milletvekili Muhtar Bey ile Mersin milletvekili Besim Bey tarafından, İçişleri Bakanı Recep Bey’e verilmiştir²⁸³. Partinin kuruluşunun tamamlanmasından bir süre sonra Kazım Karabekir Paşa partinin başkanlığını üstlenmiş ve idare heyeti oluşturulmuştur²⁸⁴. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası bir süre sonra rejim karşıtı insanların bir araya geldiği bir parti şeklini almıştır. Bu durum Mustafa Kemal Paşa’nın huzurunu da kaçırmaya başlamıştır. 1925 yılında patlak veren Şeyh Sait İsyanı bu partinin kapatılması yolunda büyük etken olmuştur. Hükümet, 3 Haziran 1925 yılında çıkarılan bir kararname ile bu kararnamenin tebliği tarihinden itibaren ve Takrir-i Sükûn Kanununa dayanarak, Hükümet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının bütün merkez ve şubelerinin hükümet memurları tarafından kapatılmasına karar vermiştir²⁸⁵.

Fırkanın kapatılmasıyla ilk çok partili sistem denemeleri başarısızlığa uğramış ve 1927 seçimlerine tek partiyle gidilmiştir. Seçimlerden önce 16 Haziran 1927 tarihli bir yasa değişikliği ile de milletvekili olmak isteyen ordu mensuplarının askerlikten istifa etmesi veya emekliye ayrılması şartı getirilmiştir. Bu kanunla birlikte Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa ve İsmet Paşa ordudan emekli olmuşlardır²⁸⁶. Seçimler 1 Eylül tarihinde tamamlanmış ve seçim döneminde Mustafa Kemal Paşa, İstanbul’a giderek süreci buradan idare etmeyi tercih etmiştir.

2.5. III. Dönem (1927-1931) Meclis İçi Çalışmaları

Mazhar Müfit Bey, 1927 seçimlerinde Denizli’den aday olarak, 535 oyla Meclise girmiştir²⁸⁷. 3 Ekim 1927’de mazbatasını alarak, 1 Kasım 1927’de Meclise katılmıştır²⁸⁸. Mazbatasını 2 Kasım 1927’de onaylanmıştır. Bu dönemde Meclis

²⁸² Türkiye Cumhuriyetinin ilk muhalefet partisidir.

²⁸³ Ahmet Yeşil, *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Cedit Neşriyat, Ankara 2002, s.189.

²⁸⁴ İdare heyetinde; Reis Kazım Karabekir Paşa, Reis-i Sani Dr. Adnan (Adıvar) ve Hüseyin Rauf (Orbay) beyler, Umum-i Katip Ali Fuad (Cebesoy) Paşa, Aza olarak ise Rüşdü Paşa, İsmail Canbolat Bey, Sabit (Sağiroğlu) Bey, Ahmet Şükrü Bey, Ahmet Muhtar (Çilli) Bey, Halis Turgut Bey, Necati (Kurtuluş) Bey ve Faik (Günday) Bey yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. A. Yeşil, *a.g.e.*, s.190-191.

²⁸⁵ A. Yeşil, *a.g.e.*, s.385.

²⁸⁶ M. Alkan, *a.g.m.*, s.52.

²⁸⁷ EK:6, TBMM III. Döneminde Mazhar Müfit Kansu’nun Seçim Mazbatası.

²⁸⁸ III. Yasama Dönemi Hal Tercümesi için bkz. EK:12.

Hesaplarını İnceleme Komisyonunda görev almıştır. 42 farklı konuda 94 konuşma yapmış ve 1 Takrir sunmuştur²⁸⁹. Söz konusu dönemde Denizli, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde altı milletvekili ile temsil edilmiştir²⁹⁰. II. Dönemde beş milletvekili ile temsil edilmesinin nedeni, her seçimden önce seçim sisteminde yapılan değişiklikler ile söz konusu sayılarda da değişikliğin zorunluluk haline gelmesidir.

2.5.1. Takrirleri

Mazhar Müfit Bey'in III. Dönemde ki tek takriri “*Şark Şekavetini*” ortadan kaldıran kumanda heyetleri ile zabitan ve efrada teşekkür edilmesine dairdir²⁹¹. Bu yönde Meclise 3 takrir verilmiştir ve üçü birleştirilerek kabul olunmuştur²⁹². Bahsi geçen takriri Mazhar Müfit Bey, Balıkesir milletvekili İsmail Hakkı, İstanbul milletvekili İhsan ve Kastamonu milletvekili Hasan Fehmi ile birlikte vermiştir.

2.5.2. III. Yasama Döneminde Çeşitli Konulardaki Konuşmaları

Mazhar Müfit Bey'in konuşmaları, Dış Politika Meseleleri, İktisadi ve Mali Konular, Sosyal Konular ve İdari Konular olmak üzere 4 başlık halinde ele alınabilir.

2.5.2.1. Dış Politika Konularındaki Görüş ve Değerlendirmeleri

Edirne Kurtuluş Bayramı nedeniyle, Meclisi temsilen Edirne'ye giden heyet adına Reis Vekili imzasıyla Refet Bey 28.11.1927 tarihinde Meclise bir telgraf göndererek yolda meydana gelen bazı hadiseleri aktarmıştır. Buna göre; İstanbul'dan hareket edilmeden önce trenin vagonları Türk bayrakları ile donatılarak yola bu şekilde çıkmıştır. Kuleli Burgaz (Lüleburgaz)'a gelindiğinde istasyondaki Yunan komutan bayrakların indirilmesini istemiştir. Ancak Türk heyeti bunu kabul etmemiştir. Yunan komutan amiri ile görüşükten sonra, bayraksız vagonlarla geçişlerine izin verilebileceğini bayraklı vagonların ise Uzunköprü'ye tekrar gönderileceğini

²⁸⁹ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem 1927-1931*, C.III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, s.198.

²⁹⁰ Diğer Milletvekilleri; Emin Aslan Tokad (520 oy almıştır), Ali Haydar Öktem (520 oy almıştır), Kazım Samanlı (518 oy almıştır), Necip Ali Küçüka (518 oy almıştır), Yusuf Başkaya (520 oy almıştır). *TBMM Milletvekili III. Dönem Seçim Mazbataları*, TBMM Arşivi, Sicil No:680, 486, 485, 487, 110.

²⁹¹ Şark Şekaveti (Haydutluk) Ağrı'da başlamıştır ve Ağrı İsyanı (Ayaklanması) olarak da isimlendirilmektedir. Söz konusu isyan hareketi Şeyh Sait isyanı içerisinde yer almış, ancak Ağrı taraflarına kaçarak yakalanamayan kişilerin öncülük ettiği ve bağımsız bir Kürt devleti kurulmasının asıl amaç olduğu ileri sürülmektedir. Söz konusu isyan hareketi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çağlayan Polat, *1926-1930 Ağrı İsyanları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2007.

²⁹² *TBMM Zabıt Ceridesi (22.09.1930)*, Dönem 3, Birleşim 81, C.21, s.6.

belirtmiştir. Türk heyeti bunu da kabul etmeyerek, Uzunköprü'ye geri dönmek zorunda kalmış ve Uzunköprü'den tekrar otomobiller ile Edirne'ye doğru yola çıkmıştır²⁹³.

Mazhar Müfit Bey III. dönemde ilk sözü, yukarıdaki söz konusu telgraf neticesinde alarak kürsüye gelmiş ve uzun bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmanın önemli satırbaşları olarak şunları aktarabiliriz; Yunanistan ile yapılan anlaşmada, Yunanistan'ın vermiş olduğu sözlerin hiçbir güvenilirliği olmadığını, çünkü Yunanistan'ın verdiği sözleri tutabilecek bir devlet olmaktan uzak olduğunu, fakat Türklerin verilen sözlerden caymayarak harfiyen gereğini yaptıklarını ifade ederek, Yunanistan'ın bu tavrı göstermediğini ısrarla iddia etmiştir. Ayrıca Lozan Antlaşması gereğince oradan geçmenin serbest olduğunu, hatta orada Cemiyeti Akvam'ın bir komiserinin olması gerektiğini ve bu geçiş nezarat etmesinin lazım geldiğini sözlerine ekleyerek, bugün bayrak meselesi yarın başka bir mesele ile bu olayların tekerrür edeceğine işaret etmiştir.

Mazhar Müfit Bey, Hükümetin bu konuda gerekli çareleri düşünmesini ve bu problemi halletmesini temenni ederek sözlerine son vermiştir. Bu konu hakkında pek çok milletvekili söz alarak Mazhar Müfit Bey'le aynı doğrultuda konuşmalar yapmış ve milletvekillerinin sözleri sık sık alkışlarla kesilmiştir²⁹⁴. Türkiye, uzun süren savaşların ardından çeşitli anlaşmalar ile içeride ve dışarıda bağımsızlığını kısmen sağlamış olmasına rağmen, bahsi geçen telgrafta aktarılan hadiselerden yola çıkarak, 1927 yılında dahi TBMM temsilcilerinin Türkiye'nin sınırları içerisinde yer alan Edirne'ye diledikleri gibi ulaşım sağlayamadıklarına şahit olmaktayız. Ayrıca Mazhar Müfit Bey'in de belirttiği gibi Cemiyeti Akvam'ın ilgili komiserinin de söz konusu olaya müdahalede bulunması gerekirken, hiçbir şekilde yardımcı olmadığı görülmektedir.

Lozan Antlaşması'ndan kalan ve Yunanistan ile çözülemeyen sorunların çözülmesi amacıyla, Hariciye Vekâleti 1930 yılında Yunanistan ile bir mukavele imzalamıştır. Bu mukavelenin Meclisçe de tasdik edilmesi gerektiği için 17.06.1930 tarihinde Meclis gündemine getirilmiştir. Hariciye Vekili Doktor Tefik Rüştü Bey mukavele üzerinde açıklamalar yaparak milletvekillerine izah verdikten sonra, Mazhar Müfit Bey de söz almış ve bu mukavelenin ret tarafında oy vereceğini peşinen belirtmiştir. Bunun nedeninin, Türkiye'nin bazı konulardan feragat ettiğini fakat Yunanistan hükümetinin hiçbir konuda fedakârlık etmediğini, sadece Türkiye'nin

²⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi (28.11.1927), Dönem 3, Birleşim 11, C.1, s.65.

²⁹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi (28.11.1927), Dönem 3, Birleşim 11, C.1, s.69-70.

fedakârlık etmesini doğru bulmadığı şeklinde izahat vermiştir. Lozan Antlaşmasında belirlenen kararın, Yunanistan'ı terk etmiş Müslümanların mülkiyet haklarının hiçbir şekilde ihlal edilemeyeceği kararının, bu yapılan mukavele ile geri verildiğini beyan etmiştir.

Ayrıca Türkiye'den giden Rumların malları ile Yunanistan'dan gelen Türklerin mallarının da eşit olmadığını, Türklerin çiftçilik yaptıklarından dolayı Yunanistan'da büyük çiftlikler bıraktıklarını fakat Türkiye'den giden Rumlar apartman ya da han gibi mallar bıraktıkları için bunların gelen Türklere yeterli olamayacağını da altını çizmiştir²⁹⁵. Mazhar Müfit Bey'in ardından söz alan Başvekil İsmet Paşa, mukavele yapılmasının nedenlerini açıklayarak, yedi senedir bu mesele için çaba harcadığını ve Türk vatandaşlarının haklarının korunması için uğraşıldığını, bunun için çeşitli komisyonlar kurulduğunu, fakat net neticelere ulaşamadığını belirtmiştir. Artık iki memleketin de dost olmasının zorunlu olduğunu ve düşman olarak devam edilmesinin bir yarar sağlamayacağını dile getiren İsmet Paşa, kurulan bu münasebetlerin bugün olmasa bile ileride daha iyi anlaşılacağını ifade ederek, milletvekillerine, mukaveleyi kabul etmeleri ile memlekete hizmet etmiş olacaklarını hatırlatmıştır²⁹⁶. Başvekil İsmet Paşa'nın bu nutku şiddetli alkışlarla sona ermiş sonrasında mukavele oya sunulmuş kabul edilmiştir.

Mazhar Müfit Bey başta da söylediği gibi bu oylamada red oyu kullanmıştır. Oylamaya katılan 247 milletvekilinden 230'u kabul, 15'i red oyu vermiştir. Hem Mazhar Müfit Bey'in hem de İsmet Paşa'nın ilgili konuşmaları günün siyasi havasını anlayabilmemiz açısından önem arz etmektedir. Mazhar Müfit Bey'in hak temelli değerlendirmelerde bulunarak Türkiye'nin ve Türklerin adaletsiz bir tutum içerisinde kendisine dayatılmış olanı olduğu gibi kabul etme tarafında değildir. Çözüm odaklıdır fakat söz konusu çözüme ulaşmayı daha zor bir yoldan tercih etmektedir. İsmet Paşa'nın sözleri de çözüm odaklıdır. Fakat her iki görüş arasında ince bir çizgi vardır.

İsmet Paşa artık yapılabilecek her türlü girişimin yapıldığı ve sonuçlarının bundan farklı olamayacağını düşündüğü için çözümün en yakınında görünmektedir. Her iki görüşün de olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Mazhar Müfit Bey'in önerdiği çözüm yolu oldukça uzun bir zaman ve emek istemektedir, ancak başarıya ulaşıldığı takdirde en sağlıklı olanıdır. İsmet Paşa'nın çözüm yolunda ise zaten yeterince zaman ve emeğin

²⁹⁵TBMM Zabıt Ceridesi (17.06.1930), Dönem 3, Birleşim 80, C.20, s.268-269.

²⁹⁶TBMM Zabıt Ceridesi (17.06.1930), Dönem 3, Birleşim 80, C.20, s.269-271.

harcandığı baskın konumdaki görüştür ve bu görüş, çözümü geciktirmek fayda değil zarar getirecektir anlayışı temelinde şekillenmiştir.

2.5.2.2. Sosyal Konulardaki Görüşleri

Ünye’de Rüşumat Süvari Muhafaza memurluğu kadrosuna başvurarak imtihana giren Niyazi Bey, sınavda birinci olduğunu fakat kendisinin yerine Rasim Efendi adında birinin tayin edildiğini Arzuhal Encümenine bildirmiştir. Encümen bu meseleyi Maliye Vekâletine sormuş ve Vekâlet, Rasim Efendi’nin tercih edilmesinin daha uygun olduğu kanaatine varıldığını bildirmiştir. Giresun milletvekili Hakkı Tarık Bey, meseleyi Meclise taşıyarak bir takrir vermiştir ve ilgili konuda milletvekilleri fikirlerini ifade etmişlerdir.

Bu konuda söz alan Mazhar Müfit Bey, Maliye Vekâletinden gelen yanıtta sadece imtihandan bahsedilmeyip Rasim Efendi’nin askerliğini ifa etmesi, Milli Mücadele’ye iştirak etmesi gibi konulardan da bahsedildiği için Rasim Efendi’nin tayin edilmesinin imtihanı kazandığı için yapıldığı iddiasını azalttığını belirtmiştir. Bu konuda yapılacak şeyi, Encümenin imtihan kâğıdını tetkik etmesi olarak göstermiştir ve Niyazi Bey’in hakkının yenilmediğinden emin olunmasını istemiştir²⁹⁷. Konu 29.12.1927 tarihinde tekrar gündeme alınmış ve tetkik olunmak üzere Arzuhal Encümenine gönderilmiştir²⁹⁸. Mazhar Müfit Bey, hak edenin yerine diğer kişinin başka özellikleri nedeniyle de olsa böyle bir işe girebilmesinin doğru olmadığı üzerinde durmakla adalet anlayışını da ortaya koymuştur.

1928 senesi Maarif Vekaleti bütçe görüşmelerinde Kocaeli milletvekili Kılıçoğlu Hakkı Bey, ahlak kavramından bahsederek, kendisinin bunu oldukça önemseydiğini ve bunun kazandırılmasına ilk mekteplerde başlanması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca orta mektep ve liselerde ahlak düşkünlüğünün olduğunu, mekteplerde hürriyetin çok fazla olmaması gerektiğini ve bunun büyük bir tehlikesi olabileceğini ifade etmiştir. Öğretmenler ile ilgili de idealist olmadıklarını ve eskiden kalan huylarını²⁹⁹ devam ettirdiklerini ve buna ek olarak okul kitaplarının iyi olmadığı eleştirisinde bulunmuştur. Mazhar Müfit Bey, Kılıçoğlu Hakkı Bey’e cevaben söz alarak, okullarda ahlakın düşkün olmadığını, düzeninin düşkün olabileceğini söyleyerek, kendisinin de bir zamanlar öğretmenlik yaptığını ve eski düşünce öğretmenliğini çok iyi bildiğini ve

²⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi (22.12.1927), Dönem 3, Birleşim 21, C.1, s.152-153.

²⁹⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (29.12.1927), Dönem 3, Birleşim 24, C.1, s.196.

²⁹⁹ Bu huyları “Deniz kenarından yer istemeleri ve kendi midelerini düşünmeleri” şeklinde ifade etmiştir.

şimdiki öğretmenlerin vatanperver ve idealist olduğunu dile getirmiştir. Kitaplar konusunda da, bir heyetin olduğunu, Talim ve Terbiye Heyetinin bu kitapları denetlediğini söylemiştir³⁰⁰. Mazhar Müfit Bey, daha öncede değinildiği üzere öğretmen kökenli olması nedeniyle eğitim-öğretim konusunda oldukça titiz davranmaktadır. Kılıçoğlu Hakkı Bey'in ifadeleri kişisel eleştirileri olmakla birlikte ilgili iddiaların doğruluğu kişiden kişiye değişebilen nitelermeler içerdiği için kesin bir yargıda bulunmak doğru olmayacaktır. Mazhar Müfit Bey'in iddiaları da bu açıdan ele alınmalıdır.

Mübadele nedeniyle Bulgaristan'da mallarını bırakan göçmenlere Türkiye'de gayrimenkuller verilmesi amacıyla kanun görüşmeleri yapılırken Mazhar Müfit Bey, Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey'e Bulgaristan'dan gelecek olan mübadillere verilmesi planlanan gayrimenkulün kâfi gelip gelmeyeceğini sormuştur³⁰¹. Şükrü Bey, Bulgaristan'a gidenlerin geride bıraktığı gayrimenkullerin, mübadillere yetmeyeceğini, çünkü kendi vatandaşımızın Bulgaristan'da buradan gidenlerden daha çok gayrimenkulü olduğunu işaret ederek bunların devlete ait olan mallardan tamamlanabileceğini ifade etmiştir³⁰². Mazhar Müfit Bey, mübadele konusuna ayrı bir önem vererek mübadillerin sıkıntı yaşamaması için onlarla ilgili konuları sık sık Meclis genel kuruluna taşıyarak sorunları ve çözüm yollarını takip etmeye özen göstermiştir.

1930 yılı Belediye Kanunu görüşmeleri devam ederken, kimsesiz mezarlıkların belediyelere devredilmesi esasını içeren 160. Madde hakkındaki görüşmeler de, mezarlıkların durumlarına da değinilmiş ve bazı milletvekilleri buraların oldukça bakımsız olduğunu ve ecdadımıza söz konusu durumun yakışmadığını beyan etmiştir. Bu görüşlere karşı Mazhar Müfit Bey'de kürsüye gelerek, arkadaşlarının ölümlerden kendisinin de dirilerden bahsedeceğini söyleyerek sözlerine başlamıştır. Her dirinin de ölmeye aday olduğunu belirterek, belediyelerin ölümlere sarf edeceği paralar ile dirilere

³⁰⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi (22.04.1928)*, Dönem 3, Birleşim 64, C.3, s.212-213.

³⁰¹ Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı arasında 18 Ekim 1925 tarihinde imzalanan Dostluk Antlaşmasının Ek Protokolünün (C) bendinde mübadele konusu düzenlenmiştir. Buna göre; İstanbul şehri hariç olmak üzere Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa kıtasındaki arazisinde yaşayan asıl halkından olup da 5-18 Ekim 1913 tarihinden sonra işbu protokolün imzası tarihine kadar Bulgaristan'a hicret etmiş olan Bulgarlara ve Balkan Harbi'nin ardından Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan arazide yaşayan halktan olup da 5-18 Ekim 1913 tarihinden işbu protokolün imzası tarihine kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Müslümanlara ait her nevi gayr-ı menkul mal, arazisinde buldukları devletler tarafından karşılıklı olarak kazanılmış olacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Veysi Akın, "Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Antlaşmasının Yeri ve Önemi", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.1, Aralık 2012.

³⁰² *TBMM Zabıt Ceridesi (23.05.1928)*, Dönem 3, Birleşim 81, C.4, s.293.

su getirmesini, yolları tamir etmesini, kimyahaneler açmasını ve böylece önce dirileri yaşatacak önlemleri almasını sonra ölümlere bakmasını söylemiştir³⁰³.

Mazhar Müfit Bey, bu söylemleri ile yaşayan vatandaşlar için yapılacak işlerin öncelikli olması gerektiği konusunda fikirlerini örneklerle açık şekilde ifade etmiştir. Bu konuşması, onun hayata ve insanlara bakış açısı ile birlikte kendisinin düşüncesine göre Belediyelerin yapması gereken işleri anlatması ve yerel teşkilatlara yüklediği görevlerin yerine getirilmesinin önemi hakkındaki fikirlerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Mazhar Müfit Bey'in görüşleri ile diğer bir görüş olan "*kimsesiz mezarlıkların iyileştirilmesi*" faaliyeti değerlendirildiğinde, milletvekillerinin birbirinden çok farklı düşünceler içerisinde olmadığı görülmektedir. Her iki görüş de sonuç olarak insana hizmetin önceliğini esas almaktadır. Mazhar Müfit Bey'in düşüncesinin tek farkı belediyelerin öncelikli görevlerine göre hareket etmesi gerçeği olup, bunun dışında herhangi bir ayırım söz konusu değildir.

03.04.1930 tarihinde yerel teşkilatlar üzerine görüşülen konular içerisinde Belediyelerin borcunu nasıl ödeyecekleri ile ilgili maddeler tartışmaya açıldığında 19. Maddenin 7. Fıkrasında, hizmeti kamuya ait ve kiraya verilen taşınmaz mal şeklinde olmayan malların ve eşyaların haczedilememesi öngörülmekteydi. Mazhar Müfit Bey burada alacaklıların da düşünülmesi gerektiğini belirterek, elinde mahkeme kararı olan bir kişiye belediyenin ödeme yapmaması yönünde bir mani kalmadığını belirterek tahrir vermiştir. Bu tahrirde, belediyelerin her yıl gelirlerinin yüzde onluk kısmını bütçelerinde bulundurmalarının zorunlu tutulmasını istemiştir. Burada ki amaç alacaklıları da mağdur etmeyerek bu kısımdan onlara hakları olan paranın verilmesini sağlamaktır. Belediyelerin alacaklarını hemen alabildiği fakat vermeye gelince sıkıntı çıkarabileceklerini de konuşmasında dile getirmiştir. Fakat tahrir kabul edilmemiştir ve madde aynen kabul olunmuştur³⁰⁴. Mazhar Müfit Bey'in değinmiş olduğu konu belediyelerin kullanabileceği bir boşluktur. Ancak böyle bir açığın bulunması, elbette tüm belediyeler tarafından kullanılmak isteneceği anlamına gelmeyecektir. Söz konusu açığın Mazhar Müfit Bey'in belirttiği şekilde kapatılması bu suiistimali mümkün olan halin ortadan kaldırılmasını mümkün kılabilirdi.

Seyrisefain İdaresinin 1930 yılı bütçe görüşmelerinde söz alan Mazhar Müfit Bey bütçe ile ilgili olmayan bir konuyu Meclis gündemine getirerek, İktisat Vekili Şakir

³⁰³TBMM Zabıt Ceridesi (31.03.1930), Dönem 3, Birleşim 42, C.17, s.131.

³⁰⁴TBMM Zabıt Ceridesi (03.04.1930), Dönem 3, Birleşim 43, C.18, s.5-7.

Bey'e sunmuştur. Bahsi geçen olay, İstanbul'un işgali sırasında, Bahriye mektebinin son sınıfında okuyan bir Türk vatandaşının köprüden geçerken üç İngiliz askerinin hakaretine maruz kalmasıdır. Bu hakarete dayanamayan vatandaş askerlerden birine tokat atmıştır. Bunun üzerine diğer İngiliz askerleri kendisini denize atmak istemişlerdir. Denize düşmeden önce askerlerden birini de silahını ateşleyerek vurmuştur. Bu vatandaş denizden çıktıktan sonra okuluna gitmeyerek, Ankara'ya geçmiş ve Milli Mücadele'ye iştirak etmiştir. Sonrasında da İstanbul'a geri dönerek sınavlarını vermiş ve Seyr-i Sefain'in üçüncü kaptanı olarak görev yapmaya başlamıştır.

Aynı şekilde Milli Mücadele'ye katılmak için dördüncü sınıfta okulu bırakmak zorunda kalmış başka gençler de vardır. Bu gençler Bahriye Mektebini tamamlamadıkları için görevlerinde terfi ettirilmemişler ve terfi sınavlarına kabul edilmemişlerdir. Buna gerekçe olarak da dördüncü sınıfta bırakmak zorunda kaldıkları Bahriye Mektebi'ne sonradan iki sınıf daha ilave edilmesi gösterilmiştir. Mazhar Müfit Bey, olayı aktardıktan sonra Milli Mücadele'ye iştirak eden bu gençlerin terfi için sınava kabul edilmelerini istemiştir. İktisat Vekili Şakir Bey, Mazhar Müfit Bey'in Milli Mücadele için okullarını bırakarak vatanın kurtuluşuna hizmet eden gençler için olan bu isteğini dikkate alınmak üzere kabul etmiştir³⁰⁵.

Mazhar Müfit Bey, bu davranışı ile genel sorunlar haricinde kişisel sorunlarla da ilgilendiğini göstererek vicdanen rahatsız olduğu hususların da hükümet tarafından çözülmesi yönünde adımlar atmıştır. Mazhar Müfit Bey'in aktardığı olayların benzeri olarak Birinci Dünya Savaşı sırasında ve Milli Mücadele döneminde eğitimlerini yarıda bırakarak vatan hizmetine girmiş olan birçok genç vardır. Bu gençlerden sağ kalanlardan çoğunluğu tekrar okullarına dönerek eğitimlerine devam etme şansı bulmuştur. Ancak yukarıda bahsedildiği şekilde sorunlar yaşayan gençlerde vardır. Üzerinde durduğumuz konu, Cumhuriyet tarihi açısından ayrıca araştırılması ve irdelenmesi gereken konulardan birisidir.

Ankara İstiklal Mahkemesince on sene hapse mahkûm edilen Süleyman Radi Bey'in muayeneleri sonucunda ruh sağlığının bozulduğu sonucuna varıldığı ve rahatsızlığının gittikçe arttığı ile ilgili Başvekâlet, Adliye Vekâletine yazı göndererek Süleyman Radi Bey'in kalan cezasının affedilmesi için Meclise mazbata sunulmasını istemiştir. Adliye Encümeni mazbatayı hazırlayarak, 02.02.1931 tarihinde Meclise

³⁰⁵TBMM Zabıt Ceridesi (22.05.1930), Dönem 3, Birleşim 62, C.19, s.170-171.

sunmuştur. Konu Meclis gündemine geldiğinde milletvekilleri, hastalığın tam olarak ne olduğuyla ilgili Adliye Vekâletinden bilgi isteyerek, Süleyman Radi Bey'in durumunun ayrıntılarını öğrenmek istemişlerdir. Fakat mesele çok karışık bir hal alarak mazbatanın usulü ve bu konuda Meclisin mi yoksa Cumhurbaşkanının mı karar vereceği hususları da tartışılmıştır. Mazhar Müfit Bey mesele hakkında genel bir değerlendirmede bulunarak; hapse düşen kişilerin zaten aklının tamam olmayacağını ve biraz eksiklik olabileceğini dile getirdikten sonra, konu üzerine birçok konuşmanın yapıldığını ancak bir sonuca varılamadığını belirtmiştir. Böyle bir durumda da en doğru kararın, mahkûmun lehine olan karar olduğu görüşünü savunmuştur³⁰⁶.

Mazhar Müfit Bey'in beyanından sonra çeşitli takrirler verilmiştir. Bu takrirlerin ortak yanı, konuyu Sıhhiye Vekâletine göndererek, Süleyman Radi Bey'in muayene işlemlerinin Vekaletçe yapılması yönündedir. Söz konusu takrirler oya sunulmuş ve Meclis Başkanı kabul olunduğunu beyan etmesine rağmen bazı milletvekillerinden *"kabul olunmadı çoğunluk aksine"* gibi sesler yükselmiştir. Fakat bu durum dikkate alınmayarak diğer bir gündem maddesinin görüşülmesine geçilmiştir³⁰⁷. Mazhar Müfit Bey'in bu mesele hakkında fikir beyan etmiş olması, sadece ilgili konu çerçevesinde değerlendirilmeyerek daha geniş bir bakış açısı ile ele alınmalıdır. Mazhar Müfit Bey'in bu söylemi onun İstiklal Mahkemesi'nde başkanlık ve üyelik görevlerini yürütürken yargılamalarında nasıl bir tavır takındığı suç ve suçlulara yaklaşımında nasıl bir yol izlediği hakkında ipuçları vermektedir. Daha açık bir ifadeyle, suçlunun suçu işlediği hakkında kesin kanaat oluşturmadan veya kanıtlarla sabitlenmeden karar vermediği veya mahkûmun lehinde karar verdiği yönünde ki görüşleri desteklemektedir.

2.5.2.3. İktisadi ve Mali Konulardaki Görüş ve Değerlendirmeleri

24.04.1928 tarihinde, Adliye Vekâleti bütçesi görüşülmesi esnasında, 643. fasılda yer alan otomobil masrafları kalemine karşı çıkan milletvekilleri, bazı sorular sorarak bu kalemin bütçeye konulmasının nedenini öğrenmek istemişlerdir. Bütçe Encümeni Reisi Edirne milletvekili Şakir Bey bu kalemin yıpranan otomobillerin tamiri için olduğunu açıklamıştır. Görüşmeler bu fasıl etrafında genişletilmiş ve Mazhar Müfit Beyde söz alarak otomobillerin gerekli olup olmadığı hakkında bir beyanatta bulunmuştur. Mazhar Müfit Bey, Adliye Vekâletinin otomobilinin vekâletler arasında

³⁰⁶TBMM Zabıt Ceridesi (02.02.1931), Dönem 3, Birleşim 25, C.25, s.10.

³⁰⁷TBMM Zabıt Ceridesi (02.02.1931), Dönem 3, Birleşim 25, C.25, s.10.

en eskisi olduğunu belirterek, yeni bir otomobile ihtiyaç duyulduğunu dile getirmiştir. Fakat otomobillerin gereksiz kullanıldığı tenkidıyla de şu açıklamaları yapmıştır;

“Efendiler; pekâlâ bilirsiniz, bütçeleri tetkik ediniz. Göreceksiniz ki vekâletlerde bir tek otomobil görürsünüz. Bir şoför görürsünüz. Gözümüzle görüyoruz ki kadrosunda bir otomobil bulunan dairede 3, 4, 5, 6, 7, sekize kadar otomobil vardır. Bunun parası nereden veriliyor? Şuradan veriliyor, efendiler, hademedem. İki veyahut üç hademe kadroda hademe diye gözüktür. Fakat hademe almazlar. Şoför alırlar. Hademe maaşı olarak mukayyet olan parayı şoföre veriyorlar. ... Sonra otomobillere kanunen binmesi lâzım gelenler var, kanunen binmemesi lâzım gelenler var ki Encümen bu sene düşünmüş şayanı şükrandır otomobil içinde kimleri görürsünüz. Meselâ benim resmî otomobilim varsa ona yalnız benim çoluk çocuğum binmiyor, komşum biniyor. Komşumun komşusu da istiyor. O da biniyor. (handeler) yalan mı söylüyorsunuz efendiler? (Doğru sesleri) Pekâlâ bilirsiniz ki bir limon almak için otomobil ta nereden nereye gönderiliyor, bu da yalan mıdır? Bir limon beş kuruş ediyor. Bir limon için Devlet bütçesinden, Devlet parasından benzin parası olarak yüz elli, iki yüz kuruş sarf ediyoruz.”³⁰⁸

Mazhar Müfit Bey, bu sözleri ile dönemin devlet mallarının, milletvekilleri ya da kamu görevlileri tarafından nasıl kullanıldığını gözler önüne sermektedir. Söz konusu konuşması sırasında bazı milletvekillerinin bu görüşleri desteklemediğini belirterek gürültü çıkarması dışında, çoğunlukta yer alan milletvekillerinin bahsi geçen düşünceleri desteklediğini de Zabıt Ceridelerindeki beyanlardan anlayabiliyoruz³⁰⁹. Bu durum bize, devlet malı olan otomobillerin kullanılması ile ilgili herhangi bir denetleme mekanizmasının da olmadığını ve bundan kaynaklanan suiistimallerin yaşandığını açıkça göstermektedir. Ayrıca Türkiye'nin sosyal tarihimize yönelik olarak da önemli ipuçları veren bu kısa beyan ile dönemin kamu görevlisinin ya da milletvekilinin yaşam şekline ait yansımaları görebilmekteyiz.

İstanbul milletvekili Hüseyin Bey'in, Belediye Vergi ve Resimler Kanununun 20. maddesinin³¹⁰ değiştirilmesine dair verdiği teklif neticesinde konuşan Mazhar Müfit Bey, söz konusu kanunda yer alan kantar vergisi usulünün yanlış olduğuna dikkat çekmiş ve şunları söylemiştir;

³⁰⁸ TBMM Zabıt Ceridesi (24.04.1928), Dönem 3, Birleşim 65, C.3, s.233.

³⁰⁹ TBMM Zabıt Ceridesi (24.04.1928), Dönem 3, Birleşim 65, C.3, s.226-237.

³¹⁰ Yirminci madde şu şekildedir; “Belediye hududu dahilinde toptan satılan bilumum tartılacak ve ölçülecek eşya belediye baskül, kantar ve kile ve terazisi ile tartılıp ölçülmesi mecburidir. Buna mukabil eşyanın satışındaki kıymetinin yüzde yarımını tecavüz etmemek üzere Belediye Meclislerince tanzim edilecek tarifeye göre resim alınır.” Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM Kanunlar Dergisi, Kanun No:423. C.2.s.227.

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200423.pdf (Erişim: 07.05.2014)

“Efendiler, ben bir resim verebilmek için onun mukabilinde az çok bir hizmet beklerim. Fakat bir taraftan benim elimdeki tartı ve ölçüleri gene belediye ayarlıyor, damgalıyor. Bunlar sahihtir dediği halde alıcı ve satıcıya belediye, yine bir defada ben tartacağım, bana para vereceksin der. Evet bir defada o tartarsa verelim, fakat tartmadan para vermek ne oluyor? Meselâ bir arkadaşımın pek canlı bir misal olarak söylediği gibi Giresun'dan fındık göndereceksiniz. Bir defa orada Kantariye Resmi vermişsiniz. Fakat İstanbul'a çıkarmayacaksınız. Fındığın numunesi gelmiş. Borsada buna fiyat takdir edilmiş, vapurun konşimentosu³¹¹ üzerinde malı satmışsınız, fındık vapurla Boğazı geçtiği ve İstanbul'a çıkmadığı halde ver Kantar Resmi diye yakanıza yapıştırlar... Arz ettiğim gibi tüccarlar arasında bazı eşyanın kuvveti malumdur. .... Bir taraftan iktisadiyatımızı yükseltmek için çalışıyoruz, memleketin inkişafı için çalışıyoruz, Öbür taraftan da böyle Kantar Resmi ile tezyidi varidat arkasında dolaşmayı hiç de doğru görmem.”³¹²

Mazhar Müfit Bey'in bu açıklamalarından vergilerin söz konusu dönemdeki usulü ve uygulanışı hakkında bilgi edinebilmemiz mümkündür. Diğer milletvekilleri de düşüncelerini ifade ettikten sonra söz konusu kanun şu şekilde değiştirilerek kabul edilmiştir; “Veznedilmek üzere belediye kantarına ve ölçeğine satıcı veyahut alıcıdan biri tarafından müracaat vukuunda tartılan ve ölçülen her nevi emval ve eşyanın her yüz kilosundan iki kuruş resim alınır.”³¹³

1928 yılı Muvazenei Umumiye Kanunu görüşmelerinde, halkın işlerinin görülmesi için kurulan çeşitli komisyonların giderleri ve bu komisyonların halkın işini görüp görmediği tartışılmıştır. Birçok milletvekili, söz konusu komisyonların sayısının çok olmasının bir katkı sağlamayacağını ifade ederek, orada görev alan kişilerin istediği zaman gelip gittiğini dile getirmişler ve oraya memur alınarak, bu memurların sadece ilgili işle meşgul olmalarını istemişlerdir. Mazhar Müfit Bey, komisyon sayılarından ziyade halkın işinin görülüp görülmediği kısmı ile ilgilenmektedir ve bu yönde söz alarak kürsüye çıkmıştır. Söz konusu komisyonlarda çalışanlara ne kadar ücret ödendiğinin bir önemi olmadığını, önemli olan şeyin halkın işinin görülmesinden ibaret olduğunu, memur haricinde orada çalışanlara mesaiden sonra iş verilemeyeceğini fakat memurların ücret aldıkları için çalışabileceklerini belirterek, Maliye Vekili eğer bu yönde işlerin görüldüğünü kürsüden söylese, bunu kendi adına kabul edeceğini açıklamıştır³¹⁴. Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey, gerek merkezdeki, gerekse hariçteki komisyonların istenilen surette çalışmadığından bahsederek, bundan vergi mükellefi olan halktan ziyade devletin zarar gördüğünü belirtmiş ve bu işin

³¹¹ Taşınmak için gemiye teslim edilen bir mala karşılık olarak verilen alındı. İ. Parlatır, *a.g.e.*, s.920.

³¹² TBMM Zabıt Ceridesi (26.04.1928), Dönem 3, Birleşim 67, C.3, s.294.

³¹³ T.C. Resmi Gazete, 14.05.1928, No:888.

³¹⁴ TBMM Zabıt Ceridesi (28.04.1928), Dönem 3, Birleşim 68, C.3, s.339.

çözülmesinin devleti de rahatlatacağını söylemiştir. Meselenin gelecek seneye kadar çözüleceği vaadinde bulunmuştur. Mazhar Müfit Bey, Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey'in ardından tekrar söz alarak ilgili konuda söz konusu vaadi kendi adına kabul ettiğini açıklamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ödemekle yükümlü bırakıldığı Osmanlı borçları konusu da sık sık Meclis gündemini meşgul eden hadiselerden olmuştur. Bu mesele için, Duyunu Umumiye İdaresi ile Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı'dan ayrılan diğer devletler arasında mukavele imzalanmıştır. İlgili mukavelenin içeriği hakkında uzun bir açıklamada bulunan Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey, Türkiye Cumhuriyeti'nin hissesine uzun vadeli borçlanma olarak 82.456.337 lira, hazine tahvillerinden Türkiye'nin hissesine düşen miktarın 3.521.931 lira, mütedahil taksitlerden düşen miktarın ise 21.550.190 lira olduğunu söyleyerek bunların senelere oranla yüzdelik miktarlarını da vermiştir³¹⁵. Maliye Vekili Saraçoğlu Şükrü Bey'den sonra çeşitli milletvekilleri söz konusu borçlanmaların aleyhinde söz alarak konuşmalar yapmışlardır. Mazhar Müfit Bey de söz alarak uzun bir beyanat vermiş ve meseleyi bu kadar pembe görmediğini belirterek, zevk ve sefaya kullanılan bu paraların ödenmesi ile ilgili verilen anlaşma metninin çok ağır olduğunu ve millet ve memleketin bunun üstesinden zor geleceğini dile getirmiştir. Türk halkının canını feda ederek ve kanını akıtarak aldığı yerler için, mağlup olan Avrupa devletlerinin hiç para vermemesini ve Türkiye'nin de Osmanlı borçlarını ödemeye razı olmasını bu şekilde eleştirmiştir.

Bu açıklamaların ardından borçlar meselesini geniş bir şekilde ele alan Mazhar Müfit Bey sözlerine şu şekilde son vermiştir; *“Efendiler! şunu da arz edeyim: Menfaatlar karşısında hak ve adle riayetkar olmayı temenni edecek kadar safdil değilim. Fakat Avrupa Sermayedarının da menfaatleri için milletimin boğazına basarak kanını emmesine müsaade edecek kadarda hiç şüphesiz müsaadekar değilim.”*³¹⁶. Mazhar Müfit Bey'in bu uzun konuşması “bravo” sözleri ile kesilerek sık sık alkışlanmıştır.

Mazhar Müfit Bey, söz konusu açıklamaları ile Osmanlı döneminde alınmış olan borçların doğru bir şekilde kullanılmadığının altını çizerek ilgili borçların yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti için büyük bir yük oluşturduğuna dikkat çekmiştir. Osmanlı döneminde alınan borçları kabul etmemesi de Osmanlı Hanedanına

³¹⁵TBMM Zabıt Ceridesi (01.12.1928), Dönem 3, Birleşim 10, C.6, s.7-8.

³¹⁶TBMM Zabıt Ceridesi (01.12.1928), Dönem 3, Birleşim 10, C.6, s.13-14.

bakış açısı üzerinden değerlendirilmelidir. Osmanlı'nın son dönemlerinde yapılan hatalı olduğunu düşündüğü hareketlerin Türkiye'ye miras olarak geçmesini istememektedir. Bu görüşü “*Osmanlı'yı Osmanlı'da bırakmak*” sözü ile tam olarak ifade edebileceğimizi düşünüyoruz. Ayrıca ilgili konuşmalarında değindiği önemli noktalardan birisi de, Avrupalı bazı devletlerin kendi aralarında yapmış oldukları savaşlarda birbirlerine borçlandıkları halde bu borçları ödemedikleri gerçeğidir. Avrupalı devletlerin birbirlerine olan borçlarını ödemedikleri halde Osmanlı borçları için Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ödemekle yükümlü tutulmasını doğru bulmamaktadır. Buna ek olarak yine Avrupa devletlerinin mağlup edildiği halde Türkiye'ye hiç para vermediği sözünde kastedilen Yunanistan'dır.

Mazhar Müfit Bey, konuşmasının ardından bir takrir sunarak Düyunu Umumiye Meclisi İdaresinin İstanbul'dan tamamen tasfiye edilmesini istemiş ve mukavelenin, eksik olan bazı maddelerinin tamamlanması için encümene iade edilmesini talep etmiştir. Aynı konuda birçok milletvekili takrir vermiştir ve bu takrirlerden Bursa milletvekili Mustafa Fehmi Bey ve Burdur milletvekili Salih Vahit Bey'in takrirlerinin Mazhar Müfit Bey ile aynı yönde olması nedeniyle Mazhar Müfit Bey takririni geri almıştır. Salih Vahit Bey'in ve Mustafa Fehmi Bey'in takriri göz önüne alınarak söz konusu maddeler encümene gönderilmiştir³¹⁷. Diğer maddeler oylanmış, Mazhar Müfit Bey, red oyu vermiştir.

Mazhar Müfit Bey, Pulluk vesaire için bir sermaye tesisi hakkındaki kanun çalışmalarında İktisat Vekâletinin bu konuda ülke genelinde girişeceği çalışmalardan ve 2 milyon liralık bir tahsisatın ayrılmasından bahsederek, pullukların yurt dışından getirilmesi yerine Türkiye'de açılacak olan imalathanelerde bunların üretilmesinin mümkün olup olmayacağı konusunda soru sormuş ve Adapazarı'nda ki fabrikanın ıslah edilip kullanılması durumunda burada üretim yapılabileceğini ve böylece söz konusu tahsisatın Türkiye bütçesinde kalabileceğini ve sanayiye verilen önemin en çok arttığı dönem olması sebebiyle pulluğun Türkiye'de üretilmesi için çalışmanın daha hayırlı olacağını beyan etmiştir. İktisat Vekili Şakir Bey, memleket dâhilinde yapılanlar için elbette teşvik verilebileceğini ancak bunun yetmemesi durumunda yine hariçten alınmasının zorunlu olacağını belirtmiştir.

³¹⁷TBMM Zabıt Ceridesi (01.12.1928), Dönem 3, Birleşim 10, C.6, s.28.

Mazhar Müfit Bey yine söz alarak, memleketin bazı yerlerinde pullukların yapıldığını, mesela Denizli, Uşak ve Kütahya’da mükemmel şekilde yapıldığını fakat teşviksizlik yüzünden o imalathanelerin kapandığını beyan ederek, teşviksizlik ve sermayesizlik yüzünden kapanan bu imalathaneleri teşvik etmeleri gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca bu imalathaneler canlandırıldığında çok kısa bir süre içerisinde istenilen kadar pulluk imal edilebileceğini ve paranın kendi ülkemizde kalacağını söyleyerek İktisat Vekilinden, memleketimizde yapılması mümkün olan şeyler için harice para verilmemesini rica etmiştir. İktisat Vekili Şükrü Bey’de asıl hedeflerinin ihtiyacı dâhilden karşılamak olduğunu söyleyerek yetmediği durumda dışarıya müracaat etmek durumunda kalacakları sözünü yinelemiştir³¹⁸. Mazhar Müfit Bey için tam bir yerli üretim sevdalısı tabirini kullansak abes olmaz sanırız. Çünkü Mazhar Müfit Bey, yerli üretim yapılmasını her koşulda desteklemiştir. Dışarıdan bir ürünün alınmasındansa “*kendi ürünümüzü kendimiz yapalım*” görüşünü savunmaktaydı. Onun görüşü, Hükümet politikaları arasında da kabul görmekteydi. Hükümet mevcut şartları gözeterek yerli üretime destek sağlamak ve gerekli önlemleri almaktaydı. Mazhar Müfit Bey’in yerli üretim konusunda ki görüşleri ilerleyen konularda da karşımıza çıkmaya devam edecektir.

2.5.2.4. İdari Konulardaki Konuşma ve Değerlendirmeleri

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, Vilayetlerin umumi idaresi hakkında hazırlanan kanun teklifini Meclise getirerek sunmuştur. Bahsi geçen kanuna göre; İdari taksimatın coğrafi vaziyetlere ve iktisadi ihtiyaçlara göre yapılması esastır. İdari teşkilatlanmada, köyleri takviye ederek temeli kurmak ve onun üzerine tam teşekküllü nahiye denilen kaza mahiyetindekileri tamamlayarak vilayetlere sınır yapmak, sonra merkeze yakın denetlemenin sağlanması için de büyük bölgelere ayırarak umum müfettişliklerin kurulması esastır. Ayrıca valilere eski yetkilerinin yanında yeni yetkiler de verilmekteydi, bunlardan biri de; Valinin, vilayetin iç işleyişinde ki olumsuz durumlara müdahale edebilmesi ve istediği zaman şehrin ileri gelenlerini vilayetin durumunu görüşmek üzere toplantıya çağırabilmesi yetkisi idi.

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey’in açıklamalarından sonra Mazhar Müfit Bey, öncelikle önceki kanun ile şu anda görüşülen kanun arasında bazı farklar olduğundan bahisle söze başlayarak, devletin gayesinin, halkın menfaatini düşünerek hakkını korumak ve refahını temin etmek olduğunu belirtmiştir. Bu hususları sağlayan

³¹⁸TBMM Zabıt Ceridesi (02.06.1930), Dönem 3, Birleşim 67, C.20, s.7,9,10.

kanunların kabul edilmesinin mümkün olabileceğini söyleyerek, sıkı bir merkezi sistemin vakit bakımından ve vatandaşların işlerinin gecikmesi bakımından oldukça zararlı olacağını ifade etmiştir. Kanunun yapılmasında emeği olanlara teşekkür ederek “...inşaallah gelecek sene bu kanunun tatbikatından vatandaş ve vatanımızın müstefit olduğunu görmek bahtiyarlığı ile o zaman da milletvekili sıfatile millet namına teşekkürata muvaffak olmayı çok temenni ederim.”³¹⁹ diyerek sözlerini sonlandırmış ve maddelerde yeri geldiğince görüşlerini ifade edeceğini bildirmiştir.

Vilayetlerin idaresi için hazırlanan kanunun 27. Maddesi, valinin vilayette emniyet için jandarma, polis ve diğer kolluk kuvvetlerini istihdam edeceği ve herhangi bir tehlikeli durum karşısında tüm kuvvetlere emir verebileceğini, eğer bu kuvvetler yeterli olmaz ise en yakın bölgede bulunan kuvvetlere de emir verebileceğini öngörmekteydi. Mazhar Müfit Bey bu maddenin tam olarak uygulanamayacağını ifade etmiştir. Bunun nedeni olarak da, kolordu komutanlarının Erkânı Harbiye'nin müsaadesi olmadan kendi kolordusu içinde dahi bir düzenlemeye gidemeyeceğini göstermiştir. Mazhar Müfit Bey tenkit etmesine rağmen hükümetin teklifinin kabul edilmesini istemiştir. Görüşmelerin sonucunda 27. Madde 2 fıkra olarak kabul edilmiştir³²⁰. Söz konusu dönemde askeri yapılanmalar idari yapılanmalardan tamamen bağımsız bir şekilde kurulduğu için Mazhar Müfit Bey'in ifade ettiği durumların yaşanması olası idi. Ancak buna rağmen yerel teşkilatların güçlendirilmesi ve merkezi yönetimden yerel yönetime geçişlerin sağlanması açısından bahsi geçen kanun maddesi önemli bir yer tutmaktadır.

1930 yılında görüşülen Belediye Kanununda ki 28. Madde şu şekilde idi; Belediye meclisi azalığına seçilip de, sağlıkla ilgili sebepler veya beldeden ayrılma mecburiyeti gibi bir mazereti olmaksızın son dört sene zarfında bir senelik meclis azalığını ifadan kaçınanlar meclis kararıyla dört sene için aza seçilmek hakkından mahrum olurlar. Belediye meclisinin bu husustaki kararına razı olmayan ilgililerin, kararın usulen tebliği tarihinden itibaren bir ay zarfında mahalli Asliye Mahkemesine; bulunmayan yerlerde sulh hâkimine müracaatla meclis kararını istinafa hakları vardır. Mahkemenin veya sulh hâkiminin kararı kat'idir. Söz konusu maddenin lehinde ve aleyhinde görüşlerini ifade eden milletvekillerinden Kars milletvekili Ağaoğlu Ahmet Bey, bu görevin vatandaşlık görevi olduğundan ve bir angarya olmadığından

³¹⁹TBMM Zabıt Ceridesi (18.04.1929), Dönem 3, Birleşim 54, C.10, s.74-76.

³²⁰TBMM Zabıt Ceridesi (18.04.1929), Dönem 3, Birleşim 54, C.10, s.90.

bahsederek, söz konusu işin sürekli şahsi işlerle meşgul olmuş olan insanlar için zor olabileceğini fakat kişilerin bu duruma zamanla alışacağını ve bu terbiyenin oturacağını söyleyerek, çocuklarını okula göndermek ile aynı olduğu örneğini vermiştir. Mazhar Müfit Bey, Ağaoğlu Ahmet Bey'in fikirlerine iştirak etmediğini ve çocukları okula göndermek örneği ile bunun kıyaslanmasının bile doğru olmadığını ifade ederek; bahsi geçen kanun maddesini Kanun-ı Esasi açısından değerlendirmiş ve buna göre kısıtlamanın olmasının doğru olmadığını, seçmek ve seçilmek hakkına müdahale etmenin hürriyete taarruz olduğunu ve verilen hakların sonuna kadar kullanılabilceğini dile getirmiştir³²¹. Sonrasında söz alan Denizli milletvekili Yusuf Bey de Mazhar Müfit Bey'in fikirlerine iştirak ederek söz konusu maddenin çıkarılmasını teklif etmiştir. Mazhar Müfit Bey de bu sırada bir takrir hazırlayarak vermiştir. Ancak bu takrir kabul olunmamış, madde aynen kabul edilmiştir. Gündemdeki konu üzerinde birbirine karşı iki farklı bakış açısı vardır. Ağaoğlu Ahmet Bey'in bakış açısına göre, bahsi geçen madde doğru ve yerindedir. Bu madde ile birlikte sisteme bir nizam getirilmiş olacaktır.

Ancak Mazhar Müfit Bey maddeyi “özgürlük” ve “Kanun-ı Esasi” temelinde ele almayı uygun bulmuştur. Görüşleri değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda; Ağaoğlu Ahmet Bey'in getirilmesini savunduğu düzen ve disiplin, yönetim kademelerinde yer alan kişilerin sahip olması gereken özelliklerdendir. Aksayan bir sistemin devlete de vatandaşa da faydası olmayacağı açıktır. Mazhar Müfit Bey'in konuyu “özgürlük” ve “Kanun-ı Esasi” açısından ele alması doğru bir yöntem olsa da düzen ve disiplini sağlaması bakımından yeterli görünmemektedir. Keyfiyete açık bir sistemde kişisel olarak her zaman düzen ve disiplin kavramlarına sahip olan kişilerin, söz konusu makamları işgal edeceği varsayılmaz. Her iki görüşün de haklı yanları olmasına rağmen düzen, faydayı sağlaması bakımından daha ön planda yer almaktadır.

01.05.1930 tarihinde Hükümetin, bazı suç ve kusurlarından dolayı memurlar hakkında yapılacak olan mahkeme ve takip usulleri hakkında verdiği kanun teklifi üzerinde görüşmeler yapılmaya başlanılmıştır. Görüşmelerde ilk sözü Denizli milletvekili Yusuf Bey almıştır. Yusuf Bey, rüşvet, irtikâp alınması ve devlet hazinesinin çalınması suçlarının, tüm memleketin ahlaki düzenini bozacağını ve hak kullanımını ihlal ederek vatandaşların zarara uğramalarına neden olacağını iddia etmiştir. Haklı vatandaşı haksız, haksız vatandaşı da haklı olarak gösterebilecek olan büyük bir bela olarak nitelediği bu meselenin önüne geçilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

³²¹TBMM Zabıt Ceridesi (24.03.1920), Dönem 3, Birleşim 39, C.17, s.66-67.

Ayrıca kötü işlere karışan memurların en ağır şekilde cezalandırılmalarını, böylece devlet ve millet işlerinin pürüzsüz ve herkesin itimat edeceği şekilde devam ettirilebilmesinin sağlanmasını istemiştir. Buna ek olarak Yusuf Bey, rüşvet konusunda gerekenlerin tam olarak yapılamadığını çünkü rüşvet alanın aldım, vereninde verdim demediği için bu kişilerin cezalara çarptırılmadığını ve bu nedenle de rüşvet meselesinin bir türlü ortadan kalkmadığını sözlerine ekleyerek kanunun bu kısmının tam olarak düşünülüp o şekilde çıkarılmasını talep etmiştir³²². Birçok milletvekili de kanun teklifi üzerinde fikirlerini beyan ettikten sonra Mazhar Müfit Bey de kürsüye gelerek, eski kanunun rüşvet ve irtikâp gibi suçları ortadan kaldırmaya yeterli olmadığını, yeni kanunun da aynı şekilde yeterli olmadığını dile getirmiştir.

Mazhar Müfit Bey, rüşvet ve irtikâp suçlarının mevcut kanunun olmamasından kaynaklı olarak arttığını düşünmemektedir. Bir memurun işe başlarken geçmişinin yeterince denetlenmemesinden ve daha işin başından itibaren sık sık denetlemeye tabi tutulmamasından kaynaklandığını düşünmektedir. Rüşvet ve İrtikâp gibi suçların darp ve adam öldürme gibi suçlardan farklı olduğunu, çünkü rüşvet ve irtikâp suçlarının aniden işlenmeyerek bir düşünme ve tasarlama sürecinden geçtiğini, diğer suçların ise ani olarak işlenebildiğini ifadelerinde belirtmektedir. Bu suçların üstesinden gelmek için kanun ile yasak koymanın suçları engelleyemeyeceğini savunan Mazhar Müfit Bey, başarılı bir sonuç için mutlaka memurları daha sık denetlemeye tabi tutmayı ve geçmişlerine bakarak memurluğa kabul etmeyi sözlü olarak teklif etmiştir³²³. Hükümetin verdiği kanun teklifi üzerinde çeşitli müzakereler yapıldıktan sonra maddelere geçilmiştir. Fakat saatin geç olması nedeniyle maddelerin görüşülmesi 03.05.1930 Cumartesi gününe bırakılmıştır. Söz konusu tarihte ele alınan ilk maddede suç işleyen memur ile ilgili tahkikat işlemlerinin nasıl ve kimler tarafından yapılacağına dair hükümler yer almıştır. Bu madde üzerinde çeşitli tartışmalar yapılmış ve bazı ifadelerin değişmesi gerektiği kararına varılmıştır. Fakat Mecliste, sadece bu madde değil kanunun tamamı encümene geri gönderilerek gerekli düzenlemelerin yapılmasından sonra tekrar görüşülmesi kabul edilmiştir³²⁴.

Suçlarla mücadelede daha iyi bir seviyeye ulaşmak için ortaya konulan kanun çerçevesinde ki görüşler ele alındığında, milletvekillerinin söylemleri birbirine paralel

³²²TBMM Zabıt Ceridesi (01.05.1930), Dönem 3, Birleşim 54, C.19, s.4.

³²³TBMM Zabıt Ceridesi (01.05.1930), Dönem 3, Birleşim 54, C.19, s.8.

³²⁴TBMM Zabıt Ceridesi (03.05.1930), Dönem 3, Birleşim 55, C.19, s.23.

bir vaziyettir. Yusuf Bey'in değindiği gibi “*Osmanlı'dan kalan eski huyların bir yara şeklinde devam etmesi*” iki seçeneği ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan birisi sistemin yanlışlığı, ikincisi ise insanların ahlaki düşkünlüğüdür. İki bakış açısından sistemin yanlışlığı meselesi, sistemin rüşvet ve irtikâp suçlarına açık kapı bırakmasından kaynaklanmaktadır. Bunun önüne geçmek için, stratejik olarak rüşvet ile işlerin halledilebilmesine olanak tanıyan makam ve mevkilerin denetlenmesi işleminin her an sağlıklı olarak yapılabilmesi gerekmektedir. Mevcut sistem içerisinde işlerin sağlıklı yürütülebilmesi için insanların ahlaki düşkünlüğü en önemli olgu olarak kabul edilebilir. Burada hem Mazhar Müfit Bey'in hem de Yusuf Bey'in görüşlerinin doğruluğuna tartışmasız olarak katılmamız mümkündür. Mazhar Müfit Bey, üzerinde durduğumuz denetleme mekanizması ve ahlaki düşkünlük kavramlarını daha ayrıntılı açıklayarak suçların ortadan kaldırılması hususunda sağlıklı bir yol çizmektedir. Onun değindiği kilit nokta olarak irtikâp ve rüşvet gibi suçların bir tasarlama sürecinden sonra meydana geldiği kıstasıdır. Bu durum da bizlere, mevcut suçlarla mücadelenin en önemli bağlantısının ahlak seviyesi ile büyük oranda ilgili olduğu kanıtını sunmaktadır.

Mazhar Müfit Bey, 01.01.1931 tarihinde 43 arkadaşı³²⁵ ile birlikte Meclise bir sözlü soru önergesi vererek Menemen'de yaşanan olaylarla ilgili Hükümetin ne gibi bir tedbir aldığını sormuşlardır. Soru önergesinde, Menemende yaşanan olayın Meclisi derin bir üzüntüye sevk ettiği dile getirilmiştir. Yaşanan olayın içeriği bakımından da basit bir olay olarak nitelendirilemeyeceği, kastın doğrudan Cumhuriyet rejimine yönelik bir suikast olarak telakki edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Hükümetten ayrıntılı malumat isteyen bu soru önergesine Başvekil İsmet Paşa oldukça uzun bir cevap vermiştir. İsmet Paşa olayı ayrıntıları ile aktarmıştır. İsmet Paşa'nın açıklamasıyla; 23 Aralık 1930 tarihinde Menemen'de meydana gelen olay hakkında alınan ilk raporlar üç dört suçlunun devlet kanunlarına karşı hareketini ve bunun cezasını görmeleri fikrini oluşturmuştur. Devam eden raporlar, gerçeği ortaya koymuş Kubilay Bey'in, yaralandıktan sonra suçu işleyenler tarafından vahşice eziyet gördüğünü bildirmiştir.

³²⁵Soru önergesinde ismi bulunan diğer milletvekilleri; İzmir Enver, Manisa Dr. Saim, Konya Zühtü, Artvin M. Ali, Aydın Emin Fikri, Edirne Zeki Mes'ut, Van Hakkı, Kütahya İ. Hakkı, Ordu Recai, Denizli E. Aslan, Balıkesir Osman Niyazi, Bayazıt Şefik, Konya A. Hamdi - Kazım, Tokat B. Lûtfi, Çorum İ. Kemal, Elâziz Hüseyin, Ordu A. Şevket, Bitlis Muhiddin, Mardin Yakup Kadri, Afyon Karahisar Haydar, Ordu Hamdi, Konya Kâzım Hüsnü - Mahmut Reşit, Balıkesir M. Emin, Konya Mustafa, Afyon Karahisar M. Kâzım, Manisa Kemal, Konya Tevfik Fikret, Zonguldak Nazif, Isparta Hâkim Rıza, Muğla Nuri, Diyarbakir Kâzım, Ankara Sami - Hakkı, Bayazıt İhsan, Bitlis Muhittin Nami, Tokat Mustafa, Erzurum Asım, Bilecik S. Asaf - K. Sadreddin, Gazi Antep Şahin, Denizli Haydar Rüştü.

Dikkat edilmesi gereken bir nokta da ilk raporlara göre, çevredeki halkın bu duruma karşı kayıtsız kalmasıdır. Kanuna karşı hareket karşısında derhal silahına sarılması gereken 21-22 yaşlarındaki Kubilay, hiç vazifesi bile değilken asaletinden dolayı vatandaşları kan dökmeden nasihatle ve uyarıyla yola getirmek istemiştir. Müddei umumi (savcı) olaya hemen müdahale etmiştir. Ardından vaziyet tüm gerçekliği ile ortaya çıkmıştır. İlk çıkan sonuçlara göre, bu işi yapan çetenin son on gündür “*mehdilik*” fikrini etrafa yayarak düşmanca hareket ettiklerini ve uğradıkları bazı köylerde de silahlanarak Menemen şehrine tertiplenmiş bir vaziyette geldiklerini göstermiştir. Adli tahkikatta bu hareketin din davası olduğunu iddia etmişlerdir. Yani din, siyasete alet edilmeye devam edilmiş ve bir tekerrür meydana gelmiştir. Yaşanan bu hadise sonucunda bölgede İdare-i Örfiye ilan etmek zorunlu hale gelmiştir. Yine İsmet Paşa'nın yorumuyla bu hareket, Devlet ve Cumhuriyet aleyhine fiilen tecavüz ve kast mahiyetinde değerlendirilmelidir³²⁶.

Mazhar Müfit Beyde İsmet Paşa'dan sonra söz alarak, Paşa'ya verdiği malumat için teşekkür ettikten sonra uzunca bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında genel hatlarıyla, bahsi geçen olayın dört beş serserinin işi olmadığı, üç beş ay boyunca devam eden hazırlık safhasında mülki idarenin nasıl habersiz kalabileceği, merkezi hükümetin üstüne düşeni hemen yaptığı fakat yerel teşkilatların üstüne düşeni yapmadığını ileri sürmüştür. İhmali olan yerel teşkilatlardaki yöneticilerden hesap sorulmasını da talep etmiştir³²⁷. Mazhar Müfit Bey konuşmasına, şehit Kubilay'a rahmet dileyerek ve Cumhuriyet rejiminin ve inkılapların engellenemeyeceğini belirterek son vermiştir. Mazhar Müfit Bey, ilgili konuşmaları ile Cumhuriyet rejimine olan bağlılığını bir defa daha dile getirerek, yerel yönetimlere olan eleştirilerini de sıralamıştır.

Mazhar Müfit Bey, yerel yönetimlerin daha güçlü olmasını savunan bir görüşe sahiptir. Ancak söz konusu gücün doğru bir şekilde kullanılması ve özellikle rejim karşısı insanların faaliyetlerinin daha erken engellenebilmesi için yerel teşkilatlar tarafından gerekli tedbirlerin alınmasını zorunluluk olarak görmektedir. Bu sayede olayların büyümeden ve merkezi yönetimin ilgili duruma el atmasına dahi gerek kalmadan çözülmesinin önünü açmak istemektedir. Menemen hadisesi, İsmet Paşa ve Mazhar Müfit Bey'in de savunduğu gibi din kisvesi altında yeni kurulan rejime karşı bir saldırı niteliğinde olarak değerlendirilmelidir. Bu anlayışın ortaya çıkması, cumhuriyet

³²⁶TBMM Zabıt Ceridesi (01.01.1931), Dönem 3, Birleşim 17, C.24, s.3-4.

³²⁷TBMM Zabıt Ceridesi (01.01.1931), Dönem 3, Birleşim 17, C.24, s.6.

rejiminin tam olarak anlaşılammış olmasına bağlanmalıdır. Daha önceki konularımız içerisinde de geçen Mazhar Müfit Bey'in "*laiklik*" kavramına bakış açısı aynı şekilde cumhuriyet rejiminin genel sistemine bakışta da görebilmemiz mümkündür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MAZHAR MÜFİT KANSU'NUN IV. ve V. DÖNEM DENİZLİ MİLLETVEKİLLİĞİ ve FAALİYETLERİ

3.1. 1931 Seçimlerine Giden Süreç

1925 yılında, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılmasının ardından, 1926 yılında ortaya çıkan İzmir Suikastı³²⁸ hadisesi nedeniyle hükümet sert tedbirlere başvurmak zorunda kalmış ve ülkeyi olası bir karışıklığa itmemek için 1930 yılına kadar herhangi bir muhalefet partisi kurulmasına izin vermemiştir.

1930 yılında, çok partili sisteme geçiş denemelerinin ikincisi yapılarak, Mustafa Kemal Paşa'nın da desteği ile Ali Fethi Bey tarafından Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Kısa bir ömrü olan Serbest Cumhuriyet Fırkası, gerek kuruluş aşamasında gerekse sonrasında Mustafa Kemal Paşa tarafından büyük destek görmüş hatta Paşa, kız kardeşi Makbule Hanım'ı da bu partiye üye yapmıştır. Partinin resmi programı şu esasları içermektedir: Serbest Cumhuriyet Fırkası milliyetçi, laik ve cumhuriyetçi bir partidir. Vergilerin çok yüksek oluşu nedeniyle yeniden düzenlenmesi gereği vardır. Demiryolu yapımı çok pahalı olduğu için söz konusu pahalı harcamalar yapılmamalıdır. Devletçi politika yerine serbest girişimcilik desteklenmelidir³²⁹.

Serbest Cumhuriyet Fırkası yukarıda bahsettiğimiz esaslar çerçevesinde daha birçok konuda köklü değişiklikleri öngörmekteydi³³⁰. Atatürk'ün düşüncesine göre parti, Cumhuriyet Halk Fırkasını denetleyen bir konumda olacaktı. Fakat danışıklı olarak kurulan bu parti bir süre sonra Cumhuriyet Halk Fırkasından hoşnut olmayan halk kitlelerini kendi etrafında toplamaya başlamıştır. Fethi Bey ilk olarak Batı Anadolu Bölgesinde mitingler yapmış ve bu mitinglere yoğun katılımlar olmuştur. Hükümet aleyhinde olan insanların kendilerine alternatif buldukları düşüncesi ile Serbest Cumhuriyet Fırkasına yaklaşmaları, Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından hoşnutsuzlukla karşılanmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası bir süre sonra kendisini iktidar seçeneği olarak görmeye başlamış ve bu yönde çalışmalara girişmiştir. Bu güçlenmeye kadar

³²⁸ Mustafa Kemal Paşa'ya İzmir'de yapılması planlanan ancak daha sonradan bir ihbar sonucu ortaya çıkan suikast girişimidir.

³²⁹ Barış Ertem, "Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.I. S.2, Aralık 2010, s.77. http://sobiad.odu.edu.tr/files/cilt1/cil1sayi2_pdf/ertem_baris.pdf (Erişim: 07.05.2014)

³³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Barış Ertem, a.g.m., s.77-79.

muhalefet partisine hoşgörü ile bakan ve destekleyen Mustafa Kemal Paşa da artık görüşlerini değiştirmeye başlamıştır³³¹.

Bir süre sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın desteğinin parti üzerinden tamamen çekildiği alenen anlaşılmaya başlamıştır. Durumu gören Ali Fethi Bey, faaliyetlerine devam etmesi halinde Mustafa Kemal Paşa ile karşı karşıya geleceğini bilmekteydi. Bu nedenle 17 Kasım 1930 tarihinde parti yöneticileri ile bir araya gelerek, partiyi feshetme kararını görüşmüş ve parti yöneticilerinden de bu yönde fikir alarak, 18 Kasım³³² 1930'da partinin feshedildiğini açıklamıştır³³³.

İkinci demokrasi deneyimi de böylece başarısızlığa uğramış ve mevcut tek partili sistemle 1931 seçimlerine gidilmiştir. İnkıpların yerleşip yerleşmediğini görmek amacıyla da yapılan parti denemelerinde irticai faaliyetler baş gösterdiği için bir sonraki muhalefet partisi denemesine 1945 yılına kadar müsaade verilmemiştir³³⁴.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Genel Başkanı sıfatı ile Meclis Grup Başkanlığı'na gönderdiği yazıda yurdun çeşitli bölgelerinden aldığı izlenimler sonucu CHF ve Büyük Millet Meclisi aleyhinde bir yıpratma faaliyetinin olduğunu, üç aydan fazladır memlekette çeşitli tetkikler yaptığını ve bunun sonucunda seçimlerin yenilenmesinin uygun olacağına karar verdiğini beyan etmiştir³³⁵. Mustafa Kemal Paşa'nın 3 Mart 1931 tarihli bu beyanı 4 Mart'ta CHF Grubu Genel Kurulunda okunmuş ve kabul edilmiştir. 5 Martta, Meclis Başkanlığına sunulan önerge aynı gün kabul edilmiş ve seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır³³⁶. Gerek Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması ve kapatılması süreci arasında ki olaylar, gerekse Menemende yaşanan “*Şehit Subay Kubilay Olayı*” Mustafa Kemal Paşa'nın taktik değiştirerek partilikten ziyade bağımsız adayların çıkartılması yönünde ki görüşlerini kuvvetlendirmiş ve bu görüşle çalışmalarını yürütmeye başlamıştır³³⁷.

³³¹ Sina Akşin (Yay. Yön.), *Türkiye Tarihi*, C.4, 10. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul 2008, s.148.

³³² Fesih tarihini 16 ve 17 Kasım olarak veren kaynaklarda vardır bkz.; S. Akşin, *Türkiye Tarihi*, s.149. ; Evren Altınkaş, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi TPCF ve SCF”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Akademik Bakış Dergisi*, S.29, Mart-Nisan 2012, s.14. <http://www.akademikbakis.org/eskisine/29/09.pdf> (Erişim:07.05.2014)

³³³ Barış Ertem, a.g.m., s.86.

³³⁴ Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi 1700-1958*, 5. Baskı, Emel Yayınları, Ankara 1978, s.563.

³³⁵ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, C.I, s.3.

³³⁶ F. Çoker, *TBMM IV. Dönem*, C.I, s.4.

³³⁷ Kenan Olgun, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi*, s.14. <http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/01-kenan-olgun.pdf> (Erişim: 25.04.2014)

Seçim çalışmalarında CHF kontenjanından eksik olarak milletvekili adayı gösterilmiş ve eksik gösterilen 30 boş kontenjanın bağımsızlardan seçilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Söz konusu seçimlerde CHF 287 milletvekilliği alırken 20 bağımsız milletvekili seçilmiştir. 10 kişilik milletvekili kontenjanı boş kalmıştır³³⁸. Mustafa Kemal Paşa tarafından uygulanmaya konulan bu sistem ile örgütlü olarak CHF karşıtı propagandaların ortaya konulması ve halkın ayaklandırılması önlenmeye çalışılmıştır.

3.2. IV. Dönem (1931-1935) Meclis İçi Çalışmaları

Mazhar Müfit Bey IV. Dönem de de Denizli'den milletvekili adayı olarak seçimlere katılmış ve 518 oy olarak milletvekili seçilmiştir³³⁹. Söz konusu dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Denizli'yi 6 milletvekili temsil etmiştir³⁴⁰.

Mazhar Müfit Bey'in mazbatası, 24 Nisan 1931 tarihinde onaylanmıştır³⁴¹. 4 Mayıs 1931 tarihinde Meclise katılmış ve dönem boyunca *Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu'nda* çalışmıştır. 25 Mayıs 1932 yılında *Parlamentolar Türk Grubu* kurucu üyeleri arasında yer alarak grubun saymanlık görevine seçilmiştir³⁴². Mazhar Müfit Bey, IV. Dönemde Meclis kürsüsünde 54 farklı konuda söz almıştır. Çeşitli konuşmalarında vekâletlere sözlü soru önergeleri de olmuştur. Söz konusu soru önergeleri de konuşmalarına yer verdiğimiz bölümlerde aktarılacaktır.

3.2.1. IV. Yasama Döneminde Çeşitli Konulardaki Konuşmaları

Mazhar Müfit Bey'in konuşmaları, ağırlık kazandığı noktalara göre İdari, İktisadi ve Mali, Sosyal ve Dış Politika Meseleleri olmak üzere 4 başlık altında toplanabilir. Burada tüm konuşmaları yerine önem arz eden ve belirleyici olan konuşmalarına ağırlık verilmiştir. Meclis içi usul ile ilgili olanlar ve karşılıklı konuşmaları içeren diyaloglar konu edilmemiştir. Böylece ayrıntıların getireceği konu dağılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bazı konular, birden çok alanla ilgili olmasına rağmen en çok ağırlık kazandığı başlığa göre incelenerek aktarılmıştır.

³³⁸ F. Çoker, *TBMM IV. Dönem*, C.I, s.43.

³³⁹ IV. Yasama Dönemi Hal Tercümesi için bkz. EK:13.

³⁴⁰ Diğer milletvekilleri; Emin Aslan Tokad (518 oy almıştır), Ali Haydar Öktem (518 oy almıştır), Kazım Samanlı (518 oy almıştır), Yusuf Başkaya (518 oy almıştır), Necip Ali Küçüka (518 oy almıştır). *TBMM Milletvekili IV. Dönem Seçim Mazbataları*, TBMM Arşivi, Sicil No:680. ; Ayrıntılı bilgi için bkz. EK:15.

³⁴¹ EK:7, TBMM IV. Döneminde Mazhar Müfit Kansu'nun Seçim Mazbatası.

³⁴² F. Çoker, *TBMM IV. Dönem*, C.II, s.177.

3.2.1.1. İdari Konulardaki Görüşleri

Meclis, 15.06.1931 tarihinde, Maarif Eminliklerinin lağvedilmesi ve müfettiş sayılarının arttırılması ile ilgili kanun layihasının görüşmelerine başlamıştı. Maarif Vekâleti ve Bütçe Encümenleri mazbatası ile Meclis'e gelen söz konusu teklif üzerinde uzun tartışmalar yapılmıştır. Kanun layihası hakkında ilk sözü Antalya milletvekili Rasih Bey alarak, teftiş kadrosunun yeterli olduğu ve bir taraftan lağvederken diğer taraftan ilaveye ihtiyaç olmadığı üzerinde durmuştur. Maarif Vekili Esat Bey, Rasih Bey'den sonra söz alarak neden bu kanuna ihtiyaç duyulduğu ile ilgili açıklama yapmıştır. Esat Bey, maarif eminliklerinin önceden ilkokul öğretmeni ve başöğretmenler ile ilköğretim müfettişleri ve diğer maarif memurlarının tayinleri ve maarif kurumlarının teftişi ile görevlendirildiklerini dile getirmiştir. Ancak çıkarılan bir kanun ile öğretmenlerin tayin işlemlerinin doğrudan Maarif Vekâletine verilmesi, ilgili müesseselerin sadece teftiş işlemlerini yürütmesine yol açmıştır. Hükümette bundan dolayı maarif eminliklerini kaldırarak teftiş kadrosunu genişletmeyi daha uygun bulmuştur³⁴³.

Maarif Vekilinin açıklamalarından sonra yeni atamalarda müfettişlere verilecek olan maaşın nasıl karşılanacağı, teftişin maarif müdürlükleri aracılığı ile yapıp yapılamayacağı, mevcut kanun hazırlanmadan önce kaç okul başına kaç müfettiş düştüğü ve bunların hangi aralıklarla teftiş yaptıkları gibi konular üzerinde durulmuştur. Daha sonra söz alan Mazhar Müfit Bey de Maarif Eminliklerinin gerekli olup olmadığı konusunun layihada mevcut olduğundan dolayı bunun üzerinde durmayacağını, fakat müfettişlerin sayıları hakkında bir değerlendirmede bulunacağını belirtmiştir. Dâhiliye Vekâleti, denetlemesi gereken alanın daha büyük olmasına rağmen daha az sayıda müfettiş ile bu denetlemeyi yapabilirken; Maarif Vekâletinin 10 okula bir müfettiş düşmesine rağmen bu sayıya razı olamayışının nedenini anlayamadığını belirtmiştir. Bu zaafa düşülmesinin nedeninin Maarif Müdürleri olduğunu söyleyen Mazhar Müfit Bey, eğer vilayetlerde yüksek tahsil görmüş Maarif Müdürleri olsaydı onların bu denetlemeyi yapabileceğini ve müfettişlere lüzum olmayacağını söylemiştir. Bunun yanında Maarif Vekâletine hitaben, mevcut bulunan müfettişlerin gerekli harcırahı olmadığı için vilayetleri gezemediği göz önüne alındığında, yeni alınacak olan müfettişlerin harcırahlarının nasıl karşılanacağı hakkında da soru sormuştur. Ayrıca Maarif Encümeni Mazbata Muharriri Sinop milletvekili İbrahim Alaettin Bey'in müfettişlerin bazı

³⁴³TBMM Zabıt Ceridesi (15.06.1931), Dönem 4, Birleşim 14, C.2, s.66-67.

kütüphaneleri de teftiş ettiklerine dair sözüne karşılık olarak “...kaç tane kütüphanemiz var neyi teftiş ediyorlar?” diyerek tepki göstermiş ve bu kanuna taraftar olmadığını, emninliklerin yine görevde kalmalarını arzu ettiğini sözlerine eklemiştir³⁴⁴.

Mazhar Müfit Bey’den sonra söz alan Rasih Bey de Mazhar Müfit Bey’i destekler nitelikte bir konuşma yapmıştır ve maddede değişiklik yapılmasını talep etmiştir. Maarif Vekili Esat Bey, Mazhar Müfit Bey’in müfettişlerin şu anda görevlerini yapamadıklarına dair olan sözlerine karşı, bir aydan beri teftişlerin yapıldığını ve Karadeniz Bölgesinde bu işlerin gruplar halinde gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Maarif Vekilinden sonra bazı milletvekilleri de söz alarak maddenin aleyhinde görüş beyan etmişler fakat Maarif Vekili her birine cevap vermeye çalıştığından dolayı Mazhar Müfit Bey usul hakkında söz alarak, son sözün milletvekiline ait olduğunu ve Vekilin konuşması durumunda görüşmelerin sürekli uzayacağını bu nedenle kendisinin son sözü söylemek üzere kürsüye çıktığını ifade ettikten sonra kanun layihası hakkında takrirlere geçilmiştir. Gelen takrirler sadece emninliklerin ortadan kaldırılması yönünde olup yeni müfettiş alınmasına karşıdır. Takrirler oylanmış ve eleştiriler dikkate alınarak, kanun layihası tekrar encümene gönderilmiştir³⁴⁵.

Eğitim sisteminin düzenlenmesi amacıyla önceki dönemlerde olduğu gibi, söz konusu dönemde de Meclis içerisinde çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Eğitime verdiği önem nedeniyle Mazhar Müfit Beyde söz alarak görüşlerini ortaya koymuş ve katkı sağlamaya çalışmıştır. Mazhar Müfit Bey’in konuşmalarından anladığımız kadarıyla illerdeki Maarif müdürlerinin yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. Ancak bu yetersizliğin teftiş konusunda olduğunu ifade etmeliyiz. Bugün olduğu gibi bahsi geçen zaman dilimi içerisinde de müfettişler bağımsız olarak hareket etmekte ve okulları denetlemekteydi. Ancak Mazhar Müfit Bey’in dikkat çektiği nokta iki işin bir makam tarafından yapılarak gereksiz masrafın ortadan kaldırılması durumudur. Konu uygulanabilirlik açısından ele alındığında Maarif Müdürlerinin hem kendi işlerini yapması hem de denetleme işlerini yapması günün şartları değerlendirildiğinde pek mümkün ve sağlıklı görülmemektedir. Bunun en açık kanıtı, dönem şartlarına göre il sınırları içerisindeki okullar arasında mesafenin uzunluğu durumudur. Böyle bir durumda Maarif Müdürlerinin kendi işlerinden feragat ederek teftiş işlemini yerine getirmesi gerekmektedir. Söz konusu uygulamanın gerçekleştirilmesi devlet bütçesini

³⁴⁴TBMM Zabıt Ceridesi (15.06.1931), Dönem 4, Birleşim 14, C.2, s.68-69.

³⁴⁵TBMM Zabıt Ceridesi (15.06.1931), Dönem 4, Birleşim 14, C.2, s.71.

rahatlatabilmesi ihtimaline rağmen tek taraflı bakış açısı faydadan çok sistemin düzensizliğe yol açarak zarar getirebilecektir.

Tütün İnhisar İdaresinin 1932 senesi bütçe görüşmelerinde de Mazhar Müfit Bey'in kürsüde oldukça aktif olarak yer aldığını görmekteyiz. Mazhar Müfit Bey bu görüşmelerde birçok kez söz almış ve defalarca kürsüye çıkmıştır. Konuşmaları genel hatlarıyla ele alındığında, idare memurlarının çok sayıda olmasını doğru bulmadığını, bunlara herhangi bir teftiş uygulanmadığı için usulsüzlükler görüldüğünün üzerinde durmuştur. Ayrıca usulsüzlükleri tespit edilenlerin dahi mahkemeye çıkarılmadıkları için “*eli cebinde*” gezdiğini ifade etmiştir. Yine Zile'deki incelemeleri sırasında duyduğu bir olayı aktararak, konuyu somutlaştırmıştır. Yabancı bir şirket tütün alırken, Tütün İnhisar İdaresinin bir uzmanı o yabancı şirkete mektup yazarak, satın alma işlemini yapan şirket memurunun çok yüksek fiyattan tütün aldığını bildirmiştir. Bunun üzerine söz konusu yabancı şirket, alım yapan memuruna “*çıkışarak*” o fiyattan satın almaması talimatını vermiştir³⁴⁶.

Mazhar Müfit Bey, millet malı konusunda oldukça hassastır ve Meclis içerisindeki konuşmalarının çoğu bu yöndedir. Suçluların cezalandırılmasında adil ve dikkatli olunmasını isteyerek, suiistimalleri bulunan, devlete ve millete zarar veren kişiler hakkında gerekli işlemlerin yapılması ve bu kişilerin cezalandırılması yönünde istekte bulunarak konuşmasını tamamlamıştır. Gümrük ve İnhisarlar Vekili Ali Rana Bey, bu konuda arzu edilen çalışmaların yapılabileceğini, şu andaki durumda suçu olanların bulunabileceğini fakat bundan evvel suç işleyenlerin bulunabileceğinden emin olamayacağını vazifelerinin çok ağır olduğunu dile getirmiştir³⁴⁷.

07. 06. 1934 tarihinde Meclis gündemine getirilen Divanı Muhasebat Teşkilat ve Vezaifine dair kanununun 67. Maddesi şu hükmü içermekteydi; Temyiz heyeti temyiz olunan kararı olduğu gibi veya düzelterek tasdik eder yahut bozar. Bozma halinde evrak yeniden karara bağlanmak üzere o kararı veren daireye gönderilir. Daire ilk kararında ısrar eder ve bu ısrar üzerine temyiz olunarak tekrar temyiz heyetince bozma kararı verilirse, bu karara uymak mecburidir³⁴⁸. Mazhar Müfit Bey, buradaki hükmü yanlış bulmuştur. Ona göre bu uygulama sadece kırtasiye masraflarına yol açacaktır ve herhangi bir fayda vermeyecektir. Ayrıca hep aynı heyet temyiz edeceğinden dolayı

³⁴⁶TBMM Zabıt Ceridesi (26.05.1932), Dönem 4, Birleşim 52, C.8, s.267.

³⁴⁷TBMM Zabıt Ceridesi (26.05.1932), Dönem 4, Birleşim 52, C.8, s.270.

³⁴⁸TBMM Zabıt Ceridesi (07.06.1934), Dönem 4, Birleşim 65, C.23, s.78.

kararda bir değişiklik de olmayacaktır. Mazhar Müfit Bey'in karşı çıkması etkili olmamış ve madde oylamaya sunularak aynen kabul edilmiştir. Mazhar Müfit Bey'in ele aldığı ve karşı çıktığı bu nokta bugün dahi aynı uygulamalar ile gerçekleştirilmekte ve temyizde verilen bozma kararı yine aynı mahkemeye gönderilmektedir. Ancak geniş bir çerçeveden izlediğimizde söz konusu olaya vakıf olan mahkemenin konuyu tekrar ele alması daha sağlıklı neticelerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

1934 yılında Ceza Muhakemesi Kanununda birtakım değişiklikler yapılmak istenilmiştir. Bu değişiklikler genellikle temyiz usulüyle ilgili değişiklikleri öngörmekte ve temyizde duruşma usulünü kaldırmaktaydı. Buna gerekçe olarak, işlerin çok olması ve mahkeme binalarının dar olması gösterilmişti. Ancak birçok milletvekili bu kanun teklifinin aleyhinde söz alarak, hukuka uygun olmadığını dile getirmiştir. Mazhar Müfit Bey de maddenin doğru olmadığını savunmuş ve adaleti temin için konulan bir maddenin *işler çok, bina dar* gibi sözlerle kaldırılamayacağını, bunun bir sebep olamayacağını dile getirmiş ve maddenin düşürülmesini teklif etmiştir. Madde hakkında 4 adet tahrir gelmiştir ve hepsi de maddenin düşürülmesi yönündedir. Neticede tahrirler kabul olunarak madde düşürülmüştür³⁴⁹. Mazhar Müfit Bey'in ve diğer milletvekillerinin de üzerinde durduğu gibi, duruşma usulünün kaldırılması sadece belgeler üzerinden incelemeyi mümkün kılmakta ve bu tür bir incelemenin de adaleti ne ölçüde sağlayacağı ve kararların ne kadar sağlıklı olacağı tartışmalı bir konu olacaktır.

3.2.1.2. İktisadi ve Mali Konulardaki Görüş ve Değerlendirmeleri

1929 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) başlayan ekonomik buhran, ABD ile ticaret yapan birçok ülkeyi etkilemiş ve 1931 yılına kadar hızla artarak *Dünya Ekonomik Buhranına* neden olmuştur. ABD bahsi geçen yıllarda ithalatını durdurmuştur. Bu durum tarımsal üretim yapan Türkiye'yi de etkileyerek, gayri safi milli hasılasının büyüme hızını %25 oranında azaltmıştır³⁵⁰. İlgili durum, TBMM genel kurulu görüşmelerine de yansımıştır.

28.11.1928 tarihli Meclis oturumunda, İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey, iktisadi ve mali vaziyet hakkında Meclise izahat vermek ve aleni münakaşa açmak için Meclis Başkanlığına teklif vermiş ve bu teklif milletvekilleri tarafından kabul edilmiştir.

³⁴⁹TBMM Zabıt Ceridesi (04.07.1934), Dönem 4, Birleşim 77, C.23, s.405.

³⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erhan Duman, *Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Karşılaştırılması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman 2011, s.66.

İktisadi kısım hakkında Mustafa Şeref Bey, Mali kısım hakkında ise Maliye Vekili Abdülhalik Bey izahatta bulunmuşlardır. İlk sözü İktisat Vekili Mustafa Şeref Bey olarak, dünyanın şu anda bir buhran içinde olduğu sözleri ile izahata başlamış ve Türkiye'yi etkilemesinin nedenleri olarak ithalat ve ihracat oranlarından bahsetmiş, zirai ürünlerin bolluğundan dolayı fiyat düşüklüğünün yaşanmasının sorunları arttırdığını ve ne gibi tedbirler alınması gerektiğini uzun uzadıya açıklamıştır. İktisat Vekilinden sonra Maliye Vekili Abdülhalik Bey söz alarak, alınan vergilerin miktarından, bütçenin yıllara göre durumu ve son durumunu açıklayarak, eklenmesi gereken yeni vergilerden söz etmiştir.

Mazhar Müfit Bey de söz konusu izahatları dinledikten sonra konu hakkında kendi görüşlerini ifade etmek istemiştir. Mevcut ekonomik buhrandan kurtulmak için hükümetin memur maaşlarından kesinti yapılabileceğini beyan etmesini hedef alarak, ilk düşünülen çarenin bu olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Çare olarak masraflardan kesintiler yapılmasını, memurların verdiği gelir vergilerini patronlarında vermesi gerektiği, çok fazla yerde satın alma komisyonlarının teşkil edildiğini ve bunların sayılarının azaltılması için birleştirilebileceği, kaçakçılık meselesinin olduğunu ve bunun ortadan kaldırılması ile gelir elde edilebileceği tespit ve önerilerinde bulunmuştur. Ayrıca meseleye çok kötümser yaklaşmayı doğru bulmadığını, ülkenin çok daha kötü günler gördüğünü, bunun hafif bir mesele olduğunu ifade ederek sözlerini tamamlamıştır³⁵¹.

Mazhar Müfit Bey'den sonra bazı milletvekilleri de söz almış ve konu üzerinde ki tartışmalara devam edilmiştir. Söz konusu celsede ilgili konu hakkında bir sonuca varılamamış, bir sonraki celseye 29.11.1931 gününe bırakılmıştır. 29.11.1931 günü görüşmeler devam etmiş ve hükümet, milletvekillerinden gelen teklifleri göz önünde bulundurarak, atacağı adımları buna göre yönlendireceğini açıklamıştır. Müzakerelerin sona yaklaşması üzerine Mazhar Müfit Bey'in de dâhil olduğu 18 milletvekili, hükümetin alacağı tedbirlerin uygun görülerek hükümete itimat edilmesi yönünde taktir vermişlerdir. Taktir kabul edilerek, görüşmelere son verilmiştir.

Mazhar Müfit Bey'in değinmiş olduğu noktalar çok önemlidir. Çünkü devletin, içerisinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için memur maaşları gibi halka yönelik olan iktisadi işlemlerde çok fazla kesintiye gitmesi, onlar üzerindeki baskıyı

³⁵¹ TBMM Zabıt Ceridesi (28.11.1931), Dönem 4, Birleşim 6, C.4, s.43-44.

artıracak ve zaten dönemin şartlarına göre çok iyi durumda olmayan halkı bir karışıklığa itecek, bu durumda hem hükümete hem de devlete zarar veren sorunlara neden olacaktır. Yine de aşağıda göreceğimiz üzere, Hükümet vergilendirme sisteminde değişikliğe giderek, ekonomik sıkıntıların giderilmesi için halkın desteğini de isteyecektir.

Dünyada yaşanan ekonomik buhranın ülkede daha fazla zarara yol açmaması amacıyla çıkarılması planlanan Milli İktisadiyatı Koruma Vergisi Kanunu 30.11.1931 tarihinde Meclise sunulmuş ve aynı gün görüşmelerine başlanmıştır. Sivas milletvekili Rahmi Bey söz alarak yeni vergilendirmenin içeriği hakkında uzun bir açıklamada bulunmuştur. Ardından Manisa milletvekili Refik Şevket Bey de söz alarak görüşlerini ifade etmiştir. Mazhar Müfit Bey, Refik Şevket Bey'in ardından kürsüye çıkmıştır. Mazhar Müfit Bey'in konuşmasından vergilerin alınmasından ziyade yükümlülükte adaletin sağlanması ve toplanan verginin gereği gibi kullanılıp kullanılmayacağı hususunda endişeleri dikkati çekmektedir. Mazhar Müfit Bey, bu hususu vurgulayarak, bahsi geçen verginin verileceğini ve Türk Milletinin kara günlerinde bir lokma ekmeğe dahi razı olduğunu fakat bugün bu vaziyette olmadığını söylemiştir. Ancak kesilecek olan bu paranın üç beş kişinin ceplerini doldurmasına tahammülleri olmadığını dile getirerek, Hükümetin bu konuda ne gibi tedbirler aldığını sormuştur. Sözlerine devam eden Mazhar Müfit Bey gündemdeki vergi konusunu örneklerle açıklamıştır. Bir doktorun ya da avukatın yanında çalışan yardımcısına verdiği maaştan ilgili verginin alındığına, fakat asıl müessese sahibi doktor ve avukatın bu vergiyi ödemediğine dikkat çekmiştir. Yine benzer bir örnek olarak da bir müteahhitin yanında çalışan ameleden bile alınan verginin, müteahhitten alınmamasını eleştirmiştir. Vermiş olduğu örneklerde adalet olmadığını ve herkesin vergi yükümlülüğünü yerine getirmesi gerektiğini vurgulayarak sözlerine son vermiştir³⁵².

Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey, Mazhar Müfit Bey'in sözlerine karşı bu kanunda zikredilmeyen mükellefler için de ayrıca bir kanun yapılacağını beyan etmiştir. Daha sonra söz konusu kanunun adı Refik Şevket Bey'in teklifi ile "*Buhran Vergisi Kanunu*" olarak değiştirilmiştir. Sonrasında kanun maddeleri tek tek tartışmaya açılmış ve kanun kabul edilmiştir. Mazhar Müfit Bey de kanunu kabul eden milletvekilleri arasında yer almıştır. Bahsi geçen konuşmalarından Mazhar Müfit Bey'in karakteristik özellikleri hakkında da ayrıntılı bilgiler edinmemiz mümkündür. Bu konudaki konuşmalarında, daha öncede değindiğimiz adalet anlayışının bir örneğine daha

³⁵²TBMM Zabıt Ceridesi (30.11.1931), Dönem 4, Birleşim 8, C.4, s.83.

rastlıyoruz. Verginin gerekli olduğu ölçüde ve tüm vatandaşlar tarafından verilmesi gerektiği hususundan yola çıkarak dikkat çektiği noktanın “*eşit vergi verilmesi*” konusu olması önemlidir.

Ayrıca Mazhar Müfit Bey’in bir diğer önemli çekincesi, verilen vergilerin hakkıyla gerekli yerlere kullanılıp kullanılmayacağı konusudur. Buradan yola çıkarak, söz konusu dönemde bu tür olayların örneklerinin yaşanmış olması, onu bu düşünceye sevk etmiş olmalıdır kanaatini ortaya çıkarmaktadır.

Muvazene Vergisi Kanununun geçici maddesine göre; kanunun yürürlüğe girmesinden önce ödenmesi gerektiği halde ödemesi bu tarihten sonra yapılan maaş, ücret ve yevmiyeler vergiye tabi olmayacaktır. Bunların haricinde kalan ve vergiye tabi olan ödemeler, kanun yürürlüğe girdikten sonra her surette vergiye tabi olacaktır. Bu maddeye istinaden Mazhar Müfit Bey söz alarak maddenin aleyhinde görüşler bildirmiştir. Geçici maddenin tam olarak anlaşılması amacıyla da örnek vererek konuyu somutlaştırmıştır. Bu konuya dair, kendisinin ve bir başka kişinin kanun yapılmadan önce iki farklı bakanlıkta çalıştığını ve maaş zamanları geldiğinde kendisinin parasını aldığını, fakat diğer kişinin ise parasını bütçe olmamasından dolayı alamadığını ve arkasından çıkarılan kanunla da o kişinin alacak olduğu meblağdan kesinti yapıldığı örneğini vermiştir. Mazhar Müfit Bey sözlerini “*Evet ben de biliyorum; adaleti mutlaka Allaha mahsustur. Fakat insanlar arasında da bir adalet vardır.*”³⁵³ diyerek noktalamıştır. Mazhar Müfit Bey, konuyu yine adalet nazarından değerlendirmiştir.

Kocaeli milletvekili Selahattin Bey ile Kayseri milletvekili Sait Azmi Bey, Meclise bir tahrir vermiş ve maddenin Mazhar Müfit Bey’in de bahsettiği adaletsizliği ortadan kaldıracak şekilde yenilenmesini talep etmişlerdir. Fakat bu tahrir milletvekillerce benimsenmemiş ve madde aynen kabul olunmuştur³⁵⁴. Meclisçe ilgili tahrirlerin kabul edilmemiş olmasına rağmen Mazhar Müfit Bey’in ve ilgili maddenin aleyhinde olan kişilerin büyük oranda haklılık payı vardır. Görüşmelerin geçtiği dönemde ve daha öncesinde memur maaşları ile ilgili bahsedilen sorunlar yaşanabilmekte ve bazı memurlar maaşlarını geç alabilmekteydi. Bize göre de kanunları, adalet anlayışını geri planda bırakarak sadece devlete sağlanacak olan gelirin oranına göre planlamak ve uygulamaya koymak toplumsal hoşnutsuzluğu ortaya

³⁵³TBMM Zabıt Ceridesi (23.05.1932), Dönem 4, Birleşim 51, C.8, s.240.

³⁵⁴TBMM Zabıt Ceridesi (23.05.1932), Dönem 4, Birleşim 51, C.8, s.242.

çıkacaktır. Bu durumun sosyal sistem ile bağdaşmayacağı açıktır. Vergi sistemi de bu temel üzerinden şekillendirilmelidir.

3.2.1.3. Sosyal Konulardaki Düşünceleri

Maarif Vekâleti 1932 yılı bütçe görüşmelerinde, Manisa milletvekili Refik Şevket Bey'in öğretmenleri iki çeşit olarak nitelendirmesi ve bunları kadın ve erkek olarak ayırması karşısında Mazhar Müfit Bey tepki göstererek, "muallim ve muallime" olmadığını sadece "muallim" olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kadın ve erkek arasındaki kıymet farkının sadece ilim ve irfandan kaynaklanabileceğini bunun dışında hiçbir fark olamayacağını dile getirmiştir.

Mazhar Müfit Bey, ilkokullarda kadınların mı, yoksa erkeklerin mi öğretmenlik yapmaları gerektiği konusunda da kadınların yaratılış itibarıyla erkeklerden daha sabırlı olduğuna vurgu yaparak şunları dile getirmiştir;

*"Bizim zamanımızda mahalle mekteplerinde, ruhları şefkatten yoksun bir takım hocalar vardı. Yıkın falakaya der, sonra da yirmi tane vururdu. Küçük çocuklara bunlar mı lazımdır. Sonra İstanbul'da ecnebi ilk mekteplerdeki muallimlerin kısmı azamı kadındır. Niçin onlara ses çıkarmıyorsunuz ve Amerika'da ilkokulların erkek muallimleri gündün güne azalmakta ve kadın muallimlerinin adedi artmaktadır. Komşumuz olan Bulgaristan'da, Romanya'da da aynıdır. Yunanistan'da da böyledir. Sebebi; küçük çocuklar üzerinde kadınların şefkati daha ziyadedir. Zaten ana terbiyesi dediğimiz şey nedir? Çocuğun ilk çağlarında verilen terbiyedir. Binaenaleyh kadın ve erkek meselesinde ben mikyasa olarak ilmi ararım. Bu gün öğretmenliği kadınlara çok görüyorsa sorarım Refik Şevket Beyefendiye, kadınlardan hâkim yaptık, tabibimiz var. Bu, şayanı şükrandır. Sulh hâkimi olan bir hanımın karşısına gidiyoruz, hukukumuzu ona tevdi ediyoruz, tevzii adalet ediyor. Hasta oluyorsunuz, sizi tedavi eden bir kadındır. Bir kadın tabip olsun da, hâkim olsun da öğretmen olmasın, bunda nisbet yoktur. Zaten demokraside erkek böyle olacak, kadın böyle olacak yoktur. Mikyasa ilim ve fazilettir."*³⁵⁵

İfadeleriyle asıl olanın bilimsel yetkinlik olduğunu vurgulayarak, kadın-erkek eşitliği konusundaki duruşunu ortaya koyan Mazhar Müfit Bey'in, sözleri Meclis içerisinde alkışlarla ve bravo sesleri ile desteklenmiştir. Bu sözlerinin ardından Maarif Vekâletine üç soru sormuş ve bunların cevabını istemiştir. Bu sorular; 1. Milli terbiye nedir? Bunun esas ve unsurları nelerdir? Her okulun kendi terbiyesinin olduğunu kastederek bu soruyu yöneltmiştir. 2. Darülfünunun ıslahı için getirilen profesörün bu konu hakkındaki raporu nedir? 3. İlk mektep muallimleri neden emekliye ayrılmıyor? Şeklindedir. Maarif Vekili Esat Bey, Mazhar Müfit Bey'in sorularına şu yanıtları vermiştir; Milli Terbiye denince her şeyden evvel Türk milletinin milli ve tarihi

³⁵⁵TBMM Zabıt Ceridesi (25.06.1932), Dönem 4, Birleşim 70, C.9, s.317.

karakterine uygun gelişimidir. Her alanda; ilimde, sanatta, ziraatta, iktisatta, toplum biliminde medeni bir devlet, medeni bir millet nasıl olursa o şekle gelmektir. Darülfünun hakkındaki yüz sayfalık Fransızca raporun ellerine ulaştığını ve bunun evvela Heyeti Vekile tarafından tetkik ve tercüme edileceğini daha sonra milletvekillerine de verileceğini, emekliye ayırma konusundaki kanunun Heyeti Vekilede olduğu ve hazırlandığında Meclise sunulacağını beyan etmiştir³⁵⁶. Mazhar Müfit Bey'in bu sözleri ile ilim ve irfana vermiş olduğu önemi ve bu tür konulara bakış açısı ile birlikte kadınlara verilen haklar ile ilgili düşüncelerini de öğrenebilmekteyiz. Demokrasi esaslarına göre hareket eden Mazhar Müfit Bey, her anlamda eşitlikçi bir politika izleyerek ayrılıkçı bir sistem değil, birleştirici ve bütünleştirici bir politikayı kabul etmektedir. O günün şartlarına göre Cumhuriyet esaslarına olan bağlılığı ve yenilikçi düşünce sistemi ile ilgili dönemin birçok milletvekilinden fikir bazında farklılık gösterdiği ifadelerinden net olarak anlaşılmaktadır.

Milli Müdafaa Vekâleti 1932 yılı bütçesi görüşmelerinde ilk sözü Milli Müdafaa Vekili Zekai Bey olarak bütçe hakkında tafsilat vermeye başlamış ve 1932 senesi için hazırlanan bütçenin 40 milyon 200 bin lira olduğunu belirtmiştir. Daha sonra geçen seneki bütçe ile söz konusu yıl bütçeleri hakkında ayrıntılı bilgi vererek karşılaştırmalar yapmış ve askeri fabrikalar hakkında da açıklamalarda bulunmuştur. Vekil Bey'den sonra Artvin milletvekili Mehmet Ali Bey söz alarak, uçak fabrikaları üzerinde durmuş ve uçakların Türkiye'de üretilmesinin gerekçelerini sunmuştur.

Sonrasında söz alan Mazhar Müfit Bey, Zekai Bey'in sözlerine katıldığını ifade ederek, Meclisin zaruret durumlarında bütçeye gereken desteği verebileceğini belirtmiştir. Sonrasında, askerlik zamanı gelen kişilerin askere alınmadığı için askeri talim ve terbiye şerefinden mahrum kaldığını, bu vazifeyi ifa edemedikleri için de bir iş sahibi olamadıklarını dile getirmiş ve askerlik zamanı gelenlerin biran önce askere alınması önerisinde bulunmuştur. Ayrıca Bahriye bütçesinden bir miktarın yeni mezun olan bahriyelilerin stajları için kullanılmasını ve stajda bu kişilerin denize alıştırılması hususunun önemine dikkat çekmiştir³⁵⁷. Zekai Bey, Mazhar Müfit Bey'in dikkat çektiği staj ve tatbikat meselesinin önemli olduğunu ve geçen yıllarda da yapıldığını ve bunun dikkate alınarak bu yılda yapılabileceğini beyan etmiştir.

³⁵⁶TBMM Zabıt Ceridesi (25.06.1932), Dönem 4, Birleşim 70, C.9, s.322,324.

³⁵⁷TBMM Zabıt Ceridesi (26.06.1932), Dönem 4, Birleşim 71, C.9, s.344.

Mazhar Müfit Bey'in yerli üretim konusundaki net tavrını daha önceki bölümlerimizde aktarmıştık. Uçakların Türkiye'de üretilmesi esasını destekleyen tavrıyla burada bir örneğini daha görebilmekteyiz. Bunun için Meclisin azami destek vermesini istemektedir. Ayrıca askere alımlar konusunda ki sözleri ile de Türkiye'nin 1932 yılındaki askere alım süreci ile ilgili konularda ipuçları vermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Türkiye, bahsi geçen yıllarda askere alım işlemlerini kısmi olarak yapmaktadır. Bu durumun yol açtığı sorunlar da toplumsal hayatı etkilemeye kadar gitmektedir.

Afyonkarahisar - Antalya demiryolunun inşasına izin verilmesine dair Nafia ve Bütçe Encümenlerinin mazbataları nedeniyle söz alan Mazhar Müfit Bey şunları dile getirmiştir;

“Efendim, İsmet Paşa Hükümetinin şimendifer siyasetinde gösterdiği çok azimli, çok kudretli mesaisinin bu gün yine bir örneğine, bir misaline şahit oluyoruz. Afyon ve Antalya hattının ve Aydın - Denizli hattının şimendifer ile birleşmesinden dolayı meydana gelecek fevâitten bahsetmek zarife, zarafet dersi vermek kabilinden bir şey olur. Efendiler, biraz geçmişe dikkat edilirse bundan yedi sekiz sene evvel sekiz günde Kayseri'ye, 12 - 13 günde Sivas'a gidebiliyorduk. 22 günde Elâziz'e gittiğim gün vardır. Elâziz'e gittiğim ve orada bulunduğum zaman kalbimde yanan, acaba buralarda da bir şimendifer düdüğü duyulur mu arzusu idi. Allah bizi bu arzuya muvaffak etti. Şimendifer siyasetini bilhassa dünya buhranı ve sıkıntısı içinde Hükümetimizin azimkâr bir kudret ve çalışması ile ve kendi yağımızla kavrularak yaptığımızı yalnız biz değil, bir arkadaşın Tayininin başmakalesinden tercüme ettiği takdîrkâr sözlerden de anladım ki yabancılar da bunu hayretle karşılamaktadırlar. Bu dar zamanda Türklerin şimendifer inşaatındaki azimkârlığını ve çalışkanlığını hayretle takdir ediyorlar. Binaenaleyh çok feyizli sonuç veren bu çalışma ve şaşılmanın, dönülmeyen siyasetlerinden dolayı İsmet Paşa Hükümetine teşekkürü borç bilirim. Kendi yağımızla kavrulmak hepimizin arzumuzdur. Amma Hükümet, kendi yağımızla yapılmış böyle tatlılar da getirirse bu, nurunalânurdur.”³⁵⁸

Söz konusu dönemde demiryoluna verilen önem oldukça ön plandaydı. Yurdun her bölgesinde demir yolları yaparak merkez ile vilayetler arasındaki ve vilayetlerin birbiri ile olan bağlantılarının en hızlı şekilde gerçekleştirilmesi amaçlanmaktaydı. Cumhuriyet'in ilk on yıllık döneminin önemli simgelerinden olan demiryolları yapımı dünyanın diğer devletleri tarafından da hayretle karşılanmıştır. Dönem şartları değerlendirildiğinde demiryolları yapım işlerinde Hükümetin azami gayret gösterdiği açıktır. Şartlar ne kadar olumsuz olsa da o olumsuzluğun içerisinde böyle büyük başarılar çıkarmak takdirle karşılanmalıdır. Bu konu ilgili dönem içerisindeki tüm şartlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

³⁵⁸TBMM Zabıt Ceridesi (01.04.1933), Dönem 4, Birleşim 35, C.14, s.15-16.

Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğünün 1933 senesi bütçe görüşmelerinde Mazhar Müfit Bey, Nafia Vekili Hilmi Bey' e iki soru sormuştur. Bunlardan biri, Pozantı'da yaşanan toprak kayması hadisesinin³⁵⁹ tetkik edilip edilmediği yönündedir. Diğeri ise, İngiliz lirasının yükselmesiyle birlikte yükselen yataklı vagon fiyatlarının İngiliz lirası düştüğü halde neden düşürülmediği yönündedir. Nafia Vekili Hilmi Bey, öncelikle toprak kayması hadisesine açıklık getirerek bölgenin toprağının oldukça kaygan bir zeminde bulunduğunu ve sık sık bu tür kayma hadiselerinin olduğunu bu seferde bir tren geçerken hadisenin meydana geldiğini açıklamış ve bu olayda kimsenin bir suçunun olmadığını altını çizmiştir. Yataklı vagon ücretleri üzerinde bir inceleme yapması gerektiğini ve şu anda bunu cevaplayamayacağını belirtmiştir³⁶⁰. Araştırmalarımız dâhilinde Mazhar Müfit Bey'in ikinci sorusuna sonrasında verilen bir cevaba rastlanılmamıştır.

1933 yılı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Bütçesi münasebetiyle Mazhar Müfit Bey, ilgili vekile, geçen yıl bütçede 27 bin lira olduğunu ve bunun verem mücadelesi için kâfi gelip gelmediği sorusunu yöneltmiştir. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Bey cevaben, verem mücadelesinin 20 bin lira ile 50 bin lira hallolamayacağını, oldukça pahalı bir mücadele olduğunu belirtmiştir. Dr. Refik Bey'in açıklamalarına göre; veremle mücadele iki koldan yürütülmektedir. Bir kol, Türkiye Hilali Ahmer Merkezi Umumisi'nin altında faaliyetlerini yürüten veremle mücadele teşkilatıdır. Bu kol halk ile doğrudan doğruya temas halindedir. Diğerkol ise, doğrudan Devlet Teşkilatıdır. Ayrılan bütçe ise veremle mücadele dispanserleri için kullanılacaktır. Bahsi geçen dispanserler Ankara ve Bursa olmak üzere iki yerde bulunmaktadır. Diğerkol büyük şehirlere de bütçe ölçüsünde yenilerinin açılması planlanmaktadır³⁶¹.

Dr. Refik Bey'in bu malumatından da anlayabileceğimiz üzere günün şartlarında en çok görülen hastalıkların başında verem gelmektedir. Veremle mücadele edilmesi için maddi olanaklar el verdiği ölçüde çalışmalar yapılmaktadır. Dr. Refik Bey'in sözlerinden anladığımız kadarıyla veremle mücadele de daha kat edilmesi gereken uzun bir yol vardır.

³⁵⁹ 1933 yılında gerçekleşmiştir.

³⁶⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi* (22.04.1933), Dönem 4, Birleşim 40, C.14, s.84.

³⁶¹ *TBMM Zabıt Ceridesi* (17.05.1933), Dönem 4, Birleşim 52, C.15, s.128.

Mazhar Müfit Bey, Maarif Vekâletine ilgili dönem içerisinde bir soru yöneltmiştir. Bu soruda; İstanbul Üniversitesi'ndeki İnkılap Enstitüsü derslerine öğrencilerden hariç halkın da girmek istediği fakat onların engellemeye maruz kalarak derslere alınmadığını, Vekâletin halkın istifadesini temin etmek için bu konuda ne gibi tedbirler aldığı sorulmuştur³⁶².

Maarif Vekili Hikmet Bey, halkın bu isteğini şükranla karşıladıklarını belirterek; Üniversitenin büyük konferans salonunun en fazla 1500 kişi alabileceğini zaten öğrenci miktarının yaklaşık bu sayılarda olduğunu, ilk günler halkın büyük talep göstermesinden dolayı salonda nefes bile alınmadığını iddia etmiştir. Bu nedenler dahilinde de Üniversite'nin mecburen tedbirler almak zorunda kaldığını, zaten ilk günler giremeyenlerin sonradan gelmediğini ve artık girişlerin de serbest olduğunu dile getirmiştir. Ankara'daki uygulama hakkında da bilgi veren Hikmet Bey, burada kişilere kart verildiğini ve bu kartlarla girişlerin yapıldığını, tüm bunlara ek olarak radyo yayınları ile de derslerin verildiği bilgisini paylaşmıştır. Hikmet Bey bir noktaya daha dikkat çekerek bahsi geçen derslerin aydınlar tarafından daha iyi anlaşılabilceğini zira derslerin aydın olmayan kişilerin anlayış seviyesinin üstünde olduğunu da ifade etmiştir. Alınan önlemlerden bir diğeri de derslerin kitap şeklinde basılarak çok cüzi ücretler karşılığında satılması olacaktır³⁶³.

Hikmet Bey'in açıklamaları ile İnkılap Tarihi konusunda halkın ne derece öğrenmeye istekli olduğunu görebilmekteyiz. Hikmet Bey yeni büyük bir konferans salonu yapılarak derslerin burada verilebileceğini sözlerine ekleyerek, konuşmasını sonlandırmıştır. Mazhar Müfit Bey bu tafsilat karşısında söz alarak kendi duygu ve düşüncelerini açıklamıştır. Genel hatlarıyla, İnkılap Tarihi derslerinin oldukça önemli olduğunu, hiçbir vatandaşın elinde olan bilgi ile yetinmemesi gerektiğini, çünkü bizzat bu olayların içinde olsa dahi tüm inkılap aşamaları hakkında bilgi sahibi olamayacakları iddiasında bulunmuştur. Hikmet Bey'in ifadelerinde yer verdiği "*bu dersleri aydınların anlayabileceği*" sözlerine karşı da eleştirilerde bulunarak, kimsenin aydın ya da aydın olmayan diye ayıramayacağını, bunun için ellerinde herhangi bir ölçüt olmadığını beyan etmiştir. Alınması gereken tedbirlerle ilgili olarak da, İstanbul'daki meydanlara da hoparlör konulabileceğini, Ankara da vatandaşların İnkılap Tarihi derslerine erişmeleri için uygulanan her şeyin İstanbul'da da uygulanmasını talep etmiştir. Yeni

³⁶²TBMM Zabıt Ceridesi (05.04.1934), Dönem 4, Birleşim 35, C.21, s.11.

³⁶³TBMM Zabıt Ceridesi (05.04.1934), Dönem 4, Birleşim 35, C.21, s.11-12.

salon yapılması için bütçe ihtiyacı olan Maarif Vekâletine de eğer mümkün ise gerekli bütçenin verilmesini istemiştir. Bunlara ek olarak keyfi yasaklardan artık vazgeçilmesi ve hürriyet esasının her yerde hâkim olması gerektiğini vurgulamıştır³⁶⁴.

Mazhar Müfit Bey'in bu sözleri karşısında tekrar söz alan Hikmet Bey, öncelikle aydın kişiler konusunda yanlış anlaşıldığını belirtmiştir. Salonu halkın doldurması durumunda imtihan vermekle sorumlu olan öğrencilerin yer bulamama durumları olursa bunun doğru olmayacağını açıklamıştır. Radyo konusunda da İstanbul'da tetkikat yaptırdığını ancak kablo ve gerekli teçhizat yok denilerek bunun mümkün olmadığını bildirdiklerini dile getirmiştir. Ayrıca tekrar tetkik ettireceği sözünü vermiştir. Hikmet Bey'den sonra yine söz alan Mazhar Müfit Bey, aydın kelimesi konusunda haklı olduğunu, imtihan verecek öğrenciler için de gerekli önlemlerin alındığını ve bunun güzel olduğunu, fakat radyo konusunda da bir önlemin alınması gerektiğini belirterek, maksadının verilen derslerden herkesin istifade etmesi olduğunu dile getirerek sözlerini tamamlamıştır.

Mazhar Müfit Bey ile Hikmet Bey arasında geçen bu diyalog dönemin Üniversiteleri hakkında, halkın inkılap tarihine olan ilgisi konusunda ve Maarif Vekâletinin halkın eğitim öğretim sistemine katılması konusundaki çalışmaları hakkında bilgiler sunmaktadır. Mazhar Müfit Bey ile Hikmet Bey arasındaki bu diyalog Hikmet Bey tarafından yıllar sonra, Mazhar Müfit Bey'in anılarının toplandığı ve Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan "*Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*" isimli esere önsöz yazarken tekrar dile getirilmiştir. Hikmet Bey'in Maarif Vekili olarak yapmış oldukları çalışmaları kayda değer görünmektedir. Aslında Mazhar Müfit Bey'in karşı çıktığı engellemelerin yaşanması hadisesi, doğrudan Maarif Vekâleti ile değil, Üniversite yönetimi ile ilgilidir. Halkın derslerden azami ölçüde faydalanması amacıyla ortaya konulan çözüm yolları da yeterli olarak değerlendirilebilir. Dikkat edilmesi gereken nokta, aynı çözüm yollarının hem Mazhar Müfit Kansu tarafından ortaya atılması, hem de Vekâletçe zaten uygulamaya konulmaya çalışılması durumudur. İki tarafın da ifadelerinin birbirini destekler nitelikte olduğu açıktır. İlgili diyalog bu bakış açısı üzerinden ele alındığında karşıt görüşlerin çarpışması değil, aynı görüşlerin farklı şekilde ifade edilmesi hususu söz konusu olmaktadır.

³⁶⁴TBMM Zabıt Ceridesi (05.04.1934), Dönem 4, Birleşim 35, C.21, s.12.

Elaziz milletvekili Fazıl Ahmet Bey, Aksaray milletvekili Ahmet Süreyya Bey ve Ordu milletvekili Ahmet İhsan Bey 05.07.1931 tarihinde Meclise bir gensoru vererek, bazı gazetelerin halkı kötü yönde etkilemek amacıyla yaptığı yayınlar karşısında hükümetin ne gibi tedbirler aldığını sormuşlar ve Meclisin bu konuda bir karar vermesini talep etmişlerdi. İlk sözü Başvekil İsmet Paşa olarak, hükümetin kendisine verilen yetkileri yeterince uyguladığı kanaatinde olduğunu söyleyerek, bu konuda milletvekillerini dinlemek istediğini, eğer gerekirse kendisinin de uzun bir açıklamada bulunabileceğini belirtmiştir. İsmet Paşa'dan sonra ilk sözü Aksaray milletvekili Ahmet Süreyya Bey olarak, bu gensoruyu neden verdikleri ile ilgili açıklamalar yapmıştır. Bu gensoru ile mutlak bir basın engellemesini veya mutlak bir basın serbestisini kastetmediklerinin altını çizmiştir.

Sonrasında Mazhar Müfit Bey kürsüye gelerek basının, Milli Mücadele döneminde, mücadele edenlere eşkıya dediğini, yine bu dönemde, beyaz ay yıldızlı bayrağın bu ülkenin saadetini temin edemeyeceğini ve başka bayrak aranması gerektiğini söylediklerini, fakat bugün çıkıp “*o insanlar aslında büyük vatanpervermiş*” gibi haberler yaptıklarını, demiryolu yapılmasına karşı çıkararak ecdadımızın kemikleri üzerine ray dizilir mi diye propaganda yaptıklarını ifade ederek sözlerine şu şekilde son vermiştir; “*Efendiler; bu gün İsviçre’de matbuat serbesttir. Fakat efendiler; orada böyle bir şey yazılırsa okuyucular onları ellerine aldıkları zaman güler, atarlar. Bizde ise hakikat zannedilir. İsviçre’de her okuyucu okuduğunu bilir. Her yazıcı da yazacağını düşünerek yazar efendiler; orada da pek çok ağır cezalar vardır. Onları uygulamak için hâdiseler enderdir...*”³⁶⁵.

Mazhar Müfit Bey’den sonra birçok milletvekili de söz alarak aynı konu üzerinde uzun konuşmalar yapmışlardır. Son olarak İsmet Paşa’da söz almış ve uzun bir izahat vermiştir. Konuşmaların ardından taktirlerle geçilmiştir. Mersin milletvekili Süleyman Fikri Bey’in, “*Bu gün burada matbuat hürriyeti hakkında söylenen sözler ve verilecek kararların Türkiye’de münteşir bütün yevmi gazetelerin ilk çıkacak nüshalarının ilk sayfaların da başlayarak aynen ve harfiyen basılmasının karar altına alınmasını arz ve teklif ederim.*”³⁶⁶ taktiri kabul olunarak celse sonlandırılmıştır.

Ele alınan bu konu, Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde basın hürriyeti ve serbestisi hakkında dönem milletvekillerinin bakış açılarını ortaya koymaktadır. Konuşmalardan

³⁶⁵TBMM Zabıt Ceridesi (05.07.1931), Dönem 4, Birleşim 22, C.3, s.6-8.

³⁶⁶TBMM Zabıt Ceridesi (05.07.1931), Dönem 4, Birleşim 22, C.3, s.43-44.

anlaşıldığı kadarıyla da basın, aslı olmayan haberleri yayımladığı veya haberleri çarpıtarak yayımladığı ortaya çıkmaktadır. Burada Mazhar Müfit Bey'in verdiği örnekler, basının olaylar karşısındaki tutumuna somut veriler oluşturmaktadır. Mazhar Müfit Bey de Bitlis Valiliği esnasında basının kendisi hakkında yaptığı asılsız haberlerden oldukça rahatsız olmuştu. Onun buradaki tavrını değerlendirirken bu olayı da göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Mazhar Müfit Bey'in de örneğini verdiği gibi bazı basın kuruluşlarının Milli Mücadele döneminde bağımsız bir Türkiye'nin karşısında oldukları açık olarak görülmekteydi.

İlgili durumu elbette farklı açılardan da ele almak gerekmektedir. Çünkü Milli Mücadele döneminde, ülke üzerindeki işgal güçlerinin her alanda uyguladığı baskı doğal olarak basın üzerinde de uygulanmaktaydı. Söz konusu ayrıntı mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak baskı döneminin ardından kurulan bağımsız Türkiye Cumhuriyeti Devleti içerisinde varlığını sürdüren basın faaliyetinin, eski ve köhne olarak niteleyebileceğimiz görüşleri çerçevesinde demiryollarının inşasına Mazhar Müfit Bey'in söylemlerinde yer verdiği nedenler ile karşı çıkmaları görmezden gelinmemelidir. Bu tür haberler, yeni kurulan devletin yaptığı ve yapacağı çalışmaların halk tarafından yanlış anlaşılacak şekilde desteklenmemesi sonucunu doğuracaktır. Halk tarafından desteklenmeyen çalışmaların da kalıcı olmayacağı göz önüne alındığında, söz konusu zarar Devlete dolayısıyla da halka mal olacaktır. Buradaki kasıt basının sansürlenmesi gereğini ortaya çıkarmamalıdır. Basının özgür olması sağlanmalı ve herhangi bir dayatma söz konusu olmamalıdır. Basın özgürlüğünün sınırı devlet güvenliği ve halkın refahı ve mutluluğu olmalıdır. Yukarıda belirtildiği üzere ilgili dönemde verilen takririn amacının da mutlak bir basın sansürlemesini esas almadığı açıktır. Ancak yanlış haberlerin önüne geçmek ve halkın refah ve mutluluğunu temin etmek amacıyla yapılan haberlere de bir denetleme getirilmesi isteği söz konusudur. Bunun da gösterilen örneklerle dikkate alındığında makul olduğu aşikârdır.

3.2.1.4. Dış Politika Meseleleri ile İlgili Konuşmaları

TBMM'nin 25.10.1934 tarihli Gizli Celsesinde, Balkan ittifakı³⁶⁷ çerçevesinde Türkiye ile Yugoslavya arasında yapılan anlaşma konusu gündeme alınmıştır. Hariciye

³⁶⁷ Balkan Antantı, 9 Şubat 1934 tarihinde Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında imzalanmıştır. Balkan Antantı yapılmadan önce Türkiye, Balkan ülkelerinden Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan ile karşılıklı olarak Dostluk ve Saldırmazlık antlaşmaları da imzalamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Salih Işık, *Balkan Antantı, Balkan Paketi ve Türkiye*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2011, s.45.

Vekili Dr. Tevfik Rüştü Bey, anlaşmanın içeriği hakkında Meclise bilgi verirken Mazhar Müfit Bey de söze girerek Dr. Tevfik Rüştü Bey'e *"İtalya bize bitişik mi addediliyor? Bitişik bir devlet bize taarruz ederse Yugoslavlar ne yapacaktır?"* sorusunu yöneltmiştir. Dr. Tevfik Rüştü Bey *"Bu muahedenin hudut ve şümulü yalnız Balkan'a aittir. Meselâ Ankara'da Karahan ile yaptığımız muahede de Sovyetler bizim muvafakatimiz olmadan İtalya ile bir mukavele yapamaz. Sovyetlerle yapılan mukavelede bitişik kaydı vardır. Bu mukavelelerde gaye olarak yalnız Balkan Devletleri kastedilmiştir. Sarahaten Balkan devletleri kastedilmiştir."* cevabını vermiştir. IV. Dönemden sonra Mazhar Müfit Bey'in gizli celselerde herhangi bir konuda konuşması olmamıştır.

3.3. IV. Dönem (1931-1935) Meclis Dışı Çalışmaları

3.3.1. Mazhar Müfit Kansu'nun Uluslararası Parlamentolar Birliği Türk Grubu İçindeki Yeri

1889 yılında kurulan Uluslararası Parlamentolar Birliği'nin, farklı ülke parlamenterleri arasında bilgi alışverişi, uluslararası sorunlar, İnsan haklarının savunulması ve tanıtılması ve üye ülkelerin parlamentolarını güçlendirmek gibi amaçları vardır³⁶⁸.

Cumhuriyetin kurulmasının ardından içeride, yeni devletin kurumsallaşmasını sağlayan devlet adamları, dış ilişkilerde de aktif olarak rol alma çabası içine girmişlerdir. Bu amaçlarla Türkiye, birçok uluslararası birliğe dâhil olurken bölgesel birliklerin de teşkil edilmesinde önemli görevler üstlenmiştir.

Uluslararası Parlamentolar Birliği Türk Grubu 25 Mayıs 1932'de 21 milletvekili³⁶⁹ tarafından kurulmuştur³⁷⁰. Kurulma işleminin tamamlanması amacıyla aynı gün toplanan Türk Grubu, Birliğin nizamnamesini kabul etmiş ve ardından başkanlık divanını oluşturmuştur. Buna göre, başkanlık görevini Denizli milletvekili Necip Ali Bey üstlenirken, başkan vekilliklerine Cebelberek milletvekili Naci Paşa

³⁶⁸ *Inter Parliamentary Union Web Sitesi*, <http://www.ipu.org/english/whatipu.htm> (Erişim: 08.05.2014)

³⁶⁹ İzzet Bey (Afyonkarahisar), Ruşen Eşref Bey (Afyonkarahisar), Nazıfı Şerif Bey (Antalya), Adnan Bey (Aydın), Dr Mazhar Bey (Aydın), Enver Bey (Balıkesir), Ubeydullah Bey (Bayazıt), Cevat Abbas Bey (Bolu), Falih Rıfkı Bey (Bolu), Şükrü Bey (Çanakkale), Ziya Gevher Bey (Çanakkale), Zeki Mesut Bey (Edirne), Fazıl Ahmet Bey (Elaziz), Nafi Atuf Bey (Erzurum), Aziz Bey (Erzurum), Yusuf Ziya Bey (Eskişehir), Nuri Bey (Gaziantep), Edip Servet Bey (Gümüşhane), Alaettin Cemil Bey (İstanbul), Salah Cımcıoz Bey (İstanbul) ve Halil Bey (İzmir) ; Mazhar Müfit Bey'de kurucuları arasında yer almasına rağmen 21 kurucu üye sıralanarak Mazhar Müfit Bey'in ismine yer verilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fahri Çoker, *TBMM IV. Dönem*, C.I, s.449-450 ; F. Çoker, *TBMM IV. Dönem*, C.II, s.177.

³⁷⁰ F. Çoker, *TBMM IV. Dönem*, C.I, s.449.

ve Ordu milletvekili Ahmet İhsan Bey getirilmiştir. Grubun genel sekreterlik görevini yürütmek üzere Bursa milletvekili Dr. Rasim Bey seçilmiş, saymanlık görevi ise Mazhar Müfit Bey'e bırakılmıştır³⁷¹.

Türkiye, ilk defa Uluslararası Parlamentolar Birliği'nin 20-26 Temmuz 1932'de Cenevre'de gerçekleştirilen 28. toplantısına dört milletvekili³⁷² ile katılmıştır. Konferans, "*Hukuk*" ve "*Sosyal ve İnsani Sorunlar*" konularında çalışmalar yapmıştır. 19-23 Nisan 1933 tarihinde Roma'da toplanan konferansta ise "*Ticaret*" konuları ele alınmış, 24 Nisan 1933'te Cenevre'de toplanan konferansta yönetimle ilgili konular tartışılmıştır. 2-4 Ekim 1934 tarihinde Madrit'te yapılan konferansta, Mali ve Ekonomik Sorunlar, Sömürgeler Sorunu, Güvenlik ve Silahları Bırakma Sorunu, Rejimin Geliştirilmesi Sorunları gibi konular tartışılmıştır. Uluslararası Parlamentolar Birliği'nin 30. Konferansı 22 Eylül 1934'te İstanbul'da Yıldız Sarayında toplanmıştır. Konferans TBMM Başkanı Kazım Paşa'nın açış konuşması ile çalışmaya başlamıştır. Konferans gündemi olarak, Gençlerin İşsizliği, Uluslararası Güvenlik ve Parlamentarizm Rejimi konuları belirlenmiştir. Gündemin belirlenmesinin ardından Divan Başkanı olarak TBMM Başkan Vekili Hasan Bey (Trabzon Milletvekili) seçilmiştir. Konferans, ilgili konuların görüşülmesinin ardından 29 Eylül 1934 günü sona ermiştir³⁷³. Sonraki süreçte Türkiye Grubu, Uluslararası birçok toplantıya temsilciler göndermiş ve aktif olarak çalışmalarında yer almıştır.

3.4. 1935 Seçimlerine Giden Süreç

14 Kasım 1934 tarihinde İsmet İnönü, CHP Grubunda, Büyük Millet Meclisi'nin 1935 yazında seçimlere gitmesinin anayasa gereği olduğunu, uluslararası durumunda bunu zorunlu kıldığını belirten bir konuşma yapmıştır³⁷⁴. CHP Grubu, konuyu değerlendirerek yola çıkarak seçimlerin yenilenmesi kararını almış ve bunun talep edilmesi görevini Parti Başkanlığına bırakmıştır.

1935 seçimleri öncesinde Seçim Kanununda bazı değişikliklere gidilmiştir. Bunların başında, kadınlarında seçme ve seçilme hakkını kullanmaları gelir³⁷⁵. Türk

³⁷¹ F. Çoker, *TBMM IV. Dönem*, C.I, s.450.

³⁷² Ahmet İhsan Bey (Ordu), Dr. Rasim Ferit Bey (Bursa), Fazıl Ahmet Bey (Elaziz), Nazım İzzet Bey (Tokat).

³⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. F. Çoker, *TBMM IV. Dönem*, C.I, s.450-472.

³⁷⁴ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem 1935-1939*, C.I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, s.1.

³⁷⁵ Kadınlara seçme ve seçilme hakkı kademeli olarak verilmiştir. İlk seçme ve seçilme hakkı 3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen Belediye Kanununa göre kadınların, Belediye reisi adayı olabileceği ve

kadınlarına verilen bu hakkı İsmet İnönü, “*inkılabımızın en büyük eseri*” olarak tanımlamıştır³⁷⁶. Bunun yanında seçimlere giden süreçte 5 Aralık 1934 tarihinde İsmet İnönü ve 191 arkadaşı Meclise bir kanun teklifi vererek Teşkilatı Esasiye Kanununun 10. ve 11. Maddelerin değiştirilmesini ve yeni maddeler eklenmesini önermişlerdir³⁷⁷. Teşkilatı Esasiye Kanununun³⁷⁸ 10. Maddesi 18 yaşını bitiren erkeklerin seçme hakkını kapsıyordu. Bu madde “*Yirmi iki yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkına haizdir.*” şeklinde değiştirilerek, seçmen yaşı 18’den 22’ye çıkartıldı ve kadınlarında seçme hakkını elde etmesi sağlanmış oldu. Yine, Teşkilatı Esasiye Kanununun 11. Maddesi “*Otuz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir.*” şeklinde değiştirilerek kadınlara seçilme hakkı da tanınmış oldu. Söz konusu maddeler üzerinde herhangi bir tartışma olmadan kabul olundu³⁷⁹. Milletvekili seçimleri ile ilgili kanunda da değişiklikler yapılarak, daha önce her 20 bin erkek bir milletvekili seçebiliyorken bu madde;

*“Türkiye Büyük Millet Meclisinin üyeleri Türkiye Devleti halkından her kırk bin nüfusta bir kişi olmak üzere seçilir. Bir intihab dairesinin nüfusu kırk binden aşağı olsa dahi her halde bir mebus seçmeğe hakkı olacağı gibi nüfusun kırk binden yukarısı için aşağıdaki gibi muamele yapılır: Elli beş bine kadar bir, elli beş bin birden 95 bine kadar iki, 95 bin birden 135 bine kadar üç, 135 bin birden 175 bine kadar dört mebus seçilecek ve bu miktardan ziyadesi bu yolda arttırılacaktır.”*³⁸⁰.

şeklinde düzenlenerek seçme ve seçilme hakkını kadınların da elde etmesinin etkilediği maddeler de buna göre düzenlenmiştir. Söz konusu madde değişiklikleri oy birliği ile kabul edilmiş ve kanunlaşmıştır.

Kadınlara genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkının verilmesini, kadınlar sevinçle karşılayarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bir mektup göndermişlerdir. Bu mektup şu şekildedir;

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığı'na

Dün Büyük Millet Meclisi Türk kadınlarının saylav seçmek, saylav seçilmek kanununa onay verdi. Biz Türk kadınları bundan gönenç duyduk. Gerekli olan iş

---

seçimlerde oy kullanabileceği kabul edildi. Sonrasında 26 Ekim 1933 tarihinde değiştirilen ve kabul edilen Köy Kanunu ile birlikte kadınlara köy muhtarlığı ve heyetlerine seçilme hakkı verildi. Son olarak da 5 Aralık 1934 yılında kabul edilen seçim kanunu değişiklikleri ile kadınlara genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkı tanındı.

³⁷⁶ *Milliyet Gazetesi*, 6 K.Evvel 1934, s.1.

³⁷⁷ *TBMM Zabıt Ceridesi (05.12.1934)*, Dönem 4, Birleşim 12, C.25, s.85.

³⁷⁸ Meclis zabıtlarında geçtiği tabir ile aynı olarak kullanılmıştır. Bazı kaynaklar 1924 Anayasası olarak da isimlendirmektedir.

³⁷⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi (05.12.1934)*, Dönem 4, Birleşim 12, C.25, s.85.

³⁸⁰ Aynı yer.

yapıldı. Türk kadını bundan sonra daha iyi anlaşılacaktır. Bu hakikati anlayan ortaya koyan, kanunla teyit eden Büyük Türk ulusunun mümessillerine minnet.

Ankara Halkevi'nde toplanan Türk Kadınları namına;

Afet, Mevhibe İnönü, Meveddet Özalp, Fitnat, Naşide, Madde R., S. Nevber, M. Yain, Melahat H. Esmâ, Naciye, Nedime Nuri, Makbule Eldemir, Zehra İhsan, Makbule Zaim, Süheylâ, Samiye, Azime, Nazire Özmen, Mediha Refik, Seza, Nezahat C. Savran, Ahter.”³⁸¹.

Mustafa Kemal Atatürk, 8 Şubat 1935 tarihinde yapılacak olan genel seçimler için Cumhuriyet Halk Partisinin adaylarını belirlemek üzere 2-3 Şubat 1935 tarihinde toplantılar yapmış ve 3 Şubatta belirlenen adaylar, 4 Şubatta Anadolu Ajansına verilmiş, 5 Şubatta da Mustafa Kemal Atatürk, adayları kendisi açıklamıştır³⁸². Bir önceki dönemde uygulanan bağımsız aday sistemi bu seçimlerde de uygulanmış, ancak sayı 30'dan 16'ya düşürülmüştür. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi, bağımsızlar için kontenjan ayrılan 3 ilden³⁸³ daha sonra aday göstermiştir ve bu nedenle bağımsız kontenjanı 13'e düşmüştür³⁸⁴. Bağımsız olarak Kadın Birliği eski Başkanı Nezihe Muhittin Hanım da adaylığını koymuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'nin gösterdiği kadın adaylar ise; Nakiye, Dr. Fatma Şakir, Seniha Nafiz Hızal, Huriye Baha İz, Şekibe Şekib, Satı Kadın, Ferruh Esmâ, Zihni Nayman, Benal Nevzad, Mevrure Gönenç, Mihri Hüseyin Pektaş, Sabiha Gökçel, Türkan Başbuğ, Bediz Aydılek, Fakihe Öymen, Meliha Ulaş hanımlardır³⁸⁵. Ayrıca 1935 seçimlerinde ilk defa azınlıklardan Dr. Taptas (Ankara), Keresteciyan (Afyon), İstemat Zihni (Eskişehir), Dr. Abravaya (Niğde) gibi isimlerde aday olarak milletvekili seçilmişlerdir³⁸⁶. 8 Şubat 1935 tarihinde tüm yurttaki seçimler tamamlanmış ve Cumhuriyet Halk Partisinin göstermiş olduğu tüm adaylar seçimi kazanmıştır.

3.5. Mazhar Müfit Kansu'nun V. Dönem (1935-1939) Meclis İçi Çalışmaları

Mazhar Müfit Kansu, 1935 seçimlerinde 4. ve son defa Denizli'den aday olmuş³⁸⁷ ve 707 oy alarak CHP'den milletvekili seçilmiştir³⁸⁸. Yeni seçim kanunu uyarınca Denizli, TBMM'de 8 milletvekili ile temsil edilmiştir³⁸⁹.

³⁸¹ İ. Güneş, *TBMM V. Dönem*, C.I, s.13-14.

³⁸² İ. Güneş, *TBMM V. Dönem*, C.I, s.18.

³⁸³ Tokat, Yozgat ve Kütahya.

³⁸⁴ K. Olgun, a.g.m., s.17.

³⁸⁵ İ. Güneş, *TBMM V. Dönem*, C.I, s.37.

³⁸⁶ K. Olgun, a.g.m., s.17. ; Kişilerin kısa biyografileri için bkz. İ. Güneş, *TBMM V. Dönem*, C.I, s.38-39.

³⁸⁷ VI. ve VII. Dönemlerde Çoruh (Artvin) milletvekili olarak çalışmalar yürütecektir.

³⁸⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. EK:8, TBMM V. Döneminde Mazhar Müfit Kansu'nun Seçim Mazbatası.

³⁸⁹ Diğer milletvekilleri; Kazım Samanlı (707 oy almıştır), Emin Aslan Tokad* (* Emin Aslan Bey'in soyadı V. Dönem seçim mazbatasında "Tokatlı" olarak yazılmış fakat bunun bir yanlışlık yapılarak yazıldığı kanaatindeyiz.) (707 oy almıştır), Haydar Rüştü Öktem (707 oy almıştır), Necip Ali Küçüka (707 oy almıştır), Yusuf Başkaya (707 oy almıştır), Dr. Hamdi Berkman (707 oy almıştır), General Şefik Türsan (707 oy almıştır). *TBMM Milletvekili V. Dönem Seçim Mazbataları*, TBMM Arşivi, Sicil No: 105.

1 Mart 1935'te Meclise katılan Kansu'nun mazbatası, 7 Mart'ta onaylanmıştır. V. Dönem boyunca, *Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeni* üye ve denetçilikleri görevlerinde bulunmuştur. Bunun yanında, Irmak-Filyos Demiryolu açılış törenine katılacak heyette ve 14 Mayıs 1937'de de, Milletler Cemiyeti Müzaheret Kurumları Beynelmilel Birliği tarafından gerçekleştirilen konferans için Çekoslovakya'ya gönderilen heyette yer almıştır³⁹⁰. V. Dönemde Meclis kürsüsünde 28 farklı konuda konuşma yapmış ve 1 Takrir vermiştir.

3.5.1. Takrir(ler)i

Mazhar Müfit Kansu'nun V. Dönemde bir adet takriri bulunmaktadır. Bu takrir, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e Boğazlar meselesinin halledilmesi hususunda teşekkürlerini iletmesine dairdir.

20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi ile ilgili Hariciye ve Milli Müdafaa Encümenleri mazbataları okunduktan sonra ilk sözü Hariciye Vekili Dr. Tevfik Rüştü Aras almıştır. Tevfik Rüştü Aras, sözleşmenin yapılması için Hariciye Vekâleti olarak yapmış oldukları çalışmaları aktarmış ve kendilerini yalnız bırakmayarak destekleyen dost ülkelere teşekkür ederek sözlerini sonlandırmıştır.

Mazhar Müfit Kansu, Hariciye Vekili'nden sonra söz alarak kürsüye çıkmış ve *“Arkadaşlar; İstiklalimizin, hâkimiyetimizin üzerinde her ne suretle olursa olsun siyah bir nokta gibi duran ve hayatını, canını istiklal ve hâkimiyeti uğrunda fedadan çekinmeyen Türk milleti için bir kâbus gibi hoş görülmesine imkan olmayan Çanakkale meselesi artık bugün, maziye karışmıştır.”* sözleriyle konuşmasına başlayarak sözleşmenin tenkit edilecek herhangi bir yanının bulunmadığını, encümenlerin fikirlerine tamamen iştirak ettiğini, *“yüksek deha Atatürk”* sayesinde diplomasi ile boğazların tamamen Türkiye'nin olduğunu ifade ettikten sonra Atatürk'e, Başvekil İsmet İnönü'ye, çalışma arkadaşlarına ve Hariciye Vekiline teşekkür ederek konuşmasını;

“Arkadaşlar, Boğazlar tamamen bizimdir. İstedığımız zaman açarız, istediğimiz zaman kaparız. Dostlarımız için Boğazlar açıktır. Fakat düşmanlar vatanın kapısını zorlamak ve cebren geçmek teşebbüsünde bulunurlarsa, emin olsunlar ki boğazın muhafızı olan çelikten daha sağlam Türk ordusunu karşılarında bulacaklardır. (Şiddetli

³⁹⁰ İ. Güneş, *TBMM V. Dönem*, C.II, s.210.

alkışlar.) Bunu düşünmeyerek vatanımızın kapısını zorlamak ve cebren açmak hayali hamî arkasından koşanların vay haline."³⁹¹ sözleriyle tamamlamıştır.

Mazhar Müfit Kansu'nun bu nutku şiddetli alkışlarla sık sık kesilmiştir. Daha sonra bazı milletvekilleri de söz alarak, Boğazlar meselesinin halli için teşekkürlerini sunmuşlardır.

Konuşmalar bittikten sonra takrirlere geçilmiş ve Mazhar Müfit Kansu'nun da takriri okunmuştur. Mazhar Müfit Kansu'nun takriri şu şekildedir; *"Boğazlar meselesinin Cumhuriyet Reisi Atatürk'ün yaratıcı dehasile ve hüsnü suretle neticelenmesinden minnet ve şükranlarımızı Meclis namına Atatürk'ün Yüksek Huzurlarına arz ve iblağ için Meclis Reisimizin Başkanlığı altında Meclisten bir heyetin vekil edilmesini teklif ederim."*³⁹². Takrir okunduktan sonra Yozgat milletvekili Sırrı İçöz, bu vazifeyi Başkanlık Divanı'nın yapabileceğini söylemiştir. Meclis Başkanı, Başkanlık Divanı'na vazifenin verilmesi durumunda memnuniyetle yapacağını söyledikten sonra milletvekillerinden *"müttefikân"* sesleri yükselmiştir. Bu şekilde Mazhar Müfit Kansu'nun takririnin gereği yapılmak üzere Divanı Riyasete havale edilmiştir.

Boğazlar Meselesi, Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyetin ilanından sonra özellikle Lozan Antlaşmasında getirilen kısıtlamalar nedeniyle uzun süre kafasını meşgul eden hadiselerden biri olmuştur. Lozan ile birlikte getirilen kısıtlamaları değiştirmek ve bu kısıtlamalardan kurtulmak isteyen Türkiye çeşitli dönemlerde meseleyi ele almak istemiş ancak anlaşma yapılan diğer devletler tarafından destek verilmemiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün yoğun girişimleri ile Boğazlar meselesi nihayet 1936 yılında İsviçre'nin Montreux kentinde ele alınmıştır. Türkiye'nin egemenlik haklarının büyük ölçüde kısıtlı olduğu anlaşma değiştirilerek, özellikle askeri ve idari kısımlarda Türkiye'nin hakları iade edilmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen, ticari gemilerin özgürce geçişi ve Türkiye'nin bu gemilerden herhangi bir ücret talep edememesi bugün üzerinde durulan ve tartışılan bir konudur. Söz konusu durumdan dolayı Türkiye'nin egemenlik haklarının kısmi olarak verildiği gözden kaçmamalıdır. Mazhar Müfit Bey yukarıda yer verdiğimiz konuşmasında mutlak bir hâkimiyetten söz etmektedir. Ancak belirttiğimiz şartlar çerçevesinde mutlak bir hâkimiyetten söz etmek

³⁹¹TBMM Zabıt Ceridesi (31.07.1936), Dönem 5, Birleşim 81, C.12, s.311.

³⁹²TBMM Zabıt Ceridesi (31.07.1936), Dönem 5, Birleşim 81, C.12, s.328.

mümkün değildir. Mazhar Müfit Bey'in anlaşmanın ticari gemiler için olan boyutunu ele almadan değerlendirmeler yaptığı düşünülmektedir.

3.5.2. V. Yasama Döneminde Çeşitli Konulardaki Konuşmaları

Mazhar Müfit Bey'in bahsi geçen dönemdeki konuşmaları, İdari, İktisadi ve Mali, Sosyal ve Dış Politika konu başlıkları altında toplanabilir. Bahsi geçen dönemde, önceki dönemlere nazaran daha az konuşması bulunan Mazhar Müfit Bey, fikirlerini genel itibariyle aynı doğrultuda sürdürerek, mali alandaki görüşlerini ön plana çıkarmıştır.

3.5.2.1. İdari, İktisadi ve Mali Konulardaki Görüşleri

Denizyolları İşletme İdaresine on senede on milyon liralık yeni vapur alma tahsisatı verilmesine dair kanun münasebetiyle söz alan Mazhar Müfit Kansu, ilk olarak yeni vapur alınmasının gerekliliklerinden bahsetmiş, önceleri fikirlerinin, bu vapurlardan bir kısmının satın alınması, kalan kısmının da tersane kurularak ülkemizde üretilmesi yönünde olduğunu, fakat alakadarlarla görüştükten sonra tersane meselesinin bu kadar kolay olmayacağını anladığını ifade etmiştir. Diğer bir mesele olan taşımacılık için ikinci bir şirketin kurulması fikrini savunan arkadaşlarına karşı, tonaj meselesi göz önünde bulundurulduğunda ilk şirketin bile zarar etmesinin muhtemel olduğunu sözlerine ekleyerek konuşmasına son vermiştir.

Mazhar Müfit Kansu, burada yine yerli üretim konusundaki hassasiyetini ortaya koyarak ilk tercihin yerli üretim olması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak kendisinin de belirttiği gibi ilgili dönemde tersane yapılarak vapur üretilmesi henüz tam anlamıyla mümkün görünmemektedir. Meclis konuşmalarında Türkiye'nin o yıllarda denizcilik alanına gerekli ve yeterli önemi veremediği ortaya çıkmaktadır. Hatta bu görüşü genişleterek bugün dahi gerekli ve yeterli önemin verildiğini savunmamız mümkün değildir.

Mazhar Müfit Kansu, söz konusu konuda konuşmasının satır aralarında sık sık cümleye "*Efendiler*" diye başlamış ancak sonra "*Bayanlar Baylar*" ifadesine çevirmiştir. Bazen unutup yine aynı sözü yinelediğinde mebuslar "*öyle şey yok*" sesleri ile Mazhar Müfit Kansu'yu uyardırlardır.

1935 seçimlerine kadar Mecliste yalnızca erkek milletvekilleri olduğu için önceki dönemlerde de milletvekilliği yapmış olan birçok isim sözlerine "*Efendiler*"

ibaresi ile başlama alışkanlığını sürdürmekteydi. Yukarıda belirttiğimiz gibi Mazhar Müfit Kansu'da bu isimlerden biriydi. Ancak 1935 seçimlerinden sonra kadın milletvekillerinin de Meclis genel kurulunda bulunmaları bazı hitaplarda değişikliğe gidilmesini zorunlu hale getirmiştir.

1935 seçimlerinden bir yıl önce 1934 yılında kaldırılan ayrıcalıklı ifadelerden olan *“hoca, hacı, ağa, efendi, bey, hanım”* gibi ifadeler yerine erkeklere *“bay”* kadınlara *“bayan”* denilmeye başlanılmasının, söz konusu duruma, milletvekillerinin alışmasına katkı sağladığı düşünülebilir. Bu kararın alınmasıyla sadece Meclis'te değil basın yoluyla tüm yurtta bu kelimelerin kullanımı teşvik edilmiştir³⁹³.

1935 yılı Muvazenei Umumiye Kanunu ile genel bütçe rakamları Maliye Vekili Fuat Ağralı tarafından Meclise sunulmuş ve bütçe ayrıntıları üzerinde durulmuştur. Fuat Ağralı, 1934 yılına göre 1935 yılı rakamlarında 10 milyon 435 bin 417 liralık fazlalık olduğunu dile getirmiştir. Söz konusu fazlalığın, 5 yıllık hesaplanan sanayi programının tatbiki, Sümerbank'a verilmesi kararlaştırılan meblağ, merinos yünü ve pamuk gibi zirai maddelerin ıslahı, müdafaa hizmetlerin uygulanması, harici ve dâhili borçların taksitlerinin ödenmesi ve devlet hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için kullanılacağını belirtmiştir.

Fuat Ağralı, varidat bütçesi, hesabı kati neticeleri, nakit vaziyeti, iktisadi vaziyet, özel kredi, mevduatı koruma, para vaziyeti, döviz vaziyeti, gümüş para durumu, borçlar ve devlet kredisi hakkında ayrıntılı olarak malumat verdikten sonra söz sırası milletvekillerine gelmiş ve sırayla milletvekilleri bütçe hakkında düşüncelerini söylemişlerdir. 4. olarak söz alan Mazhar Müfit Kansu, söz konusu vergi oranları hakkında malumatta bulunarak söze başlamıştır. Bazı vergilerin haksız alındığını ve bazı uygulamalardan halkın hoşnut olmadığını dile getiren Kansu, şu açıklamayı yapmıştır; *“Bir arkadaşımın anlattığına göre, bir adam, harap bir evini yıkarak üzerine yeniden ev yaptırmıştır. İşin garibine bakın ki bu adamın eski evi için bir vergi yeni evi için de ayrı bir vergi konulmuştur. Vakıa yanlışlık anlaşılmış, alınan vergiler düşürülmüştür amma, aradan altı ay geçtikten sonra. İşte vatandaşı bıktıran bu cihetlerdir.”*³⁹⁴.

³⁹³ *Milliyet Gazetesi*, 27 T.SANİ 1934, s.1.

³⁹⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi* (22.05.1935), Dönem 5, Birleşim 27, C.3, s.174.

Maaşların da az olduğunu dile getiren Kansu, şu örneği vererek bunun bir çare olabileceğini düşündüğünü ifade etmiştir; “*Meselâ bin, bin beş yüz, iki bin kuruşlu 80 efendi kullanılıyor. Bu maaşı alanların bin türlü maişet düşüncesi vardır. Bunlardan istifade gayrikabildir. Bir dairede 80 efendiye yirmişer lira verileceğine beş kişiye ikişer yüz lira versek daha iyi olur. Daha iyi çalışır.*”³⁹⁵. Bazı masrafların anlamsız yere atıldığını ve bu konuya her yıl değindiğini ifade eden Kansu, bazı vekâletlerin kömürü 22 liradan alırken bazılarının 15 liradan aldığını, geçen yıl 300 ton alınan kömüre karşılık bu yıl aynı yer için 400 ton kömür alındığını bunun nedeninin *tevhidî mubayaat*³⁹⁶ meselesi olduğunu dile getirmiştir.

Tetkik seyahatlerine de değinen Kansu, bazı memurların özellikle İstanbul ile alakası bulunanların birkaç ayda bir İstanbul’a gittiklerini, kendi işleri için bile olsa oraya gittiklerinde birde tetkik seyahati unvanı verildiği için yevmiye de verilmek zorunda olduğunu belirterek, tetkik seyahatlerinin de neden sadece İstanbul’a olduğunu Denizli ya da bir başka şehre yapılmadığını sormuştur. Ayrıca memur maaşlarının da net olması gerektiğini düşünen Kansu bir memurun asıl maaşı 400 ama çeşitli vergilerle birçok kesinti olduğunu bu nedenle memurun eline geçen paranın hesabını bilmediğine değinmiştir. Kansu sözlerine şu cümle ile son vermiştir; “*Hulâsa olarak şunu söyleyeyim ki arkadaşlar, 10 paranın kıymeti bilinmedikçe orantılı bir bütçe yapılamaz.*”³⁹⁷. Maliye Bakanı Fuat Ağralı, Mazhar Müfit Kansu’nun memur maaşları hakkında ifade ettiği sayıların artması ile ilgili konuya değinerek 1929 ile 1934 arasındaki memurların artış rakamlarını ifade ederek çok bir fark olmadığını dile getirmiş ve memur maaşlarının net olmamasının memurların lehine olacağını savunmuştur. Vekâletler, Mazhar Müfit Kansu’nun bahsettiği diğer hususlara değinmemişlerdir.

Mazhar Müfit Kansu’nun ele aldığı hususlar dönemin mali yapısı ve yanlışları hakkında bilgiler sunması nedeniyle ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir. Halkı rahatsız eden bazı bazı hadiseler vergilendirme sisteminde yapılan yanlışlıklardan kaynaklanmaktadır. Kansu’nun da bahsettiği gibi yanlışların giderilmesinin uzun zaman alması da hükümet ile halkın arasının açılmasına neden olmaktadır. Ayrıca memur sayısı ve maaşları konularında da yanlış politikalar izlendiğini savunan Kansu’nun

³⁹⁵ Aynı yer.

³⁹⁶ Mubayaat ; Satın alma; Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2007, s.1268. ; Tevhidî Mubayaat; Bir araya gelerek satın alma anlamında kullanılmıştır.

³⁹⁷ TBMM Zabıt Ceridesi (22.05.1935), Dönem 5, Birleşim 27, C.3, s.175.

söylemlerine hak vermek gerekmektedir. Kansu'nun görüşü daha çok parayla daha az kişi çalıştırılması daha fazla verim sağlayacaktır anlayışını ortaya koymaktadır. Değerlendirmeyi buna göre yapacak olursak fikrine katılabiliriz.

Ancak dönem şartları içerisinde değerlendirme yapılması için, insan psikolojisi ön planda olduğundan dolayı sosyolojik ve psikolojik açıdan bakılmalıdır. Vekâletlerin aynı ihtiyaçlarının satın alma işlemlerinin birlikte yapılmasını savunan Kansu'nun bu görüşü ile ödenen ücret miktarının düşerek daha fazla ihtiyaç giderilmesi mümkün olabilecektir. Vekâletlerin ilgili görüşü dikkate alıp almadıkları ile ilgili elimizde bir delil olmasa da çözüm yolu kullanılabilir ve geçerli bir yoldur. Son olarak tetkik seyahatleri ve memur maaşlarına da değinen Kansu'nun tetkik seyahatleri konusundaki eleştirel tutumu göze çarpmaktadır.

Kansu devlet parasının doğru kullanılmadığını düşünmektedir. Buna yol açan memurların da kendi keyfiyetleri için devlete zarar verdiğini düşünmektedir. Ele aldığı örnekler onun düşüncelerine paralel bir durum ortaya koyduğunu göstermektedir. Sürekli İstanbul'a tetkik seyahati yapılması ve seyahati yapan kişilerin de İstanbul ile bir bağının olması, sözlerine delil oluşturmaktadır. Memur maaşlarının net olmamasının doğru olmadığını savunan Mazhar Müfit Kansu'ya karşı, net olmamasının daha faydalı olduğunu savunan Fuat Ağralı iki farklı bakış açısı ile konuya yaklaşmışlardır. Kansu'nun bakış açısı ilk görüşte doğru gibi görünse de, konunun mali açıdan ele alınarak, değerlendirilmesi en doğru sonucu verecektir.

20.01.1936 tarihinde Manisa milletvekili Sabri Toprak'ın sunduğu, hususi sıhhat yurtlarına ve hastanelerin himayesine dair kanun teklifi³⁹⁸ ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet, Maliye ve Bütçe Encümenlerinin söz konusu teklife dair sunmuş oldukları mazbata nedeniyle söz alan Mazhar Müfit Kansu, ilgili sağlık kurumlarının işleyişi ve vergilendirme usullerine temas ederek, sistemde adaletsizlikler olduğunu dile getirmiştir. Mazhar Müfit Kansu, bazı hastanelerin anonim şirketler tarafından kurulduğunu ve bunların sahibinin doktor olmadığını iddia ederek sözlerine başlamıştır. Bu hastanelerde doktorların maaşlı çalışan olduklarını vurgulayan Kansu, kazanç temin eden bu tür hastanelerden de vergi alınması gerektiğini dile getirmiştir. Kansu,

³⁹⁸ Söz konusu kanun teklifi şu şekildedir; “Efrad ve cemiyetler tarafından açılan Sıhhat yurtları ve hastanelerin (50) yataklı olanlarından Devletçe ve belediyece hiç bir vergi ve resim alınmaz. (50) yataktan (100) yatağa kadar hasta kabul edenlerden yalnız belediye resimleri alınır. Yüz yataktan yukarı yurt ve hastanelerden her türlü resim ve vergi tahsil kılınır.” TBMM Zabıt Ceridesi (20.01.1936), Dönem 5, Birleşim 29, C.8, s.115.

adaletsizliği ise maaş alan bir hastabakıcıdan yada doktordan vergi alınırken, bu büyük hastanelerden vergi alınmamasına bağlamıştır. Ayrıca bu işin sadece ticaret için yapıldığı kanaatinde olduğunu açık bir şekilde belirtmiştir³⁹⁹.

Mazhar Müfit Kansu, bir noktanın daha altını çizerek, önemli olan ve dikkat edilmesi gereken hususun insani hizmetler olduğunu ve hastalarından ücret almayan hastanelerden de vergi alınmaması gerektiğini dile getirerek, çıkartılan kanunun oldukça yerinde olduğunu sözlerine eklemiştir. Mazhar Müfit Kansu'dan sonra söz alan Sıhhiye Vekili Dr. Refik Saydamda Mazhar Müfit Kansu'nun düşüncelerine paralel olan ifadelerde bulunmuştur. Konuşmaların akabinde söz konusu mazbata reye sunulmuş ve kabul edilmiştir. Kansu'nun söylemlerine bakıldığında yine adalet temelinden değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir. Yapılan kanunun yerinde olduğu da yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mazhar Müfit Kansu, 1936 yılında, Ziraat, Gümrük ve İnhisarlar, Adliye ve Bütçe Encümenleri mazbatasını ile meclis gündemine gelen *Nebatları Hastalık ve Zararlı Böceklerden Koruma Kanunu* teklifinin bazı maddelerine muhalefet etmiştir. Söz konusu maddelerden biri; hastalıklı bitkilerin imha masraflarının bitkinin sahibi olan kişiden alınmasına yönelik olan 4. maddedir. Mazhar Müfit Kansu ve Denizli milletvekili Şefik Türsan madde hakkında bir tadilname vererek, hastalıklı bitkinin imha masraflarının sahibinden alınması konusunun kaldırılmasını istemişlerdir. Kastamonu milletvekili Sami Erkman da Mazhar Müfit Kansu'nun teklifinin oldukça yerinde olduğunu ifade ettikten sonra Mazhar Müfit Kansu söz alarak kürsüye çıkmıştır. Mevcut durum hakkında şu örneği veren Kansu, teklifinin arkasında durmuştur;

*“Farzediniz ki bendeniz fidan getiriyorum. Menşei şahadetnamesi, sıhhat şahadetnamesi, hepsi muvafık gelmiş ve ben hiç bir zaman Hükümetin ilan ettiği hastalıklarla malul olan fidanı da istemedim. Fakat buraya geldi. Badelmuaeyene gördüler ki bunda hastalık vardır. Ne olacak? Para ver... Niçin para vereyim? Bırakın ben kendim imha edeyim. Bunu imha için memur masrafı, müfettiş masrafı ve daha bir sürü masraf.”*⁴⁰⁰

Mazhar Müfit Kansu'nun sözlerinden sonra Ziraat Vekili Muhlis Erkmen söz alarak, masraf konusunda sahibini zarara sokmanın doğru olmadığı görüşlerine iştirak ettiğini belirtmiş ve bunun için bütçeye tahsisat konması gerektiğini ifade etmiştir. Söz konusu madde Mazhar Müfit Kansu'nun işaret ettiği yönde değiştirilerek, kabul

³⁹⁹TBMM Zabıt Ceridesi (20.01.1936), Dönem 5, Birleşim 29, C.8, s.79.

⁴⁰⁰TBMM Zabıt Ceridesi (22.01.1936), Dönem 5, Birleşim 30, C.8, s.115.

edilmiştir. Aynı kanun hakkında Mazhar Müfit Kansu'nun itiraz ettiği bir diğer nokta, köylünün bitkide bulunan hastalığı biran önce ilgili yerlere bildirme zorunluluğu ile ilgilidir. Mazhar Müfit Kansu, bazı hastalıkların ancak mikroskopla bakıldığında anlaşılabilirdiğini, dolayısıyla bunu köylü vatandaşların anlaması ve haber vermesinin mümkün olmadığını bu nedenle cezalandırılmalarını doğru bulmadığını dile getirmiştir. Ziraat Encümeni namına cevap veren Manisa milletvekili Yaşar Özey, söz konusu hastalıkların kendini belli ettikten sonra, yani gözle görülür bir hal aldıktan sonra haber verilmesinin zorunlu olduğunu belirterek, diğer türlü köylüye herhangi bir yük yüklenmeyeceğini ifade etmiştir.

Kansu, konuya köylünün faydasını esas alarak bakmıştır. İlgili değerlendirmelerinin Meclisçe de kabul ve tasdik edilmesi milletvekillerinin de hatalı maddeden dönmelerini sağlamış olması hasebiyle önemlidir. Daha önce de üzerinde durduğumuz gibi onun söz konusu örnekte konuyu somutlaştırarak anlatımı, milletvekillerinin de konuya vakıf olabilmemesinin önünü açmıştır. Ayrıca yine burada da halkçı kimliği ön plana çıkmaktadır.

Pamuk ıslahı hakkında kanun layihası görüşmeleri dâhilinde kanun maddeleri görüşmelerine geçilmeden önce, Ziraat Vekili Muhlis Erkmen'den sonra söz alarak kürsüye çıkan Mazhar Müfit Kansu, bu konudaki düşüncelerini dile getirmiştir. Kansu, pamuk ıslahı için sulamanın önemine dikkat çekerek sulanmayan bir alandan yüz kilo alınıyorsa, sulanan bir alandan beş yüz kilo pamuk alınabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca, Nazilli, Denizli ve Sarayköy'de yetiştirilen pamuk oranı hakkında da değerlendirmeler yaparak; buraların da ıslah edilmesini istemiştir. Söz konusu bölgelerde ıslah hareketine girişilmesi durumunda oranın halkının da bu çalışmaya elinden gelen tüm gayreti sarf edeceğine inandığını belirtmiştir⁴⁰¹.

Bahsi geçen dönemde, pamuk yetiştiriciliği Denizli ve havalisi için oldukça önemlidir. Ancak ilgili söylemlerden yola çıkarak, mevcut hükümet politikalarının yeterli olmadığını görüyoruz. Hükümetin tarımda ıslah çalışmalarını uzun süredir yürüttüğü daha önce de ele aldığımız konular dahilinde verilmişti. Zabıtlardan anladığımız kadarıyla Hükümet sulama alanının genişletilmesi için bir su projesi ortaya koymuştur. Ancak bu proje, ilgili dönemde henüz tam manasıyla kullanılabilir halde değildir. Söz konusu durum, halkın, hükümetin tarım politikalarına olan desteğini ortaya

⁴⁰¹TBMM Zabıt Ceridesi (22.01.1936), Dönem 5, Birleşim 30, C.8, s.124.

koyması bakımından önem arz etmektedir. Mazhar Müfit Kansu'nun bu sözlerinden sonra madde görüşmelerine geçilmiş ve üzerinde yeniden konuşulmamıştır.

Milli Müdafaa Vekâletinin 1937 yılı bütçe görüşmelerinde Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp, bütçe kalemlerini aktardıktan sonra bütçenin kabulünü teklif ederek kürsüden inmiş ve milletvekilleri sırasıyla bütçe hakkında söz alarak düşüncelerini ifade etmişlerdir. Mazhar Müfit Kansu, sözlerine Atatürk'e ve Türk Ordusuna teşekkür ederek başlamış ve ordu içerisindeki bazı eksikliklerden bahsetmiştir. Bu eksikliklerden birisi de daha önce yapılan otomobil kanunu ile Tümen komutanlarının otomobillerinin kaldırılması konusu olmuştur. Gerekçeleriyle birlikte Tümen komutanlarına tekrar otomobil verilmesini istemiştir. Bunun gerekçelerinden biri olarak; Fırka komutanlarının yılda birkaç kez yapmış olduğu devir vazifelerinde kullandıkları harcırahlar ile otomobil masrafları arasında çok cüzi bir fark olmasını göstermiştir. İkinci olarak ise; Fırkanın kolları arasındaki uzun mesafeleri göstererek, bir olay olduğunda fırka komutanının bir koldan diğerine gitmesinin çok uzun zaman alabileceğini, bunun da sıkıntıları beraberinde getirebileceğini dile getirmiştir⁴⁰². Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp, Mazhar Müfit Kansu'nun bahsettiği hususta Vekâlet'in de bir çalışma yürüttüğünü ve bu gerekliliği gördüğünü ifade ederek, söz konusu çalışmanın Meclise sunulduğunu ve encümenlerde müzakere edildikten sonra genel kurula geleceğini belirtmiştir.

Mazhar Müfit Kansu, daha önce ele aldığımız Adliye Vekâleti bütçesi görüşmelerin de de otomobiller ile ilgili fikirlerini beyan etmiştir. Yine aynı doğrultuda olarak, otomobillerin gereksiz kullanılmadığı sürece gerekliliğini düşünmektedir. Özellikle askeri alanda bu gereklilik bir kat daha artmaktadır. Çünkü askeri olaylarda sağlıklı bir müdahale için zamanlama oldukça önemlidir. Sunmuş olduğu gerekçeler makul, mantıklı ve yerinde görünmektedir.

3.5.2.2. Sosyal Konular Üzerine Değerlendirmeleri

Askeri ve Mülki Tekaüd Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine yönelik olan Meclis görüşmeleri esnasında Çanakkale milletvekili Ziya Gevher Etili'nin, tanınmış ya da milyoner bir memurun (subay) ölümünden sonra ailesine ikramiye verilmesini doğru karşılamadığını ve kanuna göre verilmesi düşünülen ikramiyelerin bundan sonraki memurlara uygulanması gerektiği düşüncelerini ifade etmesinin

⁴⁰²TBMM Zabıt Ceridesi (29.05.1937), Dönem 5, Birleşim 68, C.18, s.398.

ardından söz alan Denizli milletvekili Şefik Türsan, Ziya Gevher Bey'e katılmadığını belirterek şunları ifade etmiştir; *“Hazarda, seferde, muharebede, hudutlarda hayatını yıpratmış, ailesini oradan oraya taşımış, bir yuva kuramadan 30 sene çalışmış bir zabitin en son düşündüğü şey, ölmeden ailesine bir ev alayım demektir. 30 sene çalışıp ta emekli olanların çoğunluğunun düşüncesi bir yuva kurmaktır.”*⁴⁰³. Bu ifadelerinden sonra bir noktaya daha dikkat çeken Şefik Türsan, söz konusu ikramiyenin mirasçılara verilmesi konusuna biraz karşı olduğunu dile getirerek, çocuklarına verilebileceğini fakat çocuğu yoksa halası teyzesi gibi zatlara verilmesinin uygun olmayacağını düşündüğünü ifade etmiştir.

Mazhar Müfit Kansu bu konuda Ziya Gevher Bey'in sözlerine iştirak etmediğini dile getirerek, uzun bir konuşma yapmıştır. Kısaca ifade edecek olursak; Mazhar Müfit Kansu, bu kanunun sadece bundan sonraki memurlar için uygulanmasının doğru olmadığına, çünkü bunun adilane olmayacağını düşündüğüne, yine Türkiye Cumhuriyeti memurlarından hiçbirinin milyoner olmadığını ve memurun ölmesi halinde ailesine bu maaşın verileceğinin kanunlaşması durumunda memurun, ailesine öldükten sonra da devletin bakacağına inanmasının, onun şevkini ve çalışkanlığını artıracığına değinmiştir. Mazhar Müfit Kansu'nun bu sözlerine karşı Ziya Gevher Bey söz alarak, Mazhar Müfit Bey'in söylenmeyen sözleri söylenmiş gibi gösterdiğini ifade etmiştir. Mazhar Müfit Kansu ise Ziya Gevher Bey'in sözlerini tekrar ederek dediklerinin bu anlamları ihtiva ettiğini ifade etmiştir. Tartışma bir süre daha devam ettikten sonra büyümeden sona ermiştir⁴⁰⁴.

Ziya Gevher Bey'in sözlerinin herhangi bir sağlam temele dayanmadığını rahatlıkla ifade edebiliriz. Bunu iddia etmemizin nedenlerinden biri Mazhar Müfit Kansu'nun da değindiği gibi memurların milyoner olmadığı gerçeğidir. Bahsi geçen dönem şartları incelendiğinde, devlet hizmetinde görev yapan hiçbir subayın zengin olduğuna dair ortada bir kanıt olmadan bir varsayım üzerinden değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Sadece memurlar değil, vekillerin (bakanlar) ve milletvekillerinin dahi aşırı zengin olanlarına rastlayamıyoruz. Elbette bu söylemimiz toprak sahipliği bakımından geniş arazilere sahip olan vekilleri kapsamamaktadır. Ancak biraz daha ileriye giderek 1942 yılında Başbakan olan Şükrü Saraçoğlu'nun o yıllarda Koç

⁴⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi (30.03.1936), Dönem 5, Birleşim 45, C.9, s.83.

⁴⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi (30.03.1936), Dönem 5, Birleşim 45, C.9, s.83-85.

apartmanında kiracı olarak oturduğu gerçeği⁴⁰⁵ gibi söz konusu durum da delillerle ele alınmalıdır. Şefik Türsan'ın görüşleri ile Mazhar Müfit Kansu'nun görüşleri kısmen birbiri ile örtüşse de Kansu, ilgili kanunun bir başka maddesi olan, kanunun çıkışından sonra ki memurları kapsamaması konusunu esas olarak eleştirmektedir. Çıkacak kanunun herkesi kapsamaması ona göre bir adaletsizlik örneği idi. Söylediği gibi herkesi kapsamaması daha adilane görünmektedir. Ayrıca subaylara ve ailelerine devlet garantisinin verilmesini de olumlu olarak nitelendirmiştir.

3.5.2.3. Dış Politika Konuları Üzerine Düşünceleri

1936-1937 yıllarında Türkiye-Suriye sınırı oldukça hareketlidir. Söz konusu hareketler, Suriye'den Türkiye'ye gelip giden ve kaçakçılık yapan kişiler ile başlamıştır. İlgili yıllarda, Fransa'nın tutumundan dolayı Hatay meselesinin henüz çözüme kavuşturulamaması birçok açıdan olduğu gibi kaçakçılık konusunda da Türkiye'nin zarar görmesine neden olmaktadır. Türkiye sınırları konusunda oldukça hassas davranmıştır. Özellikle dışarıdan gelen bu tür tehditler konusunda tedbir alarak asayişini sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca kaçakçılık amacıyla gelenler dışındaki sınırdan gelen kişilerin Türkiye sınırları dâhilinde de çeşitli karışıklıklara yol açtığı görülmüştür. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, bu hususta alınan tedbirler konusunda milletvekillerini bilgilendirmek amacıyla kürsüye çıkmış ve hükümet olarak uyguladıkları politikaları anlatmış ve zararın asgari düzeye indirildiğini de dile getirmiştir. Dâhiliye Vekilinden sonra söz alan Mazhar Müfit Kansu, Suriye'den Türkiye'ye giren eşkıyaya dair kendi düşüncelerini açıklamıştır.

Mazhar Müfit Kansu, söz konusu çetelerin nasıl hazırlandığı, nereden para buldukları, silahları nereden aldıkları gibi konulara vurgu yaparak bu desteklerin kim tarafından verildiğini sorgulamıştır. Fransa'nın Blum kabinesinin dost perdesi altında sınırın diğer tarafında bu eşkıyalara gereken tüm maddi desteği sağladığını iddia etmiştir. Fransa ile Suriyelilerin işbirliği yaparak Hatay'da Türk kanı akıtığından bahisle, bu hareketler karşısında asla susmayacağını söylemiştir. Dost perdesi altında görünüp düşmanca davranan Fransa yerine mert bir düşmanın olmasını tercih edeceğini belirtmiştir. Ayrıca Türklerin yapacakları hareketi bütün dünyanın gözü önünde

⁴⁰⁵ Suna Kırac, *Ömrümden Uzun İdeallerim Var*, Suna ve İnan Kırac Vakfı Yayını, İstanbul 2006, s.30.

yapacağını ve böyle perde arkasından iş çevirmeyeceğini sözlerine ekleyerek, Hükümetin biran önce köklü bir çözüm yolu için adım atmasını istemiştir⁴⁰⁶.

Mazhar Müfit Kansu nutkunu, hükümete itimadının tam olduğunu dile getirerek ve artık bir Türk kanının yere dökülmesine veya zulme uğramasına tahammülleri olmadığını ve yazmakla çizmekle, politika ile değil kökten radikal bir surette bu duruma son verilmesi gerektiğini hatırlatarak son vermiştir. Birçok milletvekili konu hakkında düşüncelerini dile getirdikten sonra söz alan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya milletvekillerinin düşüncelerini anladığını ifade ederek *“Arkadaşlar, son söz olmak üzere arz etmek isterim ki Türklerin huzur ve hukukunu ve memleketin hududunu mahfuz bulundurmak için Türk milleti Büyük Millet Meclisine ve onun itimad ettiği Hükümete verdiği kudreti ve yetkiyi icabında en etkili bir surette kullanacağımıza kimsenin şüphesi olmamalıdır. (Bravo sesleri, alkışlar). Bunun, huzurunuzda tekrar bir defa daha açık olarak ifadesini cihan sulhu için de bir yardım telakki ederim.”*⁴⁰⁷. diyerek konuyu sonlandırmıştır.

Mazhar Müfit Kansu'nun söz konusu beyanati hem Türk dış politikası açısından hem de onun kişisel görüş ve özellikleri açısından ayrı ayrı önem arz etmektedir. Mazhar Müfit Kansu, diğer devletler ile Türkiye arasında ki meselelerde, önce dostluğu esas alan ve doğrudan düşmanlık ile yaklaşılmasını yanlış bulan, fakat bu uygulanamadığı takdirde de taviz verilmeden ilgili meselenin Türkiye lehine çözülmesini ön gören bakış açısına sahiptir. Milli meseleler konusunda oldukça hassastır. Kendisi, Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı ile bağdaşan bir görüşe sahiptir. Dış politikada dürüstlüğü esas alan bir çizgisi vardır. Bu çizgisi *“Diplomasi”* anlayışının tamamıyla dışında olarak yorumlanmamalıdır. Ancak diplomasiyi kısmen tercih ettiği de açıktır. Onun politika anlayışı kısaca, dürüst, açık ve milli olarak nitelendirilebilir. Söylemlerini değerlendirirsek; Fransa'nın ilgili yıllarda Hatay meselesinden dolayı Türkiye ile olan ilişkileri açıktır. Fransa, Suriye'den çekilirken Hatay'ı da Suriye'ye bırakmıştır. Bu ilişkilerin gerginleşmesinin sebeplerinden biri olarak değerlendirilebilir. Ancak Mazhar Müfit Kansu'nun Suriye'den giren eşkıyaları Fransa'nın desteklediği ve yönlendirdiği iddialarına kanıt olarak bu sorun gösterilemez. Fransa bölgede kalıcı bir varlığa bürünmeyeceğini Suriye'ye bağımsızlığını vererek göstermiştir. Ancak görünen sebeplerin ardında görünmeyen nedenler olabileceğinin de tarihimizde birçok örneği

⁴⁰⁶TBMM Zabıt Ceridesi (07.04.1937), Dönem 5, Birleşim 45, C.17, s.19-20.

⁴⁰⁷TBMM Zabıt Ceridesi (07.04.1937), Dönem 5, Birleşim 45, C.17, s.26.

vardır. Mazhar Müfit Kansu, bu söylemlerini net kanıtlara dayandırmamakta veya görünenin ardındaki görünmeyeni açıklamamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAZHAR MÜFİT KANSU'NUN SON MİLLETVEKİLLİĞİ DÖNEMLERİ İLE KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ

4.1. Mazhar Müfit Kansu'nun VI. ve VII. Dönem Artvin Milletvekilliği

4.1.1. 1939 Seçimleri ve VI. Dönem Çoruh (Artvin) Milletvekilliği

1938 yılı Kasım ayında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk vefat edince İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı seçilmiştir. Atatürk döneminden sonra başlayan bu dönem “*Milli Şef Dönemi*” olarak adlandırılmıştır. CHP'nin I. Olağanüstü Kurultayı'nda İsmet İnönü “*Değişmez Genel Başkan*” ve “*Milli Şef*” olarak ilan edilmiş ve bundan sonra İnönü için Milli Şef sıfatı kullanılmaya başlanılmıştır⁴⁰⁸.

1939 yılı Ocak ayının sonunda Türkiye Büyük Millet Meclisi yeni seçime gitme kararı vermiştir. 1939 yılı seçimleri, Cumhuriyet Halk Partisi'nin İsmet İnönü başkanlığında gittiği ilk genel seçimlerdir. Bu seçim, daha önce uygulanan 1908 tarihli İntihab-ı Mebusan Kanununa göre yapılan son seçim olma özelliğini de taşımaktadır⁴⁰⁹. CHP, 25 Mart 1939 tarihinde Ulus Gazetesinde milletvekili adaylarını ilan etmiş ve bu seçimde de bağımsız adaylar için kontenjan bırakmıştır. Buna göre 420 sandalyeyi CHP milletvekilleri kazanırken 4 sandalyeyi de bağımsızlar kazanmıştır⁴¹⁰.

Söz konusu seçimlerden sonra CHP içerisinde yer alan milletvekillerinden oluşan “*Müstakil Grup*” kurulmuştur. Grubun değişmez başkanı yine İsmet İnönü olmuş ve başkan vekilinin yine onun tarafından atanması kararlaştırılmıştır. Bu gruba mensup olan 21 kişinin Meclis görüşmelerinde grup kararına göre hareket etmesi ve CHP Meclis Grubu toplantılarına katılabilmesi ancak oy ve görüş hakkının olmaması öngörülmüştür⁴¹¹. Bu uygulamaya sonraki dönemlerde de kısmen devam edilmiştir.

Mazhar Müfit Kansu, II. ve V. Dönemler arası Denizli Milletvekilliği yapmasının ardından VI. ve VII. Dönemlerde Artvin (Çoruh) milletvekilliği yapmıştır. Söz konusu yıllarda CHP, milletvekili adaylarını genellikle birkaç dönemde bir farklı

⁴⁰⁸ İsmet Binark, *Türk Parlamento Tarihi TBMM VI. Dönem (3 Nisan 1939 -15 Ocak 1943)*, C.I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, s.38

⁴⁰⁹ Aynı yer.

⁴¹⁰ Kenan Olgun, a.g.m., s.19.

⁴¹¹ Kenan Olgun, a.g.m., s.20.

bölgelerden aday göstermekteydi. Mazhar Müfit Kansu da bu defa Çoruh'tan aday gösterilmiş ve toplamda 387 oy alarak, VI. Dönem Çoruh milletvekili olmaya hak kazanmıştır⁴¹². 3 Nisan 1919 yılında Meclise katılmış ve dönem içerisinde *Meclis Hesaplarının Tetkiki Encümeninde* ikinci ve üçüncü yasama yıllarında murakıp,⁴¹³ birinci ve dördüncü yasama yıllarında ise Encümen Reisi olarak seçilmiştir⁴¹⁴. Söz konusu dönemde 45 farklı konuda konuşma yapmıştır.

Mazhar Müfit Kansu, VI. Dönemde genel olarak, devlet memurlarının aylıkları ile ilgili düzenlemelerde, yeni mektepler kurulmasına dair Meclise verilen teklifler dâhilindeki konularda, mahalli işlerle ilgili konularda, vekâlet bütçeleri görüşmelerinde, asker ailelerine yapılması teklif edilen yardım konusunda, madenlerin aranması ve işletilmesi ile ilgili konularda ve Ticaret ve Sanayi Odası gibi yapıların kurulması ile ilgili kanun görüşmelerinde söz alarak fikirlerini beyan etmiştir.

4.1.2. 1943 Seçimleri ve VII. Dönem Çoruh (Artvin) Milletvekilliği

12 Ocak 1943 tarihinde yapılan CHP Meclis Grubu toplantısında, 1943 seçimlerinin yapılması kararı kabul edilmiştir⁴¹⁵. Bilecik Milletvekili Memduh Şevket Esenal, Trabzon Milletvekili Hasan Saka ve İstanbul milletvekili Ali Rana Tarhan'ın 14.01.1943 tarihinde Meclis genel kuruluna vermiş oldukları taktir ile seçimi yenileme kararı Meclisce de kabul edilmiştir⁴¹⁶.

1943 seçimlerine CHP yine tek parti olarak gitmiştir. Ancak bu seçim CHP'nin tek parti olarak katıldığı son seçimdir⁴¹⁷. Bu defa illerdeki aday sayıları arttırılarak, seçmene nispeten istediklerini seçebilme hakkını tanımış ve 458 milletvekilliği için 530 aday gösterilmiştir⁴¹⁸. İlk seçmenler seçimlerini 15-20 Şubat tarihleri arasında yapmış, ikinci seçmenler ise 28 Şubat'ta sandığa giderek, milletvekillerini seçmişlerdir⁴¹⁹. Mecliste, Milletvekillerinin üçte biri ilk defa bu görevi üstlenmişlerdir⁴²⁰. Tek partili sistemle iş başına gelen bu son Meclis, görevini 5 Ağustos 1946 yılına kadar sürdürmüştür.

⁴¹²Bkz. EK:9, TBMM VI. Döneminde Mazhar Müfit Kansu'nun Seçim Mazbatası.

⁴¹³Denetçi. İ. Parlatır, *a.g.e.*, s.1133.

⁴¹⁴Ş. Şenal Günay, *Türk Parlamento Tarihi TBMM VI. Dönem (3 Nisan 1939 – 15 Ocak 1943)*, C.V, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, s.183.

⁴¹⁵İ. Binark, *a.g.e.*, s.29.

⁴¹⁶*TBMM Zabıt Ceridesi (14.01.1943)*, Dönem 6, Birleşim 28, C.30, s.216, 220.

⁴¹⁷B. Özgül, *a.g.t.*, s.107.

⁴¹⁸M. Alkan *a.g.m.*, s.52-53.

⁴¹⁹M. Alkan, *a.g.m.*, s.53.

⁴²⁰İ. Binark, *a.g.e.*, s.31.

1943 seçimlerinde Mazhar Müfit Kansu CHP tarafından tekrar Çoruh'tan milletvekili adayı olarak gösterilmiştir. Kansu, Çoruh'tan toplamda 380 oy alarak milletvekili seçilmiş ve mazbatası 28.02.1943 tarihinde onaylanmıştır⁴²¹. VII. Dönemde 14 farklı konuda konuşma yapmıştır.

Konuşma konularına bakacak olursak, genellikle Türk harfleriyle basılacak olan altın para hakkında, vekâlet ve müdürlüklerin bütçeleri hakkında, Ulaştırma Bakanlığı kuruluşu ile ilgili konuda, Tarım Bakanlığı bünyesinde kurulan Toprak İşleri Genel Müdürlüğü hakkında, Belediye Kanununda değişiklik yapılmasına dair hususlarda ve Sıtma Savaşı Kanunu gibi özel kanunlar münasebetiyle konuşmalar yaparak düşüncelerini ifade etmiştir.

4.2. “Kansu” Soyadını Alması

Mazhar Müfit Kansu, V. Dönem Milletvekili Hal Tercümesinden anladığımız kadarıyla, “Kansu” soyadını almadan önce “Nakipoğulları” aile ismini soyadı yerine de kullanmaktaydı. Ancak soyadı kanununun çıkmasından sonra bu ismin Mazhar Müfit Kansu tarafından tercih edilmediğini görmekteyiz.

Mazhar Müfit Bey'in akrabalarından biri olan bilim adamı Şevket Aziz Bey⁴²² soyadı kanununun çıkması ile birlikte “Kansu” soyadını seçmiş ve bunu Mazhar Müfit Bey ile paylaşmıştır. Mazhar Müfit Bey de bunu Atatürk'e sunmuştur. Atatürk, 03.12.1934 günü aileye bu soyadını vermiştir⁴²³. Söz konusu dönemde kısaca değinmemiz gerektiğini düşündüğümüz yine Mazhar Müfit Bey'in akrabası olan ve “Kansu” soyadını alan Şevket Aziz Bey'in abisi Nafi Atuf Bey'dir. Nafi Atuf Bey'de

⁴²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. EK:10, TBMM VII. Döneminde Mazhar Müfit Kansu'nun Seçim Mazbatası.

⁴²² Dr. Şevket Aziz Kansu, 1903 yılında Edirne'de doğmuştur. İstanbul Tıp Fakültesi 1923 yılı mezunudur. Gülhane ve Tıp Fakültesinde stajını müteakip, iki yıllık zorunlu hizmetini Ankara'nın Bâlâ ilçesinde hükümet tabibi olarak tamamladıktan sonra (1924-26) İstanbul Tıp Fakültesine iç hastalıkları kliniğinde asistan olarak tayin edilmiştir. Asistanlığı sırasında Paris'e Tıp ve Antropoloji ihtisası için gönderilmiştir. (1927-29). Sorbonne Üniversitesi Yüksek Etüdler okulu Broca Antropoloji laboratuvarında hazırladığı bir tezle devam ettiği Antropoloji okulundan diploma almıştır. Türkiye'ye dönüşünde I. sınıf iç hastalıkları uzmanı olmuştur. Tıp Fakültesinde açılan bir sınavla Antropoloji (doçenti) (1929) olmuş, Ankara'da toplanan birinci Türk Tarih Kongresinden (2-11 Temmuz 1932) sonra Atatürk tarafından Türk Tarih Kurumu asil üyeliğine seçilmiştir. 1934 yılında profesör olmuştur. Darülfünun (Üniversite) reformunda kadrosu İstanbul Fen Fakültesine nakil edilmiştir. 1935 yılında Atatürk'ün isteği üzerine Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine Antropoloji Profesörü olarak getirilmiştir. 1944 yılında Ordinaryüs profesörlüğüne yükseltilmiştir. 1946 yılında kurulan Ankara Üniversitesinin ilk rektörü seçilmiştir. 1973 yılında yaş haddinden emekli olmuştur. Türk Tarih Kurumu Başkanlığında (1962-1973) bulunmuştur. 10 Nisan 1983 yılında vefat etmiştir. *Türk Tarih Kurumu Web Sitesi*, <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Sayfa&No=46> (Erişim: 12.05.2014)

⁴²³ M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.I, s.xiii. ; Atatürk'ün yazıp imzaladığı “Kansu” soyadı ibaresi bulunan belge için bkz. EK:19.

önemli bir siyasetçi olup Milli Mücadele'den itibaren siyasetin içinde ve yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin inşasında yer almıştır⁴²⁴.

4.3. Kişisel Özellikleri

Mazhar Müfit Kansu, fikir hayatı ayrıca incelenmesi gereken bir şahsiyettir. Bize göre Kansu'nun, farklı bakabilen, sığ düşünceye karşı derin düşünen, ayrıntıya önem veren, döneminin önünde giden ve her alanda eşitlikçi olan görüşleri baskın bir şekilde görülmektedir. Tüm bu düşüncelerine kısmen ayrıntılarıyla değinmek, onun kişiliği hakkında daha somut veriler ortaya koymamıza yardımcı olacaktır.

Kansu, olayları ele alıp değerlendirirken, olanı olduğu gibi kabul etmek ve yorumlamak yoluna gitmekten ziyade söz konusu olaya farklı bakış açıları ile yeni yönler getirerek ele almayı ve bu şekilde bir sonuca ulaşmayı esas almıştır. Birçok konuda dönem milletvekillerinin çoğundan önde gitmeyi başarmıştır. Burada önde gitmek deyiminden kastımız, Cumhuriyetin getirdiği yeni kanunlar ve kurallar ile modernleşme sürecini geriden izlemek yerine, bu esaslara kendisinin de dahil olması ve öncülük etmesidir. Başta kadın-erkek eşitliği olmak üzere her alanda eşitlik prensibinin gereğini yerine getirmek için çaba harcamıştır. Kadınların evlerinden çıkararak, sosyal hayatın her aşamasında erkekler gibi yer almasını desteklemiş ve bu konunun aksini savunan kişilere eleştirilerde bulunmuştur.

Daha önce de ele aldığımız üzere 1925 yılı bütçe görüşmelerinde Mazhar Müfit Kansu, bazı kişilere özel vagon tahsis edilmesine karşı çıkarak, vekillere ayrıcalık tanımak için bile olsa hiçbir şekilde halkın mağdur edilemeyeceğini savunmuştur. Bu özelliği, halkın içinden olma ve daima halk tarafında olma yönüne örnek olarak gösterilebilir⁴²⁵.

Meclis kürsüsünde yapmış olduğu konuşmalarda en dikkat çeken yönlerinden biri kendisine sorulan soruları tekrar ederek mutlaka doğru anlayıp anlamadığını kontrol etmesidir. Eğer yanlış bir anlamada bulunursa bunun düzeltilmesinden sonra muhataplarının sorularını cevaplar ve kendisine yöneltilen sözlere karşı düşüncelerini ifade ederdi.

⁴²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.nafiatufkansu.org/kisa-hayat-oumlykuumlsuuml.html> (Erişim: 12.05.2014)

⁴²⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bölüm 2, sayfa 74.

Esprili bir kişiliğe sahipti. Kendisi kısa bir konuşma yaptıktan sonra uzun konuşmaların sözleri kabul edilmediğinde “*Bak kısa söz nasıl para eder?*” sözleriyle milletvekillerine takılırdı. Milletvekili sıralarında otururken bazen kürsüdeki milletvekiline takılarak, onların söylediği sözleri espriye vurarak “*baş üstüne*” ya da yerinden söz isteyenlere “*en sonra*” şakalarıyla milletvekillerini güldürürdü.

İyi bir hatipti. Meclisteki milletvekilleri tarafından da sözleri oldukça dikkate değer kabul edilirdi öyle ki Lozan Konferansına gidecek heyet seçimleri yapılırken İzmit milletvekili Sırrı Bey kürsüde söz alarak, Lozan Konferansına gitmesi gereken kişilerin şu şekilde olmasını istiyordu “*Orada ecnebi murahhaslariyle karşı karşıya gelip, mükâleme edecek zat, Mustafa Kemal Paşa kadar selis, Abdulkadir Kemali kadar vakur, Mazhar Müfit kadar veciz, Hamdullah Suphi kadar sehhar söz söylemek kudretini haiz olmalıdır.*”⁴²⁶.

Mazhar Müfit Kansu, musikiyi çok seven bir kişiliğe sahiptir. Hatıralarında aktardığına göre⁴²⁷ Milli Mücadele döneminde bazı akşamlar Mustafa Kemal Paşa ve diğer arkadaşları ile bir araya gelerek hep bir ağızdan şarkı söylerler ve marş okurlardı. Ayrıca Mazhar Müfit Kansu, piyano çalabilme yeteneğine de sahipti. Milli Mücadele yıllarında, o piyano çalarken Cevat Abbas ve Muzaffer Beyler şarkı okurlar, sonra hep bir ağızdan hemen her seferinde Mustafa Kemal Paşa'nın da sevdiği “*Vardar Ovası*” türküsü ile kapanışı yaparlardı⁴²⁸.

Onu yakından tanıyan isimlerden biri olan Y. Hikmet Bayur'un tanımıyla şu özelliklere sahiptir;

“*Ahmet Mazhar Müfit Kansu'yu 1920 yılında Ankara'da tanıdım, dostluk kurduk, babam Gelibolu mutasarrıfı iken ora idadisinde öğretmenlik etmişti ve bana ondan bahsederdi. Cesur bir arkadaşı. Görüşlerini savunmaya kalktıymı atak olurdu, bu da içtenliğinden ileri gelirdi. Bana da Milli Eğitim Bakanlığım zamanında kürsüden çatmıştı, nedeni Türk İnkılabı Tarihi dersleri herkese açık olmayıp onlara kartla girilmesiydi. “Orada yasak, burada yasak, bıktık artık bu yasaklardan” demişti. Bu “kızım sana söylüyorum gelinim sen anla” biçiminden bir kınamaydı. Verdiğim karşılıklıta bu derslere girmek öğrenciler için zorunlu olduğuna ve yer de yetmediğine göre başka yapacak şey olmadığını, söyledim... Sözünün eriydi ve inatçıydı... Kendisi alaturka musikiye meraklıydı. Birkaç bestesi de vardır...”⁴²⁹.*

⁴²⁶ F. Çoker, *TBMM I. Dönem*, C.II, s.305.

⁴²⁷ *Son Telgraf Gazetesi*, 5 Nisan 1948, s.2.

⁴²⁸ Aynı yer.

⁴²⁹ M. M. Kansu, *a.g.e.*, C.I, s.x1.

Y. Hikmet Bayur'un da dediği gibi sözünün eri ve inatçı bir kişiliği vardı bu durumun örneğini yukarıda da bahsettiğimiz üzere Sivas Kongresi esnasında onca ısrara rağmen yemin etmemesi göstermektedir⁴³⁰.

Yine Hıfzı Veldet Velidedeoğlu “İlk Meclis” isimli eserinde, Birinci Meclisin ön plana çıkan milletvekillerini sıralarken Mazhar Müfit Kansu'ya da yer vermiştir. Onu oturaklı, fikir ve konuşmalarında tutarlı ve düzgün bir şahsiyet olarak nitelemiştir⁴³¹.

4.4. Anılarını Yayımlaması ve Son Telgraf Gazetesi

Mazhar Müfit Kansu Milletvekilliğini bıraktıktan iki yıl sonra anılarını yayınlamaya karar vermiş ve bunun için Son Telgraf Gazetesini seçmiştir⁴³². Son Telgraf Gazetesi'nin anıları yayınlamaya başlamadan bir gün önceki yani 3 Mart 1948 tarihli baskısında Mazhar Müfit Kansu'nun anılarını hala yayınlama taraftarı olmadığını fakat Gazetenin girişimleri ile bunun mümkün olduğu aktarılmıştır. Mazhar Müfit Kansu'nun hatıralarının yayımlanması ile ilgili Son Telgraf Gazetesi'nin 3 Mart 1948 tarihli nüshasında yer alan yazı şu şekildedir;

“Son Telgraf yarından itibaren büyük ve tarihi bir eserin neşrine başlıyor. Bu eser, Mazhar Müfit Kansu'nun Milli İhtilal ve Savaş devrine ait hatıralarıdır.

Atatürk ihtilalinin ve Milli Kurtuluş Savaşının her türlü safha ve sahnesini kah fiilen vakıalar içinde yaşayarak, kah en yakın müşahade, bilgi ve haberlere dayanarak yakından takip etmiş olan Mazhar Müfit Kansu'nun hatıratı hiç şüphe yok ki “Sontelgraf” okuyucuları için büyük aydınlatıcı bilgi edindirici bir eser olarak kalmayacak. Yeni Türkiye'nin milli tarihi bakımından da büyük bir kazanç teşkil edecektir.

Çünkü Mazhar Müfit Kansu, Erzurumdan ölümüne kadar Atatürk'e arkadaşlık etmiş ihtilal, savaş, inkılap safhalarında bilfiil müteşebbis, heyeti temsiliye azası, milletvekili, İstiklal Mahkemesi başkanı olarak hadiselerin içinde ve merkezinde yaşamıştır.

Türkiye'de bu tarz hayat sahibi olanların hatıralarını neşretmeleri maalesef pek nadir görülen hadiseler arasındadır.

“Sontelgraf” Sayın Mazhar Müfit Kansu'yu hatıralarını yazmak ve neşrine ikna eylemek hususunda muhakkak ki büyük emek ve gayret sarfetmiştir. Bu “Sontelgraf” için gerçek bir muvaffakiyet, Mazhar Müfit Kansu için de yerinde bir hizmet teşkil etmektedir. Bu sayede milli ihtilal, savaş ve inkılap devletini yaşayan nesiller hatıralarını tazeleyecek yetişmekte ve yetişen nesiller ana vatanın kurtuluşunu ve Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluşunu bütün safha ve sahneleriyle okumak fırsatını

⁴³⁰ Konu için bkz. sayfa 32-33.

⁴³¹ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *İlk Meclis ve Milli Mücadele'de Anadolu*, Çağdaş Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 1990, s.139.

⁴³² Gazetenin örnekleri için bkz. EK:17, EK:18.

kazanacaklar ve milli tarih birçok vesika intiba müşahede ve teşebbüsleri kendisine mal edinmiş bulunacaktır.

Ümit ediyoruz ki “Sontelgraf” da Mazhar Müfit Kansu’nun hatıralarını neşretmeyi kabul etmesi aynı zamanda bir imtisal örneği teşkil edecek ve milli hayat içinde büyük vazifeler almış ve görmüş olan tarihsel şahsiyetlerimizi de hatıralarını derlemek ve neşreylemek konusunda teşvik ve teşci edecektir.”⁴³³.

1948 yılı Mart ayının 4’ünde “Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber” başlığıyla Son Telgraf Gazetesinde anılarını yayımlamaya başlayan Mazhar Müfit Kansu, 8 Kasım 1948 tarihinde yayımlamayı sonlandırmıştır.

Anıları, 1918 yılında Bitlis Valisi olarak atandığı dönemden başlayarak, Büyük Millet Meclisinin açılışı olan 23 Nisan 1920’ye kadar devam etmektedir. Anılarının son bölümünde Cumhuriyet’in ilan edilmesi konusuna da değinmiştir. Son Telgraf Gazetesinde yayınlanan bu anılar 1966 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından iki ciltlik bir eser olarak basılmıştır. Söz konusu eserde, bazı kelimeler sadeleştirilerek günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Ayrıca Mazhar Müfit Kansu’nun özetini verdiği belgeler, Nutuk’taki⁴³⁴ asıllarından alınarak tam metin halinde esere yerleştirilmiştir.

Son Telgraf Gazetesi, anıları yayınlamadan önce okuyucularına sürprizleri olacağı duyurusu ile Mazhar Müfit Kansu’nun anılarını bu gazetede yazmaya başlayacağını duyurmuştur. Anılar gazetede günlük olarak yayınlanmış ilk ay manşetten duyurulan anıların bir kısmı daha sonra iç sayfalara kaydırılmış ve köşe yazısı formatında devam ettirilmiştir⁴³⁵. Gazete, Mazhar Müfit Kansu’nun anılarının son bölümü 8 Kasım 1948 tarihinde yayınlanmıştır. Söz konusu Gazete anıları sona erdirirken şu notu okuyucuları ile paylaşmıştır;

“Mazhar Müfit Kansu’nun hatıratının 2. kısmı burada bitmiş bulunuyor. Milli tarihe büyük hizmet sağlayan bu hatıratın 3. kısmı da vardır. Muharriri tarafından henüz hazırlanmakta bulunan bu kısmı da yine ayrıca “Son Telgraf” sayın okuyucularına arz etmeyi kendisi için başarılı bir hizmet sayacaktır.”⁴³⁶.

⁴³³Son Telgraf Gazetesi, 3 Mart 1948, s.1.

⁴³⁴ Mustafa Kemal Atatürk’ün yazdığı Nutuk adlı eser.

⁴³⁵ Son Telgraf Gazetesi Örnekleri için bkz. EK: 16-17.

⁴³⁶Son Telgraf Gazetesi, 8 Kasım 1948, s.2.

Ancak gazetede bu yazıdan 4 gün sonra Mazhar Müfit Kansu vefat ettiği için, söz konusu bölüm yayınlanamamıştır⁴³⁷.

4.5. Siyasi Hayata Veda ve Ölümü

Mazhar Müfit Kansu, Denizli Milletvekilliği sürecinden sonra yukarıda bahsettiğimiz üzere iki dönem daha milletvekilliği yapmış ve 1946 seçimleri ile siyasi yaşama veda etmiştir. Siyasi yaşama veda ettiği tarihte 72 yaşındadır ve siyaseti bıraktıktan iki yıl sonra 12 Kasım 1948 tarihinde Ziraat Bankası Yönetim Kurulu Üyesi olarak görevini sürdürürken vefat etmiştir. Çeşitli gazetelerin Mazhar Müfit Kansu'nun ölümünün ardından yayımladıkları haberlerden örnekler sunarak, onun Türk Tarihi içerisindeki öneminin basın organları tarafından nasıl algılandığı bu şekilde gösterilmiş olacaktır.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 13 Kasım 1948 tarihli nüshasında Mazhar Müfit Kansu için şu sözler söylenmekteydi;

“Eski Denizli Milletvekili Mazhar Müfid Tansu⁴³⁸ dün gece saat 21.30'da Şişli Çocuk Hastanesinde vefat etmiştir. Merhum hastaneye dün öğleden sonra koma halinde getirilip yatırılmış; fakat kurtarılamamıştır. 1874'te Denizli'de doğan Mazhar Müfid Tansu, Büyük Millet Meclisinin ilk devresinden bu devresine kadar milletvekilliği yapmış daha evvel muhtelif idare amirliklerinde bulunmuştu. Milli Mücadelede büyük hizmetleri geçmiş, Atatürk inkılaplarının hepsinde esaslı çalışmaları görülmüştü. Hayatı boyunca millete hizmeti kendine şiar edinmiş olan bu vatanseverin ölümü büyük bir kayıptır, kederli ailesi efradına, akraba ve dostlarına başsağlığı dileriz.”⁴³⁹

Ulus Gazetesi ise Mazhar Müfit Kansu'nun ölüm haberini “Acı bir kayıp” başlığı ile vererek şunları dile getirmiştir;

“Merhum Müdafai Hukuk Cemiyeti'ni kuranlardandı. Teessürle haber aldığımız göre eski Çoruh Milletvekili B. Mazhar Müfit Kansu⁴⁴⁰ evvelki gece İstanbul'da hayata gözlerini kapamıştır. Kederli Kansu ailesine, akrabalarına ve

⁴³⁷ Bu bölümün varlığı ve Cumhuriyet'in ilanından sonrasını anlattığı düşüncesi ile Mazhar Müfit Kansu'nun aile bireylerinden Metin Atuf Kansu'ya başvurulmuş fakat ailesinde de bu dönemle ilgili herhangi bir kayıt olmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu görüşme mail aracılığı ile Metin Atuf Kansu ile gerçekleştirilmiştir. Ancak burada ortaya konulması gereken önemli bir detay da şudur; Söz konusu gazetenin bu duyurusundan yola çıkarak anıların hazırlanması durumunun devam etmesi olayı, yayımlamaya uyarılma şeklinde anlaşılıyor. Yani buna göre Mazhar Müfit Kansu'nun Cumhuriyet sonrasında da günü gününe not tutmuş olabileceği ortaya çıkıyor. Ancak anıların ortada olmaması bu görüşümüzü ortadan kaldırarak, Mazhar Müfit Kansu'nun, geçmişe dair hatırladıklarını kaleme alacağına ancak buna ömrünün yetmediğine işaret ediyor.

⁴³⁸ “Tansu” yazılmasının nedeni sadece yanlış anlama ve yanlış yazım olarak değerlendirilmelidir.

⁴³⁹ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Kasım 1948, s.3. ; EK:21.

⁴⁴⁰ Mazhar Müfit Kansu'nun isminin başına eklenen “B.” harfi ile onun bir adı daha olduğu ortaya konulmuştur. Ancak araştırmalarımız esnasında söz konusu harf ile başlayan herhangi bir ismine rastlanılmamıştır.

arkadaşlarına başsağlığı diler, acılarını paylaşıyoruz... ”⁴⁴¹. Bu sözlerin ardından Mazhar Müfit Kansu'nun hal tercümesine yer verilmiştir.

Mazhar Müfit Kansu'nun ölüm haberine en geniş yer veren gazetelerden biri de Her Gün Gazetesi olmuştur. Haber, Mehmet Faruk Gürtunca'nın yazısıyla yayımlanmıştır. Yayımlanan haberin bir kısmı aşağıdaki gibidir.

“Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kahraman ve milletsever bir siması da artık hayal dünyasına karıştı. Denizli mebusu Mazhar Müfid Kansu'yu da kaybettik. O da ahirete göçtü. Kendisini şahsen uzaktan tanıyanlardan biriyiz. Bir defa görüşmemiz yoktur.. Fakat, onu, İstanbul Türk Bayrağına kavuştuktan sonra, ilk gençlik senelerimizde, kalpağı başında enerjik bir millet evladı olarak çok görmüş ve Cumhuriyet yıllarında da kendisine çok rastlamıştık. Bundan dolayı bu yazılar, bir dostun arkasından söylenenler değil, sevgi duyulan bir Milletvekiline karşı bir minnet borcudur. Çünkü, o hiçbir şey olmasaydı da kendisinin tarihi birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olması kafi idi... Atatürk'le Sivas yollarından Ankara'ya ilk gelen Mazhar Müfid'di. Hatta 1919 Temmuzunda Sivas'tan Erzurum'a gelen Mustafa Kemal şark illeri Müdafaa Hukuk Cemiyeti'nin Erzurum şubesi ile temasa geçerken, Bitlis valiliğinden ayrılarak Erzurum'da kendisini bekleyen Mazhar Müfid'le de konuşmuş, kendisine de, bazı arkadaşlarına da telkin ettiği, umumi ve hususi vaziyeti ve takibi mecburi olan hareket hattını anlatmıştır. Bundan dolayıdır ki, ilk günden son güne kadar Mustafa Kemal'le aynı vatan yolunda yoldaşlık eden Mazhar Müfid, bu mazhariyetinden dolayı hayatının sonuna kadar iftihar duymuştur... ”⁴⁴².

Örneğini verdiğimiz gazetelerde de belirtildiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne büyük hizmetleri olan Mazhar Müfit Kansu'nun basın organları tarafından da hak ettiği takdiri gördüğü söylenebilir.

⁴⁴¹ *Ulus Gazetesi*, 14 Kasım 1948, s.1, 3. ; EK:22.

⁴⁴² *Her Gün Gazetesi*, 13 Kasım 1948, s.1. ; EK:23.

SONUÇ

Mazhar Müfit Kansu, ele alınan dönemde deyim yerindeyse Denizli, Hakkâri ya da Artvin milletvekili olarak değil, Türkiye milletvekili olarak çalışmalarda bulunmuştur. Temsil ettiği seçim bölgesinin sorunlarından ziyade, ülke genelini ilgilendiren sorunlarla ilgilenmiştir. Onun bu tarz hareketinin nedenlerinden biri yeni kurulan devletin, henüz kurumsallaşma sürecinin devam etmesi dolayısıyla, merkezi teşkilatın sistemli bir şekilde düzenlenmesinin ardından bölgesel çalışmalara yönelmenin daha iyi sonuçlar doğuracağı gerçeğinden hareket ettiği kanaatini uyandırmaktadır. Ayrıca, merkezde yapılan birçok çalışma ve düzenlemenin aynı zamanda bölgesel bazda da sonuç doğurması bir başka neden olarak sunulabilir. Buna örnek olarak vergilendirme sisteminin tüm ülkeyi ilgilendirmesi ya da merkezi yönetim teşkilatının kollarının bölgelere uzanıyor ve doğrudan bölgeleri etkiliyor olması gösterilebilir.

Kansu'nun, Meclis faaliyetleri esnasında düşüncelerini ifade etmediği herhangi bir alan neredeyse yok gibidir. Ancak, daha çok sosyal, ekonomik ve idari meselelerde söz almıştır. Hak ve adalet konularına özel bir önem veren Kansu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşlarının hiçbir haksız uygulamaya maruz bırakılmaması için adaletsiz olduğunu düşündüğü her kanun ya da kanun teklifinde mutlaka söz alarak bu konudaki hassasiyetini ortaya koymuştur. Meclis'teki konuşmalarına bakıldığında, demokratik, adil, köylünün ve memurun yanında, haksız zenginleşenlerin, devlet vergileri ile şahsi işlerini gören bürokratların ve kendisini halktan üstün gören milletvekillerinin daima karşısında olduğu açıkça görülmektedir.

Fikir dünyasının zengin olduğu söylenebilecek olan Kansu, yukarıda da ele alındığı gibi düşündüğü ve doğruluğuna inandığı her fikri sonuna kadar savunmuştur. Birçok defa meclis kürsüsünden, kendisinin de mensubu bulunduğu CHP hükümetlerinin politikalarını eleştirdiği de görülmüştür. Ancak, eleştirirken üslubu gereği hiçbir zaman aşırıya kaçmamış, daima yapıcı olmaya özen göstermiştir. Bakanlara yol gösteren ve kendi fikrine göre yapılması gerekeni ayrıntıları ile aktaran Kansu, bu donanımına rağmen milletvekilliği boyunca bakanlık görevinde bulunmamıştır. İsmi, sadece bir defa Mustafa Kemal Atatürk'ün teklifi ile Adalet Bakanlığı için geçmiştir. İlgili öneri karşısında da söz konusu alanda ihtisası olmadığını ve izne çıkacağını gerekçe göstererek kendisine oy verilmemesini istemiştir.

Kansu, bazen sert, bazen sevecen ve bazen de mizahi yaklaşımları ile meclis içerisinde arkadaşları tarafından oldukça sevilen bir portre çizmiştir. Bu durumu sadece meclis içerisindeki karşılıklı konuşmalardan değil, Milli Mücadele döneminde de birlikte yola çıktığı arkadaşları ile olan ilişkilerinden net bir biçimde anlaşılabilir.

Mustafa Kemal Atatürk ile özel bir yakınlığı olmuştur. Milli Mücadele döneminde adeta Mustafa Kemal (Atatürk'ün) ve Milli Mücadelenin güncesi haline gelmiştir. Konuşulan her konuyu, yapılan tüm çalışmaları, fikirleri, ifade etmediği o anki duygu ve düşüncelerini, görüş ve duyularını günü gününe not etmiştir. Yazmış olduğu anıların, Milli Mücadele tarihini ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunun arka planını anlatan değerli bir kaynak olduğu söylenebilir. Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal Atatürk ile başlayan yakınlığı, Atatürk'ün ölümüne kadar devam etmiş ve hiçbir konuda kesin fikir ayrılığı yaşamamışlardır.

İstikrarlı bir çizgisi olan Kansu, çok partili hayata geçiş dönemlerinde ve sonrasında da CHP bünyesinden hiç ayrılmamış ve ölümüne kadar Parti tarafından verilen görevleri yerine getirmiştir. Kendisine verilen en önemli görevlerden birisi de kuşkusuz Şark İstiklal Mahkemesi Başkanlığı olmuştur. Bu görevi nedeniyle günümüzde ve yakın dönemde hakkında kaynaklara dayanmayan haksız yargılamalar yaptığının dair birçok iddia ve rivayet ortaya konulmuştur. Bu konuda nesnel davranılmadığının en büyük kanıtı olarak, İstiklal Mahkemesi tutanaklarının henüz herkesin erişimine kapalı olması gösterilebilir.

KAYNAKLAR

ARŞİV MALZEMESİ

TBMM Milletvekilleri II. Dönem Seçim Mazbataları, TBMM Arşivi, Sicil No: 485, 486, 487, 110.

TBMM Milletvekilleri III. Dönem Seçim Mazbataları, TBMM Arşivi, Sicil No:680, 486, 485, 487, 110.

TBMM Milletvekilleri IV. Dönem Seçim Mazbataları, TBMM Arşivi, Sicil No:680.

TBMM Milletvekilleri V. Dönem Seçim Mazbataları, TBMM Arşivi, Sicil No: 105.

3. Kolordu Kumandanı Selahaddin Bey tarafından 20. Kolordu Kumandanlığına gönderilen yazı, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, K:302, B:66, s.1.

SÜRELİ YAYINLAR

TBMM Zabıtları

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi (26 Şubat 1920), Dönem 4, Birleşim 14, C.1.

TBMM Zabıt Ceridesi (16.12.1920), Dönem 1, Birleşim 115, C.6.

TBMM Zabıt Ceridesi (04.12.1920), Dönem 1, Birleşim 108, C.6.

TBMM Zabıt Ceridesi (30.10.1922), Dönem 1, Birleşim 129, C.24.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem 1, Birleşim 82-153, C.8

TBMM Zabıt Ceridesi (23.08.1922), Dönem 1, Birleşim 89, C.22.

TBMM Zabıt Ceridesi (22.11.1920), Dönem 1, Birleşim 101, C.6.

TBMM Gizli Celse Zabıtları (17.10.1920), Dönem 1, Birleşim 85, C.1.

TBMM Gizli Celse Zabıtları (04.02.1921), Dönem 1, Birleşim 144. C.1.

TBMM Zabıt Ceridesi (05.08.1921), Dönem 1, Birleşim 62, C.12.

TBMM Zabıt Ceridesi (29.07.1922), Dönem 1 Birleşim 82, C.22.

TBMM Zabıt Ceridesi (18.12.1924), Dönem 2, Birleşim 23, C.11.

TBMM Zabıt Ceridesi (24.02.1926), Dönem 2, Birleşim 60, C.22.

TBMM Zabıt Ceridesi (08.03.1926), Dönem 2, Birleşim 68, C.23.

TBMM Zabıt Ceridesi (12.02.1924), Dönem 2, Birleşim 100, C.5.

TBMM Zabıt Ceridesi (10.12.1924), Dönem 2, Birleşim 19, C.11.

TBMM Zabıt Ceridesi (13.12.1924), Dönem 2, Birleşim 21, C.11.

TBMM Zabıt Ceridesi (24.12.1924), Dönem 2, Birleşim 26, C.11.

TBMM Zabıt Ceridesi (29.12.1924), Dönem 2, Birleşim 28, C.11.

TBMM Zabıt Ceridesi (15.10.1925), Dönem 2, Birleşim 36, C.2.

TBMM Zabıt Ceridesi (12.11.1923), Dönem 2, Birleşim 52, C.3.

TBMM Zabıt Ceridesi (18.12.1924), Dönem 2, Birleşim 23, C.11.

TBMM Zabıt Ceridesi (07.02.1924), Dönem 2, Birleşim 97, C.5.

TBMM Zabıt Ceridesi (14.01.1924), Dönem 2, Birleşim 83, C.5.

TBMM Zabıt Ceridesi (06.04.1924), Dönem 2, Birleşim 30, C.8.

TBMM Zabıt Ceridesi (29.12.1924), Dönem 2, Birleşim 28, C.2.

TBMM Zabıt Ceridesi (18.05.1926), Dönem 2, Birleşim 102, C.25.

TBMM Zabıt Ceridesi (13.03.1924), Dönem 2, Birleşim 11, C.7.

TBMM Zabıt Ceridesi (05.09.1924), Dönem 2, Birleşim 14, C.1.
TBMM Zabıt Ceridesi (08.09.1923), Dönem 2, Birleşim 15, C.2.
TBMM Zabıt Ceridesi (18.19.1923), Dönem 2, Birleşim 38, C.1.
TBMM Zabıt Ceridesi (06.11.1923), Dönem 2, Birleşim 49, C.1.
TBMM Zabıt Ceridesi (12.02.1924), Dönem 2, Birleşim 100, C.2.
TBMM Zabıt Ceridesi (19.09.1923), Dönem 2, Birleşim 21, C.1.
TBMM Zabıt Ceridesi (06.10.1923), Dönem 2, Birleşim 32, C.1.
TBMM Zabıt Ceridesi (27.02.1924), Dönem 2, Birleşim 113, C.2.
TBMM Zabıt Ceridesi (05.03.1924), Dönem 2, Birleşim 4, C.7.
TBMM Zabıt Ceridesi (15.03.1924), Dönem 2, Birleşim 12, C.7.
TBMM Zabıt Ceridesi (29.12.1924), Dönem 2, Birleşim 28, C.11.
TBMM Zabıt Ceridesi (27.12.1926), Dönem 2, Birleşim 19, C.28.
TBMM Zabıt Ceridesi (02.10.1923), Dönem 2, Birleşim 30, C.1.
TBMM Zabıt Ceridesi (24.02.1924), Dönem 2, Birleşim 110, C.1.
TBMM Zabıt Ceridesi (20.04.1924), Dönem 2, Birleşim 42, C.8.
TBMM Zabıt Ceridesi (30.10.1924), Dönem 2, Birleşim 49, C.9.
TBMM Zabıt Ceridesi (18.02.1925), Dönem 2, Birleşim 59, C.14.
TBMM Zabıt Ceridesi (21.02.1925), Dönem 2, Birleşim 61, C.14.
TBMM Zabıt Ceridesi (11.03.1925), Dönem 2, Birleşim 75, C.15.
TBMM Zabıt Ceridesi (22.04.1926), Dönem 2, Birleşim 89, C.24.
TBMM Zabıt Ceridesi (13.05.1926), Dönem 2, Birleşim 98, C.25.
TBMM Zabıt Ceridesi (03.01.1927), Dönem 2, Birleşim 21, C.28.
TBMM Zabıt Ceridesi (25.04.1927), Dönem 2, Birleşim 59, C.31.
TBMM Zabıt Ceridesi (22.09.1930), Dönem 3, Birleşim 81, C.21.
TBMM Zabıt Ceridesi (28.11.1927), Dönem 3, Birleşim 11, C.1.
TBMM Zabıt Ceridesi (17.06.1930), Dönem 3, Birleşim 80, C.20.
TBMM Zabıt Ceridesi (22.12.1927), Dönem 3, Birleşim 21, C.1.
TBMM Zabıt Ceridesi (29.12.1927), Dönem 3, Birleşim 24, C.1.
TBMM Zabıt Ceridesi (22.04.1928), Dönem 3, Birleşim 64, C.3.
TBMM Zabıt Ceridesi (23.05.1928), Dönem 3, Birleşim 81, C.4.
TBMM Zabıt Ceridesi (31.03.1930), Dönem 3, Birleşim 42, C.17.
TBMM Zabıt Ceridesi (03.04.1930), Dönem 3, Birleşim 43, C.18.
TBMM Zabıt Ceridesi (22.05.1930), Dönem 3, Birleşim 62, C.19.
TBMM Zabıt Ceridesi (02.02.1931), Dönem 3, Birleşim 25, C.25.
TBMM Zabıt Ceridesi (24.04.1928), Dönem 3, Birleşim 65, C.3.
TBMM Zabıt Ceridesi (26.04.1928), Dönem 3, Birleşim 67, C.3.
TBMM Zabıt Ceridesi (28.04.1928), Dönem 3, Birleşim 68, C.3.
TBMM Zabıt Ceridesi (01.12.1928), Dönem 3, Birleşim 10, C.6.
TBMM Zabıt Ceridesi (02.06.1930), Dönem 3, Birleşim 67, C.20.
TBMM Zabıt Ceridesi (18.04.1929), Dönem 3, Birleşim 54, C.10.
TBMM Zabıt Ceridesi (24.03.1920), Dönem 3, Birleşim 39, C.17.
TBMM Zabıt Ceridesi (01.05.1930), Dönem 3, Birleşim 54, C.19.
TBMM Zabıt Ceridesi (03.05.1930), Dönem 3, Birleşim 55, C.19.
TBMM Zabıt Ceridesi (01.01.1931), Dönem 3, Birleşim 17, C.24.
TBMM Zabıt Ceridesi (15.06.1931), Dönem 4, Birleşim 14, C.2.
TBMM Zabıt Ceridesi (26.05.1932), Dönem 4, Birleşim 52, C.8.
TBMM Zabıt Ceridesi (07.06.1934), Dönem 4, Birleşim 65, C.23.
TBMM Zabıt Ceridesi (04.07.1934), Dönem 4, Birleşim 77, C.23.
TBMM Zabıt Ceridesi (28.11.1931), Dönem 4, Birleşim 6, C.4.
TBMM Zabıt Ceridesi (30.11.1931), Dönem 4, Birleşim 8, C.4.

TBMM Zabıt Ceridesi (23.05.1932), Dönem 4, Birleşim 51, C.8.
TBMM Zabıt Ceridesi (25.06.1932), Dönem 4, Birleşim 70, C.9.
TBMM Zabıt Ceridesi (26.06.1932), Dönem 4, Birleşim 71, C.9.
TBMM Zabıt Ceridesi (01.04.1933), Dönem 4, Birleşim 35, C.14.
TBMM Zabıt Ceridesi (22.04.1933), Dönem 4, Birleşim 40, C.14.
TBMM Zabıt Ceridesi (17.05.1933), Dönem 4, Birleşim 52, C.15.
TBMM Zabıt Ceridesi (05.04.1934), Dönem 4, Birleşim 35, C.21.
TBMM Zabıt Ceridesi (05.07.1931), Dönem 4, Birleşim 22, C.3.
TBMM Zabıt Ceridesi (05.12.1934), Dönem 4, Birleşim 12, C.25.
TBMM Zabıt Ceridesi (31.07.1936), Dönem 5, Birleşim 81, C.12.
TBMM Zabıt Ceridesi (22.05.1935), Dönem 5, Birleşim 27, C.3.
TBMM Zabıt Ceridesi (20.01.1936), Dönem 5, Birleşim 29, C.8.
TBMM Zabıt Ceridesi (22.01.1936), Dönem 5, Birleşim 30, C.8.
TBMM Zabıt Ceridesi (29.05.1937), Dönem 5, Birleşim 68, C.18.
TBMM Zabıt Ceridesi (30.03.1936), Dönem 5, Birleşim 45, C.9.
TBMM Zabıt Ceridesi (07.04.1937), Dönem 5, Birleşim 45, C.17.
TBMM Zabıt Ceridesi (14.01.1943), Dönem 6, Birleşim 28, C.30.

T.C. Resmi Gazete

T.C. Resmi Gazete, 03.03.1961.
T.C. Resmi Gazete, 14.05.1928.

Ulusal ve Yerel Gazeteler

Son Telgraf Gazetesi, 3 Mart 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 4 Mart 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 6 Mart 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 9 Mart 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 10 Mart 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 14 Mart 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 17 Mart 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 18 Mart 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 1 Nisan 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 2 Nisan 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 3 Nisan 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 4 Nisan 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 5 Nisan 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 6 Nisan 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 9 Nisan 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 10 Nisan 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 15 Nisan 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 16 Nisan 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 30 Ekim 1948.
Son Telgraf Gazetesi, 8 Kasım 1948.
Milliyet Gazetesi, 6 K.Evvel 1934.
Milliyet Gazetesi, 27 T.Sani 1934.
Cumhuriyet Gazetesi, 13 Kasım 1948.

Ulus Gazetesi, 14 Kasım 1948.
Her Gün Gazetesi, 13 Kasım 1948.

HATIRALAR

KANSU, Mazhar Müfit.(1966). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

RAWLINSON, Alfred. (1923). *The Defence of London 1915-1918*, London & NewYork.

Tahsin Paşa. (1990). *Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları Sultan Abdülhamid*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

TÜRKGELDİ, Ali Fuad. (1987). *Görüp İştiklerim*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet. (1990). *İlk Meclis ve Milli Mücadele'de Anadolu*, Çağdaş Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

KANSU, Metin Atuf, İstanbul 1952 doğumlu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mezunu.

ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

AKANDERE, Osman. (2003) “Samsun’a Çıkışından Erzurum’da Askerlikten İstifasına Kadar Mustafa Kemal Paşa’nın Yazışmalarında “Sine-i Millet” Düşüncesi”, *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu*, 123-148, Ankara.

AKIN, Veysi. (2012). “Türkiye Cumhuriyeti İle Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Anlaşmasının Yeri ve Önemi”, *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.1, 41-55.

AKŞİN, Sina (Yay. Yön.). (2008). *Türkiye Tarihi*, C.4, 10. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul.

AKŞİN, Sina. (2004). *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C.I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

ARIBURNU, Kemal. (1997) *Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

ATATÜRK, Mustafa Kemal. *Nutuk*,(Yay. Haz. Taha Mazman), Toplumsal Çözüm Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

- ATATÜRK, Kemal. (2005). *Nutuk 1919-1927*, (Yay. Haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- AYBARS, Ergün. (1982). *İstiklal Mahkemeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya. (2011). *Tek Adam Mustafa Kemal*, C.II, Baskı 28, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BARLAS, İsmail Hakkı. (1958). *Tarihte Ergene ve Uzunköprü*, Batıdan Sesleniş-Yeni Matbaa, Edirne.
- BERKES, Niyazi. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- BİNARK, İsmet. *Türk Parlamento Tarihi TBMM VI. Dönem (3 Nisan 1939 -15 Ocak 1943)*, C.I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- BLEDA, Mithat Şükrü. (1979). *İmparatorluğun Çöküşü*, Remzi Kitabevi İstanbul.
- ÇETİNER, Selahattin. (2008). *Çöküş Yılları, II. Abdülhamit, Jön Türkler, İttihat ve Terakki*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- ÇOKER, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, C.III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- ÇOKER, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935*, C.I,II, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları.
- DAYI, S. Esin. (1997). *Erzurum Kongresi ve Elviye-i Selase Meselesi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- DEMİRBAŞ, Uğurhan vd. (Yay. Haz.). (2003). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri (1920-1922) III*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:66, Ankara.
- DENİZLİ, Hikmet. (1996). *Sivas Kongresi Delegationları ve Heyet-i Temsiliye Üyeleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- DUMAN, Erhan. (2011). *Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Karşılaştırılması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- ERDEHA, Kamil. (1975). *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- GENCOSMAN, Kemal Zeki. (1981) *Devleti Kuran Meclis*, Hürriyet Yayınları, İstanbul.

- GOLOĞLU, Mahmut. (1969). *Sivas Kongresi*, C.2, Ankara.
- GÜNDOĞDU, Cihangir (Yay. Haz.). (2004). *İlk Meclis Anketi Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, Ankara.
- GÜNAY, Ş. Şenal. *Türk Parlamento Tarihi TBMM VI. Dönem (3 Nisan 1939 -15 Ocak 1943)*, C.V, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- GÜNEŞ, İhsan. *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem 1935-1939*, C.I,II, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- GÜNEŞ, İhsan. *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyete Geçiş Süreci I. ve II. Meşrutiyet*, C.II, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- HAYTA, Necdet. (2003). “Heyet-i Temsiliye”, *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu 22-29 Mayıs Ankara*, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, 167-176, Ankara.
- İŞİK, Salih. (2011). *Balkan Antantı, Balkan Paktı ve Türkiye*,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- KARS, Zübeyir. (1993). *Milli Mücadelede Kayseri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KASALAK, Kadir. (1992). “Sivas Kongresi Öncesinde “Manda ve Himayenin” Türk Basınında Tartışılması ve Komutanlar Arasında Yazışmalar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.III, S.10, Ankara.
- KELEŞYILMAZ, Vahdet. (2002). “Belgelerle Anadolu Kongreleri Öncesi Türkiye’den Bir Kesit”, *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu*, 113-122, Ankara.
- KILIÇ, Hamza. (2010). *Birinci Büyük Millet Meclisi’nde Cebelibereket (Osmaniye) Mebusları ve Siyasi Faaliyetleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KIRAÇ, Suna. (2006). *Ömrümden Uzun İdeallerim Var*, Suna ve İnan Kıracı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- KISIKLI, Emine. (1988). “Sivas Kongresinin Milli Mücadelede Kamuoyu Oluşturulması Açısından Önemi” *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.1, S.1, 29-42, Ankara.
- KINROSS, Lord, (2007). *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*,(Çev. Necdet Sander), 19. Baskı, İstanbul.
- KURTCEPHE, İsrail, Aydın Beden. (2007).*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Alp Yayınevi, Ankara.

- KUTLU, Hakan. (2007). *Şark İstiklal Mahkemesinde 1925-1927 Döneminde Takrir-i Sükun Kanununun Uygulanması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- KÜRKÇÜOĞLU, Erol. (1989). “1923 Seçimleri”, *Atatürk Dergisi*, C.I, S.3, 121-145.
- LEWIS, Bernard. (2011). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, 5. Baskı, Ankara.
- MUTLU, N. Yücel. (2005). *Lozan'da Mübadele veya Memleketin Türk Nüfusunun Arttırılması*, Ankara.
- ÖZDEMİR, Yavuz. (1997). “İngiliz Yarbayı Rawlinson-Mustafa Kemal Görüşmeleri”, *Atatürk Dergisi*, C.2, S.1, 59-70.
- ÖZGÜL, Bülent. (2002). *Seçim ve Seçim Sistemleri, Türkiye'de ki Seçim Sistemi Uygulamaları ve Bir Model Önerisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- ÖZTÜRK, Kazım. *Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem 1923-1927*, C.III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- ÖZTÜRK, Kazım. *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem 1927-1931*, C.III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları.
- PALMER, Alan. (1995). *Osmanlı İmparatorluğu : Son üç yüz yıl : Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, Çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, İstanbul.
- POLAT, Çağlayan. (2007). *1926-1930 Ağrı İsyancıları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- SAKİN, Serdar. (2002). “Misak-ı Milli'nin Hazırlanışı ve İlanıyla İlgili Görüşler”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.13, 313-330.
- SARIHAN, Zeki. (1994). *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C.II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- SELEK, Sabahattin. (2002). *Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)*, C.I, Örgün Yayınevi, İstanbul.
- SELVİ, Haluk. (2000). *Milli Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- SHAW, Stanford J. – Ezel Kural Shaw. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul.
- SONYEL, Selahi R. (2003). “İngiliz Belgelerinde Erzurum ve Sivas Kongreleri”, *Erzurum ve Sivas Kongreleri Sempozyumu*, Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, 11-24, Ankara.

- SOMEL, Selçuk Akşin. (2003). “Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi (1839-1913)” *Cumhuriyet’e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet’in Birikimi*, İletişim Yayınları, 5. Baskı, 88-116, İstanbul.
- ŞIVGIN, Hale. (2012). “İttihat ve Terakki Politikalarının Balkan İttifaklarını Hızlandırmadaki Rolü”, *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, C.6, S.11, 1-15, Ankara.
- T.C. Genelkurmay Harb Tarihi Başkanlığı. (1970). *Balkan Harbi (1912-1913)*, C.I, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- TANSEL, Selahattin. (1974). *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C.II, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- TOPARLI, Recep. (2010). *Sivas Kongresinin Tutanakları*, 2. Baskı, Çığır Ofset Matbaa, Sivas.
- TUNAYA, Tarık Zafer. (1984). *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C.I, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TURAN, Mustafa. (2005). *Milli Mücadele’de Siyasi Çözüm Arayışları (30 Ekim 1918-24 Temmuz 1923)*, Genişletilmiş 2.baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- TURAL, Erkan. (2009). *Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi*, TODAİE Yayınları, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu.(2012). *Milletvekilleri Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara.
- UÇAROL, Rifat. (2012). “1912 Balkan Bunalımı, Osmanlı Devleti’nde Büyük Kabine’nin Kurulması ve Savaşa Gidiş”, *Balkan Savaşları Paneli (03-04 Mayıs 2011)*, Harp Akademileri Basımevi, 23-48, İstanbul.
- ÜNAL, Tahsin. (1978). *Türk Siyasi Tarihi 1700-1958*, 5. Baskı, Emel Yayınları, Ankara.
- YEŞİL, Ahmet. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk Teşkilatlı Muhalefet Hareketi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, Cedit Neşriyat, Ankara.

Elektronik Dergi

- ALKAN, Mehmet, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi,” *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 48-61. <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/10342.pdf> (10.04.2014)
- ALTINKAŞ, Evren,(2012). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi TpCF ve SCF”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Akademik Bakış Dergisi*, S.29, Mart-Nisan 2012, 1-16. <http://www.akademikbakis.org/eskisite/29/09.pdf> (07.05.2014)

ERTEM, Barış, (2010). “Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası”, *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C.I, S.2, 71-92.

http://sobiad.odu.edu.tr/files/cilt1/cil1sayi2_pdf/ertem_baris.pdf (07.05.2014)

OLGUN, Kenan, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi*, 1-35.

<http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/01-kenan-olgun.pdf> (25.04.2014)

TBMM Kanunlar Dergisi, Kanun No:423. C.2.

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc002/kanuntbmmc002/kanuntbmmc00200423.pdf

YILDIRIM, Hüseyin, “Atatürk’ün Sivas’ı Ziyaretleri”, *T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Web Sitesi*,

<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-36/ataturkun-sivasi-ziyaretleri-2> (10.06.2014)

İNTERNET

İstanbul Aydın Üniversitesi Web Sitesi, <http://atam.aydin.edu.tr/siyasi-idari> (12.05.2014)

Inter Parliamentary Union Web Sitesi, <http://www.ipu.org/english/whatipu.htm> (08.05.2014)

Türk Tarih Kurumu Web Sitesi,

<http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Sayfa&No=46> (12.05.2014)

Nafi Atuf Kansu Web Sitesi,

<http://www.nafiatufkansu.org/kisa-hayat-oumlykuumlsuuml.html> (12.05.2014)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Web Sitesi, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü*, C.I, II, III, IV, http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album.htm (29.03.2014)

Uzunköprü’nün Tarihçesi Web Sitesi, <http://www.uzunkoprunostalji.com/tarihce> (Erişim:30.12.2014)

Uzunköprü Belediyesi Web Sitesi,

<http://www.uzunkopru.bel.tr/arsiv/2012/733-oezguerluekantacl> (Erişim:30.12.2014)

SÖZLÜKLER

SAMİ, Şemseddin. (2007). *Kamus-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

PARLATIR, İsmail. (2012). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Baskı 5, Ankara.

EKLER

EK:1 Mazhar Müfit Kansu'nun Denizli Milletvekilliği dönemlerinde ki tüm konuşma başlıkları (Zabıt Ceridelerinde geçen orijinal şekilleriyle alınmıştır.)	
Yasama Dönemi / Yasama Yılı	Konu
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Memurin Muhakemat Tetkikat Encümeni intihabatı dolayısıyla.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Matbuata muhabirler tarafından çekilecek telgraf ücretlerinde tenzilât yapılmasına dair.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Posta Kanunu münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Darüleytamların bütçesine tahsisat itasına dair Kanun münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Muhtacini zürraa tavizan tohumluk ve çift hayvanatı ve âlât ziraiye verilmek için tahsisat itasına dair Kanun münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Kaymakamlar maşatının tâyininde Dahiliye Vekâletinin serbest bırakılması hakkındaki kararname münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	1339 senesi İkinci altı aylık Tahsisat Kanunu münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Asayişin muhtel bir şekil aldığı Aydın, Ödemiş, Denizli, Burdur, Dinar, Çivril, Sandıklı, Eğirdir ve Uluborlu'da İdarei Örfiye ilan edilmesine dair icra Vekilleri Heyeti Riyaseti tezkeresi münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Teşkilâtı hazariye dolayısıyla açıktaki kalacak olan erkân, ümera ve zabitan ile memurin ve mensubini askeriye 1339 senesi maliyesi nihayetine kadar tam maaş ve tahsisat itasına dair Kanun münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	İstanbul'a giden heyeti mahsusaya lâzım gelen hürmet gösterilmediğine dair takrir münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Türkiye Seyri Sefain İdaresinin 1339 senesi İkinci Avans Kanunu münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Maaş alamayan bâzı mahaller mekâtibi iptidaiye muallimlerinin grev ilân ettiklerine dair Maarif Vekâletinden sual takriri.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	İzalei Şekavet Kanunu münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Mekâtibi askeriye talebesiyle ihtiyat zabıt namzetlerine verilecek maaş ve tahsisatı fevkalâde hakkındaki Kanun münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Terhis olunan ihtiyat zâbitanına tahsisat itasına dair Kanun münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Berri, bahri, havai ve jandarma erkân, ümera ve zabitan ile memurin ve mensubini askeriye maaş ve tahsisatı fevkalâdeleri hakkındaki Kanun münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Geçen Meclisten müdevver evrakın yeniden tetkik edilmesine dair takrir ve encümen Mazbatası münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Hını işgalde Fransızların Adana'da zapt ve müsadere ettikleri emval ve eşya bedelinin Adana Ziraat mektebinin ikmal ve ıslahına sarfı hakkındaki karar münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Garbi-Trakya'da ve Makedonya'da ahali İslâmiyeye yapılmakta olan fecaiye dair Hükümetten izahat talebini mutazammın takrir münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Maaş alamayan bâzı mahaller iptidai mektepleri muallimlerinin grev ilân ettiklerine dair sualine Maarif Vekili İsmail Safa Beyin şifahi cevabı dolayısıyla.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Giresun Mebusu Hakkı Tarık Beyin; tedrisatı iptidaiye kararnamesinin tadiline dair 8 Nisan 1339 tarihli kanununun 113. maddesinin tadili hakkındaki teklifi münasebetiyle.

2. Dönem / I. Yasama Yılı	Maaş alamayan bazı mahaller iptidai mektepleri muallimlerinin grev ilân ettikleri hakkındaki sorusu münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Bilumum şirketlerde Türkçe lisanının istimaline dair teklifi kanuni münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Maliye Bütçesinde açılmış olan (Ziraat Bankasının İstanbul avansına tediyat) faslına iki milyon lira tahsisat vaz'ına dair kanun lâyihası münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Menteşe Mebusu Esad Efendinin Millî Mücadelede de malul düşenlere mükafatı nakdiye itasına dair ve müdafaai Milliye Encümeninin, malulini guzatın terfihleri hakkındaki kanun teklifleri münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Hizmeti fiiliye askeriyenin tenkisi müddetine ardolmak üzere Mükellefiyeti Askeriye Kanunu muvakkatinin 5. maddesinin tadiline dair lâyihai kanuniye münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Altın ve ufaklık meskukât darbı hakkında bir karar ittihaz edilmesine dair İcra Vekilleri Heyeti tezkeresi münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Telgraf ve telefon umurunun tensiki hakkındaki lâyiha münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Müdafaai Milliye Bahriye, Jandarma ve İmalatı Harbiye 1339 senesi bütçelerine tahsisatı munzamına ilavesine dair layihai kanuniye münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Muallimin ve talebenin askerlikten tecilleri hakkındaki Kanuna 3 madde ilavesiyle medarisi ilmiye talebesinin de tecillerine dair Konya Mebusu Naim Hazım Efendi ve rüfekasının teklifi kanunisi münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Ahkâm ve mukaddesatı İslamiye aleyhinde makalât neşreden gazeteler hakkında Matbuat Kanununun tatbikine mütedair Bozok Mebusu Ahmed Hamdi Beyin tavrı münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Rize vilâyeti ile Borçka kazasında fındık, portakal, limon, mandalina ve çay yetiştirilmesi hakkında Lâzistan Mebusu Esat Beyin, teklifi kanunisi münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Mücadelede milliyede şehid olan gönüllü ve Kuvayı Milliye zabitan ve efradı ailelerine maaş tahsisi hakkındaki Kanun dolayısıyla.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Divanı Muhasebatın her üç ayda bir tanzim edeceği raporları tetkik etmek üzere Nizamnamei Dahilinin 89. maddesi mucibince teşekkül lâzım gelen Divanı Muhasebat Encümeninin teşkili ve bu bapta raporları tetkik ve Heyeti Umumiyyeye bildirmesi hakkında.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Mardin Mebusu Yakup Kadri Beyin, İstanbul'da münteşir Akşam Gazetesinde "Meclis, Riyaseti Cumhuriyet ve Hilâfet bütçeleri" dolayısıyla. Muvazenei Maliye Encümeni aleyhindeki neşrettiği yazı münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	İstanbul Baro Reisi Lûtfi Fikri Beyin, affı hakkındaki istidası ve affına dair Adliye Encümeni mazbatasını münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Yeniden inşa edilecek hapisaneler masarifi için 1339 senesi Bütçesine üç yüz bin lira tahsisat konulmasına dair lâyiha ve mazbata münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Belediye vergi ve resimleri hakkında lâyihai kanuniye münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	İstanbul Mebusu İsmail Canbulat Bey'in, mektupların açıldığına dair istizah tavrı münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	İstanbul İstiklâl Mahkemesince muhtelif cezalara mahkûm edilen Lûtfi Fikri Beyle Hafız İbrahim Etem Efendi ve Ali Osman Kâhya'nın aflarına dair kanun hakkındaki ikinci maddesini tadil eden teklif münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	İstanbul işgali zamanında İngiliz amaline hizmet etmesinden idama mahkûm iken, Sakarya Muharebesine iştirak ederek ifayı hüsnü hizmet ettiğinden dolayı cezası onbeş sene küreğe tenzil edilen Topçu Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendinin lüzumu tahliyesine dair Adliye Encümeni mazbatasını münasebetiyle.

2. Dönem / I. Yasama Yılı	Müdafaai memleket uğruna ika edilmiş olan e'fal ve harekâtın cürüm addolunamayacağı hakkındaki Kanunun birinci maddesinin tefsirine dair Başvekalet tezkeresi ve Adliye Encümeni mazbatasını münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Fenerler Rüsümünün tezyidi hakkındaki teklifi münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Tarife Kanununun dördüncü maddesinin tadiline ve Neosalvarson'un Gümrük Resminden istisnasına dair teklifi münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	Köy Kanunu lâyihasını münasebetiyle.
2. Dönem / I. Yasama Yılı	1340 senesi Bütçe Kanun lâyihasını münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	1340 senesi Maliye Vekâleti Bütçesi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	1340 senesi Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	1340 senesi Dahiliye Vekâleti Bütçesi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Emvali gayrimenkule üzerine vuku bulan ikraz ve istikraz muamelâtından mütevellit düyunun tescili tesviyesi hakkındaki teklifi hakkında.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Orta tedrisat muallimleri hakkındaki kanun lâyihasını münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	1340 senesi Emniyeti Umumiye Bütçesi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Ziraat Bankasının 1340 senesi varidat ve masarifi hakkındaki kanun lâyihasını münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	1340 senesi Sıhhiye ve Muaveneti içtimaiye Vekâleti Bütçesi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	1340 senesi Hariciye Vekâleti Bütçesi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Türkiye Seyrisefain İdaresinin 1340 senesi Bütçesi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Matbuat Müdüriyeti Umumiyesi 1340 senesi Bütçesi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	1340 senesi Bahriye Vekâleti bütçesi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Zabitanın terfihleri hakkındaki 21 Teşrinievvel 1339 tarihli kanuna madde müzeyyele ilâvesine dair teklifi kanunisi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Belediye vergi ve resimleri kanunundan matlubenin istihali için derdest tetkik bulunan Belediye kanununun ceza maddeleri faslına dair kanun münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Teşkilâtı Esasiye Kanun teklifi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Bahriye Gedikli Zabitanının maaş ve tahsisatı fevkaladeleri hakkında Kanun lâyihasını münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Menteşe Mebusu Esat Efendinin, muhacirin muamelâtı ve imar harekâtı hakkında Mübadele, İmar ve İskân Vekillerinden istizah taktiri münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	İstiklal madalyası ile taltif kanununun birinci maddesinin tadiline dair kanun münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Mustafapaşa Kazasının lağvı ile Resülâyn kazasının müceddeten teşkili hakkındaki kanun münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Şûrayı Devlet teşkilatı hakkındaki kanun lâyihasını münasebetiyle.

2. Dönem / II. Yasama Yılı	1340Elyevm taharri veya derdesti ihale devresinde bulunan bilumum petrol ve petrol ve müştekâti madenleri hakkında kanun lâiyhası ve sabık Ardahan Mebusu Server Beyin petrol imtiyazlarının sureti itası hakkında teklifi kanunisi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Yunanistan'la aramızda imzalandığı gazetelerde görülen itilâfnamenin esasatı ve Yunanistan ve Romanya ile aktebileceği gazetelerde okutan itilâfnamenin hakikati hakkındaki suali münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Kastamonu Mebusu Halit Beyin; 15 Nisan 1340 tarihli devlet ormanlarından köylülerin intifağ hakkı kanununun birinci maddesindeki köy mahiyetinde kasaba ahali tabirinin tefsiri hakkındaki takriri münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Lozan muahedenamesinin emvali gayrimenkule tarifine ait protokol ahkâmının suret ve zamanı tatbikine dair suali münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	1341 senesi Muvazenei Umumiye Kanunu lâiyhası münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Erzurum Mebusu Rüştü Paşanın; havalii şarkıye muhacirlerinin iadesi ve meskenlerinin tamir ve inşası için 3 Nisan 1339 tarihli kanunla verilen tahsisattan henüz sarf edilemeyen miktarının 1341 senesinde de sarfi hakkında teklifi kanunisi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Ziraat Encümeninin; bazı mevad üzerine istimlâk resmi vazı ve bazılarının nispetlerinin tezyidi hakkında teklifi kanunisi münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Memurini Mülkiye Mazuliyet Kanunu ile Askeri ve Mülki Tekâüt Kanunlarının bazı mevaddının tadiline dair kanun lâiyhası münasebetiyle.
2. Dönem / II. Yasama Yılı	Ankara'da bir memurun kooperatifi teşkili hakkında kanun lâiyhası münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Antalya Mebusu Ahmet Saki ve Giresun Mebusu Hakkı Tarık Beylerin; açıkta kalan muallime ve muallimlere tam maaş hakkında teklifi kanunileri münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Yerli kumaştan elbise giyilmesine dair kanun lâiyhası münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Türkiye Büyük Millet Meclisi Dahili Nizamnamesi teklifi münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Muhamat Kanununun bazı mevaddını muaddil kanun münasebetiyle
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Emvali gayri menkulenin muamelâtı tasarrufiyesinde tapu senedatı ile kayıtlarına alâkadaranın fotoğraflarının ilsak olunmasına dair kanun münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Ecnebi tebaasına ait tekaüt maşatının kemafissabık tediyesi hakkındaki kanun münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Terfileri icra kılınan zabitan ve mensubini askeriyenin rütbei cedideleri muhassasatının tarihi itası hakkındaki eski İdarei Askeriye Nizamnamesinin 79 ncu maddesinin fikaratiahiresinin tefsirine mütedair olan Heyeti Umumiye kararının sureti imalinde tereddüt olduğuna dair mazbatalar münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	25 Eylül 1339 tarih ve 347 Nolu kanunun birinci maddesinin tefs'iri hakkında mazbata münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Ankara Hukuk Mektebinde müderris olan mebuslara maaş verilip verilemeyeceğinin tefsiri hakkında mazbata münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Petrol Kanunu münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	1340 senesi Mart-Mayıs ve Haziran-Ağustos aylarına mahsus birinci ve ikinci raporların takdim kılındığına dair mazbata münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	İdarei Umumiyei Vilâyat Kanunu mucibince azil naspları vilâyata mevdu maliye memurlarından bazılarının doğrudan doğruya Vekâletçe tayinleri hakkındaki kanun münasebetiyle.

2. Dönem / III. Yasama Yılı	Muallim mekteplerinin inşaat ve tesisatına yapılacak muavenet hakkında kanun münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Mesai kanun lâyihası münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Mücadelei Milliyeye iştirak etmeyen mensubini askeriye mütedair 347 Nolu kanun mucibince teşkil olunan Heyeti Mahsusa ile Müdafaai Milliye Vekâleti arasında mütehaddis ihtilafın halli hakkındaki mazbatalar münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Umuru Ziraiyenin ıslahı için bir Ziraat Meclisi Âlisi teşkiline dair mazbata münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	1926 senesi Muvazenei Maliye Encümeni Kanunu lâyihası münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Malatya Mebusu Mahmut Nedim Beyin; istihlâke mahsus defterlere pul ılsakı meselesinde bayi ve müşterilerinin müştereken mesul tutulmaları hakkındaki takrir münasebetiyle.
2. Dönem / III. Yasama Yılı	Lüzum görülecek mahallerde istihlâk vergilerinin maktuenistiyfası hakkındaki lâyihai kanuniye münasebetiyle.
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	Eskişehir'de dördüncü Kolordu kumandanlığınca karargâh ittihaz kılınan kulüp binasının sureti iştirası İstimlâk Kanununa tevfikana vaki olmadığı için Müdafaai Milliye Vekâletiyle Divanı Muhasebat arasında tahaddus eden ihtilafın tefsiren halline dair Divanı Muhasebat Riyasetinin tezkeresi münasebetiyle.
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	Seyrisefain idaresinin 1927 senesi bütçe kanunu lâyihası münasebetiyle.
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	Avukat Kanununun dördüncü maddesine nazaran belediye reislerinin avukatlık etmelerinin caiz olup olmadığının tefsiri hakkında Başvekâlet tezkeresi münasebetiyle.
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	Jandarma efrat ve küçük zabitanın tedrisatı iptidaiye vergisinden muaf tutulmalarına dair kanun layihası münasebetiyle.
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	İstiklâl Madalyası Kanununun tadili hakkında Büyük Millet Meclisi Riyaseti tezkeresi münasebetiyle.
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	Binaların numaralanması ve sokaklara isim verilmesi hakkında kanun lâyihası münasebetiyle.
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	Dahiliye Vekâleti Bütçesi münasebetiyle.
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	Nafia Vekâleti Bütçesi münasebetiyle
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	Büyük Millet Meclisi Dahili Nizamnamesi hakkında.
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	Tahtelbahirlerde istihdam olunacak zabitan, gedikli zabitan ve namzetleriyle efrada verilecek zamaim ve tazminat hakkında Kanun lâyihası üzerinde.
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	Kibrit yerine kullanılan ve alev hâsıl eden çakmakların imal ve istimallerinin memnuiyeti hakkında kanun lâyihası münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	Büyük Millet Meclisi namına Edirne kurtuluş bayramına iştirak eden heyetten mevrud telgrafname münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	Giresun mebusu Hakkı Tarık Beyin, Niyazi Efendi hakkında Arzuhal encümenince müttehîz kararın heyeti umumiyede müzakeresine dair taktiri ve Arzuhal encümeni mazbatası münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	Meclîs hesaplarını tedkiki encümeninin raporu ve cetveli münasebetiyle.

3. Dönem / I. Yasama Yılı	Karadeniz Tahlisiye idaresinin 1928 senesi bütçesi münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	Eylül 1341-Şubat-1926 aylarına, aid raporlar ve Divanı muhasebat encümeni mazbataları münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	1340 senesi hesabı katisine mütedair mütabakat beyannamesi münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	Tababet ve şubatı sanatlarının tarzı icrası hakkındaki kanun münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	1928 senesi Maarif Vekâleti bütçesi münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	1928 senesi Adliye Vekâleti bütçesi münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	1928 senesi Dahiliye Vekâleti bütçesi münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	1928 senesi İktisat Vekâleti bütçesi münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	Belediye vergi ve resimleri kanununun 20. maddesinin tadilne dair teklifi kanuni münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	1337,1338,1339 seneleri hesabı katileri hakkındaki kanun lâyhaları münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	1928 muvazenei umumiye kanunu münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	1928 senesi Müdafaai Milliye Vekâleti bütçesi münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	1928 senesi Varidat bütçesi münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	Meccani leyli talebenin mecburî hizmetlerine dair kanun münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	Damga kanunu lâyihası münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	Emvali gayri menkulelerini Bulgaristan'da terketmiş olanlara verilecek emval hakkında kanun münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	İdareimu vakkatesi ve sigara kâğıdı inhisarı hakkındaki kanunun 15. maddesinin tefsiri münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	Ağustos 1927 aylarına ait raporlar ve Divanı muhasebat encümeni mazbatası münasebetiyle.
3. Dönem / I. Yasama Yılı	Seferberlik kanunu lâyihası ve Müdafaai milliye encümeni mazbatası münasebetiyle.
3. Dönem / II. Yasama Yılı	Türkiye Cumhuriyetiyle Osmanlı dünyunu umumiyesi hamillerinin mümessilleri arasında akdedilen mukavelenamenin tasdikına dair kanun münasebetiyle.
3. Dönem / II. Yasama Yılı	İnhisar İdarelerinin şahsiyeti hükmiyeyi haiz müessesat halinde ve mülhak bütçe ile idaresi hakkında kanun lâyihası ve Sivas Mebusa Remzi ve Denizli Mebusu Mazhar Müfit Beylerin, tütün, şeker ve şekerli mevad, ispiroto ve meşrubatı küliye inhisarlarının mülhak bütçe ile idaresi ve varidat ve masarifatnıncibayet ve icrasından sonra Divanı Muhasebat murakabesine tabi tutulması hakkında teklifi kanunisi münasebetiyle.
3. Dönem / II. Yasama Yılı	İnhisarı duhan kanununun 45. maddesine müzeyyel kanunun birinci maddesinin, ikinci fıkrasının tadiline dair kanun münasebetiyle.
3. Dönem / II. Yasama Yılı	Ecnebi memleketlere gönderilecek talebe hakkındaki kanun münasebetiyle.
3. Dönem / II. Yasama Yılı	1928 senesi vekâletler bütçelerinde yapılan münakale münasebetiyle.

3. Dönem / II. Yasama Yılı	Vilâyetlerin umumî idaresi hakkında kanun münasebetiyle.
3. Dönem / II. Yasama Yılı	810 numaralı kanunun tefsiri hakkında Başvekâlet tezkeresi münasebetiyle.
3. Dönem / II. Yasama Yılı	Isparta mebusu Hâkim Rıza ve Konya mebusu Hüsni Beylerin Arzuhal encümeninin 824 ve 864 numaralı kararlarının heyeti umumiyede tetkik ve müzakeresine dair takrirleri ve Arzuhal encümeni mazbatası münasebetiyle.
3. Dönem / III. Yasama Yılı	Belediye kanunu münasebetiyle.
3. Dönem / III. Yasama Yılı	Bazı cürümlerden dolayı memurlar ve şerikler hakkında takib ve muhakeme usulüne dair kanun münasebetiyle.
3. Dönem / III. Yasama Yılı	1930 senesi Varidat bütçesi münasebetiyle.
3. Dönem / III. Yasama Yılı	Devlet Demiryolları ve limanları umumî idaresinin 1930 malî senesi bütçesi hakkındaki kanun münasebetiyle.
3. Dönem / III. Yasama Yılı	Seyrüsefaî idaresinin 1930 senesi bütçesi hakkındaki kanun münasebetiyle.
3. Dönem / III. Yasama Yılı	Pulluk ve saire için bir sermaye tesisi hakkında kanuna dair.
3. Dönem / III. Yasama Yılı	Mübadelei ahali hakkında Lozan muahedenamesiyle Atina itilâfnamesinin tatbikatından mütevellid mesailin halli için Yunanistan'la imza edilen mukavelenamenin tasdikını mutazammın kanun üzerinde.
3. Dönem / IV. Yasama Yılı	Ankara şehri imar müdüriyeti 1930 senesi bütçesine munzam tahsisat verilmesine dair kanun lâyihası münasebetiyle.
3. Dönem / IV. Yasama Yılı	Cebeli Bereket mebusu Naci paşa ile Ordu mebusu İsmail Beyin Konyalı Başaralı zade Mustafa imzalı istida hakkında Arzuhal encümenince ittihaz olunan 302 numaralı kararın Umumî Heyette müzakeresine dair takrir ve encümen mazbatası münasebetiyle.
3. Dönem / IV. Yasama Yılı	1930 senesi bütçesinde münakale icrasına ve tahsisatı fevkalâde verilmesine dair kanun teklifi münasebetiyle.
3. Dönem / IV. Yasama Yılı	Ankara İstiklâl mahkemesince on sene hapse mahkûm edilen Süleyman Radi Beyin sıhhî vaziyetinden dolayı geri kalan cezasının affi hakkındaki mazbata münasebetiyle.
3. Dönem / IV. Yasama Yılı	Mart-Ağustos 1927 aylarına aid raporlar ve Divanı muhasebat encümeni mazbatası münasebetiyle.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Malî kanunların tetkiki için muhtelif bir encümen teşkili hakkındaki müzakere münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Mudanya-Bursa demiryolunun mubayaası hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Maarif eminliklerinin lâğvine dair kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Posta Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü 1931 senesi bütçesi münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Hükümetin, İktisadî ve malî vaziyeti ve ona karşı alınan tedbirler hakkında beyanâtı.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	İktisadiyatı Koruma Vergisi hakkında kanun lâyihası münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Gümrük tarifesi Kanununun 17 ve 25. maddesinin tefsiri hakkındaki mazbata münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	22.7.1931 tarih ve 1873 numaralı kanuna müzeyyel kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	1931 senesi Bütçe Kanununun 15. maddesinin tefsiri hakkındaki mazbata münasebeti ile sözleri.

4. Dönem / I. Yasama Yılı	Ecnebi memleketlerde hizmet etmekte olan memur ve müstahdemlerin maaş, ücret ve tahsisatlarının sureti tediyesi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	1932 senesinden itibaren Tıp fakültesinden neşet edecek tabiblerin mecburî hizmetlerinin lâğvi ve leyli tıp talebe yurduna alınan tıp talebesinin tâbi olacakları mecburiyetler hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Divanı Muhasebat raporları hakkındaki 590 numaralı kararın 8. maddesinin ve Devlet memurları maşatının tevhid ve teadülü hakkındaki Kanunun 5. maddesinin tefsirine dair mazbata münasebeti ile sözler.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğünün 1932 senesi bütçesi hakkında sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Muvazene Vergisi Kanunu hakkında sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Konya ovası sulama idaresinin 1932 senesi Bütçe Kanunu münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Tütün İnhisar İdaresinin 1932 senesi Bütçe Kanunu hakkındaki sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Barut ve mevaddı infilâkiye idaresi 1932 senesi Bütçe Kanunu münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	İstanbul Darülfünunu 1932 senesi Bütçe Kanunu münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Belediye vergi ve resimleri Kanununun 31. maddesinin tefsiri hakkındaki mazbata münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Barut ve mevaddı infilâkiye meselesine aid Adliye ve Teşkilâtı esasıye encümenlerinden mürekkeb muhtelit encümen mazbatasına dair sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Emlâk sicilli tesis ve muhafazası teşkilâtına dair kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Maarif Vekâleti 1932 senesi bütçesine dair.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Millî Müdafaa Vekâleti 1932 senesi bütçesi hakkında sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Teftiş mıntıkları merkezi başka bir yerde olan ve muvakkaten Ankara'da çalıştırılan mülkiye müfettişlerine ikamet yevmiyesi ile beraber mesken tazminatının verilip verilmeyeceğinin tefsiri hakkındaki mazbata münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Türkiye Sanayi kredi bankası teşkili hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / I. Yasama Yılı	Türkiye iskele ve Limanları arasında posta seferleri hizmetinin Devlet idaresine alınmasına dair kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / II. Yasama Yılı	Dahilî nizamnamenin 22. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki teklif münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / II. Yasama Yılı	Beynelmilel yardım birliği mukavelesine bazı ilâveler yapılması hakkındaki kanun lâyihası münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / II. Yasama Yılı	Yozgad Mebusu Süleyman Sırrı Beyin, belediye vergi ve resimleri Kanununun 6. maddesindeki apartıman kavdinin tefsiri hakkındaki teklifi münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / II. Yasama Yılı	Şûrayı askerî Kanununun bazı maddelerinin tadili hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / II. Yasama Yılı	Afyon Karahisar-Antalya demiryolunun inşasına dair kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / II. Yasama Yılı	Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğünün 1933 malî senesi Bütçe Kanunu münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / II. Yasama Yılı	1933 senesi bütçesinin heyeti umumiyesi münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / II. Yasama Yılı	Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti bütçesi münasebeti ile sözleri.

4. Dönem / II. Yasama Yılı	Ziraat Vekâleti bütçesi münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / III. Yasama Yılı	Zehirli gazlarla bunları kullanmağa mahsus vasıtaların memlekette yapılmasının menî hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / III. Yasama Yılı	İnkilâb kürsüsünde verilen derslerden halkın istifadelerini temin için ne düşünüldüğü hakkındaki sual münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / III. Yasama Yılı	Bina Vergisi Kanununun 3. maddesinin 7. fıkrasının değiştirilmesi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / III. Yasama Yılı	Devlet alım satımları Kanunu münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / III. Yasama Yılı	Divanı Muhasebat teşkilât ve vezaifine dair kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / III. Yasama Yılı	Divanı Muhasebatın mart 5.raporunun birinci fıkrası hakkında sözleri. (Sabık Şûrayı Devlet reisi Nusrat Beyin ikramiye meselesi)
4. Dönem / III. Yasama Yılı	Matbuaları toplama Kanunu münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / III. Yasama Yılı	Tekaüd Kanununa bir madde ilâvesi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / III. Yasama Yılı	Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 45. maddesini değiştiren kanun münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / III. Yasama Yılı	Hâkimler Kanunu münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / III. Yasama Yılı	Arzuhal Encümeninin 124 numaralı kararının Umumî heyette müzakeresine dair Giresun Mebusu Hakkı Tarık Beyin tavrı münasebeti ile sözleri.
4. Dönem / VI. Yasama Yılı	Tahsili emval Kanununa bazı maddelerin eklenmesine dair kanun münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / I. Yasama Yılı	Askerî fabrikalarda çalışan mütehassıs subaylara verilecek yevmiye hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / I. Yasama Yılı	Gümrük ve İnhisarlar vekilliği memurları kanun lâyihası münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / I. Yasama Yılı	Arazi ve bina vergilerinin vilâyet hususî idarelerine terki hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / I. Yasama Yılı	Vekillerin tekaüd maşınının yetimlerine intikal edip etmeyeceği hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / I. Yasama Yılı	Hususî sıhhat yurdlarına ve hastanelerin himayesine dair kanun teklifi münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / I. Yasama Yılı	Nebatları hastalık ve zararlı böceklerden koruma Kanunu münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / I. Yasama Yılı	Pamuk ıslahı hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / I. Yasama Yılı	Askerî hâkim Şakir hakkındaki Arzuhal Encümeni mazbatası münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / I. Yasama Yılı	Askerî ve mülki tekaüd Kanununun bazı maddelerinin tadiline ve bazı maddelerine fıkra eklenmesine dair kanun münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / I. Yasama Yılı	Boğazların tâbi olacağı usule dair mukavelenamenin yerine kaim olmak üzere Montrö'de imza edilmiş bulunan yeni mukavelenamenin tasdikına dair kanun münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / II. Yasama Yılı	Dahilî istihlâk vergisi Kanununa ek Kanunun birinci maddesinin (G) fıkrasının değiştirilmesine dair kanun münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / II. Yasama Yılı	Denizyolları ve AKAY işletmelerile Fabrika ve Havuzlar ve Kılavuz müdürlükleri ve Devlet Reisine aid deniz vasıtaları memurlarına ve gemi adamlarına aid kanun münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / II. Yasama Yılı	Hükümetin, Suriye'den memleketimize giren eşkıyaya dair beyanatı münasebeti ile sözleri.

5. Dönem / II. Yasama Yılı	Topçu yarbayı Sami hakkındaki Millî müdafaa Encümeninin mazbatasını münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / II. Yasama Yılı	Maarif Vekâleti 1937 yılı bütçesi münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / II. Yasama Yılı	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / II. Yasama Yılı	Ziraat Vekâleti 1937 yılı bütçesi münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / II. Yasama Yılı	Millî Müdafaa Vekâleti 1937 yılı bütçesi münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / III. Yasama Yılı	Yalova kaplıcaları ile kaplıcalar bölgesinin idaresi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / III. Yasama Yılı	Orta okul öğretmenleri yetiştirmek maksadı ile Gazi Terbiye enstitüsünde açılan kursa devam eden öğretmen okulu mezunları hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri.
5. Dönem / III. Yasama Yılı	Yer deprentisinde zarar görenler için otuz bin liralık tahsisat verilmesine dair sözleri.
5. Dönem / IV. Yasama Yılı	Devlet şûrası Kanunu münasebeti ile sözleri.

Dönem / Yasama Yılı	Kabul	Ret	Çekimser	Katılmadıkları
II. Dönem 1.Yasama Yılı (11.08.1923 – 28.02.1924)	42	4	1	30
II. Dönem 2. Yasama Yılı (01.03.1924 -30.10.1924)	22	2	--	31
II. Dönem 3. Yasama Yılı (01.11.1924 -22.04.1925)	39	--	3	81
II. Dönem 4. Yasama Yılı (26.10.1925 -10.06.1926)	98	--	--	128
II. Dönem 5. Yasama Yılı (03.02.1926 -26.06.1927)	96	--	--	109
III. Dönem 1.Yasama Yılı (01.11.1927 -24.05.1928)	56	--	--	11
III. Dönem 2.Yasama Yılı (01.11.1928 -03.06.1929)	64	--	--	34
III. Dönem 3.Yasama Yılı (01.11.1929 -02.10.1930)	46	1	--	57
III. Dönem 4.Yasama Yılı (01.11.1930 -26.03.1931)	23	--	--	18
IV. Dönem 1.Yasama Yılı (04.05.1931 -25.07.1931)	33	--	--	23
IV. Dönem 2.Yasama Yılı (01.11.1931 -09.07.1932)	60	--	--	39
IV. Dönem 3.Yasama Yılı (01.11.1932 -26.10.1933)	42	--	--	79
IV. Dönem 4.Yasama Yılı (01.11.1933 -27.10.1934)	56	--	--	103
IV. Dönem 5.Yasama Yılı (01.11.1934 -23.12.1934)	19	--	--	23
V. Dönem 1.Yasama Yılı (01.03.1935 -25.10.1935)	70	--	--	58
V. Dönem 2.Yasama Yılı (01.11.1935 -31.07.1936)	93	--	--	61
V. Dönem 3.Yasama Yılı (01.11.1936 -18.09.1937)	120	--	--	12
V. Dönem 4.Yasama Yılı (01.11.1936 -18.09.1937)	137	--	--	3
V. Dönem 5.Yasama Yılı (01.11.1938 -27.01.1939)	27	--	--	4

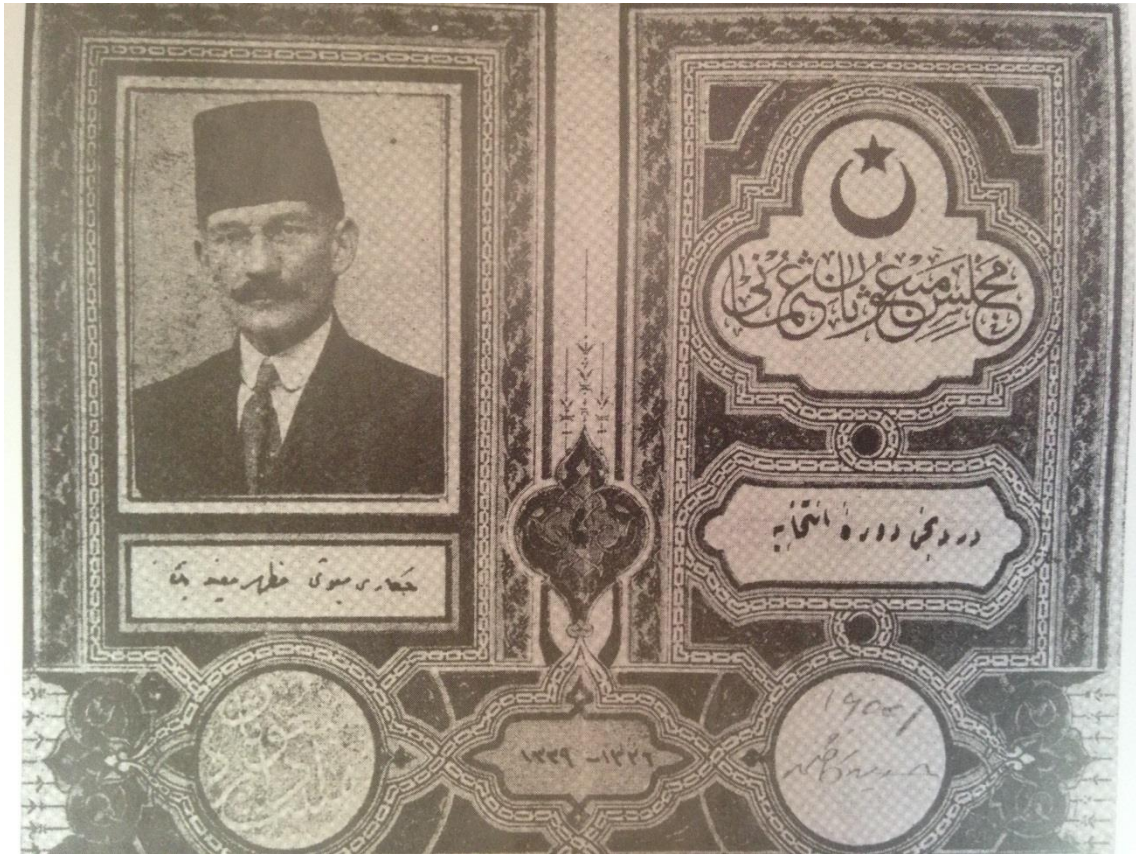
EK:2.

Tablo 1: Mazhar Müfit Kansu'nun Denizli milletvekilliği döneminde kanunlara ve kararlara verdiği oylar.

Yasama Dönemi / Yasama Yılı	Tarih Aralığı / Başlangıç ve Bitiş
1. Dönem / I. Yasama Yılı	23/04/1920 - 28/02/1921
1. Dönem / II. Yasama Yılı	01/03/1921 - 28/02/1922
1. Dönem / III. Yasama Yılı	01/03/1922 - 28/02/1923
1. Dönem / IV. Yasama Yılı	01/03/1923 - 16/04/1923
2. Dönem / I. Yasama Yılı	11/08/1923 - 28/02/1924
2. Dönem / II. Yasama Yılı	01/03/1924 - 30/10/1924
2. Dönem / III. Yasama Yılı	01/11/1924 - 22/04/1925
2. Dönem / IV. Yasama Yılı	26/10/1925 - 10/06/1926
2. Dönem / V. Yasama Yılı	03/02/1926 - 26/06/1927
3. Dönem / I. Yasama Yılı	01/11/1927 - 24/05/1928
3. Dönem / II. Yasama Yılı	01/11/1928 - 03/06/1929
3. Dönem / III. Yasama Yılı	01/11/1929 - 02/10/1930
3. Dönem / IV. Yasama Yılı	01/11/1930 - 26/03/1931
4. Dönem / I. Yasama Yılı	04/05/1931 - 25/07/1931
4. Dönem / II. Yasama Yılı	01/11/1931 - 09/07/1932
4. Dönem / III. Yasama Yılı	01/11/1932 - 26/10/1933
4. Dönem / IV. Yasama Yılı	01/11/1933 - 27/10/1934
4. Dönem / V. Yasama Yılı	01/11/1934 - 23/12/1934
5. Dönem / I. Yasama Yılı	01/03/1935 - 25/10/1935
5. Dönem / II. Yasama Yılı	01/11/1935 - 31/07/1936
5. Dönem / III. Yasama Yılı	01/11/1936 - 18/09/1937
5. Dönem / IV. Yasama Yılı	01/11/1937 - 29/06/1938
5. Dönem / V. Yasama Yılı	01/11/1938 - 27/01/1939
6. Dönem / I. Yasama Yılı	03/04/1939 - 23/10/1939
6. Dönem / II. Yasama Yılı	01/11/1939 - 11/09/1940
6. Dönem / III. Yasama Yılı	01/11/1940 - 22/09/1941
6. Dönem / IV. Yasama Yılı	01/11/1941 - 14/08/1942
6. Dönem / V. Yasama Yılı	01/11/1942 - 15/01/1943
7. Dönem / I. Yasama Yılı	08/03/1943 - 17/09/1943
7. Dönem / II. Yasama Yılı	01/11/1943 - 04/10/1944
7. Dönem / III. Yasama Yılı	01/11/1944 - 13/08/1945
7. Dönem / IV. Yasama Yılı	01/11/1945 - 14/06/1946

Tablo 2 : Yasama dönemleri ve yılları tarih aralıkları.

EK:3 Mazhar Müfit Kansu'nun Milletvekili Olduğu Yasama Dönemleri ve Yılları

EK:4

**Mazhar Müfit Kansu'nun IV. Dönem Meclis'i Mebusan Meclisi Kimlik Belgesi.
(M.M. Kansu, a.g.e., C.II, Ekler.)**

تاریخ دولتی
روزنامه رسمی
جمهوری ترکیه

مذخران نام	مذخران ذرات						مذخران	
	مذخران	مذخران	مذخران	مذخران	مذخران	مذخران	مذخران	
...	...	...	...	...	...	...	...	
...	...	...	...	...	...	...	...	
...	...	...	...	...	...	...	...	
...	...	...	...	...	...	...	...	
...	...	...	...	...	...	...	...	
...	...	...	...	...	...	...	...	
...	...	...	...	...	...	...	...	

این مضمون...
 ذرات...
 ...

Handwritten signatures and stamps in the middle section of the document.

Handwritten signatures and stamps in the lower middle section.

3-Devre
Denizli müfettişliği
Corum/Edirne

EK:6
TBMM III. Döneminde Mazhar Müfit Kansı'nun Seçim Mazbatası.

Göcek Vilâyetî Daireî İntihabîyesi
Heyetî Teftişîyesi

Namzet isimleri	Kazanılan reylerin miktarı												Reylerin yekünü	Reyler içinde	Memurîyet veya sarfîti	Cevap olup olmadığı	Teftişli esasla kanununun 11 ve 12 ücl meddelerine ve intihap kanunına müvafık olup olmadığı	İntihab hakkında bir guşu aldiyet vakt olup olmadığı	Müşahazat
	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan	Kazan							
Ömer İsa	87	55	98	80	87								337	337					
Ali Çiğdem	87	35	98	80	87								337	337					
Mehmet Ali Çiğdem	87	35	98	80	87								337	337					
Dr. Rıza Çiğdem	87	35	98	80	87								337	337					

İntihab Mevzuası Kanunıyla onun bazı maddelerini muvafık kanununun tayin ettiği usul ve şekli dairesinde **Seçil** vilâyetî Mevzuası İntihabı Dairesi Mevzuası Kanununa muvafık olarak yapılmıştır. Bu kanunla muvafık olarak yapılan intihapın muvafık olarak yapıldığına dair kararlar aşağıdaki gibidir. Bu kararlar Mevzuası Kanununa muvafık olarak yapılmıştır. Bu kararlar Mevzuası Kanununa muvafık olarak yapılmıştır.

Bu mezbata mahiyetinin usul ve kanununa uygun olduğu tasdik kılınmıştır. 28.13.1939

(Bu muvafık Heyetî Teftişîyesi tarafından)

EK:9
TBMM VI. Döneminde Mazhar Müfettiş Kansu'nun Seçim Mazbatası.

تورکيه بويوك ملت مجلسنه اوچنچي دورده اعضا انتخاب اولنان ذواب کرامه مخصوص مختصر ترجمه حال ورفه سی

اتخاب دائره سی	دکری	اترلی
اسی	نظر مفسد	علمی ربه لری
عائله اسی	نقیب اولماری	مالک و مشغولیتی
ناسا و آتاسا اسی	سینه مفسد مانده سی نا طر کلیم	اول اولوب اولمادی وتان چو حوی بولمادی
دوعیلی بر	دکری	سایین اول سوک مأموری
اولو دای بر	انقره	مأموردکاسه اتحاددا اول سوک وسیق
رید	۱۹۵۰	۱۹۵۰
سید	۱۹۵۰	۱۹۵۰
تورا	۱۹۵۰	۱۹۵۰

مختصر ترجمه حال

EK:12

TBMM III. Yasama Döneminde Mazhar Müfit Kansu'nun Hal Tercümesi.

Devre IV

518 ayta seçilmiştir.

seçil,

194

Kansu

TBMM HER HAKKI
MAHFUZDUR
Mazhar Müfit Kansu

EK:13

TBMM IV. Yasama Döneminde Mazhar Müfit Kansu'nun Hal Tercümesi.

Devre	İçtima senesi
5	Farklıda: 194
T. B. M. M.	
Üyeleri için tercüme hal	Üyeleri için tercüme hal
106	16
TBMM © HER HAKKI MAHFUZDUR	
Seçim dairesi	Adı
Denizli-Çoruh	mazhar müfit Kansu

EK:14

TBMM V. Yasama Döneminde Mazhar Müfit Kansu'nun Hal Tercümesi ilk sayfası.

FOTOĞRAF

Seçim dairesi	Denizli	Eserleri	
Adı	Mazhar Müfit	İlmî rütbeleri	
Soy adı	Nakipoğullarından	Meslek ve meşguliyeti	Mebus
Babasının ve anasının adı	Süleyman Müfit Bey ananın ismi Fatma Gülgam	Evlilik olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	İki zevcem üç çocuğım vardır.
Doğduğu yer	Denizli	Seçimden evvelki son memuriyeti	Vali
Oturduğu yer	Ankara	Memur değilse seçimden evvel son vaziyeti	
Doğum tarihi	1290	Seçim mazbatasının tarihi	
Tahsili	Mektebi mülkiyeden mezun	Kaç reyile sayılabılığa seçildiği	
Bildiği diller	Türkçe, Fransızca	Mazbatasının Meclis genel Heyetince tasdiki tarihi (*)	
Nede ihtisası olduğu	Dahiliye, maliye	Meclise iltihak tarihi	

[*] Bu yer Meclis Kanunlar kalemince doldurulacaktır.

EK:14

TBMM V. Yasama Döneminde Mazhar Müfit Kansu'nun Hal Tercümesi ikinci sayfası.

شعبه		شعبه	
تاریخ		شعبه ناک اوراق	
تاریخ		نومرومی	
میلاد		مسود	
		عائد اولدیغی	
		دوسییه	
		<p>حلب منزل مفتشلی ارکان حریبه می شعبه</p> <p>خلاصه مالی</p> <p>سواسی: ۴ / ۹ / ۱۵</p> <p>قولا در قیامنامه</p> <p>بیلیر مقرد ایقی [۳ . ۵] بکن بالیکر نامه سواسی قولونه</p> <p>معدن اصول دانه سده اعطایک نانی حایم</p> <p>۴۴۴ . ۴۴۴</p> <p>۳۰۳</p> <p>صدع والدیه</p> <p>دردی راه</p>	
		<p>سواسی: ۴ / ۹ / ۱۵</p> <p>تیمی دانی ایقی مقدر مفید بک نزع الیه ولله سواسی کریم ایتمه</p> <p>افقه دینه کلف و مرفعی و . . . . .</p> <p>قبول [۳۰۳] قولدر . . . . .</p> <p>اتحاد اولونیزغه دانه سواسی قولونه ریاسته بر بیغانه بولونه</p> <p>۴۴۴ . ۴۴۴</p> <p>۳۰۳</p> <p>صدع والدیه</p> <p>دردی راه</p>	

EK:16

Sivas Kongresi'ne Balıkesir Eski Mutasarrıfının Balıkesir adına, Mazhar Müfit Bey'in de Ankara adına delege olarak kabul edilmesi için 3. Kolordu Kumandanı Selahaddin Bey tarafından 20. Kolordu Kumandanlığına gönderilen yazı. (Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, K:302, B:66, s.1.)

MART 4 1948 Yılı: 48 - Sayı: 4034

SON TELGRAF TURKIYE POSTASI

SON TELGRAF SORPRİZ SUPONU NO. 1

Yüce Divan Sorgulara Devam Ediyor Kahve Volsuzluğu

Ulvi Yenil dün sabahki ifadelerinde de mütenakız beyanatta bulundu. Reis bu zikzaklara nazarı dikkati çekti

Demokrat Parti ve müfritleri Münir Karaca ve Ulvinin avukatı müfettişlerin taziyekından şikâyet ettiler

Harp yıllarında memleketin çay ve kahve işlerini idare etmiş olan Muzaffer Sakıcı şaşkınlıktan suallere cevap veremedi

Demokrat Parti'nin Kahve Devri... Kahve Volsuzluğu... Muzaffer Sakıcı şaşkınlıktan suallere cevap veremedi... Çetel Bayar dün bir konuşma daha yaptı

Çetel Bayar dün bir konuşma daha yaptı

"Kılıvara geçecek vaktimizi yerine getirebiliriz"

"Biz kan dökmek ve kimseye tegallüp etmek istemiyoruz"

Biz değil, iktidar gevşedi. Sayet bu günkü şartlar değişirse Recep Peker hükümetine gösterdiğimiz şiddetli yüz mislini gösterebiliriz

Yüce Divan Kulisinden notlar

1 - Bugün sorguları yapıldı... 2 - Ulvün dün müfettişlerin ifadelerini dinlediği ve sorular... 3 - Fırat için işleme memuru...

İzaretler: C.H.P. sinin gazete ihtiyacı

M. Kemal C. H. Parti konyolu... İhtiyacı... C.H.P. sinin gazete ihtiyacı...

ERZURUMDAN ÖLÜMÜNE KADIN ATATÜRK'le beraber

No: 1 Yazan: Mazhar Müfit KANSU

İmparatorluğun son günlerinde Talât Paşa benî Bitlise vali tayin etmişti

Bitlise göçü - Bir hafta nehir üzerinde seyahat - Rus istilasından kaçanlar - Sultan Reşadın ölümü - 200 nüfuslu vilâyet merkezi

1908... İsmaili Çhan Herâzînin ölümlüğü... Bitlise göçü... Sultan Reşadın ölümü...

Talât Paşa'nın fotoğrafı

Bol Petrola kavuşuyoruz

Ramanda açılan yeni kuyu için umitler çok kuvvetli

Ankara 3 (Telefon) - Enerji Bakanı Celâl Esat peşin petrol bulduğuna inanıyor... Ramanda açılan yeni kuyu için umitler çok kuvvetli...

Celâl Esat Paşa'nın fotoğrafı

KAVGAMIZ

Milliyet, emvârı mülki idâre... Kavgamız... Milliyet, emvârı mülki idâre...

Amerikan Meclisinde dünkü müzakereler

Türkiye ve Yunanistana munzam yardım işi

"Bütün vaktimizi Türkiye ve Yunanistanın askeri durumu üzerinde toplamalıyız"

Munzam yardımın 200 milyonu Yunanistana, 75 milyonu da Türkiyeye verilecek

Washington 3 (A.S.) - Başkan Truman Meclis'in 10 Mart gününde Yunanistan ve Türkiye için askeri yardımın 200 milyon dolarlık bir kısmını Yunanistana verileceğini bildirdi.

EK:17 Mazhar Müfit Kansu'nun anılarını yayınlamaya başladığı 4 Mart 1948 tarihli Son Telgraf Gazetesinin nüshası.

ERZURUM'DAN OLUMUNE KADAR ATATÜRKLE BERABER

No: 26 Yazan: Mazhar MÜFTİ KANSU

M. Kemal'in nitku

ilk kongre, müttevezi mektep: binasının salonunda tam saat 11 de işe başlamış

Kongre akşam gününde... Hattı devletin veyi vatanı... M. Kemal'in nitku...

DELEĞELERİN LİSTESİ

- Mustafa Kemal Paşa, Bekir Sami Bey, Mustafa Kemal Paşa, Bekir Sami Bey...

MUSTAFA KEMAL İLK NUTKUNU SÖYLÜYOR

Tokuzuncu sayılan ve saat yedi... Mustafa Kemal Paşa'nın ilk nutkunu...

... Bu ilk kez... Mustafa Kemal Paşa'nın...

SEHİR HABERLERİ

Komünist zulmünden kaçan ırkdaşlarımız

18 kişi daha yurdumuza iltica ederek şehrimize geldiler

Yasadışı getirdikleri... Komünist zulmünden kaçan ırkdaşlarımız...

İstanbulda işçi Sendikaları Birliği

16 sendikadan ibaretlik dün ilk toplantısı yapıldı

İstanbulda işçi sendikaları birliği...

Kış birdenbire geldi

Karadüzde de piddeti ilk yağmur... Kış birdenbire geldi...

İplik fiatları düştü

Fakat trikotaj eşyası gene fırladı

İplik fiyatları düştü... Fakat trikotaj eşyası gene fırladı...

Kıbrıs'ından yetingiler

Comiyetin buyananesi... Kıbrıs'ından yetingiler...

Selçuk Kız Sanat Enstitüsü

Terzî ve sanat... Selçuk Kız Sanat Enstitüsü...

Darıyapıkama yeni müdürü

Darıyapıkama yeni müdürü... Darıyapıkama yeni müdürü...

Tahin helvası her edilecek

Tahin helvası her edilecek... Tahin helvası her edilecek...

Celâl Mahirî anna günü

Celâl Mahirî anna günü... Celâl Mahirî anna günü...

MUHAMMİED VE DEVRİ SAADETİN MUSLUMAN KADINLARI

Tefrika No: 26 Yazan: ZIYA ŞAKIR

Bu ölmeye, daha bantları da... Muhammed ve devri saadetin...

... Muhammed ve devri saadetin...

... Muhammed ve devri saadetin...

... Muhammed ve devri saadetin...

... Muhammed ve devri saadetin...

... Muhammed ve devri saadetin...

... Muhammed ve devri saadetin...

... Muhammed ve devri saadetin...

... Muhammed ve devri saadetin...

SON TELGRAF'IN EDEBİ ROMANI

Şahinmügan Kadın

No: 26 - YAZAN: Resad Fevzi YUZUNCU

... Şahinmügan Kadın...

Takvim MART 1934. 29 Mart 17 Pazartesi. 143. Yıl: 418. 1. Ücreti: 150. 2. Ücreti: 150. 3. Ücreti: 150.

EK:18 Mazhar Müfti Kansu'nun anlamlarını yayımlandığı Son Telgraf Gazetesinin iç sayfadaki yayım örneği.

Kansu

K. Atatürk

3. 12. 1934

EK:19

Mustafa Kemal Atatürk'ün Mazhar Müfit Kansu'ya "Kansu" soyadını verdikten sonra imzaladığı belge. (M.M. Kansu, a.g.e., C.II, Ekler.)

EK:20

Mazhar Müfit Kansu'nun M. Kemal imzalı II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi Kimlik Belgesi. (M.M. Kansu, a.g.e., C.II, Ekler.)

Çoktanberi görmediğiniz bir çok malları pek yakında Mağazamızda teğhir edeceğiz.

Muğla
Şükri Mutaf
ve oğlu Ali

Cumhuriyet

25 inci yıl Sayı : 8711

KURUCUSU: YUNUS PAZİ
Telgraf ve mektub adresi: Cumhuriyet, İstanbul — Posta kutusu İstanbul No. 246
Telefonlar: Umumî Santral Numarası: 24298. Yazı İşleri: 24299. Matbaa: 24290

Cumartesi 13 Kasım 1948

Mazhar Müfid dün gece vefat etti

Merhum Mazhar Müfid Tansu
(Yazısı üçüncü sahifemizde)

Mazhar Müfid dün gece vefat etti

Eski Denizli milletvekili Mazhar Müfid Tansu, dün gece saat 21.30 da Şişli Çocuk Hastanesinde vefat etmiştir. Merhum, hastaneye, dün öğleden sonra koma halinde getirilip yatırılmış; fakat kurtarılamamıştır.

1914 te Denizlide doğan Mazhar Müfid Tansu, Büyük Millet Meclisinin iki devresinden bu devresine kadar milletvekilliği yapmış, daha evvel muhtelif idare amirliklerinde bulunmuştur. Millî Mücadelede büyük hizmetleri görmüş, Atatürk inkılabına hepimizde esaslı katkıları görülmüştür. Hayatı boyunca millete hizmetini kendine iş edinmiş olan bu değerli vatandaşın vefatı büyük bir kayıptır, kederli ailesi etrafında, akraba ve dostlarına başsağlığı dileriz.

EK:21

Mazhar Müfit Kansu'nun ölümünün ardından Cumhuriyet Gazetesinde çıkan yazı. (Ölüm haberinin daha rahat görülebilmesi için diğer haberler gazete üzerinden kaldırılmıştır.)

PAZAR
14
KASIM 1948
Yıl: 29 - No: 9836

C. H. P. Ulus Müessesesi
Çankaya Caddesi - Ankara
Telgraf: Ulus - Ankara

Basınlar: 11344, Yarı Mura-
zı: 11350, Yarı İleri Müdü-
r: 11358, Yarı İleri Müdü-
r: 11366, Yarı İleri Müdü-
r: 11370, Muhasebe,
Hân Abone: 11342

Fiyatı her yerde 10 kuruştur.

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Merhum B. Mazhar Müfit Kansu

Acı bir kayıp

B. Mazhar Müfit
Kansu evvelki
gece vefat etti

Merhum, Müdafai Hukuk

Cemiyetini kuranlardandı

Teessürle haber aldığımızı göre
eski Çoruh Milletvekili B. Mazhar
Müfit Kansu evvelki gece İstanbul'da
hayata gözlerini kapamıştır.
Kederli Kansu ailesine, akraba-

★ Sonu 3 üncü S. 7 inci sütunda

Acı bir kayıp

B. Mazhar Müfit
Kansu evvelki
gece vefat etti

(Baş 1 İnci sayfa)

İlarna ve arkadaşlarına başsağlığı diler,
acılarını paylaşıyoruz.

Merhumun haltercülmesi
Merhum B. Mazhar Müfit Kansu
Edirne (Defteri Hakani) Müdürlüğü
rahmetli Müfit Beyin oğludur. De-
nizli'de 1874 tarihinde doğmuştur.

İstanbul'da Mektebi Mülkiyede
tahsilini bitirdikten sonra Edirne'de
öğretmenlikle Devlet memuriyetine
girmiş, Edirne İdadisinde Tarih Öğ-
retmenliği ve Müdür Yardımcılığı
yapmıştır. Merhum, uzun süren
öğretmenliğinden sonra Edirne'nin
Havva Kaymakamlığı İcra İdare hiz-
metine girmiş ve bu vilayette
Uzunköprü, Çorlu Kaymakamlıkla-
rında ve Gümüşine Mutasarrıflığına
da bulunmuştur. B. Mazhar Müfit
Kansu, Kocaeli Mutasarrıf İken mu-
tareke yıllarında bir müddet ağıktık
kaldıktan sonra Bitlis Valiliğine tayin
edilmiştir.

Atatürk'ün Erzurum'a gelişiyle
Erzurum'da toplanan Erzurum Kon-
gresine iştirak etmiştir.

Siyasi hayata Atatürk'ün İttihat
ve Terakki Cemiyetine girmekte
başlayan merhum, Erzurum kongre-
syle Milli Mücadele hareketine kat-
ılmış, siyasi hayatını bu hareket te-
minde temadi ettirmiştir.

B. Mazhar Müfit Kansu, Sivas
Kongresinde de fani bir rol oynamış
ve Anadolu - Rumeli Müdafai Hu-
kuk Cemiyeti Müessesalleri arasında
yer almıştır.

Merhum, Bitlis Valiliğinden ayrıl-
dıktan sonra ilk B. M. Meclisine Ha-
kiri Milletvekili olarak girmiş ve
süddünya yoluna zamane kadar Deniz-
li ve Çoruh'tan teğril vazifesine de-
vam etmiştir.

B. Mazhar Müfit Kansu evli ve
de çocuk babası idi.

EK:22

Mazhar Müfit Kansu'nun ölümünün ardından Ulus Gazetesinde çıkan yazı.
(Ölüm haberinin daha rahat görülebilmesi için diğer haberler gazete üzerinden kaldırılmıştır.)

Cumartesi
13 KASIM
1948
Sahibi, yayıncısı ve
Yeni İşler'den Etilan
M. Faruk
GÜRTUNCA
Paşa Kuluası: 617

Her Gün

AKŞAMLARI ÇIKAR, HALK VE HAK İÇİN ÇALIŞIR GÜNLÜK SİYASİ MÜSTAKİL GAZETE

5
KURUŞ
Yılı: 2 - Sayı: 365
TELEFON:
Beyoğlu: 22895
Yeni İşler: 25124
İzmir yurdu: Çarşıbaşı
Cama: Nispetiye
Hak No. 9 - İstanbul

Rahmetli Mazhar Müfit Kansu

Mehmet Faruk GÜNTUNCA

Tarihi Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kahraman ve milletsever bir şimasi da artık hayal dün-yasına karıştı. Denizli meclisi Mazhar Müfit Kansu'yu da kaybettik. O da ahi-riye göçtü.

Kendisini, seçilen uzaktan tanıyanlardan biriyiz. Bir defa görüşmemiz yoktur. Fakat, onu, İstanbul Türk bayramına kavuştuktan sonra, ilk gençlik senelerimizde, kalp göğüs arasında enerjik bir millet evlika olarak çok görmüş ve Cuhuriyet yu-larında da kendisine çok rastlamıştık. Bundan dolayı bu yazılar, bir dostun ar-kasından söylenenler değil, sevgi duyulan bir milletve-filme karşı bir minnet bor-cudur. Çünkü, o hiç birsey olmasaydı da kendisinin tarihi birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi üyesi olması kâfi idi. Ve çünkü, o Büyük Meclis'deki, başından Ata-türk gibi bir kahraman ya-şatmış, ordular kurmuş, ülkesini vatanım harimün-den atarak denize düşmüş, esir yurdları kurtarmıştı. O Büyük Millet Meclisi ki, bir esir vatanım ve esaret zincirine vurulmak isteyen bir milletin alın yazısını ele almış ve onu tarihin önünde değiştirmişti.

Eğer, türbeler yapılmak kâzıngelseydi, sonuna kadar vatanperverliklerini muha-faza eden ilk Büyük Meclis üyelerine tarihi bir makbere yapar, türbedarını esaret bilmeyen ordumuzun şehitliklerinden koyar ve onlar gel-cek nesillere ib-rette övretirirdik.

Atatürk'le Sivas yolların-dan Ankaraya ilk gelen Mazhar Müfiddi, Hattâ 1919 Yürüşünde Sivastan Er-zurumda gelen Mustafa Ke-mal sarık ileri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Erzurum subesile temasa geç-ken, Bitlis valiliğinden ayrı-larak Erzurum'da kendisini bekleyen Mazhar Müfîd'le de konuşmuş, kendisine de bazı arkadaşlarına da tel-kim ettiği, umumi ve hususi vaziyeti ve takibi mecbur olan hareket hattını anlat-mıştır.

Bundan dolaydır ki, ilk günden son güne kadar Mustafa Kemal'le aynı va-tan yolunda yoldaşlık eden Mazhar Müfîd, bu maharri-yetinden dolayı hayatım sonuna kadar iftihar duy-muştur.

İstanbul Milli Meclisinde Hakkâri mebusu olan Maz-har Müfîd'le Ankara'da bir-likte Mustafa Kemal dâima

mektuplaşmışlardır. Mazhar Müfîd, 12 Şubat 1930 tarihli bir mektubun-da, Mustafa Kemal'e İs-tanbul Meclisinin duru-şunu ve Fekih Vataf ad-yı grubun faaliyetlerini u-remişti. (Devamı Sa: 5 Sa: 1 de.)

Rahmetli Mazhar Müfit Kansu

(Beyoğulardan devam)

zun uzadıya anlatmıştı. Mustafa Kemal bu uzun mektuptan İstanbul ahvali-ni öğrenince çok müteessir olmuştu. Bugün anıyoruz ki, bu mektuplar, Mustafa Kemal'i, milli meventüyetin ve istiklalî bir an evvel a-ınması hususunda teçel ile-sirâte sevk etmiştir. Ata-türk 25/26 Şubat 1929 ge-cesi Mazhar Müfîd'o verdiği cevabi mektupta teessirünü şu sözlerle anlatmaktadır:

Hakkâri Mebusu Mazhar Mü-fîd Beyefendisi!

Efendim hazretleri; . . . İzzah ve tavafatımızla, nazarımda tecellî eden manza-ra, elemektir. Zavalî mil-let; hayatım, meventüyetim, mu-kadderatım müdafaa, muhafaza ve temin etmekle mükellef bil-diği mühterem mebusların ha-kikî millet ve vatan vâzifelerini ilik anda ve ilk adında unuttu-ğuyor.

Mazhar Müfîd, İstanbul-daki bazı zevatın şahsi ih-tirâsılar peşinde koşmuş ola-rığını anlatmış olmalı ki, Mustafa Kemal'i bu halin-derin bir surette iğrendir-mekte ve kendisine aynı mektupta şu satırları yaz-dırmmaktadır:

Geç ve bitkin diğman dedi-ğimiz milletler, Türkiye'de, Tür-klerde kabiliyet olmadıgından her şeyi, bizim için her menfi şeyi, takibla cezas verdikleri malum-ken ve her birimiz ayrı ayrı bu zannın hakikate uymadığını is-bahata azmetmiş olduğumuz iddia ederken, menfaat duyguları, ha-sis ihtirâsılar bize herşeyi unu-tturabilir. Evvel gelen mebuslar göyle yapacakmış, sonra gelen mebuslar böyle tavır almış, Hey-eti Temsile şuna mahrem nazarı-la bakmış, bunu yabancı gör-müş. Bunları söylüyorlar, koca Türk milletinin mühterem me-busları, öyle mi? Bu ruht hâlet, bu ahkâmî mahiyet karşısında mebbut, mütehayyir ve samit kalıram.

Atatürk mektubunun son-larında Fekih Vatan grubun-dan teşkil edilecek parti-den de memleketin kurtulu-şu için hiç bir şey ümit et-medigini bildiren heyeti temsiliyenin rubunu şu söz-lerle bir daha belirtmekte-dir:

"Ben ve Heyeti Temsile nîmni altında fedakârece va-zife ifa eden arkadaşlar, bu vatanım kurtuluşu, milletin felâhi için ölinceye kadar çabışmak azmînzeyiz."

İşte Mazhar Müfîd'le Ata-türk arasındaki ilk dostluk ve memleket mücahede-si.

Yattığı yer our olsun bu vatanperver millet evlika-dım da.

M. Faruk GÜNTUNCA

EK:23

Mazhar Müfit Kansu'nun ölümünün ardından Her Gün Gazetesinde çıkan yazı. (Ölüm haberinin daha rahat görülebilmesi için diğer haberler gazete üzerinden kaldırılmıştır.)

MAZHAR MÜFİT KANSU
1873 - 1948

ÖZGEÇMİŞ

1989 yılında Malatya'nın Darende ilçesinde doğdu. İlkokula Darende Karaoğuz Köyü ilköğretim okulunda başladı. Daha sonra ortaokula Malatya Sadiye Ünsalan İlköğretim Okulunda devam etti. Ortaokulu, Denizli Merkezefendi İlköğretim Okulunda tamamladı. Liseyi, Denizli Kazım Kaynak Lisesi'nde tamamladı. 2006 yılında liseden mezun olarak 2007 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih Bölümü'ne girdi. 2011 yılında Lisans öğrenimini tamamlayarak aynı yıl Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

Yüksek Lisans öğreniminin yanında, 2012 yılında Pamukkale Üniversitesi'nde, Pedagojik Formasyon Eğitimine başlayarak, 2013 yılında başarı ile tamamladı. Aynı zamanda yine, 2012 yılında başladığı Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Adalet Bölümünü 2014 yılında tamamladı. Devam eden Yüksek Lisans öğrenimini ise, 2015 yılı Ocak ayı itibariyle tamamlamıştır.

Halen, Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nda, Uluslararası Genç Liderler Akademisinde ve Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanlığında çeşitli alanlarda gönüllü eğitimler vermektedir.